ปีที่ 13 ฉบับที่ 2 พฤษภาคม – สิงหาคม 2568

วารสาร การพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต

เครือข่ายบริหารการวิจัย
Research Administrative Network

ISSN: 3057-1839 (Print) ISSN: 3057-1847 (Online)

Journal for Community Development and Life Quality

1. การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการกระจายตัวของผู้สูงอายุและสวัสดิการทางสังคมในพื้นที่กรุงเทพมหานคร
เนติรัฐ นนทะนำ และ ศุภฤกษ์ โออินทร์ 142
2. แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุที่เป็นอัมพาตจากโรคหลอดเลือดสมองด้วยการแพทย์แผนไทย
วรรณพร สุริยะคุปต์, ปริพัช เงินงาม, ฐิติรัตน์ ชัยชนะ, สุวศิน พลนรัตน์ และ พรนิภา สิทธิสระดู่ 151
3. การจัดการขยะมูลฝอยในครัวเรือนของประชาชนเทศบาลตำบลขี้เหล็ก อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่
สามารถ ใจเตี้ย, จันจิราภรณ์ สท้านไตรภพ และ สิวลี รัตนปัญญา 165
4. ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดและพฤติกรรมผู้บริโภคที่ส่งผลต่อการตัดสินใจซื้อแตงโม เกาะสุกร อำเภอปะเหลียน จังหวัดตรัง
ศิริวรรณ์ ศิลารักษ์ นุชนาถ ทับครุฑ ศุกพิชญาณ์ บุญเกื้อ จันทรา อุ้ยเอ้ง กนกรัตน์ รัตนพันธุ์ และ ลักษมี วิทยา 174
5. กลยุทธ์การสื่อสารการตลาดและแนวทางการพัฒนาช่องทางการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์นมของสหกรณ์โคนมพัทลุง จำกัด
สุพัตรา คำแหง, สิทธิชัย นวลเศรษฐ และ สุธิกาญจน์ แก้วคงบุญ 183
6. การเพิ่มมูลค่าของผลิตภัณฑ์น้ำพริกลาบเพื่อสร้างความได้เปรียบในการแข่งขันของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนน้ำพริกลาบบ้านน้ำจำ ตำบลวอแก้ว อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง
จิระประภา คำราช, ฐิฏิกานต์ สุริยะสาร, กาญจนา คุมา และ เบญจวรรณ เลาลลิต 196
7. การยกระดับการผลิตของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกผักอินทรีย์ตามมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ ตำบลออนใต้ อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่
พีไล เลิศพงศ์พิรุฬห์ 206
8. การพัฒนาและยกระดับผลิตภัณฑ์ชุมชนเข้าสู่แพลตฟอร์มออนไลน์เพื่อสร้างความยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชน
ลลิตา พิมทา, สิรวิชญ์ ปิ่นคำ และ โชคชัย ศรีชัย 217
9. คนรุ่นใหม่รักบ้านเกิด: การสร้างเครือข่ายนวัตกรรักษ์ถิ่นในการพัฒนาชุมชนเชิงพื้นที่
พระมหานันทวิทย์ แก้วบุตรดี, พรทิพย์ เกศตระกูล และ นาฏนภางค์ โพธิ์ไพจิตร์ 229
10. การประยุกต์ใช้หลักการศาสนาอิสลามของชุมชนแผ่นดินทองนูรุดดีนในการดำเนินงานการจัดการขยะเพื่อสร้างความยั่งยืน
เพ็ญจุรี คันธวงศ์, ฟาลิซิโต้ เจบูเต, ภิราภรณ์ ก้อนคำ, อิงอร ตั้นพันธ์ และ ทศพร มะหะหมัด 243
11. แนวทางการส่งเสริมการผลิตมะม่วงมหาชนกของวิสาหกิจชุมชนไม้ผลและมะม่วง ตำบลหนองบัว อำเภอหนองกุงศรี จังหวัดกาฬสินธุ์
สุวัฒน์ ทองเดือน, สุภัทร์ อิศรางกูร ณ อยุธยา และ ยศ บริสุทธิ์ 252
12. ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการปรับปรุงดินในนาข้าวของเกษตรกรอำเภอเชียงกลาง จังหวัดน่าน
จิลลาภัทร ทีฆาวงค์, นารีรัตน์ สีระสาร และ ปริชาติ ดิษฐกิจ 266
13. ความรู้ พฤติกรรม และความตระหนักของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวในการใช้สารเคมีทางการเกษตรในจังหวัดสุโขทัย
ปิยะดา วชิระวงศกร และ พลอยขวัญ เอี่ยมสอาด 275
14. การเตรียมความพร้อมของชุมชนสำหรับรองรับการท่องเที่ยวโดยชุมชน ตำบลน้ำหมาน อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย
วิชญ์ มะลิต้น และ วิริยา เพียรไท 288
15. ทัศนคติของนักศึกษามหาวิทยาลัยหาดใหญ่ จังหวัดสงขลาที่มีต่อผู้สูงอายุ
ฉัตรจงกล ตุลยนิษกะ, มาธุรี อุไรรัตน์, กาญจนารัติ อุไรรัตน์ และ สุมนฑา วงศ์งาม 301

TCI กลุ่มที่ 2 Impact Factor 2561 = 0.663

คำแนะนำในการเตรียมต้นฉบับ

เรื่องที่ตีพิมพ์

บทความวิจัย บทความปริทัศน์ หรือบทความวิชาการ

การเตรียมต้นฉบับ

1. ภาษา เป็นภาษาไทยหรือภาษาอังกฤษ

2. การพิมพ์ พิมพ์หน้าเดียวบนกระดาษขนาด A4 ด้วย คอมพิวเตอร์โปรแกรมไมโครซอฟเวิร์ด ตัวอักษร TH SarabunPSK ขนาด 14 ตัวอักษรต่อนิ้ว **ความยาวไม่ควรเกิน 8 - 10 หน้า** (รวมบทคัดย่อภาษาไทยและภาษาอังกฤษ)

3. การเรียงลำดับเนื้อหา

3.1 ชื่อเรื่อง (Title) ควรสั้น ชัดเจน และต้องสื่อเป้าหมายหลักของการศึกษาวิจัย ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ตัวอักษร TH SarabunPSK ขนาด 18 หนา

3.2 ชื่อผู้เขียน เป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ตัวอักษร TH SarabunPSK ขนาด 16 หนา เอียง สำหรับ ที่อยู่ (ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ) ให้พิมพ์บรรทัดถัดไป ข้างล่างชื่อผู้เขียน ตัวอักษร TH SarabunPSK ขนาด 12

3.3 บทคัดย่อ (Abstract) ควรเป็นเนื้อหาที่สั้น ชัดเจนและเข้าใจง่าย โดยรวมเหตุผลในการศึกษาวิจัย อุปกรณ์ วิธีการ ตลอดจนผลการศึกษาและสรุปด้วย ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ **ไม่ควรเกิน 200 คำ** และให้ระบุคำสำคัญ (keywords) ไว้ท้ายบทคัดย่อแต่ละภาษาด้วย **จำนวนคำไม่เกิน 5 คำ** (บทความปริทัศน์อาจไม่ต้องมีบทคัดย่อ)

3.4 คำนำ (Introduction) แสดง**ความเป็นมาและเหตุผล**ที่นำไปสู่การศึกษาวิจัย รวมการตรวจเอกสารอย่างน้อย 5 แหล่ง (Review of Literature) และ**วัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัย**ไว้ด้วย

3.5 อุปกรณ์และวิธีการ (Materials and Methods) ให้บอกรายละเอียด

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา ประชากรต้องระบุขอบเขต จำนวนและคุณลักษณะของประชากรให้ชัดเจน กลุ่มตัวอย่าง คือ ส่วนหนึ่งของประชากรที่จะนำมาศึกษา ต้องระบุขนาด ของกลุ่มตัวอย่าง วิธีการและขั้นตอนการเลือกกลุ่มตัวอย่างอย่างละเอียด

เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล เป็นการให้รายละเอียดเครื่องมือที่จะใช้ ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล เป็นการอธิบายว่าจะเก็บรวบรวมข้อมูลอย่างไร

การวิเคราะห์ข้อมูล เป็นการอธิบายถึงวิธีการจัดกระทำกับข้อมูลที่ได้มา เพื่อให้ได้คำตอบตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

3.6 ผลการศึกษาหรือผลการทดลอง (Results) ให้บรรยายผลการศึกษาวิจัย พร้อมเสนอข้อมูลในรูปแบบ ตารางหรือภาพประกอบได้ โดยตารางหรือภาพ ให้จัดทำเป็น**ภาษาอังกฤษ**ทั้งหมด และไม่ควรมีการอ้างอิงในผลการศึกษา

3.7 วิจารณ์ (Discussion) หรืออภิปรายผล ควรเชื่อมโยงกับผลการศึกษาว่า**สอดคล้อง**กับสมมุติฐาน **หรือแตกต่างไปจากผลงานวิจัยที่มีผู้รายงานไว้ก่อน**หรือไม่อย่างไรและด้วยเหตุใด โดยมีพื้นฐานการอ้างอิงที่เชื่อถือได้ วิจารณ์อาจนำไปรวมกับผลการศึกษาเป็นผลการศึกษาและวิจารณ์ (Results and Discussion)

3.8 สรุป (Conclusion) ควรสรุปผลที่ได้รับจากการศึกษาวิจัยอย่างกระชับว่าเป็นไปตามวัตถุประสงค์หรือไม่

4. กิตติกรรมประกาศ หรือ คำขอบคุณ (Acknowledgement)

อาจมีหรือไม่มีก็ได้ เป็นการแสดงความขอบคุณแก่ผู้ที่ช่วยเหลือในงานวิจัย แต่ไม่ได้เป็น ผู้ร่วมงานวิจัย

5. เอกสารอ้างอิง (References)

5.1 ในเนื้อเรื่อง

หน้าข้อความ	ท้ายข้อความ
TH: Jaisuk (2018) รายงานว่า	TH: (Jaisuk, 2018)
EN: Johny (2018)	EN: (Johny, 2018)
หากมีผู้เขียน 2 คน ให้ใช้เป็น	
Jaisuk and Jaingam (2018) รายงานว่า	(Jaisuk and Jaingam, 2018)
Johnnie and Walker (2018)	(Johnnie and Walker, 2018)
ถ้ามีผู้เขียนตั้งแต่ 3 คนขึ้นไป ให้ใช้ชื่อคนแรกแล้วตามด้วยคำว่า และคณะ	
Jaisuk *et al.* (2018) รายงานว่า	(Jaisuk *et al*., 2018)
Johny *et al.* (2018)	(Johny *et al*., 2018)
*** หมายเหตุในเนื้อเรื่องของบทความให้ใส่ชื่อผู้เขียนทุกคน ห้ามใช้คำว่า และคณะ หรือ *et al.***	

5.2 เอกสารอ้างอิง ต้องเป็นภาษาอังกฤษทั้งหมดโดยเรียงตามลำดับอักษร ตามรูปแบบการเขียน มีดังนี้

1) วารสาร (Journals) **(อ้างอิงวารสารที่มีความทันสมัย/เป็นปัจจุบันมากที่สุด)**

ชื่อผู้เขียน./ปีที่พิมพ์./ชื่อเรื่อง./ชื่อวารสาร/(เขียนเต็ม)/ปีที่(ฉบับที่):/เลขหน้าเริ่มต้น-เลขหน้าที่สิ้นสุด ตัวอย่างเช่น (เว้นวรรค Spacebar 1 ครั้ง)

> Chutrakul, S. 2022. Development approach for community-based tourismin travel TV shows content in support of community-based tourism. Journal of Community Development and Life Quality 10(1): 35-44. (in Thai)
>
> Wong, W. and G. Tang. 2017. Social movement and youth participation in Hong Kong: Importance of co-evolution between government and youth. Journal of Youth Studies 20(1): 96-112.

2) หนังสือ และตำรา (Books & Textbooks) **(อ้างอิงให้น้อยที่สุด ในกรณีที่ไม่สามารถสืบค้นจากวารสารได้)**

ชื่อผู้เขียน./ปีที่พิมพ์./ชื่อหนังสือ./สำนักพิมพ์,/เมืองที่พิมพ์./จำนวนหน้าทั้งหมด. ตัวอย่างเช่น

> Jaturasitha, S. 2012. Meat Technology Mingmuang. Chiangmai. 367p. (in Thai)
>
> Gullan, P. J. and P. S. Cranston. 2005. The Insects: An Outline of Entomology. 3rd ed. Blackwell Publishing, Malden. 505 p.

3) เรื่องย่อยในตำราหรือหนังสือที่มีผู้เขียนแยกเรื่องกันเขียน และมีบรรณาธิการ **(อ้างอิงให้น้อยที่สุด ในกรณีที่ไม่สามารถสืบค้นจากวารสารได้)**

ชื่อผู้เขียน./ปีที่พิมพ์./ชื่อเรื่องย่อย./หน้า/เลขหน้าเริ่มต้น-เลขหน้าที่สิ้นสุด./*ใน*:/ชื่อบรรณาธิการ,/(บก.)/ชื่อหนังสือ. สำนักพิมพ์,/เมืองที่พิมพ์.

ตัวอย่างเช่น

> Wechakit, D. and S. Tongsakul. 2017. Technical Use of Pesticides. pp. 22-42. *In*: S. Ruiaree (eds.) Insects and Animals, Major Enemies of Economic Plants and Management. Idea Square, Bangkok. (in Thai)
>
> Bourdeau, P. J. Corneloup and P. Mao. 2004. Adventure sports and tourism in the French mountains: Dynamics of change and challenges for sustainable development. pp. 101-116. *In*: B.W. Ritchie and D. Adair (eds.). Sport Tourism: Interrelationships, Impacts and Issues. Channel View Publications, Clevedon.

4) สื่ออิเล็คทรอนิคส์ **(อ้างอิงเฉพาะข้อมูลที่ทันสมัย/เป็นปัจจุบัน เช่น สถิติจำนวนประชากร เป็นต้น)**

ชื่อผู้เขียน./ปีที่พิมพ์./ชื่อเรื่อง./(ระบบออนไลน์)./แหล่งข้อมูล:/ชื่อ Website/(วันเดือนปีที่สืบค้นข้อมูล).

> Department of Local Administration. 2018. Community Management Plan (Online). Available: http://www.dla.go.th/upload/document/type2/2018/1/19390_2_1516003578311.pdf?time=1516143862616 (May 9, 2018). (in Thai)
>
> National Statistical Office. 2016. The 2016 household survey on the use of information and communication technology. (Online). Available: https://goo.gl/rv6nbc (October 05, 2017).

รูปแบบในการใช้ภาษาอังกฤษในเนื้อเรื่องภาษาไทย

ชื่อวิทยาศาสตร์ คำขึ้นต้นให้ใช้อักษรตัวใหญ่ และใช้อักษรตัวเอน

Meloidogyne incognita

ชื่อเฉพาะ ให้ขึ้นต้นด้วยอักษรตัวใหญ่ทุกคำ

Berdmann, Marschner

ภาษาอังกฤษทั้งในวงเล็บและนอกวงเล็บ ให้ใช้ตัวเล็ก

completely randomized design, (transition period)

ตัวย่อ ให้ใช้อักษรตัวใหญ่ทั้งหมด และควรมีคำเต็มบอกไว้ในการใช้ครั้งแรก

(randomized complete block design, RCBD)

หัวข้อเรื่อง ให้ขึ้นด้วยอักษรตัวใหญ่

Abstract, Introduction

คำแรกที่ตามหลัง คำสำคัญ ให้ขึ้นต้นด้วยอักษรตัวใหญ่

Keywords: Mango, chlorophyll

การส่งเรื่องเพื่อตีพิมพ์ ให้ส่งต้นฉบับ หรือ Online Submission

การตอบรับบทความ บทความที่ตีพิมพ์ในวารสาร ต้องได้รับการประเมินจากผู้ทรงคุณวุฒิ

วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต
Journal for Community Development and Life Quality
ปีที่ 13 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม - สิงหาคม 2568)
Volume 13, Issue 2 (May – August 2025)
ISSN: 3057-1839 (Print)
ISSN: 3057-1847 (Online)

ผู้จัดพิมพ์ **Publisher**	เครือข่ายบริหารการวิจัยภาคเหนือตอนบน มหาวิทยาลัยเชียงใหม่	Upper Northern Research Administrative Network, Chiang Mai Uniersity
กำหนดการพิมพ์ **Publication**	วารสารราย 4 เดือน (3 ฉบับ/ปี) ฉบับที่ 1 มกราคม-เมษายน ฉบับที่ 2 พฤษภาคม-สิงหาคม ฉบับที่ 3 กันยายน-ธันวาคม	Tri-annually Issue 1 January-April Issue 2 May-August Issue 3 September-December
วัตถุประสงค์ **Objective**	เป็นวารสารสาขามนุษยศาสตร์และ สังคมศาสตร์ที่ตีพิมพ์ผลงานวิจัยของนักวิชาการและบุคคลทั่วไปที่มีคุณภาพและสามารถนำไปใช้ประโยชน์ โดยเฉพาะเพื่อการพัฒนาชุมชนและเพิ่มคุณภาพชีวิต โดยการสนับสนุนจากสำนักงานปลัดกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สป.อว.)	To be Humanities and Social Sciences journal published the results of research scholars and the general quality and can be used, especially for community development and enhance the quality of life. The journal was supported by the Office of the Ministry of Higher Education, Science, Research and Innovation
ที่ปรึกษา **Consulting**	ศ.ดร.ศุภชัย ปทุมนากุล Supachai Pathumnakul, Ph.D. Prof.	ปลัดกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม Permanent Secretary, Ministry of Higher Education, Science, Research and Innovation
	รศ.ดร.ก้าน จันทร์พรหมมา Kan Chantrapromma, Ph.D., Assoc. Prof.	มหาวิทยาลัยหาดใหญ่ Hatyai University
บรรณาธิการ **Editor**	ศ.เกียรติคุณ ดร. สัญชัย จตุรสิทธา Sanchai Jaturasitha, Ph.D., Prof. Emeritus	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ Chiang Mai University
ผู้ช่วย **บรรณาธิการ** **Asst. Editor**	นางสาว กีรติ แก้วสัมฤทธิ์ Geerati Kaewsumrit, M.A.	สำนักงานปลัดกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม Office of the Ministry of Higher Education, Science, Research and Innovation
	รศ.ดร.ไสว บูรณพานิชพันธุ์ Sawai Buranapanichpan, Ph.D., Assoc. Prof.	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ Chiang Mai University
	ผศ.ดร.นิราภรณ์ ชัยวัง Niraporn Chaiwang, Ph.D., Asst. Prof.	มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ Chiang Mai Rajabhat University
กองบรรณาธิการ **(ฝ่ายวิชาการ)** **Editorial Board** **(Academic)**	ศ.พญ.ผิวพรรณ มาลีวงษ์ Pewpan Maleewong, Ph.D., MD. ศ.ดร.กรกนก อิงคนินันท์ Kornkanok Ingkaninan, Ph.D. Prof.	มหาวิทยาลัยขอนแก่น Khon Kaen University มหาวิทยาลัยนเรศวร Naresuan University

วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต
Journal for Community Development and Life Quality
ปีที่ 13 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม - สิงหาคม 2568)
Volume 13, Issue 2 (May – August 2025)
ISSN: 3057-1839 (Print)
ISSN: 3057-1847 (Online)

กองบรรณาธิการ (ฝ่ายวิชาการ) Editorial Board (Academic)	รศ.ดร.ศุภศิลป์ มณีรัตน์ Suppasil Maneerat, Ph.D., Assoc. Prof.	มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ Prince of Songkla University
	รศ.ดร.ศิวฤทธิ์ พงศกรรังศิลป์ Siwarit Pongsakornrungsilp, Ph.D., Assoc. Prof.	มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ Walailak University
	ศ.ดร.หนึ่ง เตียอำรุง Neung Teaumroong, Ph.D. Prof.	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี Suranaree University of Technology
	รศ.ดร.จิตติมา เจริญพานิช Jittima Charoenpanich, Ph.D., Assoc. Prof.	มหาวิทยาลัยบูรพา Burapha University
	รศ.ดร.ชนะศึก นิชานนท์ Chanasuek Nichanong, Ph.D., Assoc. Prof.	มหาวิทยาลัยสวนดุสิต Suan Dusit University
	รศ.ดร.ภก.ประสพชัย พัฒน์โรจนโสภณ Prasopchai Patrojanasophon, Ph.D., Assoc. Prof., Pharm.	มหาวิทยาลัยศิลปากร Silpakorn University
	ผศ.ดร.สุพัฒน์ กู้เกียรติกูล Supath Kookiattikoon, Ph.D., Asst. Prof.	มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี Ubon Ratchathani University

กองบรรณาธิการขอสงวนสิทธิ์ในการตรวจและแก้ไขบทความที่เสนอเพื่อการตีพิมพ์ในวารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต
The Editorial Board claims a right to review and correct all articles submitted for publishing

บทความหรือข้อความคิดเห็นใด ๆ ที่ปรากฏในวารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต เป็นวรรณกรรมของผู้เขียนโดยเฉพาะ คณะผู้จัดทำไม่จำเป็นต้องเห็นด้วย และไม่ใช่ความรับผิดชอบของมหาวิทยาลัยและคณะผู้จัดทำ / บรรณาธิการ

ติดต่อกองบรรณาธิการ
นางสาวณัฐริกา อุตสาใจ
กองบรรณาธิการวารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต
เครือข่ายบริหารการวิจัยภาคเหนือตอนบน สถาบันวิจัยพหุศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
239 ถ.ห้วยแก้ว ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่ 50200 E-mail: journals.unrn@gmail.com
โทรศัพท์ 053-942-476 โทรศัพท์ (มือถือ) 087-656-0160

พิมพ์ที่: เครือข่ายบริหารการวิจัยภาคเหนือตอนบน
สถาบันวิจัยพหุศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
239 ถ.ห้วยแก้ว ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่ 50200

บทบรรณาธิการ

สวัสดีครับผู้อ่าน

วารสารการพัฒนาชุมชนและพัฒนาคุณภาพชีวิต ปีนี้เป็นปีที่ 13 ฉบับที่ 2 มีบทความวิจัยที่น่าสนใจถึง 15 เรื่อง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับผู้สูงอายุ สิ่งแวดล้อม วิสาหกิจชุมชน การเกษตร รวมถึงการท่องเที่ยว ซึ่งบทความวิจัยเหล่านี้สะท้อนถึงปัญหาในชุมชนที่นักวิจัยเชิงพื้นที่ต้องการที่จะเข้ามาแก้ไข โดยใช้หลักวิชาการนำด้วยการวิจัย การวิจัยที่เน้นการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนนั้นจะเป็นการวิจัยที่นักวิจัยต่างทุ่มเท สรรพกำลังกายและใจเพราะไม่ใช่สิ่งที่ง่าย ต้องใช้เวลาเข้าไปพบปะกับชุมชน จนหลอมรวมเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน จึงทำให้เกิดการยอมรับขึ้น เกิดปฏิสัมพันธ์ที่ดี มีความเป็นกัลยาณมิตรที่พร้อมจะเปิดใจ จึงได้มาเป็นผลงานบทความวิจัยเหล่านี้

ผมมั่นใจว่า บทความวิจัยในฉบับนี้หลายชุมชนสามารถนำไปปรับใช้ตามบริบทชุมชนของท่าน จะได้เป็นหนึ่งในแนวทางการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยเชิงพื้นที่ที่ได้รับการสนับสนุนทางอ้อมจากภาษีอากรของคนไทยทุกคน

ขอขอบคุณนักวิจัยและทีมงานที่ได้แบ่งปันผลงานที่ดีมีคุณภาพให้กับผ่านทั้งหลาย และหวังว่าคงได้รับบทความใหม่ ๆ จากท่านตลอดไป

พบกันใหม่ฉบับหน้าครับ

ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร. สัญชัย จตุรสิทธา
บรรณาธิการวารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต

การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการกระจายตัวของผู้สูงอายุและสวัสดิการทางสังคมในพื้นที่กรุงเทพมหานคร

Relationship between the Distribution of the Elderly and Social Welfare in Bangkok

*เนติรัฐ นนทะนำ และ ศุภฤกษ์ โออินทร์**

*Netirat Nonthanam and Supharerk O-in**

ภาควิชาภูมิศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร จ. นครปฐม 73000

Department of Geography, Faculty of Arts, Silpakorn University, Nakhon Pathom, 73000, Thailand

*Corresponding Author: E-mail: oin_s@su.ac.th

(Received: July 18, 2024; Revised: October 22, 2024; Accepted: December 6, 2024)

Abstract: The research is the study and analysis of distribution characteristics of the elderly and social welfare of the elderly in Bangkok, Thailand. This study aims to study the number of elderly people separated by district in Bangkok from 2013-2022. According to the Department of Provincial Administration, the number of elderly people in Bangkok has increased annually over the past 10 years and across all districts—except in 2013, when the elderly population was higher than in 2014. Next, the study was conducted on the amounts of social welfare of the elderly people separated by district in Bangkok in 2022, which involved nursing homes, residential care homes and public parks. These three factors were studied to see the correlation between the number of elderly people in Bangkok, using the Multiple Linear Regression Analysis method. The results found that residential care homes were related to the number of elderly people in Bangkok with an R value is 0.513, R^2 is 0.264, F value is 5.491 and Significance F value is 0.003. The p-value of 0.0003 for the number of residential care homes indicates that, among all the independent variables, only this factor was significantly related to the dependent variable—the number of elderly people in Bangkok.

Keywords: Social welfare, the elderly, residential care homes

บทคัดย่อ: งานวิจัยเรื่องการศึกษาและวิเคราะห์ลักษณะการกระจายตัวของผู้สูงอายุและสวัสดิการทางสังคมของผู้สูงอายุ ในพื้นที่กรุงเทพมหานคร การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาจำนวนผู้สูงอายุแยกตามเขตในพื้นที่กรุงเทพมหานคร ตั้งแต่ พ.ศ. 2556 – 2565 จากกรมการปกครอง พบว่าในช่วง 10 ปีที่ผ่านมากรุงเทพมหานครมีจำนวนผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นทั้งแบบรายปีและแบบแยกตามเขต ยกเว้น พ.ศ. 2556 ที่มีประชากรผู้สูงอายุมากกว่า พ.ศ. 2557 และศึกษาจำนวนสวัสดิการทางสังคมของผู้สูงอายุแยกตามเขตในพื้นที่กรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2565 โดยประกอบไปด้วย สถานพยาบาล สถานประกอบการดูแลผู้สูงอายุ และสวนสาธารณะ โดยนำปัจจัยทั้งสามปัจจัยไปหาความสัมพันธ์กับจำนวนผู้สูงอายุในพื้นที่กรุงเทพมหานครด้วยวิธีการวิเคราะห์ถดถอยเชิงเส้นพหุคูณ ผลการศึกษาพบว่า สถานประกอบการดูแลผู้สูงอายุมีความสัมพันธ์กับจำนวนผู้สูงอายุในพื้นที่กรุงเทพมหานคร โดยมีค่า R เท่ากับ 0.513 ค่า R^2 เท่ากับ 0.264 ค่า F เท่ากับ 5.491 และค่า Significance F เท่ากับ 0.003 โดยที่จำนวนสถานประกอบการดูแลผู้สูงอายุซึ่งมีค่า *P*-value เท่ากับ 0.0003 หมายความว่าจากตัวแปรอิสระทั้งหมดมีเพียงจำนวนสถานประกอบการดูแลผู้สูงอายุที่มีความสัมพันธ์กับตัวแปรตามหรือจำนวนผู้สูงอายุในพื้นที่กรุงเทพมหานคร

คำสำคัญ: สวัสดิการทางสังคม ผู้สูงอายุ สถานประกอบการดูแลผู้สูงอายุ

คำนำ

สหประชาติ (United Nations, 2020) ได้พูดถึงสถานการณ์ของประชากรโลกในปัจจุบันกำลังเข้าสู่ “สังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์” ซึ่งมีสาเหตุมาจากอัตราการเจริญพันธุ์ที่ลดลงและอายุขัยของประชากรที่เพิ่มขึ้น อันเป็นผลมาจากการพัฒนาด้านการแพทย์ การวางแผนครอบครัว และการคุมกำเนิด สำหรับประเทศไทยจากข้อมูลสถิติประชากรจากกรมปกครอง พ.ศ. 2565 พบว่ามีประชากรสูงอายุในประเทศไทยคิดเป็นร้อยละ 18.30 ของประชากรทั้งหมด ซึ่งถือได้ว่าประเทศไทยกำลังจะเข้าสู่สังคมสูงอายุระดับสุดยอด (National Statistical Office Thailand, 2023) โดย กรุงเทพมหานคร มีอัตราส่วนผู้สูงอายุเท่ากับร้อยละ 18.63 (Department of Provincial Administration, 2023)

เมื่อทบทวนแนวคิด ทฤษฎี และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาและวิเคราะห์ลักษณะการกระจายตัวของผู้สูงอายุ และสวัสดิการทางสังคมของผู้สูงอายุ ในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา พบว่ามีงานวิจัยที่ศึกษาวิเคราะห์ลักษณะการกระจายตัวของผู้สูงอายุและสวัสดิการทางสังคมของผู้สูงอายุ ได้แก่ งานวิจัยของ Chantacharee *et al.* (2021) ที่ได้ศึกษาเปรียบเทียบข้อมูลประชากรในประเทศไทย มาศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการจัดบริการสวัสดิการสังคมกับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุโดยการวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เพียร์สัน เช่นเดียวกับงานวิจัยของ Sangchan and Sukasem (2022) และงานวิจัยของ Chalermpolyothin *et al.,* 2018) ที่ใช้วิธีวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์สมการถดถอยพหุคุณจากข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถาม และงานวิจัยเรื่องความต้องการสวัสดิการสังคมของผู้สูงอายุเขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานครของ Khamkeaw and Noppanatwongsakorn (2021) ที่ได้ใช้ค่าสถิติและทดสอบการใช้ค่าสถิติ รวมถึงงานวิจัยเรื่องปัจจัยที่ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตของประชากรสูงอายุในอิหร่านที่ใช้วิธีการทางสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลและผลการศึกษาพบว่า คุณภาพชีวิตที่สูงสัมพันธ์กับการศึกษา สถานภาพสมรส โรค ความทุพพลภาพ และที่อยู่อาศัย (Eliasi *et al.*, 2017) งานวิจัยด้านการศึกษาแนวทางในการดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุโดยการสำรวจปัญหาและความต้องการของผู้สูงอายุติดเตียงในชุมชน (Ngoenngam *et al*., 2022) และงานวิจัยเกี่ยวกับการจัดสวัสดิการสังคมของผู้สูงอายุของ Jensantikul (2023) ที่ศึกษาผลสัมฤทธิ์ของการนำนโยบายเกี่ยวกับการจัดสวัสดิการสังคมไปปฏิบัติ

จากข้อมูลประชากรผู้สูงอายุข้างต้น ผู้วิจัยได้เลือกศึกษาในพื้นที่กรุงเทพมหานครเนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีจำนวนของประชากรผู้สูงอายุมากที่สุด เพื่อศึกษาลักษณะการกระจายตัวทางพื้นที่และความสัมพันธ์ระหว่างจำนวนผู้สูงอายุและสวัสดิการทางสังคมของผู้สูงอายุ อันได้แก่ สถานพยาบาล สถานประกอบการดูแลผู้สูงอายุ และสวนสาธารณะ ตามแนวคิดการสร้างหลักประกันถ้วนหน้าของสำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ (National Health Security Office, 2009) เพื่อนำไปใช้ในการพิจารณาจัดสวัสดิการทางสังคมของผู้สูงอายุให้เหมาะสมและเพียงพอต่อประชากรผู้สูงอายุในพื้นที่

อุปกรณ์และวิธีการ

การศึกษาในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (quantitative research) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการกระจายตัวของผู้สูงอายุและการเข้าถึงสวัสดิการทางสังคมในพื้นที่กรุงเทพมหานคร ดำเนินการวิจัยระหว่างเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2566 - เดือนมีนาคม พ.ศ. 2567 โดยมีพื้นที่วิจัยเป็นกรุงเทพมหานคร

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

รวบรวมข้อมูลประชากรผู้สูงอายุจำแนกตามเขต 50 เขต ในพื้นที่กรุงเทพมหานคร ตั้งแต่ พ.ศ. 2556 - 2565 รวมทั้งสิ้น 10 ปี โดยใช้ข้อมูลผู้สูงอายุ ในที่นี้ตามกรมกิจการผู้สูงอายุ หมายถึงประชากรที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป (Department of Older Persons, 2024) และข้อมูลขอบเขตการ

ปกครองทั้งแบบเขตและกลุ่มเขตทั้ง 6 กลุ่มเขต ได้แก่ กลุ่มเขตกรุงธนเหนือ กลุ่มเขตกรุงเทพกลาง กลุ่มเขตกรุงธนใต้ กลุ่มเขตกรุงเทพตะวันออก กลุ่มเขตกรุงเทพใต้ กลุ่มเขตกรุงเทพเหนือ จากกองนโยบายและแผนงาน สำนักการวางผังและพัฒนาเมือง กรุงเทพมหานคร

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. รวบรวมข้อมูลประชากรผู้สูงอายุจำแนกตามเขต 50 เขต ในพื้นที่กรุงเทพมหานคร ตั้งแต่ พ.ศ. 2556 - 2565 รวมทั้งสิ้น 10 ปี โดยใช้ข้อมูลประชากรที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป และข้อมูลขอบเขตการปกครองทั้งแบบเขตและกลุ่มเขตทั้ง 6 กลุ่มเขต และนำจำนวนผู้สูงอายุที่ได้มาหาจำนวนประชากรผู้สูงอายุต่อประชากรทั้งหมด โดยใช้สัดส่วนอัตราผู้สูงอายุ 1 คนต่อประชากรทั้งหมดในแต่ละเขต 1,000 คน เพื่อนำข้อมูลไปใช้ในการทำแผนที่จำนวนผู้สูงอายุในพื้นที่กรุงเทพมหานคร

2. นำข้อมูลประชากรผู้สูงอายุจำแนกตามเขต 50 เขต ตั้งแต่ พ.ศ. 2556 - 2565 และขอบเขตการปกครองทั้งตามเขตและตามกลุ่มเขตทั้ง 50 เขต ในพื้นที่กรุงเทพมหานคร เข้าสู่โปรแกรมระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ และนำข้อมูลมาที่ได้มาแสดงในรูปแบบแผนที่แสดงจำนวนของประชากรผู้สูงอายุจำแนกตามเขต โดยให้แสดงเป็น graduated color โดยการจำแนกแบ่งเป็น 5 กลุ่ม ด้วยวิธี natural breaks เพื่อดูจำนวนประชากรผู้สูงอายุจำแนกตามเขต 50 เขต ในพื้นที่กรุงเทพมหานคร ตั้งแต่ พ.ศ. 2556 - 2565 โดยแสดงเป็นแผนที่ที่มีความต่างกันของสีตามการจำแนกจำนวนประชากรผู้สูงอายุ

3. รวบรวมข้อมูลสวัสดิการทางสังคมของผู้สูงอายุจำแนกตามเขต 50 เขต ในพื้นที่กรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2565 โดยใช้ข้อมูลจำนวนของ สถานพยาบาล สถานประกอบการดูผู้สูงอายุ และสวนสาธารณะ และข้อมูลขอบเขตการปกครองทั้งแบบเขตและกลุ่มเขต เพื่อนำข้อมูลไปใช้ในการทำแผนที่จำนวนสวัสดิการทางสังคมของผู้สูงอายุในพื้นที่กรุงเทพมหานคร

การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์สหสัมพันธ์ของจำนวนผู้สูงอายุกับสวัสดิการทางสังคมของผู้สูงอายุ โดยวิเคราะห์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรทั้ง 3 ตัว ได้แก่ จำนวนประชากรผู้สูงอายุกับการกระจายตัวของโรงพยาบาล จำนวนประชากรผู้สูงอายุกับการกระจายตัวของบ้านพักคนชรา และจำนวนประชากรผู้สูงอายุกับการกระจายตัวของพื้นที่สวนสาธารณะ ตั้งแต่ พ.ศ. 2556-2565 โดยใช้วิธีการวิเคราะห์การถดถอยเชิงเส้นแบบพหุคูณ เป็นวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรตาม (Y) จำนวน 1 ตัว กับตัวแปรอิสระ (X) ตั้งแต่ 2 ตัวขึ้นไป สามารถสรุปกรอบแนวคิดได้ดัง Figure 1 ดังนี้

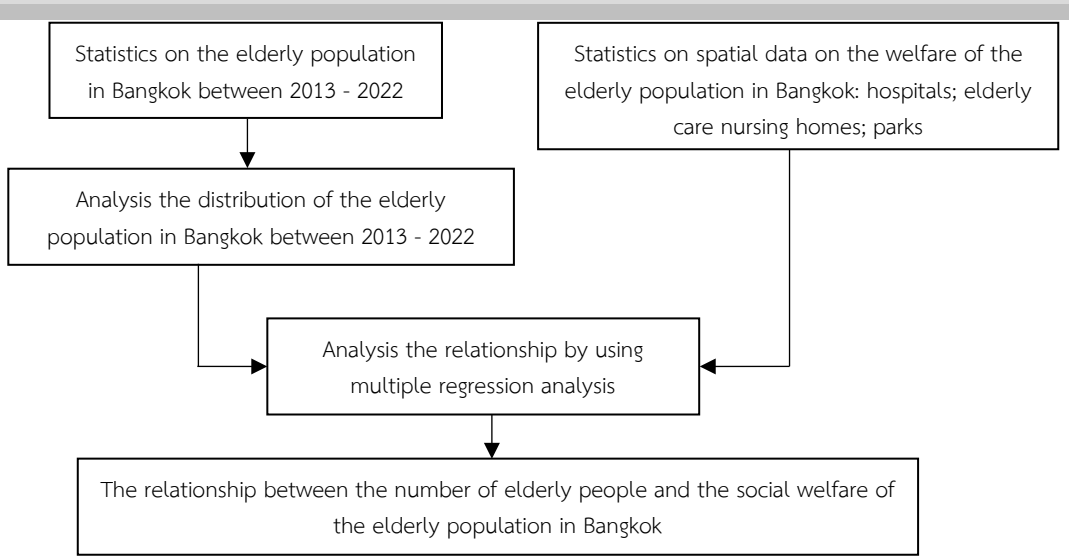

Figure 1. Conceptual framework

ผลการศึกษา

จำนวนผู้สูงอายุและการกระจายตัวจำแนกตามเขตในพื้นที่กรุงเทพมหานคร ตั้งแต่ พ.ศ. 2556 – 2565

ผลการศึกษาจากข้อมูลทะเบียนราษฎร์ สำนักบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย ใน พ.ศ. 2556 พบว่า จำนวนผู้สูงอายุในกรุงเทพมหานครมีทั้งหมด 876,503 คน โดยเขตที่มีจำนวนประชากรผู้สูงอายุมากที่สุด 5 อันดับแรกคือ เขตจตุจักร จำนวน 29,553 คน คิดเป็นร้อยละ 3.37 ของจำนวนผู้สูงอายุทั้งหมดในกรุงเทพมหานคร รองลงมา ได้แก่ เขตบางแค จำนวน 28,365 คน (ร้อยละ 3.24) เขตบางซื่อ จำนวน 27,795 คน (ร้อยละ 3.17) เขตจอมทอง จำนวน 27,705 คน (ร้อยละ 2.93) และเขตบางเขน จำนวน 25,590 คน (ร้อยละ 2.92) โดยเขตที่มีประชากรผู้สูงอายุน้อยที่สุด คือ เขตสัมพันธวงศ์ จำนวน 6,896 คน คิดเป็นร้อยละ 0.79 ของจำนวนผู้สูงอายุทั้งหมด ส่วนใน พ.ศ. 2565 พบว่า จำนวนผู้สูงอายุในกรุงเทพมหานครมีทั้งหมด 1,210,828 คน เขตที่มีจำนวนประชากรผู้สูงอายุมากที่สุด 5 อันดับแรกคือ เขตบางแค 44,264 คน คิดเป็นร้อยละ 3.66 ของจำนวนผู้สูงอายุทั้งหมดในกรุงเทพมหานคร รองลงมาได้แก่ เขตบางเขน จำนวน 38,967 คน (ร้อยละ 3.22) เขตสายไหม จำนวน 38,418 คน (ร้อยละ 3.17) เขตจตุจักร จำนวน 37,220 คน (ร้อยละ 3.07) และเขตจอมทอง จำนวน 34,836 คน (ร้อยละ 2.88) โดยเขตที่มีประชากรผู้สูงอายุน้อยที่สุดคือ เขตสัมพันธวงศ์ จำนวน 7,179 คน คิดเป็นร้อยละ 0.59 ของจำนวนผู้สูงอายุทั้งหมด ซึ่งจะแสดงให้เห็นว่าในช่วง 10 ปี ที่ผ่านมา (พ.ศ. 2556 - 2565) จำนวนผู้สูงอายุในกรุงเทพมหานครมีเพิ่มขึ้นมากถึง 334,325 คน เฉลี่ยเพิ่มขึ้นร้อยละ 3.81 ต่อปี โดยส่วนใหญ่กระจายอยู่ในเขตกลุ่มกรุงเทพเหนือและกลุ่มกรุงธนใต้ โดยกลุ่มกรุงเทพกลางมีประชากรผู้สูงอายุน้อยที่สุด ดัง Figure 2 ดังนี้

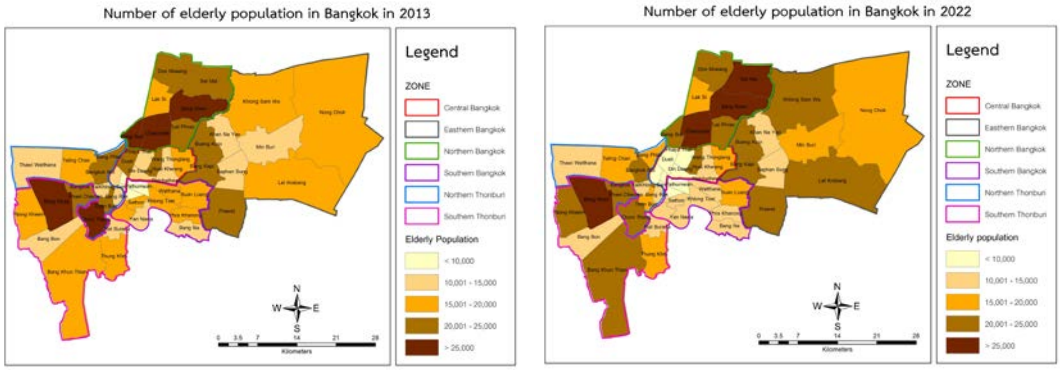

Figure 2. Map of the number of elderly people in Bangkok classified by district, between 2013 - 2022

และเมื่อพิจารณาประชากรผู้สูงอายุในแต่ละเขตมาเปรียบเทียบในอัตรา ประชากรผู้สูงอายุในพื้นที่ 1 คนต่อประชากรพันคน กลับพบว่า พ.ศ. 2556 เขตที่มีสัดส่วนประชากรผู้สูงอายุต่อประชากรในพื้นที่มากที่สุด 5 อันดับแรกได้แก่ เขตพระนคร มีสัดส่วนผู้สูงอายุ 230 คน ต่อประชากรพันคน รองลงมาได้แก่ เขตสัมพันธวงศ์ สัดส่วนผู้สูงอายุ 215 คนต่อประชากรพันคน เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย สัดส่วนผู้สูงอายุ 198 คนต่อประชากรพันคน เขตพระนคร สัดส่วนผู้สูงอายุ 197 คนต่อประชากรพันคน และเขตบางพลัด สัดส่วนผู้สูงอายุ 195 คนต่อประชากรพันคน ตามลำดับ ส่วนเขตที่มีสัดส่วนประชากรผู้สูงอายุต่อประชากรในพื้นที่น้อยที่สุด ได้แก่ เขตคลองสามวา สัดส่วนผู้สูงอายุ 85 คนต่อประชากรพันคน ส่วนใน พ.ศ. 2565 พบว่า เขตที่มีสัดส่วนประชากรผู้สูงอายุต่อประชากรในพื้นที่มากที่สุด 5 อันดับแรกได้แก่ พระนคร สัดส่วนผู้สูงอายุ 311 คนประชากรพันคน รองลงมาคือ เขตสัมพันธวงศ์ สัดส่วนผู้สูงอายุ 245 คนประชากรพันคน เขตป้อมปราบศัตรูพ่ายสัดส่วนผู้สูงอายุ 233 คนประชากรพันคน เขตคลองสาน สัดส่วนผู้สูงอายุ 222 คนประชากรพันคน และเขตบางกอกน้อย สัดส่วนผู้สูงอายุ 220 คนประชากรพันคน ตามลำดับ และเขตที่มีสัดส่วนประชากรผู้สูงอายุต่อประชากรในพื้นที่น้อยที่สุด คือ เขตหนองจอก สัดส่วนผู้สูงอายุ 120 คนประชากรพันคน ซึ่งแสดงว่าให้เห็นว่าทุกเขตมีแนวโน้มประชากรสูงอายุเพิ่มขึ้นอย่างมากและส่วนใหญ่กระจุกตัวรวมกันอยู่ในเขตกลุ่มกรุงเทพกลาง ดัง Figure 3 ดังนี้

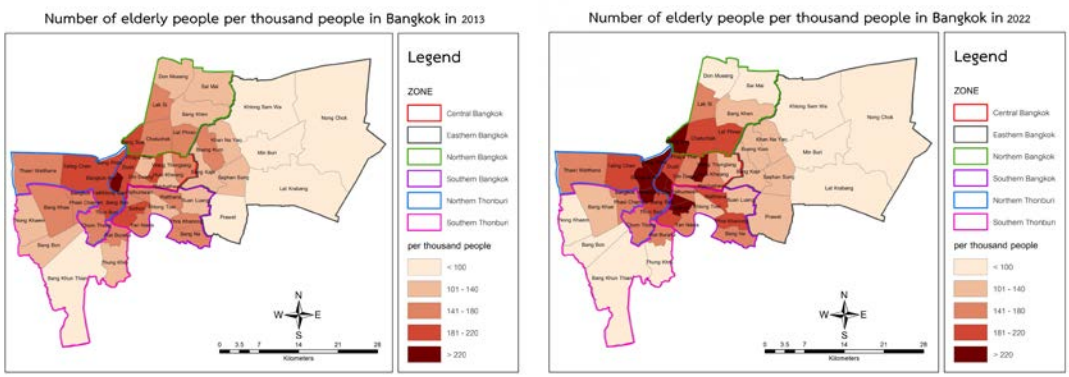

Figure 3. Map of the number of elderly people per thousand people in Bangkok, classified by district, between 2013 - 2022

สวัสดิการทางสังคมผู้สูงอายุ

เมื่อพิจารณาจำนวนสวัสดิการทางสังคมผู้สูงอายุ ได้แก่ สถานพยาบาล สถานประกอบการดูแลผู้สูงอายุ และสวนสาธารณะ เป็นต้น ในกรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2565 พบว่า เขตที่มีจำนวนสถานพยาบาลมากที่สุด คือ เขตทวีวัฒนา จำนวน 216 แห่ง รองลงมา 3 ลำดับแรก ได้แก่ เขตจตุจักร 215 แห่ง เขตปทุมวัน 191 แห่ง และเขตดินแดง 140 แห่ง ตามลำดับ ส่วนเขตที่มีจำนวนสถานพยาบาลน้อยที่สุด คือ เขตสัมพันธวงศ์ จำนวน 7 แห่ง ส่วนเขตที่มีจำนวนสถานประกอบการดูแลผู้สูงอายุมากที่สุด คือเขตบางแค จำนวน 17 แห่ง รองลงมา ได้แก่ เขตบึงกุ่ม 15 แห่ง เขตบางขุนเทียน เขตลาดพร้าว และทวีวัฒนา เขตละ 14 แห่ง ส่วนเขตที่ไม่พบสถานประกอบการดูแลผู้สูงอายุ มีจำนวน 8 เขต ได้แก่ เขตดุสิต เขตคลองเตย เขตปทุมวัน เขตพระนคร เขตราษฎร์บูรณะ เขตราชเทวี เขตสัมพันธวงศ์ และเขตสาทร และจำนวนสวนสาธารณะ พบว่า เขตที่มีจำนวนสวนสาธารณะมากที่สุด คือ เขตพระโขนง จำนวน 357 แห่ง รองลงมาได้แก่ เขตบางแค 353 แห่ง เขตบางขุนเทียน 345 แห่ง และเขตคันนายาว 310 แห่ง ตามลำดับ และเขตที่มีจำนวนสวนสาธารณะน้อยที่สุด คือ เขตบางเขน จำนวน 83 แห่ง

วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างจำนวนผู้สูงอายุกับสวัสดิการทางสังคมของผู้สูงอายุ

เมื่อวิเคราะห์หาความสัมพันธ์ระหว่างจำนวนผู้สูงอายุกับสวัสดิการทางสังคมของผู้สูงอายุในกรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2565 พบว่า ค่า R เท่ากับ 0.513 แสดงว่าตัวแปรอิสระที่ได้นำมาใช้ในการวิเคราะห์มีความสัมพันธ์กับตัวแปรตามที่ค่าความสัมพันธ์เท่ากับ 0.513 และมีค่า R^2 เท่ากับ 0.264 แสดงได้ว่าตัวแปรอิสระสามารถอธิบายตัวแปรตามได้ที่ร้อยละ 26.4 ค่า Durbin-Watson เท่ากับ 1.785 แสดงว่าค่าคลาดเคลื่อนมีความเป็นอิสระต่อกันในระดับที่เหมาะสมที่ 1.785 ซึ่งค่าที่เหมาะคือค่าระหว่าง 1.5 – 2.5 ค่า F เท่ากับ 5.491 แสดงว่าการถดถอยพหุคูณมีสัดส่วนที่สามารถอธิบายตัวแปรตามได้มากกว่าสัดส่วนที่อธิบายไม่ได้ 5.491 เท่า และค่า Significance F เท่ากับ 0.003 ซึ่งน้อยกว่าเกณฑ์ที่กำหนดคือ 0.05 แสดงว่ามีตัวแปรอย่างน้อย 1 ตัวแปรที่สามารถอธิบายและมีความสัมพันธ์กับตัวแปรตาม ซึ่งผลจากตารางที่ 1 ปรากฏว่าพบตัวแปรเดียวที่มีค่า *P*-value น้อยกว่า 0.05 คือ จำนวนสถานประกอบการดูแลผู้สูงอายุ ซึ่งมีค่า *P*-value เท่ากับ 0.0003 หมายความว่าจากตัวแปรอิสระทั้งหมดมีเพียงจำนวนสถานประกอบการดูแลผู้สูงอายุที่มีความสัมพันธ์กับตัวแปรตามหรือจำนวนผู้สูงอายุ ในพื้นที่กรุงเทพมหานคร

Table 1. Results of testing the relationship between the number of elderly people and social welfare of the elderly, in Bangkok

	B	Standard error	Beta	t	*P*-value
Constant	20,467.7700	3,341.4717		6.1253	<0.0001
Number of hospitals	-4.0640	20.9638	-0.0250	-0.1938	0.8471
Number of elderly care nursing homes	890.3470	227.7226	0.5280	3.9097	0.0003
Number of parks	-5.0630	15.9296	-0.0420	-0.3718	0.7521

R = 0.513, R^2 = 0.264, Durbin-Watson = 1.785, F = 5.491, Significance F = 0.003, * = 0.05

วิจารณ์

จากการศึกษาและวิเคราะห์จำนวนผู้สูงอายุและสวัสดิการทางสังคมของผู้สูงอายุในพื้นที่กรุงเทพมหานครทำให้ทราบว่า จำนวนประชากรผู้สูงอายุในพื้นที่กรุงเทพมหานครตั้งแต่ พ.ศ. 2556 – 2565 เพิ่มขึ้นในทุก ๆ ปี เมื่อนำประชากรผู้สูงอายุกับจำนวนประชากรทั้งหมดในพื้นมาเทียบกันในสัดส่วนประชากรผู้สูงอายุ 1 คน ต่อ ประชากรทั้งหมดในพื้นที่ 1,000 คน พบว่าผู้สูงอายุมีการกระจุกตัวอยู่ในบริเวณตอนกลางของพื้นที่กรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นเพราะในบริเวณตอนกลางโดยเฉพาะในกลุ่มเขตกรุงเทพกลางเป็นเขตเมืองเก่าที่มีการตั้งถิ่นฐานมาช้านาน ในขณะที่ห่างออกไป เช่น บริเวณกลุ่มเขตกรุงธนใต้ หรือกลุ่มเขตกรุงเทพตะวันออกจะเป็นพื้นที่ที่มีการขยายตัวของเมืองออกไปมักพบเป็นหมู่บ้านจัดสรร ซึ่งตรงกับ Department of City Planning and Urban Development, BMA (2019) ที่ได้รายงานการศึกษาการขยายตัวของที่อยู่อาศัยในเขตกรุงเทพมหานครว่า การขยายตัวของที่อยู่อาศัยแนวราบในเขตกรุงเทพมหานครมีการขยายตัวมากที่สุดใน กลุ่มเขตที่อยู่อาศัย พื้นที่อยู่อาศัยชานเมืองและเกษตรกรรมฝั่งตะวันออก และฝั่งตะวันตก ตามลำดับ เป็นต้น และทำให้ทราบจำนวนสวัสดิการทางสังคมของผู้สูงอายุทั้ง สถานพยาบาล สถานประกอบการดูแลผู้สูงอายุ และสวนสาธารณะ ในแต่ละเขต เพื่อนำมาหาความสัมพันธ์กับจำนวนผู้สูงอายุ ทำให้ทราบว่าจำนวนของผู้สูงอายุมีความสัมพันธ์กับสถานประกอบการดูแลผู้สูงอายุ ในพื้นที่กรุงเทพมหานคร ซึ่งตรงกับงานวิจัยของ Kittinanthaporn (2017) ที่ได้ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความต้องการบ้านพักคนชรา ศึกษากรณีบ้านพักคนชราในประเทศไทย พบว่าจากสถิติและสถานการณ์ประชากรผู้สูงอายุมีแนวโน้มสูงขึ้นเรื่อย ๆ ด้วยเหตุผลที่ว่า คนอายุยืนมากขึ้น เสียชีวิตยากขึ้น และการแพทย์ที่ทันสมัย และมีแนวโน้มจะมีผู้สูงอายุต้องการที่จะเข้าไปอยู่อาศัยในบ้านพักคนชราเพิ่มขึ้น ส่วนการเข้าถึงสวัสดิการทางสังคมพบว่า ผลการศึกษาสอดคล้องกับงานวิจัยที่ได้ศึกษาเรื่องคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในเขตเมือง (Kabmanee *et al*., 2021) และงานวิจัยของ ที่ศึกษาปัญหาของผู้สูงอายุกับการจัดสวัสดิการชุมชน (Chatrupativin, 2018) พบว่า สวัสดิการทางสังคมที่ทำให้คุณภาพของผู้สูงอายุในเมืองดีขึ้น ได้แก่ ที่อยู่อาศัยหรือมีพื้นที่รองรับการดูแลผู้สูงอายุ มีพื้นที่สาธารณะสำหรับทำกิจกรรมทางศาสนาและออกกำลังกาย มีชมรมผู้สูงอายุ และสามารถเข้าถึงสถานพยาบาลได้สะดวก เป็นต้น เช่นเดียวกับงานวิจัยของ Thongsrikate (2021) ที่ได้ศึกษาเรื่องการใช้พื้นที่สาธารณะของผู้สูงอายุในเขตเมืองแล้วพบว่า ผู้สูงอายุต้องการพื้นที่สาธารณะใกล้ที่พักของตนเองเนื่องจากความสะดวกในการทำกิจกรรมต่าง ๆ โดยเฉพาะกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการดูแลสุขภาพทั้งร่างกายและจิตใจ

สรุป

จากการศึกษาและวิเคราะห์ลักษณะการกระจายตัวของผู้สูงอายุระหว่าง พ.ศ. 2556 – 2565 และความสัมพันธ์ระหว่างจำนวนผู้สูงอายุกับสวัสดิการทางสังคมของผู้สูงอายุ พบว่า ในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา สูงอายุในพื้นที่กรุงเทพมหานครมีจำนวนเพิ่มขึ้นทุกปี โดยใน พ.ศ. 2565 พบผู้สูงอายุมากที่สุดอยู่ในเขตกลุ่มกรุงเทพเหนือและกลุ่มกรุงธนใต้ ส่วนเขตที่พบผู้สูงอายุน้อยที่สุดคือ เขตกรุงเทพกลาง ส่วนจำนวนสวัสดิการทางสังคมของผู้สูงอายุ พบว่าส่วนใหญ่อยู่ในเขตกลุ่มกรุงเทพเหนือ และเขตที่มีจำนวนสวัสดิการทางสังคมของผู้สูงอายุน้อยคือเขตกลุ่มกรุงเทพกลาง และเมื่อมาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ด้วยวิธีการวิเคราะห์ถดถอยเชิงเส้นพหุคูณพบว่า จำนวนของสถานประกอบการดูแลผู้สูงอายุมีความสัมพันธ์กับจำนวนผู้สูงอายุ

เอกสารอ้างอิง

Chalermpolyothin, L., N. Rattanamanee, and P. Pasunon. 2018. Factors affecting occupational in the quality of life of

the elderly in Laem Yai, Muang district Samutsongkhram province: A mixed method study. Veridian E-Journal, Silpakorn University 11(3): 2794-2808. (in Thai)

Chantacharee, C., S. Leklersindhu and D. Saranrom. 2019. Social welfare needs of the elderly in BangBua Thong subdistrict administration organization, Bang Bua Thong, Nonthaburi. Journal of Management and Development Ubon Ratchathani Rajabhat University 6(2): 121-139. (in Thai)

Chatrupativin, K. 2018. Problems of elderly persons and community welfare management: Case studies of two communities in Wangthonglang, Bangkok. Journal of Social Research 41(2): 67-96. (in Thai)

Department of City Planning and Urban Development, BMA. 2019. Report of expansion of housing in Bangkok Metropolitan. (Online). Available: https://shorturl.asia/BCH2G (September 22, 2023) (in Thai)

Department of Provincial Administration. 2023. Statistics of population in Thailand in 2022 classified by age and province. (Online). Available: https://stat.bora.dopa.go.th/new_stat/file/65/stat_c65.xls (September 1, 2023) (in Thai)

Department of Older Persons. 2024. Right and welfare of the elderly. (Online). Available: https://www.dop.go.th/th/know/15/646 (September 22, 2023) (in Thai)

Eliasi, L.G., H.A. Rasi, and A. Tavakoli. 2017. Factors affecting quality of life among elderly population in Iran. Humanities and Social Sciences 5(1): 26-30.

Jensantikul, N. 2023. Achievement on policy implementation relating to social welfare management for equality of elderly in Khon Kaen province. Journal of Community Development and Life Quality 11(3): 260-269. (in Thai)

Kabmanee, N., S. Ouicharoen and P. Sakulkoo. 2021. The quality of life ofthe elderly in Thamboon Nongphai Muang, Udornthani. Journal of Boromarajonani College of Nursing, Surin 11(1): 27-39. (in Thai)

Khamkeaw, W. and R. Noppanatwongsakorn. 2021. Needs of the elderly in Samphanthawong district, Bangkok, for social welfare. Dhammathas Academic Journal 21(1): 15-28. (in Thai)

Kittinanthaporn, A. 2017. Factors affecting the demand for nursing homes: A case study of nursing homes in Thailand. Research report. King Prajadhipok's Institute, Bangkok. (in Thai)

National Health Security Office. 2009. Annual Report of National Health Security in 2009. (Online). Available: https://www.nhso.go.th/storage/downloads/operatingresult/35/Annual_Report_2552.pdf (September 20, 2023) (in Thai)

National Statistical Office Thailand. 2023. Population in Thailand in 2022

classified by age, regional and province between 2012 and 2022. (Online). Available: https://www.nso.go.th/nsoweb/downloadFile/stat_impt/gl/file_xls_th (September 1, 2023) (in Thai)

Ngoenngam, P., S. Kaewjanta and N. Chaiwong. 2022. Guidelines for caring and developing life quality of Bedridden elderly in community with Thai traditional medicine: A case study in Bandu subdistrict, Mueang district, Chaing Rai province. Journal of Community Development and Life Quality 10(2): 190-200. (in Thai)

Sangchan, S. and K. Sukasam. 2022. Factors affecting stress of population in Bangkok area during the COVID-19 virus outbreak situation. Valaya Alongkorn Review (Humanities and Social Science) 12(2): 218-230. (in Thai)

Thongsrikate, I. 2021. Implementation of the public spaces among urban elderly in Chiang Mai: A mixed-methodology study. Nakhon Lampang Buddhist's Journal 10(3): 50-67. (in Thai)

United Nations. 2020. World Population Ageing 2019. United Nations, New York. 51 p.

แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุที่เป็นอัมพาต จากโรคหลอดเลือดสมองด้วยการแพทย์แผนไทย

Development Guidelines for The Quality of Life of The Paralyzed Elderly Stroke Patients Using Thai Traditional Medicine

*วรรณพร สุริยะคุปต์ ปริพัช เงินงาม ฐิติรัตน์ ชัยชนะ สุวศิน พลนรัตน์ และ พรนิภา สิทธิสระดู**

*Wannaporn SuriyaKhup, Paripach Ngoenngam, Thitirat Chaichana, Suwasin Polnarat and Pornnipa Sitthisradoo**

วิทยาลัยการแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์ทางเลือก มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย จ. เชียงราย 57100

School of Traditional and Alternative Medicine, Chiang Rai Rajabhat University, Chiang Rai 57100, Thailand

*Corresponding author: Mirror.bell2533@gmail.com

(Received: September 28, 2024; Revised: November 7, 2024; Accepted: January 22 ,2025)

Abstract: This research aimed to study the problems and effects of paralyzed elderly stroke patients in the Sansai subdistrict, Mueang district, Chiang Rai province, and develop guidelines for improving the quality of life for these patients using Thai traditional medicine (TTM). This qualitative research involved analyzing the knowledge from the documents and participant observation, considering the legal rights of 10 TTM lecturers and doctors. Then, the focus groups were determined to compile and analyze data. The results showed that 1) the problems and effects of the paralyzed elderly stroke patients were divided into 3 levels as follows: at the individual level, there were body and mind problems; at the family level, caring for stroke patients was a heavy burden; and at the community level, rehabilitating patients was quite expensive. The results also revealed that the guidelines for improving the quality of life for these patients should be divided into 3 levels as follows: at the individual level, the body and mind were rehabilitated by using TTM processes; at the family level, the community ways were used in the healing process; and at the community level, the network creation of the caring process was administered by community leaders and volunteers.

Keywords: Development guidelines, life quality, elderly, stroke, Thai traditional medicine

บทคัดย่อ: การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัญหาและผลกระทบของผู้สูงอายุที่เป็นอัมพาตจากโรคหลอดเลือดสมองในพื้นที่ตำบลสันทราย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย และศึกษาแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุที่เป็นอัมพาตจากโรคหลอดเลือดสมองด้วยการแพทย์แผนไทย โดยวิเคราะห์จากเอกสารร่วมกับการสังเกตแบบมีส่วนร่วมของอาจารย์และแพทย์แผนไทย จำนวน 10 คน และการจัดประชุมกลุ่มเพื่อรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล ผลการศึกษาพบว่า 1) ปัญหาและผลกระทบของผู้สูงอายุที่เป็นอัมพาตจากโรคหลอดเลือดสมองแบ่งเป็น 3 ระดับ ได้แก่ ระดับบุคคลคือ มีปัญหาทั้งด้านร่างกายและจิตใจ ระดับครอบครัวคือ การดูแลผู้ป่วยเป็นภาระหนัก และระดับสังคมคือ การฟื้นฟูสภาพผู้ป่วยมีค่าใช้จ่ายสูง และ 2) แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุที่เป็นอัมพาตจากโรคหลอดเลือดสมองแบ่งเป็น 3 ระดับ ได้แก่ ระดับบุคคล คือ การฟื้นฟูร่างกายและจิตใจด้วยกรรมวิธีการแพทย์แผนไทย ระดับครอบครัวคือ การนำวิถีชุมชนเข้ามาเป็นส่วนหนึ่ง

ในกระบวนการรักษา และระดับสังคมคือ การสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับผู้นำชุมชนด้วยกระบวนการจิตอาสา

คำสำคัญ: แนวทางการพัฒนา คุณภาพชีวิต ผู้สูงอายุ อัมพาตจากโรคหลอดเลือดสมอง การแพทย์แผนไทย

คำนำ

อัมพาตเป็นอาการของโรคหลอดเลือดสมอง หรือ Stroke เป็นโรคที่พบบ่อยที่สุดโรคหนึ่งของโรคทางระบบประสาท และเป็นปัญหาสาธารณสุขที่สำคัญของประชากรทั่วโลกรวมถึงประเทศไทย เนื่องจากเป็นสาเหตุการเสียชีวิตและสูญเสียปีสุขภาวะ (Disability Adjusted Life Year: DALYs) อันดับต้น ๆ เมื่อเกิดขึ้นแล้วอาจทำให้เสียชีวิตหรือมีภาวะทุพพลภาพในอัตราที่สูง (Laochaturapit, 2024) และยังส่งผลต่อการดำรงชีวิตของผู้ป่วยและเป็นภาระของคนในครอบครัว รวมทั้งสูญเสียด้านสังคม เศรษฐกิจ ครอบครัว และประเทศชาติ โรคหลอดเลือดสมองเกิดขึ้นได้จากหลายสาเหตุ ทั้งปัจจัยเสี่ยงที่ไม่สามารถปรับเปลี่ยนได้ (non-modifiable risk factors) เช่น อายุที่เพิ่มมากขึ้น น้ำหนักแรกคลอดที่น้อยกว่า 2,500 กรัม เชื้อชาติ พันธุกรรม เป็นต้น และปัจจัยเสี่ยงที่อาจปรับเปลี่ยนได้ (modifiable risk factors) เช่น การออกกำลังกาย ระดับไขมันในเลือดสูง อาหารและสารอาหาร ภาวะอ้วน ความดันโลหิตสูง เบาหวาน การสูบบุหรี่ โรคหัวใจ เป็นต้น (Thananuwatsak *et al.,* 2019)

จากรายงานสถิติสาธารณสุขของกระทรวงสาธารณสุขในปีงบประมาณ 2566 ประเทศไทยพบผู้ป่วยโรคหลอดเลือดสมองจำนวน 350,934 ราย เสียชีวิตจำนวน 47,275 ราย และพบว่าในจังหวัดเชียงรายมีอัตราการป่วยด้วยโรคหลอดเลือดสมอง 5 ปีย้อนหลัง ในปีงบประมาณ 2562 - 2566 พบผู้ป่วยโรคหลอดเลือดสมองจำนวน 3,468, 3,747, 3,907, 4,122 และ 4,185 ราย ตามลำดับ ซึ่งมีแนวโน้มสูงขึ้นทุกปี โดยผู้ป่วยส่วนใหญ่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป (Ministry of Public Health, 2023) แม้ว่าในปัจจุบันประเทศไทยจะมีระบบบริการสุขภาพที่ครบวงจรและทันสมัย ครอบคลุมตั้งแต่ให้การรักษาเมื่อเกิดโรคจนถึงการฟื้นฟูสมรรถภาพในโรงพยาบาลและต่อเนื่องไปถึงในชุมชน ทำให้อัตราการตายลดลง แต่ยังมีผู้ป่วยที่รอดชีวิตส่วนหนึ่งมีผลการฟื้นฟูสมรรถภาพที่ไม่ดี ไม่สามารถช่วยเหลือตัวเองได้หรือช่วยเหลือตัวเองได้น้อย อยู่ในภาวะพึ่งพิงจนต้องเข้าสู่ระบบการดูแลสุขภาพระยะยาว (Yimsiri, 2024) คุณภาพชีวิตของผู้ป่วยภายหลังโรคหลอดเลือดสมองเป็นตัวชี้วัดที่สำคัญในการวัดภาระการดูแล ซึ่งเป็นการดูแลที่ซับซ้อน ใช้เวลาดูแลต่อเนื่องยาวนาน (Khummongkol, 2022)

จากการศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการของผู้สูงอายุด้านสุขภาพในเขตพื้นที่ตำบลสันทราย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย จำนวน 868 คน ภายใต้โครงการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงวัยตำบลสันทราย โดยความร่วมมือระหว่างเทศบาลตำบลสันทราย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย กับวิทยาลัยการแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์ทางเลือก มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย พบว่า ผู้สูงอายุมีปัญหาการเจ็บป่วยจำนวน 376 คน คิดเป็นร้อยละ 43.32 ของจำนวนผู้สูงอายุที่ทำการสำรวจ โดยผู้สูงอายุจำนวน 20 คน คิดเป็นร้อยละ 5.32 ของจำนวนผู้สูงอายุที่มีอาการเจ็บป่วย เป็นผู้ป่วยอัมพาตจากโรคหลอดเลือดสมอง ที่มีปัญหาด้านร่างกาย เช่น ชาหรืออ่อนแรงของแขนและขาครึ่งซีก สูญเสียการทรงตัว บางรายไม่สามารถพูดได้หรือพูดได้แต่ไม่ชัดเจน อีกทั้งยังพบปัญหาด้านจิตใจของผู้ป่วยและผู้ดูแลเกี่ยวกับภาวะความเครียดและวิตกกังวล นอกจากนี้ยังพบปัญหาด้านเศรษฐกิจและสังคมร่วมด้วย โดยเฉพาะภาระค่าใช้จ่ายที่เพิ่มขึ้น จากปัญหาดังกล่าวส่งผลให้ผู้ป่วยและผู้ดูแลมีคุณภาพชีวิตลดลง ดังนั้นผู้วิจัยจึงเล็งเห็นโอกาสในการนำองค์ความรู้ของการแพทย์แผนไทยมาประยุกต์ใช้ในการดูแลผู้สูงอายุที่เป็นโรคหลอดเลือดสมองให้สามารถช่วยเหลือตัวเองได้ รวมถึงแนวทางการรับมือและการดูแลผู้ป่วยในระยะยาว โดยการศึกษาวิจัยในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) ศึกษาปัญหาและผลกระทบของผู้สูงอายุที่เป็นอัมพาตจากโรคหลอดเลือดสมองใน

พื้นที่ตำบลสันทราย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย และ 2) ศึกษาแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุที่เป็นอัมพาตจากโรคหลอดเลือดสมองด้วยการแพทย์แผนไทย เพื่อลดอัตราการป่วยและอัตราการเสียชีวิต ตลอดจนลดภาระของคนในครอบครัว การสูญเสียด้านสังคม เศรษฐกิจ ครอบครัว และประเทศชาติ ทั้งยังเป็นการสร้างองค์ความรู้สำหรับการจัดกระบวนการเรียนการสอนในหลักสูตรการแพทย์แผนไทยบัณฑิต และพัฒนาเป็นแนวทางเวชปฏิบัติการดูแลผู้ป่วยอัมพาตจากโรคหลอดเลือดสมองด้วยกรรมวิธีการแพทย์แผนไทยให้กับแพทย์แผนไทยและเป็นแนวทางในการดูแลสุขภาพประชาชนในพื้นที่ให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

อุปกรณ์และวิธีการ

การศึกษาแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุที่เป็นอัมพาตจากโรคหลอดเลือดสมองด้วยการแพทย์แผนไทย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) โดยทำการศึกษาและวิเคราะห์องค์ความรู้จากเอกสารตำรา ผลงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์โรคหลอดเลือดสมอง สาเหตุและกลไกการเกิดโรค กระบวนการดูแลรักษาผู้ป่วยโรคหลอดเลือดสมองทางการแพทย์แผนไทยร่วมกับการสังเกตแบบมีส่วนร่วม การติดตามและประเมินผลการดูแลรักษาจากแบบบันทึกผลการรักษาก่อนและหลังรักษาภายใต้สิทธิทางกฎหมายของอาจารย์แพทย์แผนไทยและแพทย์แผนไทย และการจัดประชุมกลุ่ม เพื่อสรุปปัญหาและผลกระทบของผู้สูงอายุที่เป็นอัมพาตจากโรคหลอดเลือดสมอง พร้อมทั้งระดมความคิดในการเสนอแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุที่เป็นอัมพาตจากโรคหลอดเลือดสมองด้วยการแพทย์แผนไทย โดยดำเนินการวิจัยระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ - สิงหาคม พ.ศ. 2566 พื้นที่วิจัยได้แก่ ตำบลสันทราย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา

ประชากรคือ กลุ่มตัวอย่างเลือกแบบเจาะจงเลือก (purposive sampling) จากอาจารย์แพทย์แผนไทยและแพทย์แผนไทยประจำโรงพยาบาลสาธิตการแพทย์แผนไทย วิทยาลัยการแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์ทางเลือก มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย ที่มีประสบการณ์ในการรักษาผู้ป่วยอัมพาตจากโรคหลอดเลือดสมอง ในเขตพื้นที่ตำบลสันทราย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย จำนวน 10 คน

เกณฑ์การคัดเลือก คือ อาจารย์แพทย์แผนไทยและแพทย์แผนไทย จำนวน 10 คน จากประชากรทั้งหมด จำนวน 37 คน คัดเลือกโดยวิธีเลือกแบบเจาะจง โดยมีเงื่อนไขคือ ต้องเป็นบุคลากรที่เป็นอาจารย์แพทย์แผนไทยและแพทย์แผนไทยที่มีประสบการณ์ในการให้บริการรักษาโรคในคลินิกและโรงพยาบาลการแพทย์แผนไทย และมีภาระงาน (TOR) ประจำอยู่ในโรงพยาบาลสาธิตการแพทย์แผนไทยหรือคลินิกเครือข่ายในชุมชนของวิทยาลัยการแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์ทางเลือก ต่อเนื่องมาไม่น้อยกว่า 3 ปี

เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในเก็บรวบรวมข้อมูลประกอบด้วย

1) แบบบันทึกการตรวจร่างกายผู้ป่วยอัมพาตจากโรคหลอดเลือดสมอง จำนวน 6 ข้อ ประกอบด้วย อาการสำคัญ, สาเหตุการเกิดโรค, ระยะเวลาการเจ็บป่วย, โรคประจำตัว, ยารักษาโรคประจำตัว และประวัติการรักษาในอดีต

2) แบบบันทึกการตรวจร่างกายผู้ป่วยอัมพาตจากโรคหลอดเลือดสมอง จำนวน 7 ข้อ ประกอบด้วย การประเมินส่วนใบหน้า, การประเมินการเคลื่อนไหวข้อต่อ, การประเมินระดับกำลังกล้ามเนื้อ, การประเมินความรู้สึก, การประเมินการเคลื่อนไหวบนเตียง, การประเมินการทรงตัว และสอบถามเพิ่มเติม ได้แก่ การนอนหลับ การรับประทานอาหาร น้ำหนักส่วนสูงปัจจุบัน สัดส่วนร่างกาย และสภาพจิตใจ

3) แบบประเมินกิจวัตรประจำวัน ดัชนีบาร์เธลเอดีแอล (Barthel index for activities of daily living: ADL) จำนวน 8 ข้อ ประกอบด้วยการรับประทานอาหาร, การล้างหน้า หวีผม และแปรงฟัน

ในระยะเวลา 24 - 48 ชั่วโมงที่ผ่านมา, การลุกนั่งจากที่นอนหรือเตียงไปยังเก้าอี้, การใช้ห้องน้ำ, การเคลื่อนที่ภายในห้องนอนหรือบ้าน, การสวมใส่เสื้อผ้า, การขึ้นลงบันได, การอาบน้ำ และการกลั้นการถ่ายอุจจาระและการกลั้นปัสสาวะใน 1 สัปดาห์ที่ผ่านมา

4) แบบบันทึกการรักษาผู้ป่วยอัมพาตจากโรคหลอดเลือดสมองด้วยการแพทย์แผนไทย

โดยทำการสังเกตแบบมีส่วนร่วมกับอาจารย์แพทย์แผนไทยและแพทย์แผนไทยประจำโรงพยาบาลสาธิตการแพทย์แผนไทย จำนวน 10 คน

5) แบบบันทึกการสนทนากลุ่ม จำนวน 4 ข้อ ประกอบด้วย ชื่อผู้บันทึก, วัน - เดือน - ปีที่บันทึก, ข้อมูลปัญหาและความต้องการด้านสุขภาพของผู้ป่วยอัมพาตจากโรคหลอดเลือดสมอง และข้อมูลแนวทางการดูแลผู้ป่วยอัมพาตจากโรคหลอดเลือดสมองด้วยกรรมวิธีการแพทย์แผนไทย

6) แบบบันทึกข้อมูลการทบทวนหลังปฏิบัติงาน จำนวน 4 ข้อ ประกอบด้วย ชื่อผู้บันทึก, วัน - เดือน - ปีที่บันทึก, ทบทวนหลังปฏิบัติงานเรื่องข้อมูลปัญหาและความต้องการด้านสุขภาพของผู้ป่วยอัมพาตจากโรคหลอดเลือดสมอง และทบทวนหลังปฏิบัติงานเรื่องแนวทางการดูแลผู้ป่วยอัมพาตจากโรคหลอดเลือดสมองด้วยกรรมวิธีการแพทย์แผนไทย

และได้มีการตรวจสอบเครื่องมือจากผู้เชี่ยวชาญ โดยการตรวจสอบคุณภาพด้านความเที่ยงตรงของเนื้อหา ของเครื่องมือจากผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 คน ได้แก่ อาจารย์แพทย์แผนไทยและอาจารย์วิทยาศาสตร์การแพทย์ เพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงของเนื้อหา โดยหาดัชนีความสอดคล้องของข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ (Index of Item Object Congruence: IOC) ผลทดสอบคำถามแบบบันทึกข้อมูลโรคที่รวบรวมจากฐานข้อมูลโรค/อาการ/ปัญหาสุขภาพของการแพทย์แผนปัจจุบันได้ค่า IOC อยู่ที่ 0.91 ได้ทำการทดสอบการใช้เครื่องมือวิจัย และปรับปรุงแก้ไขเครื่องมือวิจัยให้สมบูรณ์

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

1) รวบรวมข้อมูลและศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์โรคหลอดเลือดสมอง สาเหตุและกลไกการเกิดโรค กระบวนการดูแลรักษาผู้ป่วยโรคหลอดเลือดสมองทางการแพทย์แผนไทย และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการดูแลรักษาผู้ป่วยโรคหลอดเลือดสมอง

2) ออกแบบเครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบบันทึกการตรวจร่างกายผู้ป่วยอัมพาตจากโรคหลอดเลือดสมอง, แบบบันทึกการตรวจร่างกายผู้ป่วยอัมพาตจากโรคหลอดเลือดสมอง, แบบประเมินกิจวัตรประจำวัน ดัชนีบาร์เธลเอดีแอล, แบบบันทึกการรักษาผู้ป่วยอัมพาตจากโรคหลอดเลือดสมองด้วยการแพทย์แผนไทย, แบบบันทึกการสนทนากลุ่ม และแบบบันทึกข้อมูลการทบทวนหลังปฏิบัติงาน

3) ดำเนินการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (participant observation) ร่วมกับการติดตามและประเมินผล (monitoring and evaluation) ภายใต้สิทธิทางกฎหมายของอาจารย์แพทย์แผนไทยและแพทย์แผนไทย โดยมุ่งเน้นที่ข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาและความต้องการทางสุขภาพจากผู้ป่วยอัมพาตจากโรคหลอดเลือดสมอง

4) การจัดประชุมกลุ่ม (focus group) และทบทวนหลังปฏิบัติงาน (after action review: AAR) เพื่อรวบรวมข้อมูลปัญหาและความต้องการทางสุขภาพจากผู้ป่วยอัมพาตจากโรคหลอดเลือดสมอง นำมาสู่การเสนอแนวทางการดูแลผู้ป่วยอัมพาตจากโรคหลอดเลือดสมองด้วยกรรมวิธีการแพทย์แผนไทย

5) รวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ผล

6) สรุปผลการศึกษา

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในครั้งนี้ ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (content analysis) โดยการ

วิเคราะห์เนื้อหาสาระ ตีความ และสรุปความข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมถึงแบบบันทึกต่างๆ ที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูลตามความเป็นจริง รวมถึงการสังเกตแบบมีส่วนร่วมกับอาจารย์แพทย์แผนไทยและแพทย์แผนไทยประจำโรงพยาบาลสาธิตการแพทย์แผนไทย วิทยาลัยการแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์ทางเลือก มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย ที่มีประสบการณ์ในการรักษาผู้ป่วยอัมพาตจากโรคหลอดเลือดสมอง ในเขตพื้นที่ตำบลสันทราย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย จำนวน 10 คน เพื่อสรุปปัญหาและผลกระทบของผู้สูงอายุที่ที่เป็นอัมพาตจากโรคหลอดเลือดสมอง ซึ่งผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลนำมาสู่การเสนอแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุที่ที่เป็นอัมพาตจากโรคหลอดเลือดสมองด้วยการแพทย์แผนไทย ผ่านการตรวจสอบคุณภาพข้อมูลแบบสามเส้า (multiple investigator triangulation)

ผลการศึกษา

1. การศึกษาปัญหาและผลกระทบของผู้สูงอายุที่เป็นอัมพาตจากโรคหลอดเลือดสมองในพื้นที่ตำบลสันทราย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย

ผู้สูงอายุที่เป็นอัมพาตจากโรคหลอดเลือดสมองมีข้อจำกัดในการฟื้นฟูสภาพได้ช้ากว่าวัยผู้ใหญ่ ประกอบกับการมีสมรรถภาพร่างกายที่เสื่อมถอย ส่งผลให้มีความทุกข์ทรมานทั้งด้านร่างกายและจิตใจ เพราะไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้หรือทำได้ไม่เต็มที่ หรือมีความพิการในระดับที่แตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับความรุนแรงและตำแหน่งการถูกทำลายของเซลล์สมอง ส่งผลให้เกิดการสูญเสียการทำหน้าที่ของระบบประสาทและสมอง จากสภาพความเจ็บป่วยดังกล่าวส่งผลกระทบต่อสภาวะจิตใจของผู้ป่วย ดังนั้นผู้ป่วยจำเป็นต้องพึ่งพาการช่วยเหลือจากคนในครอบครัว โดยเฉพาะการฟื้นฟูสภาพในระยะแรกที่เกิดการเจ็บป่วยนั้น จะสามารถช่วยฟื้นคืนสภาพของผู้ป่วยได้ดีกว่าระยะเรื้อรัง โดยทั่วไปมักพบว่าการดูแลผู้ป่วยในระยะเปลี่ยนผ่านจากโรงพยาบาลมาสู่บ้านก่อให้เกิดปัญหาและอุปสรรคต่อครอบครัวหรือผู้ดูแล เนื่องจากต้องเผชิญต่อการเปลี่ยนแปลงทั้งเศรษฐกิจและสังคมที่เกิดขึ้น อีกทั้งยังขาดความพร้อมในการดูแลผู้ป่วยไม่ว่าจะเป็นด้านความรู้และทักษะวิธีการดูแลผู้ป่วยที่ไม่เพียงพอ ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อคุณภาพการดูแลและความปลอดภัยของผู้ป่วยเนื่องจากวิธีการปฏิบัติของผู้ดูแลที่ไม่ถูกต้อง อีกทั้งมีข้อจำกัดในการเคลื่อนย้ายผู้ป่วยเพื่อไปเข้ารับการรักษาต่อเนื่องที่โรงพยาบาล จากการวิเคราะห์ข้อมูล พบว่า ปัญหาและผลกระทบของผู้สูงอายุที่เป็นอัมพาตจากโรคหลอดเลือดสมองในพื้นที่ตำบลสันทราย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย สามารถแบ่งเป็น 3 ระดับ ได้แก่

1. ระดับบุคคล แบ่งออกเป็นด้านร่างกายและจิตใจ ดังนี้

- ด้านร่างกาย พบว่า ผู้ป่วยมีอาการชาหรืออ่อนแรงของแขนและขาครึ่งซีก ส่งผลให้ผู้ป่วยไม่สามารถขยับแขนหรือขาเองได้ เกิดการสูญเสียการทรงตัวในท่านั่งและยืน ในบางรายไม่สามารถพูดได้หรือพูดได้แต่ไม่ชัดเจน นอกจากนี้ยังพบการทำงานของกล้ามเนื้อใบหน้าไม่เท่ากัน ซึ่งสังเกตได้บริเวณใบหน้าคิ้ว หนังตาตก ไม่สามารถกลอกตาได้ มองภาพซ้อน อ่อนเพลีย ปวดศีรษะ เวียนศีรษะ รับประทานอาหารได้น้อย กลืนอาหารลำบาก ไม่สามารถควบคุมการอุจจาระและปัสสาวะได้ ปฏิกิริยาตอบสนองช้ากว่าคนปกติ ในที่นี้อาจรวมไปถึงการสูญเสียความทรงจำ และยังพบว่าผู้ป่วยเป็นโรคไม่ติดต่อเรื้อรังร่วมด้วย ได้แก่ 1) โรคความดันโลหิตสูง ส่งผลให้ผู้ป่วยมีอาการเวียนศีรษะ หน้ามืด ใจสั่น 2) โรคเบาหวาน ส่งผลให้ผู้ป่วยมีอาการตาพร่ามัว อ่อนเพลีย หากเกิดแผลกดทับร่วมด้วยแผลดังกล่าวก็จะหายยากหรือเป็นแผลเรื้อรัง 3) โรคปอดอุดกั้นเรื้อรัง ส่งผลให้ผู้ป่วยมีอาการหอบเหนื่อยง่าย ไม่มีแรง 4) โรคเก๊าต์ ส่งผลให้ผู้ป่วยเกิดอาการปวด บวม แดงบริเวณข้อต่าง ๆ และ 5) โรคหืด ส่งผลให้ผู้ป่วยมีอาการไอ หายใจไม่สะดวก หอบเหนื่อย นอกจากนี้ยังพบอาการเจ็บป่วยแทรกซ้อนร่วมด้วย ได้แก่ 1) กลุ่มโรคหรืออาการในระบบผิวหนัง เช่น ผื่นคันจากการแพ้ เริม งูสวัด กลาก เกลื้อน เป็นต้น 2) กลุ่ม

โรคหรืออาการในระบบทางเดินหายใจ เช่น หวัด ไอ เจ็บคอ คัดจมูก น้ำมูกไหล ภูมิแพ้อากาศ เป็นต้น 3) กลุ่มโรคหรืออาการในระบบทางเดินอาหาร เช่น จุกเสียด ท้องผูก ท้องเสีย กระเพาะอาหาร ริดสีดวงทวารหนัก เป็นต้น และ 4) กลุ่มโรคกระดูก ข้อ กล้ามเนื้อและเส้นเอ็น เช่น นิ้วล็อก ข้อมือติด ข้อศอกติด ไหล่ติด ข้อเข่าติด ข้อสะโพกติด เป็นต้น

- ด้านจิตใจ พบว่า 1) ผู้ป่วยมีภาวะเหงาอันเนื่องมาจากบทบาททางสังคมลดลง ไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรมกับผู้อื่น รู้สึกว่างเปล่า 2) ผู้ป่วยมีภาวะเครียด อันเนื่องมาจากความสามารถและประสิทธิภาพลดลง ไม่สามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงกับสิ่งต่าง ๆ ได้ ส่งผลต่อความกลัว ขาดความเชื่อมั่นในตัวเอง รู้สึกรับตัวเองไม่ได้ รู้สึกน้อยเนื้อต่ำใจจากการมีปากเสียงทะเลาะเบาะแว้งกับครอบครัวหรือเครือญาติ กระทั่งเกิดการหงุดหงิด จู้จี้ ขี้บ่น โมโหง่าย เอาแต่ใจตนเอง น้อยใจง่าย ซึ่งอาการดังกล่าวส่งผลทำให้เกิดอาการทางร่างกาย เช่น นอนไม่หลับหรือนอนหลับไม่สนิท สะดุ้งตื่นกลางดึก นอนมากเกินปกติ อ่อนเพลีย ไม่สดชื่น ย้ำคิดย้ำทำ เบื่ออาหาร ชอบพูดเรื่องเศร้า สมาธิสั้น รู้สึกเหนื่อยไม่มีพลังงาน ปวดเมื่อยตามร่างกาย เวียนศีรษะอ่อนเพลีย เป็นต้น และ 3) ผู้ป่วยมีภาวะซึมเศร้า อันเนื่องมาจากความรู้สึกว่าคุณค่าในตนเองลดลง ความสุขลดลง รู้สึกโดดเดี่ยว เศร้า หดหู่ว้าเหว่ ท้อแท้ วังเวง อ้างว้าง เบื่อหน่ายกับทุกสิ่งทุกอย่างรอบตัว เกิดความรู้สึกโทษตัวเอง เกิดมุมมองโลกในแง่ร้าย เก็บตัวชอบอยู่เงียบตามลำพัง แยกตัวจากสังคม รู้สึกชีวิตสิ้นหวัง และรู้สึกว่าตนเองเป็นภาระต่อครอบครัวหรือเครือญาติเนื่องจากการไม่มีรายได้หรือรายได้ลดลง จนในบางครั้งรู้สึกไม่อยากมีชีวิตอยู่

2. ระดับครอบครัว

การดูแลผู้ป่วยอัมพาตจากโรคหลอดเลือดสมองหลังการเปลี่ยนผ่านจากโรงพยาบาลมาสู่บ้านเป็นภาระหนักของครอบครัว ซึ่งผู้ป่วยบางรายอาจจะต้องได้รับการดูแลจากครอบครัวเกือบ 24 ชั่วโมง เนื่องจากผู้ป่วยไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้รวมถึงไม่สามารถยอมรับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้ ดังนั้นการดูแลผู้ป่วยอัมพาตจากโรคหลอดเลือดสมองจึงมีความซับซ้อนกว่าการดูแลผู้ที่เจ็บป่วยด้วยปัญหาสุขภาพอื่น ส่งผลให้ผู้ดูแลเกิดความเหนื่อยล้า ร่างกายอ่อนเพลียเนื่องจากพักผ่อนไม่เพียงพอ เกิดการบาดเจ็บ ซึ่งเป็นผลมาจากการยกหรือเคลื่อนย้ายผู้ป่วย ตลอดจนเกิดความเครียดสะสม ซึ่งอาจส่งผลทำให้ร่างกายของผู้ดูแลเกิดการเจ็บป่วยได้ในอนาคต นอกจากนี้ยังเกิดการปรับเปลี่ยนบทบาทหน้าที่ของคนภายในครอบครัว เช่น ผู้ดูแลต้องเปลี่ยนจากผู้หารายได้รองมาเป็นผู้หารายได้หลักของครอบครัว การทำงานหารายได้ที่หนักขึ้นของสมาชิกในครอบครัว การเปลี่ยนงาน การย้ายที่อยู่อาศัยเพื่อมาดูแลผู้ป่วย เป็นต้น นอกจากนี้ค่าใช้จ่ายที่เพิ่มขึ้นจากการดูแลผู้ป่วยอาจส่งผลกระทบต่อภาวะเศรษฐกิจของครอบครัวได้ ซึ่งอาจเป็นปัจจัยทำให้เกิดความขัดแย้งในครอบครัว หรือทำให้สัมพันธภาพของคนในครอบครัวลดลง

3. ระดับสังคม

เนื่องจากการดูแลและฟื้นฟูสภาพผู้ป่วยอัมพาตจากโรคหลอดเลือดสมองต้องใช้ระยะเวลานานจึงมีค่าใช้จ่ายที่ค่อนข้างสูงและเพิ่มขึ้นเมื่อผู้ป่วยมีอาการรุนแรงหรือมีภาวะแทรกซ้อน หากสังคมใดมีผู้ป่วยอัมพาตจากโรคหลอดเลือดสมองจำนวนมากที่ไม่สามารถฟื้นฟูสภาพให้กลับคืนสู่ปกติได้ ส่งผลกระทบต่อการขาดแคลนแรงงานและสังคมนั้นต้องแบกรับภาระการดูแลผู้ป่วยในระยะยาว ซึ่งเป็นการเพิ่มภาระทางการเงินเกี่ยวกับการรักษา ยา อุปกรณ์ทางการแพทย์ และการฟื้นฟู ทำให้เกิดความสูญเสียทางด้านเศรษฐกิจ รวมถึงทำให้สังคมและชุมชนสูญเสียบุคคลสำคัญหากผู้ป่วยอัมพาตจากโรคหลอดเลือดสมองเป็นผู้ที่มีความรู้ เป็นปราชญ์ชาวบ้าน หรือผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน เช่น ผู้ที่มีฝีมือในการทำงานด้านศิลปะ ผู้นำชุมชน ผู้นำทางศาสนา เป็นต้น

2. ศึกษาแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุที่เป็นอัมพาตจากโรคหลอดเลือดสมองด้วยการแพทย์แผนไทย

จากการจัดประชุมกลุ่มและทบทวนหลังปฏิบัติงานกับอาจารย์แพทย์แผนไทยและแพทย์แผนไทย นำมาสู่การเสนอแนวทางการดูแลผู้ป่วยอัมพาตจากโรคหลอดเลือดสมองด้วยกรรมวิธีการแพทย์แผนไทย ดังนี้

2.1 แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุที่เป็นอัมพาตจากโรคหลอดเลือดสมองด้วยการแพทย์แผนไทยในระดับบุคคล แบ่งออกเป็นด้านร่างกายและจิตใจ ดังนี้

2.1.1 ด้านร่างกาย คือ การฟื้นฟูร่างกายด้วยกรรมวิธีการแพทย์แผนไทย โดยการใช้มือในการฟื้นฟูร่างกาย มีเป้าหมายเพื่อกระตุ้นการไหลของลมและเลือดลม กระตุ้นระบบประสาทสั่งการ และป้องกันการติดขัดของข้อต่อบริเวณแขน ขา หลัง ท้อง บ่า คอ ศีรษะ และใบหน้า ร่วมกับการใช้ยาสมุนไพรที่มีสรรพคุณในการกระตุ้นการไหลเวียนของลมและเลือดลมตามข้อต่อต่าง ๆ และลดอาการปวดบริเวณข้อ รวมถึงฝึกการทรงตัว ฝึกการเคลื่อนย้ายตนเองบนเตียง ฝึกเดิน ฝึกพูด ร่วมกับการฝึกการทำกิจวัตรประจำวัน เช่น การล้างหน้า แปรงฟัน กินข้าว เป็นต้น เพื่อให้ผู้ป่วยสามารถช่วยเหลือตนเองได้มากขึ้น อีกทั้งยังให้ความรู้ทั้งด้านทฤษฎีและฝึกปฏิบัติเกี่ยวกับกระบวนการฟื้นฟูดังกล่าวให้กับผู้ดูแล เพื่อให้ผู้ดูแลสามารถกระทำการฟื้นฟูต่อเนื่องที่บ้านได้ โดยใช้หลัก home based care คือ การใช้บ้านเป็นฐานในการดูแลรักษาผู้ป่วยต่อเนื่องจากโรงพยาบาล ตลอดจนให้ความรู้เกี่ยวกับการใช้สมุนไพรใกล้มือดูแลการเจ็บป่วยเบื้องต้น เช่น การใช้เสลดพังพอนตัวเมีย ช่วยบรรเทาอาการเริม งูสวัด, ทองพันชั่งและชุมเห็ดเทศ ช่วยบรรเทาอาการผื่นคัน กลาก เกลื้อน, บอระเพ็ด และฟ้าทะลายโจร ช่วยบรรเทาอาการไข้ ไข้หวัด เจ็บคอ, ไพล ช่วยบรรเทาอาการปวด ฟกบวม เคล็ดขัดยอก, กระชายขาว ขมิ้นชัน ดีปลี และพริกไทย ช่วยบรรเทาอาการจุกเสียด แน่นท้อง ท้องอืดเฟ้อ และหนุมานประสานกาย ช่วยบรรเทาอาการหืดหอบขับเสมหะ เป็นต้น รวมถึงการบำรุงร่างกายด้วยอาหารเป็นยา เนื่องจากผู้สูงอายุที่เป็นอัมพาตจากโรคหลอดเลือดสมองมักพบปัญหาเกี่ยวกับภาวะท้องผูก เบื่ออาหาร นอนไม่หลับ รวมถึงโรคประจำตัว เช่น โรคความดันโลหิตสูง โรคเบาหวาน โรคไขมันในเลือดสูง เป็นต้น ดังนั้นหลักในการบำรุงร่างกายจะมุ่งเน้นไปที่อาหารที่มีประโยชน์ เหมาะสมกับผู้ป่วยที่มีโรคประจำตัว และเพิ่มมวลอาหารให้กับผู้ป่วย โดยเน้นอาหารที่มีสรรพคุณทางยา สามารถหาวัตถุดิบจากท้องถิ่น (ภาคเหนือ) มาปรุงในรูปแบบอาหารและเครื่องดื่ม เช่น เจียวผักโขม, เจียวผักปลัง, เจียวยอดมะยม, เจียวผักหวานบ้าน, แกงขนุน, แกงแค, แกงถั่วปี, แกงผักเชียงดา, แกงปลี, แกงอ่อมไก่, ตำกุ้ง, ตำขนุน, ตำลูกยอ, คั่วถั่วเน่าใส่ไข่, คั่วผักบุ้ง, คั่วผำ, คั่วมะเขือ, ยำดอกขี้เหล็ก, ยำเตา, น้ำพริกข่า, น้ำพริกตาแดง, ห่อนึ่งไก่, อ๊อกปลา,ลาบปลา, ลาบหมู, หลามบอน เป็นต้น เครื่องดื่มเป็นยา ได้แก่ น้ำอัญชัน, น้ำดอกคำฝอย, น้ำขิง, นมกระชาย, น้ำสามสหาย, น้ำมะเขือเทศ, น้ำเก๊กฮวย, น้ำมะตูม, น้ำขมิ้น เป็นต้น

2.1.2 ด้านจิตใจ แบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ 1) การทำความเข้าใจให้ยอมรับสภาพความเจ็บป่วย โดยเน้นการพูดคุยและให้กำลังใจผู้ป่วยและญาติหรือผู้ดูแล รวมทั้งอธิบายสาเหตุอาการ ความรุนแรง และโอกาสในการฟื้นฟูสภาพ โดยใช้หลักจิตวิทยาในการให้คำปรึกษาและพูดคุย ใช้การสื่อสารที่เป็นมิตรหรือเชิงบวกมากกว่าที่จะสื่อสารในเชิงลบต่อการเจ็บป่วยที่เป็นอยู่ การพูดคุยและให้คำปรึกษาเกี่ยวกับศักยภาพของแพทย์แผนไทยที่สามารถดูแลรักษาอาการเจ็บป่วยร่วมกับความร่วมมือของผู้ป่วยและญาติหรือผู้ดูแลที่เข้ามามีส่วนร่วมในการช่วยฟื้นฟูสภาพของผู้ป่วย รวมถึงทำความเข้าใจเป้าหมายหรือความคาดหวังของผู้ป่วยและญาติที่มีต่อการดูแลรักษาด้วยกรรมวิธีการแพทย์แผนไทย 2) การใช้กิจกรรมฟื้นฟูสภาพจิตใจของผู้ป่วย เพื่อให้เกิดความผ่อนคลายจิตใจ เบี่ยงเบนความสนใจอาการเจ็บป่วยทางร่างกายและการเปลี่ยนแปลงบรรยากาศ โดยใช้กิจกรรมที่ช่วยส่งเสริมคุณภาพชีวิตตามความเชื่อและความศรัทธาของผู้ป่วย เช่น การร้องเพลง การปลูกต้นไม้มงคล การบูชาเทียน การอธิษฐานจิต การสวดมนต์ เป็นต้น และ 3) การ

วางเป้าหมายเชิงคุณค่าของตัวผู้ป่วย เป็นการสอบถามและวิเคราะห์เป้าหมายในการดูแลรักษาของผู้ป่วย เพื่อให้เกิดความร่วมมือในการดูแลรักษา

2.2 แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุที่เป็นอัมพาตจากโรคหลอดเลือดสมองด้วยการแพทย์แผนไทยในระดับครอบครัว

เนื่องจากการแพทย์แผนไทยเป็นการแพทย์ที่มีวิถีความเป็นชุมชนสูง ไม่ได้มองการเจ็บป่วยที่ตัวโรค แต่จะมองการเจ็บป่วยที่ “ตัวบุคคล” ซึ่งมีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับปัจจัยแวดล้อมต่าง ๆ แบบองค์รวม ดังนั้นแพทย์แผนไทยจึงได้นำวิถีชุมชนเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในกระบวนการเยียวยารักษาโรค โดยการให้คนในครอบครัว หรือเครือญาติเข้ามามีส่วนร่วมในการช่วยเหลือผู้ป่วย โดยการให้ความรู้และฝึกให้ผู้ดูแลมีศักยภาพในการช่วยฟื้นฟูสภาพ ซึ่งเป็นการสอนให้ผู้ดูแลมีความสามารถในการใช้มือทำการกระตุ้นการไหลเวียนของลมและเลือดลม รักษาการติดขัดของลมและเลือดบริเวณแขน ขา หลัง ท้อง บ่า คอ ศีรษะ ใบหน้า ร่วมกับการบริหารข้อต่อเพื่อป้องกันข้อติด การฝึกให้ผู้ป่วยเคลื่อนย้ายบนเตียง การฝึกให้ผู้ป่วยทรงตัว ตลอดจนอิริยาบถที่ถูกต้องเหมาะสม เพื่อให้เกิดความปลอดภัยและมีสุขภาวะที่ดี นอกจากนี้ยังให้ความรู้เกี่ยวกับการดูแลเรื่องการอยู่การกินให้กับผู้ป่วย โดยดูแลด้านการอยู่จะมุ่งเน้นไปที่การจัดสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการเยียวยาและมีความปลอดภัย ส่วนการดูแลด้านการกินจะมุ่งเน้นไปที่การบำรุงร่างกายด้วยอาหารเป็นยา ซึ่งการที่ให้ญาติเข้ามามีส่วนร่วมในการฟื้นฟูสภาพจะส่งผลให้ผู้ป่วยเกิดความรู้สึกอุ่นใจ สบายใจ และปลอดภัย

2.3 แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุที่เป็นอัมพาตจากโรคหลอดเลือดสมองด้วยการแพทย์แผนไทยในระดับสังคม

แพทย์แผนไทยวางแผนการรักษาร่วมกับสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้นำชุมชนฝ่ายต่าง ๆ ได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำทางจิตวิญญาณตามความเชื่อทางศาสนา เช่น พระสงฆ์ บาทหลวง โต๊ะอิหม่าม มัคนายก เป็นต้น ในการเข้ามามีส่วนร่วมในการรับผิดชอบสุขภาพของประชาชนในพื้นที่ที่รับผิดชอบ รวมทั้งส่งเสริมและเหนี่ยวนำให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลช่วยเหลือเกื้อกูลคนในชุมชนด้วยกัน ด้วยกระบวนการสร้างจิตอาสาในการดูแลผู้ป่วยอัมพาตจากโรคหลอดเลือดสมองในชุมชน

สรุปแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุที่เป็นอัมพาตหลังเกิดโรคหลอดเลือดสมองโดยใช้การแพทย์แผนไทย ดังแสดงใน Figure 1 ดังนี้

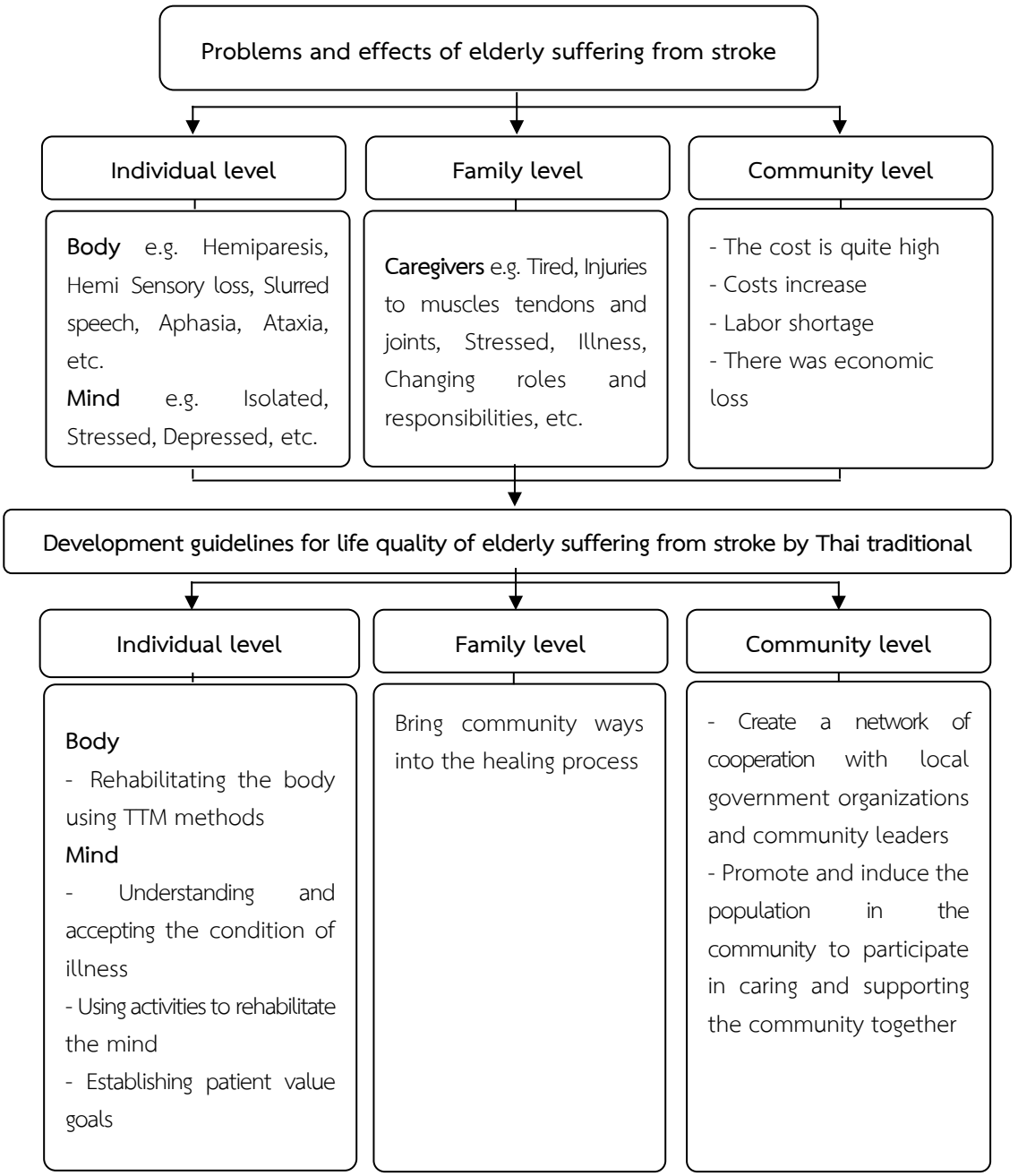

Figure 1. Development guidelines for the quality of life of the paralyzed elderly stroke patients using Thai traditional medicine

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้เป็นการศึกษาแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุที่เป็นอัมพาตจากโรคหลอดเลือดสมองด้วยการแพทย์แผนไทยในบริบทพื้นที่ของเทศบาลตำบลสันทราย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย ดังนั้นหากจะนำผลการวิจัยนี้ไปใช้ประโยชน์ควรคำนึงถึงความสอดคล้องกับบริบทสังคมและวัฒนธรรมของผู้ป่วยในพื้นที่นั้นร่วมด้วย

อภิปรายผล

ผู้สูงอายุที่เป็นอัมพาตจากโรคหลอดเลือดสมองจะมีข้อจำกัดในการฟื้นฟูสภาพได้ช้ากว่าวัยผู้ใหญ่ เนื่องจากมีสมรรถภาพร่างกายที่เสื่อมถอย ส่งผลให้มีความทุกข์ทรมานทั้งด้านร่างกายและจิตใจ เพราะไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ หรือทำได้ไม่เต็มที่ หรือมีความพิการในระดับที่แตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับความรุนแรงและตำแหน่งการถูกทำลายของเซลล์สมอง ส่งผลให้เกิดการสูญเสียการทำหน้าที่ของระบบประสาทและสมอง จากสภาพความเจ็บป่วยดังกล่าวส่งผลกระทบต่อสภาวะจิตใจของผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นเหตุให้การฟื้นฟูสภาพช้าลง ดังนั้นหลังระยะเปลี่ยนผ่านจากโรงพยาบาลมาสู่บ้านผู้ป่วยจำเป็นต้องพึ่งพาการช่วยเหลือจากคนในครอบครัว ซึ่งเป็นปัญหาและอุปสรรคต่อครอบครัวหรือผู้ดูแล เนื่องจากต้องเผชิญต่อการเปลี่ยนแปลงทั้งเศรษฐกิจและสังคมที่เกิดขึ้น อีกทั้งยังขาดความพร้อมในการดูแลผู้ป่วยไม่ว่าจะเป็นด้านความรู้และทักษะวิธีการดูแลผู้ป่วยที่ไม่เพียงพอ ส่งผลกระทบต่อคุณภาพการดูแลและความปลอดภัยของผู้ป่วย อีกทั้งมีข้อจำกัดในการเคลื่อนย้ายผู้ป่วยเพื่อไปเข้ารับการรักษาต่อเนื่องที่โรงพยาบาล สอดคล้องกับการศึกษาของ 1) Doungchan *et al.* (2021) รายงานว่า ผู้สูงอายุที่เป็นอัมพาตจากโรคหลอดเลือดสมองจะฟื้นฟูได้ช้ากว่าวัยผู้ใหญ่ เพราะผู้สูงอายุจะมีสมรรถภาพร่างกายที่เสื่อมถอยลง ทำให้ผู้สูงอายุเหล่านี้มีความทุกข์ทรมานจากภาวะทางด้านร่างกาย โดยเฉพาะปัญหาการเคลื่อนไหวที่ลำบาก หรือไม่สามารถเคลื่อนไหวได้ อาการแขนขาอ่อนแรงทำให้ไม่สามารถปฏิบัติกิจวัตรประจำวันด้วยตนเองได้ จึงต้องอาศัยการพึ่งพาจากคนในครอบครัวที่ต้องมาดูแล และ 2) Pitthayapong (2018) รายงานว่า ปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นในการดูแลผู้ป่วยหลังการเกิดโรคหลอดเลือดสมอง ยังคงมีจุดอ่อนในด้านการดูแลและฟื้นฟูสภาพผู้ป่วยไม่ถูกต้องและต่อเนื่องของผู้ดูแล เนื่องจากการได้รับความรู้ การฝึกทักษะวิธีการปฏิบัติดูแลด้านต่างๆ และการสนับสนุนทางสังคมไม่เพียงพอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งช่วงเปลี่ยนผ่านจากโรงพยาบาลสู่บ้าน

จากปัญหาดังที่ได้กล่าวมาข้างต้น สามารถแบ่งผลกระทบออกเป็น 3 ระดับ ได้แก่ 1) ระดับบุคคล ด้านร่างกายพบว่า ผู้ป่วยมีอาการชาหรืออ่อนแรงของแขนและขาครึ่งซีก เกิดการสูญเสียการทรงตัวในท่านั่งและยืน ในบางรายไม่สามารถพูดได้หรือพูดได้แต่ไม่ชัดเจน นอกจากนี้ยังพบการทำงานของกล้ามเนื้อใบหน้าไม่เท่ากัน ไม่สามารถควบคุมการอุจจาระและปัสสาวะได้ ปฏิกิริยาตอบสนองช้ากว่าคนปกติ ร่วมกับมีการเจ็บป่วยด้วยโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง ได้แก่ โรคความดันโลหิตสูง โรคเบาหวาน โรคปอดอุดกั้นเรื้อรัง โรคเก๊าต์ และโรคหืด นอกจากนี้ยังพบอาการเจ็บป่วยแทรกซ้อนร่วมด้วย ได้แก่ กลุ่มโรคหรืออาการในระบบผิวหนัง ระบบทางเดินหายใจ ระบบทางเดินอาหาร และกระดูก ข้อ กล้ามเนื้อและเส้นเอ็น สอดคล้องกับการศึกษาของ 1) Doungchan *et al.* (2021) รายงานว่า ภาวะสุขภาพทางกาย ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีอาการอัมพฤกษ์หรืออัมพาตของร่างกายซีกใดซีกหนึ่งและบางรายมีปัญหาของการสื่อสารและการพูด ภาวะสุขภาพทางจิต 2) Panthong and Saiyot (2024) รายงานว่า ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการเกิดโรคหลอดเลือดสมองในผู้ป่วยโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง ได้แก่ โรคความดันโลหิตสูง ซึ่งเป็นปัจจัยเสี่ยงที่สำคัญของการเกิดโรคหลอดเลือดสมอง ถ้าหากมีภาวะความดันโลหิตสูงเป็นเวลานานจะทำให้หลอดเลือดแดงแข็งและตีบ (atherosclerosis) และ 3) Seephim *et al.* (2020) รายงานว่า ภาวะแทรกซ้อนของรยางค์ส่วนบนของข้างอัมพาตที่พบได้มาก 2 อันดับแรก ได้แก่ ปวดข้อไหล่และข้อไหล่เคลื่อนหลุด รองลงมาได้แก่ อาการ

ปวดข้อมือ กล้ามเนื้ออักเสบ และมือบวม ด้านจิตใจ พบว่า ผู้ป่วยมีภาวะซึมเศร้า ซึ่งมีสาเหตุจากความรู้สึกว่าคุณค่าในตนเองลดลง ความสุขลดลง รู้สึกโดดเดี่ยว เศร้า หดหู่ ว้าเหว่ ท้อแท้ วังเวง อ้างว้าง เบื่อหน่ายกับทุกสิ่งทุกอย่างรอบตัว เกิดความรู้สึกโทษตัวเอง เกิดมุมมองโลกในแง่ร้าย เก็บตัวชอบอยู่เงียบตามลำพัง แยกตัวจากสังคม รู้สึกชีวิตสิ้นหวัง สอดคล้องกับการศึกษาของ Seesawang and Thongtang (2016) รายงานว่า ภาวะซึมเศร้าหลังเป็นโรคหลอดเลือดสมองในผู้ป่วยสูงอายุถือว่าเป็นปัญหาด้านอารมณ์และพฤติกรรมที่ต้องเฝ้าระวัง ภาวะซึมเศร้าสามารถพบได้ในช่วงระยะ 1-3 เดือนแรก และจะค่อยๆ ลดลงเมื่อเวลาผ่านไปนานกว่า 1 ปี ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับปัจจัยต่างๆ และความสามารถในการปรับตัวของผู้สูงอายุหลังเป็นโรคหลอดเลือดสมอง 2) ระดับครอบครัว พบว่า การดูแลผู้ป่วยเป็นภาระหนักของครอบครัว ซึ่งผู้ป่วยบางรายอาจจะต้องได้รับการดูแลจากครอบครัวเกือบตลอด 24 ชั่วโมง เนื่องจากไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ รวมถึงไม่สามารถยอมรับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้ ดังนั้นการดูแลจึงมีความซับซ้อนกว่าการดูแลผู้ที่เจ็บป่วยด้วยปัญหาสุขภาพอื่น ส่งผลให้ผู้ดูแลเกิดความเหนื่อยล้า ร่างกายอ่อนเพลีย รวมถึงการบาดเจ็บของกล้ามเนื้อ เส้นเอ็นและข้อ ซึ่งเป็นผลมาจากการยกหรือเคลื่อนย้ายผู้ป่วย ตลอดจนเกิดความเครียดสะสม นอกจากนี้ยังเกิดการปรับเปลี่ยนบทบาทหน้าที่ของคนภายในครอบครัว รวมถึงค่าใช้จ่ายที่เพิ่มขึ้นจากการดูแลผู้ป่วย อาจส่งผลกระทบต่อภาวะเศรษฐกิจของครอบครัวได้ และ 3) ระดับสังคม พบว่า การดูแลและฟื้นฟูสภาพผู้ป่วยต้องใช้ระยะเวลานานจึงมีค่าใช้จ่ายที่ค่อนข้างสูงและเพิ่มขึ้นเมื่อผู้ป่วยมีอาการรุนแรงหรือมีภาวะแทรกซ้อน หากสังคมใดมีจำนวนผู้ป่วยมากที่ไม่สามารถฟื้นฟูสภาพให้กลับคืนสู่ปกติได้ จะส่งผลกระทบต่อการขาดแคลนแรงงานและแบกรับภาระในการดูแลผู้ป่วยในระยะยาว ซึ่งเป็นการเพิ่มภาระทางการเงินที่เกี่ยวกับการรักษา ยา อุปกรณ์ทางการแพทย์ และการฟื้นฟู ทำให้เกิดความสูญเสียทางด้านเศรษฐกิจ สอดคล้องกับการศึกษาของ Pitthayapong (2018) รายงานว่า การดูแลผู้ป่วยหลังการเกิดโรคเป็นภาระที่หนักของครอบครัว เนื่องจากผู้ป่วยต้องการการดูแลเกือบ 24 ชั่วโมง จากภาวะพึ่งพิงนี้ส่งผลให้ผู้ดูแลเกิดความเหนื่อยล้า อ่อนเพลีย พักผ่อนไม่เพียงพอ ซึ่งทำให้ร่างกายเจ็บป่วยได้ และหากปฏิบัติการดูแลไม่ถูกต้องอาจทำให้มีการบาดเจ็บ นอกจากนี้ยังส่งผลให้สมาชิกครอบครัวต้องปรับเปลี่ยนบทบาทหน้าที่ อีกทั้งยังต้องเผชิญกับพฤติกรรมและอารมณ์ที่แปรปรวนของผู้ป่วย ทำให้สมาชิกครอบครัวสูญเสียความเป็นส่วนตัว เกิดความวิตกกังวลและความเครียด นอกจากนี้ยังมีค่าใช้จ่ายที่เพิ่มขึ้นในการดูแลผู้ป่วย อาจส่งผลกระทบต่อภาวะเศรษฐกิจของครอบครัวได้ โดยค่าใช้จ่ายสำหรับผู้ป่วยโรคหลอดเลือดสมองในประเทศไทยมีต้นทุนทางตรงสำหรับการรับบริการในกรณีเป็นผู้ป่วยใน 1,489.78 บาทต่อวันนอน การรับบริการเป็นผู้ป่วยนอก 1,010.22 บาทต่อครั้ง และยังมีค่าเสียโอกาสเนื่องจากการขาดงานและความพิการ 101,681.20 บาทต่อคนต่อปี และความสูญเสียเนื่องจากการเสียชีวิต 15,766.66 บาทต่อคนต่อปี ดังนั้นต้นทุนเฉลี่ยของผู้ป่วยจากการเจ็บป่วยด้วยโรคหลอดเลือดสมองเท่ากับ 162,664.97 บาทต่อคนต่อปี หากไม่สามารถฟื้นฟูสภาพของผู้ป่วยให้กลับคืนสู่ปกติต้องกลายเป็นอัมพาตหรือพิการไม่สามารถประกอบอาชีพได้ สังคมนั้นจะต้องแบกรับภาระในการดูแลผู้ป่วยในระยะยาวต่อไป

จากปัญหาและผลกระทบดังที่ได้กล่าวมาข้างต้นนั้น นำมาสู่การเสนอแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุที่เป็นอัมพาตจากโรคหลอดเลือดสมองด้วยการแพทย์แผนไทย โดยแบ่งออกเป็น 3 ระดับ ได้แก่ 1) ระดับบุคคล ด้านร่างกาย คือ การฟื้นฟูร่างกายด้วยกรรมวิธีการแพทย์แผนไทย โดยมีเป้าหมายเพื่อกระตุ้นการไหลของลมและเลือดลม กระตุ้นระบบประสาทสั่งการ เพื่อให้ผู้ป่วยสามารถช่วยเหลือตนเองได้มากขึ้น อีกทั้งยังให้ความรู้ทั้งด้านทฤษฎีและฝึกปฏิบัติเกี่ยวกับกระบวนการฟื้นฟู

ดังกล่าวให้กับผู้ดูแล เพื่อให้ผู้ดูแลสามารถกระทำการฟื้นฟูต่อเนื่องที่บ้านได้ โดยใช้หลัก home based care (การใช้บ้านเป็นฐานในการดูแลรักษาผู้ป่วยต่อเนื่องจากโรงพยาบาล) ตลอดจนให้ความรู้เกี่ยวกับการใช้สมุนไพรใกล้มือดูแลการเจ็บป่วยเบื้องต้น ด้านจิตใจแบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ (1) การทำความเข้าใจให้ยอมรับสภาพความเจ็บป่วย (2) การใช้กิจกรรมฟื้นฟูสภาพจิตใจของผู้ป่วย และ (3) การวางเป้าหมายเชิงคุณค่าของตัวผู้ป่วย 2) ระดับครอบครัว นำวิถีชุมชนเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในกระบวนการเยียวยารักษาโรค โดยการให้คนในครอบครัว หรือเครือญาติเข้ามามีส่วนร่วมในการช่วยเหลือผู้ป่วย โดยการให้ความรู้และฝึกให้ผู้ดูแลมีศักยภาพในการช่วยฟื้นฟูสภาพ นอกจากนี้ยังให้ความรู้เกี่ยวกับการดูแลเรื่องการอยู่การกินให้กับผู้ป่วย 3) ระดับสังคม สร้างเครือข่ายความร่วมมือกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้นำชุมชนฝ่ายต่างๆ ในการเข้ามามีส่วนร่วมในการรับผิดชอบสุขภาพของประชาชนในพื้นที่ที่รับผิดชอบ รวมทั้งส่งเสริมและเหนี่ยวนำให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลช่วยเหลือเกื้อกูลคนในชุมชนด้วยกัน ด้วยกระบวนการสร้างจิตอาสา สอดคล้องกับการศึกษาของ Suriyakhup *et al.* (2022) รายงานว่า โรงพยาบาลสาธิตการแพทย์แผนไทย วิทยาลัยการแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์ทางเลือก มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย มีระบบการให้บริการในรูปแบบที่มีความเชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบหรือเครือข่าย ตั้งแต่บ้าน คลินิกการแพทย์แผนไทย เครือข่ายในชุมชนหรือชุมชน จนถึงโรงพยาบาลในฐานะเป็นแม่ข่าย เน้นการให้คนในครอบครัวหรือเครือญาติ คลินิกการแพทย์แผนไทยเครือข่ายในชุมชนหรือชุมชนได้มีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลรักษาสุขภาพของผู้ป่วยต่อเนื่องจากโรงพยาบาลในระหว่างพักรักษาที่บ้าน ทั้งยังมุ่งเน้นให้ประชาชนหรือชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองและเป็นที่พึ่งของสังคม และสอดคล้องกับการศึกษาของ Ngoenngam *et al.* (2022) รายงานว่า แนวทางการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุติดเตียงในชุมชนด้วยการแพทย์แผนไทย ประกอบด้วย 5 กิจกรรม ได้แก่ 1) การดูแลสุขอนามัยส่วนบุคคล 2) การรักษาอาการเจ็บป่วย โดยใช้การรักษาด้วยหัตถเวช 3) การฟื้นฟูอาการเจ็บป่วยเช่น บริหารข้อต่อ และฝึกกำลังกล้ามเนื้อ 4) การดูแลสภาพจิตใจและ 5) การดูแลสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัยเพื่อให้เหมาะสมต่อการดำรงชีวิตของผู้สูงอายุ

สรุป

จากการศึกษาปัญหาและผลกระทบของผู้สูงอายุที่เป็นอัมพาตจากโรคหลอดเลือดสมองในพื้นที่ตำบลสันทราย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย สามารถแบ่งเป็น 3 ระดับ ได้แก่ 1) ระดับบุคคล มีปัญหาทั้งด้านร่างกายและจิตใจ ไม่สามารถใช้ชีวิตประจำวันเองได้ แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตคือ การฟื้นฟูร่างกายและจิตใจด้วยกรรมวิธีการแพทย์แผนไทย 2) ระดับครอบครัว การดูแลผู้ป่วยหลังการเปลี่ยนผ่านจากโรงพยาบาลมาสู่บ้านเป็นภาระหนักของครอบครัว แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตคือ การนำวิถีชุมชนเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในกระบวนการรักษา และ 3) ระดับสังคม ส่งผลให้ขาดแคลนแรงงานและสังคมนั้นต้องแบกรับภาระในการดูแลผู้ป่วยในระยะยาว แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตคือ การสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับผู้นำชุมชนด้วยกระบวนการสร้างจิตอาสา

กิตติกรรมประกาศ

วิจัยฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยความกรุณาของอาจารย์แพทย์แผนไทยและแพทย์แผนไทยประจำโรงพยาบาลสาธิตการแพทย์แผนไทย วิทยาลัยการแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์ทางเลือก มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย ที่ได้ให้โอกาสผู้วิจัยได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการเก็บข้อมูลปัญหาของผู้ป่วยอัมพาตจากโรคหลอดเลือดสมอง ภายใต้สิทธิทางกฎหมายของท่าน และขอขอบพระคุณวิทยาลัยการแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์ทางเลือก มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย ที่ได้ให้โอกาสและสนับสนุนทุนวิจัย จึงขอกราบขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

เอกสารอ้างอิง

Doungchan, N., P. Sinprasert, W. Throngthieng, A. Wanchai, C. Sutthilak and S. Banlengchit. 2021. Stroke in older people and guidelines for strengthening caregivers. Journal of The Royal Thai Army Nurses 22(1): 20-28. (in Thai)

Khummongkol, P. 2022. 5-year survival rate after having been first stroke diagnosed and treated at Uthai-Thani hospital. Region 3 Medical and Public Health Journal 19(3): 258-268. (in Thai)

Laochaturapit, W. 2024. Burden of diseases: Disability adjusted life year from cause of death of stroke in population Kalasin province. Academic Journal of Nursing and Health Sciences 4(1): 128-137. (in Thai)

Ministry of Public Health. 2023. Illness with important non-communicable diseases. (Online). https://hdcservice.moph.go.th/hdc/reports/page.php?cat_id=6a1fdf282fd28180eed7d1cfe0155e11 (September 30, 2023). (in Thai)

Ngoenngam. P., S. Kaewjanta and N. Chaiwong. 2022. Guidelines for caring and developing life quality of bedridden elderly in community with Thai traditional medicine: A case study in Bandu subdistrict, Mueang district, Chaing Rai province. Journal of Community Development and Life Quality 10(2): 190-200. (in Thai)

Panthong, W. and R. Saiyot. 2024. Factors associated with cerebrovascular disease in patients with diabetes and hypertension at Srinarong hospital. Regional Health Promotion Center 9 Journal 18(1): 193-208. (in Thai)

Pitthayapong, S. 2018. Situations, problems, and barriers of post-stroke care in the transitional period from hospital to home. Thai Red Cross Nursing Journal 11(2): 26-39. (in Thai)

Seephim, B., W. Srisoparb and N. Nualnetr. 2020. Upper limb functions and complications of hemiplegic side in patients with chronic stroke in the community. Srinagarind Medical Journal 35(1): 51-58. (in Thai)

Seesawang, J. and P. Thongtang. 2016. Post-stroke depression among older adult stroke survivors. Boromarajonani College of Nursing, Uttaradit Journal 8(2): 73-85. (in Thai)

Suriyakhup, W., Y. Taoprasert, K. Taoprasert and S. Tansuwanwong. 2022. The study of evolution in Thai traditional medicine university hospital model, School of Traditional and Alternative Medicine, Chiang Rai Rajabhat University. Journal of Multidisciplinary in Humanities and Social Sciences 5(1): 63-78. (in Thai)

Thananuwatsak, R., S. Harnchaipibulkul and T. Worakijthamrongchai. 2019. The primary prevention of stroke. Journal of Thai Stroke Society 18(2): 29-39. (in Thai)

Yimsiri, S. 2024. Factors related to outcomes of rehabilitation of stroke patients in Muang Mahasarakham district Mahasarakham province. Mahasarakham Hospital Journal 21(2): 90-100. (in Thai)

การจัดการขยะมูลฝอยในครัวเรือนของประชาชนเทศบาลตำบลขี้เหล็ก อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่

People's Household Waste Management in Keelek Subdistrict Municipality, Mae Rim District, Chiang Mai Province

สามารถ ใจเตี้ย จันจิราภรณ์ สท้านไตรภพ และ สิวลี รัตนปัญญา*

Samart Jaitae, Janjiraporn Stantripop and Siwalee Rattanapunya*

คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ จ. เชียงใหม่ 50180

Faculty of Science and Technology, Chiang Mai Rajabhat University, Chiang Mai 50180, Thailand

*Corresponding author: E-mail: Samart_jai@cmru.ac.th

(Received: September 17, 2024; Revised: December 4, 2024; Accepted: January 22, 2025)

Abstract: The purpose of using mixed methods was to examine the utilization of and participation in the conservation of wild edible plants. Sample size was 382 households and 37 Interested people in Keelek Subdistrict municipality, Mae Rim district, Chiang Mai province. Data collected by questionnaires, non-structured interviews and focus group were administered. Data was analyzed by descriptive statistics, correlation analysis and content analysis. It was found that the public lacks support for equipment in household waste management, and the mechanisms to promote the utilization of waste have not been effectively implemented. Overall, the public's household waste management is at a moderate level (mean = 2.18 ± 0.32). The influencing factors are the age ($r = -0.112$, P–value = 0.046) and monthly household income ($r = 0.146$ P–value = 0.011) that were significantly household waste management. Stakeholders have suggested activities to support the provision of equipment for the collection and sorting of waste, utilizing waste for income generation and agricultural benefits, as well as enhancing public knowledge on waste utilization.

Keywords: Household waste, management, people

บทคัดย่อ: การศึกษาเชิงพรรณนาแบบภาคตัดขวางนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพปัญหาและการจัดการขยะมูลฝอยในครัวเรือนของประชาชน 2) วิเคราะห์ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการจัดการขยะมูลฝอยในครัวเรือนของประชาชน และ 3) สังเคราะห์ข้อเสนอแนะกิจกรรมการจัดการขยะมูลฝอยในครัวเรือน กลุ่มตัวอย่างเป็นประชาชน จำนวน 382 ครัวเรือน และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับการจัดการขยะมูลฝอย จำนวน 37 คน ในพื้นที่เทศบาลตำบลขี้เหล็ก อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ เครื่องมือเป็นแบบสอบถาม การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ และการสนทนากลุ่ม วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนา การวิเคราะห์สหสัมพันธ์ และการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา ผลการศึกษา พบว่า ประชาชนขาดการสนับสนุนอุปกรณ์ในการจัดการขยะมูลฝอยในครัวเรือน และกลไกส่งเสริมการใช้ประโยชน์ขยะมูลฝอยยังไม่สามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพ ประชาชนมีการจัดการขยะมูลฝอยในครัวเรือนภาพรวมระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.18 ± 0.32) โดยมีปัจจัยอายุ ($r = -0.112$, P–value = 0.046) และปัจจัยรายได้เฉลี่ยของครัวเรือนต่อเดือน ($r = 0.146$, P–value = 0.011) มีความสัมพันธ์กับการจัดการขยะมูลฝอยในครัวเรือนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ทั้งนี้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเสนอแนะกิจกรรมการสนับสนุนอุปกรณ์ในการรองรับและรวบรวมขยะมูลฝอยที่คัดแยกได้ การใช้ประโยชน์ขยะมูลฝอยทั้งการสร้างรายได้และการใช้ประโยชน์ด้านการเกษตร และการเสริมสร้างความรู้การใช้ประโยชน์ขยะมูลฝอยให้กับประชาชน

คำสำคัญ: ขยะมูลฝอยครัวเรือน การจัดการ ประชาชน

คำนำ

ขยะมูลฝอยครัวเรือนมีปริมาณเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องทั้งนี้ในหลายประเทศทั่วโลกปัญหาการจัดการขยะมูลฝอยครัวเรือนยังไม่สามารถดำเนินการแก้ไขได้อย่างเหมาะสมถึงแม้จะมีความพยายามในการจัดทำนโยบายและพัฒนานวัตกรรมที่เกี่ยวข้อง มีรายงานการศึกษาในประเทศเนปาล พบว่า ขยะมูลฝอยครัวเรือนร้อยละ 15 มีการจัดการโดยหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้การรีไซเคิลขยะมูลฝอยเหล่านี้เป็นแนวทางที่ภาครัฐส่งเสริมให้ทุกครัวเรือนดำเนินการแต่พบปัญหาด้านการจัดการทางการเงินที่ไม่สามารถควบคุมได้จากความผันผวนของราคาขยะมูลฝอยแต่ละประเภท (Cataldo *et al*., 2024) และยังพบรายงานการศึกษาในชุมชนทางตะวันออกของประเทศมาเลเซียที่ขยะมูลฝอยครัวเรือนร้อยละ 74.3 เป็นเศษอาหาร โดยครัวเรือนร้อยละ 49.7 ไม่มีการคัดแยกขยะมูลฝอยก่อนนำไปทิ้ง ทั้งนี้มีปัจจัยอายุ สถานะภาพสมรส และลักษณะของที่พักอาศัยมีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติกับการจัดการขยะมูลฝอยในครัวเรือน (Fadhullah *et al*., 2022) เช่นเดียวกับประเทศไทยที่ขยะมูลฝอยครัวเรือนเป็นขยะมูลฝอยอินทรีย์ถึงร้อยละ 83 ซึ่งขยะอินทรีย์เหล่านี้ส่วนใหญ่มีการทิ้งร่วมกับขยะทั่วไป (Pottinger-Glass *et al*., 2022) สอดคล้องกับรายงานการศึกษาในพื้นที่จังหวัดนครพนม พบว่า มีขยะมูลฝอยที่เกิดขึ้นในครัวเรือนเฉลี่ย 0.98 กิโลกรัมต่อวัน จำแนกเป็นผัก ผลไม้ และเศษอาหาร ร้อยละ 90.24 ขวด กระป๋อง และถุงพลาสติก ร้อยละ 86.99 ประชาชนไม่มีการคัดแยกก่อนนำไปกำจัด ร้อยละ 65.85 ทิ้งรวมกันในถุงเดียว ร้อยละ 65.85 และกำจัดด้วยการเผา ร้อยละ 46.34 (Sirikhaeng and Proarmat, 2024) เช่นเดียวกับปริมาณขยะมูลฝอยครัวเรือนเขตเทศบาลตำบลทุ่งหัวช้างที่มีปริมาณขยะมูลฝอยที่ครัวเรือนทิ้ง เฉลี่ย 2.81 กิโลกรัมต่อวัน ปริมาณขยะที่ขายหรือรีไซเคิลเฉลี่ย 4.33 กิโลกรัมต่อเดือน ประชาชนส่วนใหญ่เข้าใจว่าการจัดการขยะมูลฝอยครัวเรือนนั้นเป็นหน้าที่ของเทศบาลเท่านั้นและครัวเรือนมีบทบาทเพียงแค่นำขยะมูลฝอยใส่ถุงให้เทศบาลจัดเก็บและเข้าใจว่าการคัดแยกขยะนั้นไม่ใช่เรื่องสำคัญ (Yapang *et al*., 2023) ส่วนสถานการณ์ขยะมูลฝอยในเขตเทศบาลตำบลขี้เหล็ก อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่กำลังเผชิญปัญหาการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางกายภาพและสังคมในพื้นที่จากสภาพพื้นที่การเกษตรและป่าต้นน้ำถูกแปรสภาพกลายเป็นพื้นที่อยู่อาศัย หอพัก และร้านค้า ซึ่งปรากฏการณ์เหล่านี้ก่อให้เกิดปริมาณขยะมูลฝอยประมาณ 4 - 5 ตันต่อเดือน โดยสาเหตุหลักมาจากปริมาณขยะมูลฝอยครัวเรือนที่เพิ่มขึ้นจากจำนวนประชากรแฝงในพื้นที่เพิ่มมากขึ้น ปัญหาการลักลอบทิ้งขยะมูลฝอยในพื้นที่สาธารณะในเขตเทศบาล รวมถึงการจัดการวัสดุเหลือทิ้งทางการเกษตรที่ยังขาดประสิทธิภาพ มีรายงานการศึกษา พบว่าครัวเรือนมีการคัดแยกขยะมูลฝอยอินทรีย์ก่อนทิ้งจำนวนน้อย ในพื้นที่มีการปลูกพืชไร่หลากหลายชนิด โดยเฉพาะข้าวและพืชผักทำให้ในรอบการผลิตแต่ละปีมีปริมาณเศษวัสดุเหลือใช้ทางการเกษตรจำนวนมากที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์ เกษตรกรบางรายได้เผาเศษวัสดุเหล่านี้ร่วมกับเศษวัชพืชในพื้นที่เพาะปลูก (Jaitae, 2015) ถึงแม้จะมีการดำเนินกิจกรรมของหน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคประชาชนเพื่อลดปริมาณขยะมูลฝอยครัวเรือนแต่การดำเนินกิจกรรมที่ผ่านมายังไม่สามารถดำเนินการได้อย่างเหมาะสมมากนักประกอบกับการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรและการขยายพื้นที่เขตเมืองส่งผลให้มีการอุปโภคบริโภคในวิถีการดำรงชีวิตอันเป็นสาเหตุของปริมาณขยะมูลฝอยในครัวเรือนเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับรายงานการศึกษาที่พบว่า การจัดการขยะมูลฝอยครัวเรือนเป็นความท้าทายของหน่วยงานภาครัฐ ทั้งนี้ปัจจัยความตั้งใจของสมาชิกในครัวเรือนการมีการรับซื้อขยะรีไซเคิล การรับรู้เกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อม การอบรมเกี่ยวกับการคัดแยกขยะมูลฝอย และการมีบทบาทสำคัญในครัวเรือนมีความสัมพันธ์กับการจัดการขยะมูลฝอยในครัวเรือน ทั้งนี้หน่วยงานภาครัฐควรส่งเสริมให้องค์กรปกครอง

ส่วนท้องถิ่นมีการดำเนินกิจกรรมที่เกี่ยวข้องอย่างต่อเนื่อง (Chaiyarit and Intarasaksit, 2021) การศึกษานี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพปัญหาและการจัดการขยะมูลฝอยในครัวเรือนของประชาชน วิเคราะห์ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการจัดการขยะมูลฝอยในครัวเรือนของประชาชน และสังเคราะห์ข้อเสนอแนะกิจกรรมการจัดการขยะมูลฝอยในครัวเรือน ซึ่งผลการศึกษาอาจนำไปสู่แนวทางการสนับสนุนกลไกการจัดการขยะมูลฝอยขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และยังเป็นการสร้างการรับรู้สภาพปัญหาขยะมูลฝอยของประชาชน รวมถึงการสะท้อนแนวทางการจัดการที่เหมาะสมต่อสภาพปัญหาขยะมูลฝอยที่แท้จริงต่อไป

อุปกรณ์และวิธีการ

การวิจัยฉบับนี้ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยแบบผสานวิธี (mixed method) มีขั้นตอนการศึกษาดังนี้

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

การศึกษาเชิงปริมาณ ประชากรเป็นประชาชนในพื้นที่เทศบาลตำบลขี้เหล็ก อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 3,636 ครัวเรือน คำนวณขนาดตัวอย่างได้ขนาดกลุ่มตัวอย่างจำนวน 382 ครัวเรือน (Daniel, 2010) และคัดเลือกครัวเรือนแต่ละหมู่บ้านมาศึกษาโดยใช้ตารางสุ่ม ตามสัดส่วนของจำนวนครัวเรือนแต่ละหมู่บ้าน โดยผู้นำหลักในครัวเรือนเป็นผู้ตอบแบบสอบถาม ส่วนการศึกษาเชิงคุณภาพ กลุ่มที่ศึกษาคัดเลือกจากประชาชนและเจ้าหน้าที่ภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการจัดการขยะมูลฝอยในครัวเรือน จำนวน 37 คน ประกอบด้วย ตัวแทนประชาชน จำนวน 32 คน ตัวแทน ตัวแทนผู้นำชุมชน จำนวน 2 คน ตัวแทนเจ้าหน้าที่ภาครัฐ จำนวน 1 คน และตัวแทนนักวิชาการ จำนวน 2 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

1. การศึกษาเชิงปริมาณ เป็นแบบสอบถามทั้งปลายปิดและปลายเปิด ประกอบด้วย

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของประชาชน ลักษณะเป็นข้อคำถามปลายปิดและปลายเปิด ข้อคำถามครอบคลุมประเด็นเพศ อายุ การประกอบอาชีพ ระดับการศึกษา จำนวนสมาชิกในครัวเรือน รายได้เฉลี่ยรวมของครัวเรือน ระยะเวลาการอาศัยอยู่ในชุมชน ความถี่การนำขยะมูลฝอยมารวบรวมหน้าบ้านเพื่อรอเทศบาลมาจัดเก็บต่อสัปดาห์ และปริมาณขยะมูลฝอยที่รวบรวมหน้าบ้านเพื่อรอเทศบาลมาจัดเก็บกิโลกรัมต่อครั้ง

ส่วนที่ 2 แบบสอบถามการจัดการขยะมูลฝอยในครัวเรือนข้อคำถามครอบคลุมประเด็นการคัดแยกการรวบรวมและการกำจัด ลักษณะแบบสอบถามเป็นมาตราส่วนประมาณค่า (rating scale) 3 ระดับ ข้อคำถามมีทั้งหมด 20 ข้อ แบบสอบถามแต่ละข้อมีคะแนนตั้งแต่ 1 - 3 คะแนน แปลผลค่าเฉลี่ย 1.00 – 3.00 ระดับการจัดการขยะมูลฝอยในครัวเรือนน้อย - ระดับการจัดการขยะมูลฝอยในครัวเรือนมาก แบบสอบถามมีค่าความเชื่อมั่นด้วยวิธีการหา alpha coefficient เท่ากับ 0.89 (Cronbach, 1951)

ส่วนที่ 3 เป็นข้อคำถามปลายเปิดครอบคลุมสภาพปัญหาขยะมูลฝอยในครัวเรือน และแนวทางการจัดการขยะมูลฝอยในครัวเรือนที่เหมาะสม

2. การศึกษาเชิงคุณภาพ ใช้การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง และการสนทนากลุ่ม ครอบคลุมประเด็นสภาพปัญหาขยะมูลฝอยในครัวเรือน แนวทางการจัดการขยะมูลฝอยในครัวเรือนที่เหมาะสม และปัจจัยสนับสนุนทางการจัดการขยะมูลฝอยในครัวเรือน

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้เก็บรวบรวมข้อมูลในการศึกษาครั้งนี้ประกอบด้วย ผู้วิจัยและผู้ช่วยนักวิจัยในพื้นที่ (อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน) โดยคณะผู้วิจัยได้ทำการอบรม ชี้แจงรายละเอียดของข้อคำถาม และวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยหัวหน้าคณะผู้วิจัย เพื่อให้มีความเข้าใจตรงกันเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของการเก็บรวบรวมข้อมูล ข้อคำถาม และวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อให้การดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลไปในทางเดียวกัน ทั้งนี้การศึกษา

นี้ดำเนินการเก็บข้อมูลระหว่างเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2566 ถึงเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2567

การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลทั่วไปของประชาชน และการจัดการขยะมูลฝอยในครัวเรือน วิเคราะห์โดยสถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ จำนวน ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ข้อมูลปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการจัดการขยะมูลฝอยในครัวเรือน ใช้การวิเคราะห์สหสัมพันธ์ ส่วนข้อมูลจากการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (content analysis) โดยการจำแนกและจัดระบบข้อมูล และการสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย

ข้อพิจารณาทางจริยธรรม

การวิจัยนี้ได้รับการรับรองการวิจัยในมนุษย์จากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ตามหนังสือที่ IRBCMRU 2024/031.06.01 ลงวันที่ 12 มกราคม 2567

ผลการศึกษา

1. ข้อมูลทั่วไปของประชาชน พบว่า ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง ร้อยละ 67.02 อายุ 60 ปีขึ้นไป ร้อยละ 50 (ค่าเฉลี่ย 58.89 ±13.13 ปี) อาชีพหลักรับจ้าง ร้อยละ 29.84 ระดับการศึกษาประถมศึกษา ร้อยละ 58.12 มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือน เฉลี่ย 3.19 ± 1.56 คน รายได้เฉลี่ยรวมของครัวเรือน 15,158.61 ± 17,524.31 บาทต่อเดือน อาศัยอยู่ในพื้นที่เทศบาลตำบลขี้เหล็กเฉลี่ย 47.74 ± 19.80 ปี ประชาชนมีการนำขยะมูลฝอยมารวบรวมหน้าบ้านเพื่อรอเทศบาลมาจัดเก็บเฉลี่ย 1.82 ± 0.47 ครั้งต่อสัปดาห์ ในขณะที่ปริมาณขยะมูลฝอยที่รวบรวมหน้าบ้านเพื่อรอเทศบาลมาจัดเก็บเฉลี่ย 4.55 ± 4.98 กิโลกรัมต่อครั้ง

ปัญหาการจัดการขยะมูลฝอยในครัวเรือน พบว่า ประชาชนบางส่วนเผชิญปัญหาการสนับสนุนอุปกรณ์ในการจัดการขยะมูลฝอยในครัวเรือน ร้อยละ 36.6 เช่น ถังแยกประเภทขยะมูลฝอย ถังหรืออุปกรณ์หมักทำปุย รวมถึงขาดการสนับสนุนกระบวนการจัดการและจัดเก็บขยะที่เหมาะสมกับบริบทชุมชน นอกจากนี้ในชุมชนยังพบปัญหาเชิงระบบ เช่น การเสริมสร้างความตระหนักรู้ที่ยั่งยืนแก่ประชาชน รูปแบบการนำขยะมูลฝอยกลับมาใช้ประโยชน์และการบริหารจัดการขยะตั้งแต่ต้นทางอย่างครบวงจรและต่อเนื่อง สอดคล้องกับประชาชนท่านหนึ่งกล่าวว่า “ขยะมูลฝอยในครัวเรือนมีปริมาณเพิ่มมากขึ้นจากรูปแบบการบริโภคที่เปลี่ยนแปลงไป ในครัวเรือนพยายามให้สมาชิกในครัวเรือนช่วยกันคัดแยกขยะเพื่อนำไปขาย แต่ไม่มีแหล่งรับซื้อในชุมชน” (สัมภาษณ์ ประชาชน จ, เมื่อวันที่ 8 มีนาคม 2567) ส่วนประชาชนอีกท่านกล่าวว่า “การคัดแยกขยะมูลฝอยในครัวเรือนมีความสำคัญแต่ไม่รู้จะคัดแยกไปทำไม บางช่วงคัดแยกขยะมูลฝอยได้ขยะที่ขายได้จำนวนมากแต่ไม่มีที่เก็บ ส่วนเศษอาหาร ใบไม้และขยะที่ย่อยสลายได้จะนำไปใส่ต้นไม้” (สัมภาษณ์ ประชาชน ก, เมื่อวันที่ 2 พฤษภาคม 2567) เช่นเดียวกับประชาชนอีกท่านที่กล่าวว่า “ในครัวเรือนมีปริมาณขยะที่นำไปรีไซเคิลได้หลากหลายชนิด แต่ไม่รู้วิธีการนำไปใช้ประโยชน์ที่ถูกต้อง โดยเฉพาะรูปแบบการหมักทำปุ๋ยจากเศษอาหารที่เหลือทิ้งต้องการให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องมาอบรมให้ความรู้” (สัมภาษณ์ ประชาชน น, เมื่อวันที่ 20 พฤษภาคม 2567) นอกจากนี้ครัวเรือนบางส่วนยังไม่มีวิธีการกำจัดขยะมูลฝอยในครัวเรือนของตนเองที่ถูกต้องโดยเฉพาะขยะอินทรีย์ทั้งเศษอาหาร เศษผักผลไม้ รวมถึงขยะใบไม้ และเศษไม้ดอกไม้ประดับที่นำมาตกแต่งบริเวณบ้านที่ประชาชนบางส่วนจะใช้วิธีการเผาร่วมกับถุงพลาสติก ปรากกการณ์เหล่านี้สะท้อนการดำเนินกิจกรรมตามกลไกการส่งเสริมการใช้ประโยชน์ขยะมูลฝอยขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องยังไม่สามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. การจัดการขยะมูลฝอยในครัวเรือนของประชาชน พบว่า ประชาชนมีการจัดการขยะมูลฝอยในครัวเรือนภาพรวมระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย

เท่ากับ 2.18 ± 0.32) โดยด้านการรวบรวมขยะมูลฝอยระดับระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.12 ± 0.47) ด้านการใช้ประโยชน์ขยะมูลฝอยระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.05 ± 0.69) ด้านการคัดแยกขยะมูลฝอยระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.00 ± 0.49) และด้านการกำจัดขยะมูลฝอยระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.78 ± 0.40) ดังนำเสนอใน Table 1

Table 1. People's participation in household waste management (n = 382)

Activity	WMS	S.D	Level of participation
Waste collection	2.12	0.47	moderate
Beneficial use of waste	2.05	0.69	moderate
Waste segregation	2.00	0.49	moderate
Waste disposal	1.78	0.40	moderate
Total	**2.18**	**0.32**	moderate

การสนทนากลุ่มประเด็นการจัดการขยะมูลฝอยในครัวเรือนสรุปได้ว่า การจัดการขยะมูลฝอยในครัวเรือนเป็นปัญหาที่ยังสามารถจัดการได้ เนื่องจากปริมาณขยะมูลฝอยที่เกิดขึ้นในแต่ละครัวเรือนยังมีปริมาณน้อย ขยะมูลฝอยส่วนใหญ่เป็นขยะมูลฝอยอินทรีย์ทั้งเศษผัก ผลไม้ และเศษอาหารที่เหลือทิ้ง แต่ยังมีประชาชนบางส่วนยังนำขยะมูลฝอยอินทรีย์เหล่านี้ทิ้งร่วมกับขยะมูลฝอยทั่วไป รวมถึงยังมีการเผาใบไม้ เศษไม้ดอกไม้ประดับ และเศษวัชพืช

3. ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการจัดการขยะมูลฝอยในครัวเรือนของประชาชน พบว่า ปัจจัยอายุของประชาชนมีความสัมพันธ์เชิงลบระดับต่ำกับการจัดการขยะมูลฝอยในครัวเรือน (r= - 0.112) แสดงให้เห็นว่าประชาชนที่มีอายุเพิ่มขึ้นมีแนวโน้มการจัดการขยะมูลฝอยในครัวเรือนลดลงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 (*P*–value = 0.046) ส่วนปัจจัยรายได้เฉลี่ยของครัวเรือนต่อเดือนมีความสัมพันธ์เชิงบวกระดับต่ำกับการจัดการขยะมูลฝอยในครัวเรือน (r= 0.146) แสดงให้เห็นว่าครัวเรือนที่มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนเพิ่มขึ้นมีแนวโน้มการจัดการขยะมูลฝอยในครัวเรือนเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 (*P*– value = 0.011) ดังนำเสนอใน Table 2

Table 2. Factors related to household waste management of the population

Variable	r	*P*–value *
Age	- 0.112	0.046*
Number of household members	-0.002	0.978
Average household income	0.146	0.011*
Duration of residence in the community	-0.060	0.295
Number of times waste is disposed of awaiting collection by the municipality per week	0.067	0.245

4. การสังเคราะห์ข้อเสนอแนะกิจกรรมการจัดการขยะมูลฝอยในครัวเรือน พบว่า ครัวเรือนบางส่วนมีการจัดการขยะมูลฝอยที่สะท้อนความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม ถึงแม้ระบบและกลไกที่สนับสนุนยังไม่สามารถดำเนินการได้อย่างเหมาะสม ทั้งนี้มีข้อเสนอแนะกิจกรรมการจัดการขยะมูลฝอยในครัวเรือน ดังนี้

4.1 การเก็บรวมรวมขยะมูลฝอยและการคัดแยก จากสภาพปัญหาที่บางครัวเรือนยังขาดถังขยะที่นำมาใช้เก็บรวมรวมขยะมูลฝอยที่คัดแยกแล้ว ซึ่งการคัดแยกขยะมูลฝอยในครัวเรือนเป็นกิจกรรมที่สำคัญต่อการจัดการขยะมูลฝอยที่มีประสิทธิภาพ ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรสนับสนุนถังขยะที่แต่ละครัวเรือนสามารถนำขยะที่คัดแยกได้มารวบรวมเพื่อการจัดการในขั้นตอนต่อไป ทั้งนี้อาจใช้เข่งพลาสติกหรือตระกร้าพลาสติกที่มีจำหน่ายโดยทั่วไปมาใช้เพื่อรวบรวมขยะพลาสติกที่สามารถนำไปจำหน่ายได้ ขยะมูลฝอยอันตรายซึ่งส่วนใหญ่เป็นถ่านไฟฉายและกระป๋องสเปรย์กำจัดแมลงควรมีถังรวบรวมที่มิดชิดซึ่งอาจใช้ถังขยะพลาสติกที่มีฝาปิด ส่วนขยะมูลฝอยอินทรีย์ที่เป็นเศษอาหารอาจใช้ถังพลาสติกที่มีฝาปิดที่ป้องกันแมลงและสัตว์เลี้ยงมาคุ้ยเขี่ย ทั้งนี้อาจใช้แนวคิดถังขยะรักษ์โลกมาประยุกต์ใช้

4.2 การใช้ประโยชน์ขยะมูลฝอยและการกำจัดขยะมูลฝอย ขยะมูลฝอยในครัวเรือนบางประเภทสามารถนำไปจำหน่ายเพื่อสร้างรายได้ให้กับครัวเรือนได้ แต่ด้วยในพื้นที่ไม่มีแหล่งรับซื้อทั้งนี้ทางชุมชนได้ประสานงานไปยังร้านรับซื้อขยะรีไซเคิลนอกพื้นที่ให้มารับซื้อซึ่งบางครั้งมีการกดราคา การจัดทำแหล่งรวบรวมขยะรีไซเคิลภายใต้แนวคิดธนาคารขยะชุมชนอาจเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหานี้ได้ ส่วนขยะมูลฝอยทั้งเศษใบไม้ เศษไม้ดอกไม้ประดับที่เกิดจากการตัดตกแต่ง รวมถึงเศษวัชพืชที่ประชาชนบางส่วนยังนิยมเผาทิ้งอาจมีการส่งเสริมให้แต่ละครัวเรือนนำมาผลิตเป็นวัสดุปลูกพืชในกระถางหรือในเข่งหรือในล้อรถยนต์ ซึ่งกระบวนการนี้สามารถดำเนินการได้ภายในครัวเรือน

4.3 การพัฒนากิจกรรมที่สร้างเสริมความรู้ให้กับประชาชนโดยเฉพาะกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการใช้ประโยชน์ขยะมูลฝอยที่จำเป็นต้องใช้หลักวิชาการเข้ามาสนับสนุน เช่น การทำวัสดุปลูกพืชที่มีประสิทธิภาพและใช้เวลาน้อยในกระบวนการหมัก และการบริหารจัดการธนาคารขยะรีไซเคิล ซึ่งในชุมชนมีสถาบันอุดมศึกษาในพื้นที่พร้อมสนับสนุนองค์ความรู้เหล่านี้ ในส่วนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรดำเนินกิจกรรมโดยเฉพาะการเสริมสร้างความรู้กระบวนการจัดการขยะมูลฝอยในครัวเรือนอย่างต่อเนื่องโดยเฉพาะในกลุ่มประชาชนสูงอายุและครัวเรือนที่มีรายได้น้อย

อย่างไรก็ตามการพัฒนากิจกรรมยังต้องพิจารณาการเพิ่มขึ้นของประชากรแฝงทั้งนักศึกษาและแรงงานนอกพื้นที่ที่เข้ามาพักอาศัยในหอพักที่มีการขยายพื้นที่อย่างก้าวกระโดดซึ่งปรากฏการณ์นี้จะส่งผลต่อปริมาณขยะมูลฝอยที่เพิ่มขึ้น รวมถึงอาจต้องพัฒนากิจกรรมที่สนับสนุนกลไกการจัดการขยะมูลฝอยของชุมชนที่ดำเนินการอยู่ในปัจจุบัน

อภิปรายผล

ปัญหาการจัดการขยะมูลฝอยในครัวเรือนของประชาชนส่วนใหญ่ยังเผชิญการขาดแคลนอุปกรณ์ที่จำเป็นและยังเผชิญระบบกลไกที่ยังอาจจะไม่เหมาะสมกับสภาพปัญหาที่แท้จริงในพื้นที่ ปรากฏการณ์ปัญหาเหล่านี้อาจสะท้อนกลไกการจัดการขยะมูลฝอยขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ยังไม่สามารถประสานความต้องการที่แท้จริงของประชาชนได้ รวมถึงการดำเนินกิจกรรมของหน่วยงานราชการและสถาบันอุดมศึกษาที่เกี่ยวข้องกับความรู้การจัดการขยะมูลฝอยอาจจะมุ่งเน้นการจัดการระดับชุมชนมากกว่ามุ่งเน้นระดับครัวเรือนที่เป็นจุดเริ่มต้นของปัญหา สอดคล้องกับแนวคิดที่กล่าวว่าการดำเนินกิจกรรมโดยการสร้างความรู้ความเข้าใจ และ ทดลองปฏิบัติ รณรงค์และให้ความรู้เกี่ยวกับการจัดการขยะที่ถูกต้องผ่านการร่วมแรงร่วมใจแบบจิตอาสาและผู้นำชุมชนสามารถ

นำมาใช้กับการจัดการขยะในครัวเรือนได้เนื่องจากกิจกรรมเหล่านี้จะเกิดการร่วมแรงร่วมใจแบบจิตอาสาและพร้อมที่จะสร้างความร่วมมือของสมาชิกในครัวเรือน (Thanawaro *et al.,* 2021) เช่นเดียวกับรายการศึกษาที่พบว่านโยบายที่เอื้อต่อการดำเนินการการจัดการขยะมูลฝอย โครงสร้างพื้นที่ที่เพียงพอ และกลไกการจูงใจจะมีส่วนช่วยในการปรับความรู้ ทัศนคติ และพฤติกรรมของครัวเรือนและประชาชนต่อการแยกขยะมูลฝอย (Adefris *et al.,* 2023) ในส่วนของการจัดการขยะมูลฝอยในครัวเรือนภาพรวมมีระดับปานกลางอาจเป็นไปได้ว่ากิจกรรมในชีวิตประจำวันของสมาชิกในแต่ละครัวเรือนยังผลิตขยะมูลฝอยปริมาณน้อยซึ่งสะท้อนจากการที่ประชาชนนำขยะมูลฝอยมารวบรวมเพียงรอเทศบาลจัดเก็บเฉลี่ยประมาณ 1.82 ครั้งต่อสัปดาห์ นอกจากนี้สมาชิกในครัวเรือนวัยทำงานและบุตรหลานส่วนใหญ่จะเข้ามาทำงาน เรียนหนังสือในเขตเมืองซึ่งอาจจะส่งผลต่อการผลิตขยะมูลฝอยจากการบริโภคในวิถีการใช้ชีวิตประจำวันที่ลดลงในแต่ละครัวเรือน สอดคล้องกับการจัดการขยะมูลฝอยในครัวเรือนของประชาชนในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลชุมแพ อำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง (Treesoon and Charoensap, 2018)

ประชาชนที่มีอายุเพิ่มขึ้นมีแนวโน้มการจัดการขยะมูลฝอยในครัวเรือนลดลงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติอาจเป็นไปได้ว่าประชาชนส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุถึงร้อยละ 50 ซึ่งวิถีการดำรงชีวิตในปัจจุบันของประชาชนกลุ่มวัยนี้ในชุมชนไม่ได้มีบทบาทในการจัดการกิจกรรมต่าง ๆ ในครัวเรือนมากนักถึงแม้ครัวเรือนบางส่วนจะมีผู้สูงอายุอาศัยอยู่กับลูกหลานแต่ไม่ได้มีหน้าที่ในการจัดอาหารหรือจัดการดูแลที่พักอาศัยเหมือนในอดีต ปรากฏการณ์เหล่านี้ยังอาจจะส่งผลต่อการผลิตขยะมูลฝอยที่ลดลงในผู้สูงอายุ สอดคล้องกับรายงานการศึกษาที่พบว่าผู้สูงอายุมีการผลิตขยะมูลฝอยในครัวเรือนลดลงอันมีสาเหตุมาจากวิถีชีวิตปกติที่เรียบง่ายโดยปัจจัยช่วงอายุของหัวหน้าครัวเรือนมีความสัมพันธ์เชิงลบระดับต่ำมากกับการผลิตขยะมูลฝอยในเขตเมืองอิบาดันประเทศไนจีเรีย (Kayode and Omole, 2011) อย่างไรก็ตามในครัวเรือนอาจจะต้องมีถังหมักขยะมูลฝอยอินทรีย์เพื่อการใช้ประโยชน์จากเศษอาหารเหลือทิ้งที่จะเกิดขึ้นในสังคมสูงอายุที่ส่วนใหญ่จะอยู่กับบ้าน ส่วนครัวเรือนที่มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนเพิ่มขึ้นมีแนวโน้มการจัดการขยะมูลฝอยในครัวเรือนเพิ่มขึ้นอาจเป็นไปได้ว่า รายได้ของครัวเรือนอาจส่งผลต่อศักยภาพในการจัดการขยะมูลฝอยในครัวเรือนทั้งการจัดซื้อถังรองรับขยะมูลฝอย ถุงใส่ขยะมูลฝอย หรืออุปกรณ์อื่นที่เกี่ยวข้อง สอดคล้องกับรายงานการศึกษาครัวเรือนของประชาชนในตำบลนาเมืองเพชร อำเภอสีเกา จังหวัดตรังที่พบว่าปัจจัยส่วนบุคคล รายได้เฉลี่ยของครัวเรือนต่อเดือนมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการคัดแยกขยะอันตรายในครัวเรือนอยางมีนัยสำคัญทางสถิติ (Sukyang *et al.,* 2024) เช่นเดียวกับการศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการขยะมูลฝอยในครัวเรือน ที่พบว่า เพศ ระดับการศึกษา รายได้ครัวเรือน ทัศนคติ การได้รับข้อมูลข่าวสาร และการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะมูลฝอยมีความสัมพันธ์ทางบวกกับการจัดการขยะมูลฝอยในครัวเรือนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (Phattharaphakinworakun *et al.,* 2023; Sudcharee *et al.*, 2019)

ในส่วนข้อเสนอแนะกิจกรรมการจัดการขยะมูลฝอยในครัวเรือนทั้งการเก็บรวมรวมขยะมูลฝอยและการคัดแยกที่ประชาชนต้องการให้มีการสนับสนุนอุปกรณ์ในการรองรับและรวบรวมขยะมูลฝอยที่คัดแยกได้ การใช้ประโยชน์ขยะมูลฝอยทั้งการสร้างรายได้และการใช้ประโยชน์ด้านการเกษตร และการเสริมสร้างความรู้การใช้ประโยชน์ขยะมูลฝอยให้กับประชาชน ได้สะท้อนการดำเนินกิจกรรมตามกลไกการจัดการขยะมูลฝอยทั้งในระดับครัวเรือนและชุมชนในชุมชนที่ยังไม่ประสบผลสำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ ทั้งนี้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นส่วนใหญ่มักจะเผชิญข้อจำกัดในการจัดสรร

งบประมาณ การจัดหาเครื่องจักรอุปกรณ์ รวมถึงข้อจำกัดในด้านสมรรถนะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นขนาดเล็กที่ยังขาดความพร้อมในการบริหารจัดการขยะมูลฝอยที่เหมาะสม (Jaitae *et al*., 2023) ซึ่งการสนับสนุนชุมชนด้านองค์ความรู้ อุปกรณ์ เงินทุน หรือจัดทำโครงการนำร่องเป็นปัจจัยสำคัญให้การจัดการขยะมูลฝอยประสบความสำเร็จและยั่งยืนได้ (Kunta and Nophaket, 2018) อย่างไรก็ตามองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ได้มีการนำเสนอแนวคิดการพัฒนาต้นแบบการจัดการขยะมูลฝอยแบบครบวงจร ซึ่งจะเป็นการแก้ไขปัญหาการจัดการขยะมูลฝอยที่บูรณาการองค์ความรู้และแนวทางการปฏิบัติที่เหมาะสมและสอดคล้องกับสถานการณ์ปัญหาในพื้นที่ได้

สรุป

การจัดการขยะมูลฝอยในครัวเรือนของประชาชนยังขาดการสนับสนุนวัสดุและอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้อง รวมถึงการดำเนินกิจกรรมการจัดการขยะมูลฝอยที่ยังไม่ครอบคลุม โดยเฉพาะกิจกรรมที่จะส่งผลต่อความตระหนักรู้ที่ยั่งยืนแก่ประชาชน และรูปแบบการนำขยะมูลฝอยกลับมาใช้ประโยชน์ ในส่วนการจัดการขยะมูลฝอยในครัวเรือนภาพรวมมีระดับปานกลาง ซึ่งกิจกรรมในชีวิตประจำวันของสมาชิกในแต่ละครัวเรือนยังผลิตขยะมูลฝอยปริมาณน้อย ทั้งนี้ประชาชนที่มีอายุเพิ่มขึ้นมีแนวโน้มการจัดการขยะมูลฝอยในครัวเรือนลดลงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติและครัวเรือนที่มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนเพิ่มขึ้นมีแนวโน้มการจัดการขยะมูลฝอยในครัวเรือนเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ การสังเคราะห์ข้อเสนอแนะกิจกรรมการจัดการขยะมูลฝอยในครัวเรือนประชาชนต้องการให้มีการสนับสนุนอุปกรณ์ในการรองรับและรวบรวมขยะมูลฝอยที่คัดแยกได้ การใช้ประโยชน์ขยะมูลฝอย และการเสริมสร้างความรู้การใช้ประโยชน์ขยะมูลฝอยให้กับประชาชน

เอกสารอ้างอิง

Adefris, W., S. Damene and P. Satyal. 2023. Household practices and determinants of solid waste segregation in Addis Ababa city, Ethiopia. Humanities and Social Sciences Communications 10: 516, doi:10.1057=/s41599-023-01982-7.

Cataldo, N.L., M. Oyinlola, S. Sigdel, D. Nguyen and A. Galligo-Schmid. 2024. Waste management in Nepal: Characterization and challenges to promote a circular economy. Circular Economy and Sustainability 4: 439-457.

Chaiyarit, J. and P. Intarasaksit. 2021. Factors influencing appropriate management of household waste in developing country. Asia-Pacific Journal of Science and Technology 26(01): APST-26-01-06.

Cronbach, L.J. 1951. Coefficient alpha and the internal structure of tests. Psychometrika 16: 297-334.

Daniel, W. W. 2010. Biostatistics: Basic Concepts and Methodology for the Health Sciences 9th ed. John Wiley & Sons, Hoboken, NJ.

Fadhullah, W., N.I.N. Imran, S.N.S. Ismail, M.H. Jaafar and H. Abdullah. 2022. Household solid waste management practices and perceptions among residents in the East Coast of Malaysia. BMC Public Health 22: 1, doi:10.1186/s12889-021-12274-7.

Jaitae, S. 2015. Knowledge in vegetables safety factors management of famers: Saluang - Keelek, Maerim district, Chiangmai province. RMUTI Journal Humanities and Social Sciences 2(1): 59-66. (in Thai)

Jaitae, S., S. Rattanapunya, J. Stantripob and E. Tajai. 2023. Review of health impact assessment guidelines for municipal solid waste management for local administrative organizations. Advanced Science Journal 23(1): A11-A26. (in Thai)

Kayode A.M. and F.K. Omole. 2011. Some socio-economic factors affecting solid wastes generation and disposal in Ibadan Metropolis, Nigeria. Journal of Environmental Issues and Agriculture in Developing Countries 3(1): 55-64.

Kunta, K. and Nophaket, N. 2018. Waste management using the philosophy of sufficiency economy in Phra Samut Chedi district, Samut Prakan province. Journal of Community Development and Quality of Life 6(3): 497 – 524. (in Thai)

Phattharaphakinworakun, A., T. Intajak and P. Khongsri. 2023. Factors predicting household behaviors on management of solid waste reduction by pakhayo ethnic group in Mae Hong Son, Thailand. Journal of Southern Technology 16(1): 88-98. (in Thai)

Pottinger-Glass, C., F. Vanhuyse, R. Asvanon and D. Archer. 2022. Household waste and the circular economy in Bangkok. SEI policy report: Stockholm Environment Institute. Stockholm. 12p.

Sirikhaeng, P. and J. Proarmat. 2024. The knowledge, behaviors, and active participation of residents in the domestic waste management at Ban Piman, Village No. 3, Piman subdistrict, Na Kae district, Nakhon Phanom province. Journal of Nakhon Phanom Provincial Health Office 2(1): 2267875. (in Thai)

Sudcharee, K., N. Turnbull and T. Phajan. 2019. Factors of associated with solid waste management in community of administrative organization Tambon Nong Kham, At Samat district, Roi–Et province. Mahasarakham Hospital Journal 16(2): 13-22. (in Thai)

Sukyang, T., R. Sillaparassamee and T. Chusak. 2024. Factors associated with behavior of household hazardous waste segregation in Na Mueang Petch sub-district, Sikao district, Trang province. Singburi Hospital Journal 33(1): B1-B10. (in Thai)

Treesoon, T. and C. Charoensap. 2018. Administration rubbish kitchen behaviour of people in administrative organization of Tombon Chumphae, Muang Chumphae, Khorn Kaen province. Journal of Mani Chettha Ram Wat Chommani 1(2): 22-29. (in Thai)

Thanawaro, P.S., P. Chimhad and D. Khaenamkhaew. 2021. Guidelines of household solid waste management. Journal of Human Society 11(2): 80-96. (in Thai)

Yapang, P., S. Jaitae and S. Rattanapunya. 2023. Knowledge, attitude and practice for solid waste management with zero waste concept of Thung Hua Chang subdistrict municipality, Thung Hua Chang district, Lamphun province. Journal for Social Sciences Research 14(2): 36-49. (in Thai)

ปัจจัยทางการตลาดและพฤติกรรมผู้บริโภคที่ส่งผลต่อการตัดสินใจซื้อแตงโม เกาะสุกร อำเภอปะเหลียน จังหวัดตรัง

Marketing Factors and Consumer Behavior Affecting the Decision to Purchase Koh Sukorn Watermelon in Palian District, Trang Province

ศิริวรรณ์ ศิลารักษ์[1] นุชนาถ ทับครุฑ[1] ศุกพิชญาณ์ บุญเกื้อ[1] จันทรา อุ้ยเอ้ง[2] กนกรัตน์ รัตนพันธุ์[2] และ ลักษมี วิทยา[2]*

Siriwan Silarak[1], Nutchanat Tubkrut[1], Supitchaya Boonkua[1], Juntra Uieng[2], Kanokrat Rattanapan[2] and Luksamee Vittaya[2]*

[1]วิทยาลัยการโรงแรมและการท่องเที่ยว มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย ตรัง 92150

[1]College of Hospitality and Tourism, Rajamangala University of Technology Srivijaya, Trang 92150, Thailand

[2]คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีการประมง มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย ตรัง 92150

[2]Faculty of Science and Fisheries Technology, Rajamangala University of Technology Srivijaya, Trang 92150, Thailand

*Corresponding author: E-mail: siriwan.si@rmutsv.ac.th

(Received: December 12, 2024; Revised: March 25, 2025; Accepted: April 28, 2025)

Abstract: This research aimed to investigate personal, market and psychological factors, and consumer behaviors in purchasing Ko Sukorn watermelons in Palian District, Trang Province. This study employed a quantitative research approach, collecting data through questionnaires from 449 consumers who had purchased Ko Sukorn watermelons. The data was analyzed using descriptive statistics. The results regarding personal factors affecting the purchasing decision revealed that most respondents were male residents of Trang Province, aged 25 years or younger, had an average monthly income of less than 8,000 Baht, and were familiar with Ko Sukorn watermelons. The findings related to marketing mix and psychological factors showed that, overall, these factors were rated at a high level. Specifically, distribution channels and pricing were the most influential factors ($\bar{X}$ = 4.52), followed by product and promotional factors, as well as psychological aspects, which were also influential at a high level ($\bar{X}$ = 4.46). Regarding consumer behaviors, the frequency of purchasing watermelons was between once every 1–5 days. The main factors influencing the purchasing decision were taste and price, with most consumers spending less than 100 Baht per purchase. The average weight of watermelons purchased was less than 2 kilograms. Most consumers bought watermelons from fruit markets. Additionally, consumers expressed interest in purchasing organic or safe watermelons if they were available, especially, if it was labeled as organic or safe products.

Keywords: Market factors, customers' behaviors, watermelon

บทคัดย่อ: การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยส่วนบุคคล ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดและจิตวิทยา และพฤติกรรมของผู้บริโภค ที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเลือกซื้อแตงโมเกาะสุกร อำเภอปะเหลียน จังหวัดตรัง การวิจัยนี้

เป็นการศึกษาเชิงปริมาณ เก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม กับผู้บริโภคที่ซื้อหรือเคยซื้อแตงโมเกาะสุกร 449 คน และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการสถิติเชิงพรรณนา ผลการศึกษาปัจจัยส่วนบุคคลที่ส่งผลต่อการตัดสินใจซื้อแตงโม พบว่า ปัจจัยส่วนบุคคลของกลุ่มผู้ตอบแบบสอบถามส่วนมากมีภูมิลำเนาใน จังหวัดตรัง เป็นเพศชาย อายุไม่เกิน 25ปี ส่วนมากมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือน น้อยกว่า 8,000 บาทต่อเดือนและส่วนใหญ่รู้จักแตงโมเกาะสุกร ผลการศึกษาปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดและปัจจัยด้านจิตวิทยา พบว่า โดยภาพรวมจะอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ปัจจัยด้านช่องทางการจัดจำหน่ายและด้านราคามีอิทธิพลอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$=4.52) ปัจจัยด้านผลิตภัณฑ์และปัจจัยด้านประชาสัมพันธ์และด้านจิตวิทยามีอิทธิพลอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$=4.46) และผลการศึกษาพฤติกรรมของผู้บริโภคพบว่า ความถี่ในการซื้อแตงโม อยู่ระหว่าง 1-5 วันต่อครั้ง ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อแตงโม คือ รสชาติ และราคาที่ซื้อ อยู่ที่น้อยกว่า 100 บาทต่อครั้ง น้ำหนักโดยเฉลี่ยที่ซื้อต่อครั้ง คือ น้อยกว่า 2 กิโลกรัม ช่องทางการเลือกซื้อแตงโม ส่วนใหญ่ซื้อที่ตลาดผลไม้ และหากมีแตงโมออร์แกนิกหรือปลอดภัยวางจำหน่ายจะสนใจซื้อ โดยเฉพาะมีตราสินค้าออร์แกนิก หรือปลอดภัย

คำสำคัญ: ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด พฤติกรรมผู้บริโภค แตงโม

คำนำ

ปัจจุบันแตงโมถือเป็นพืชเศรษฐกิจที่มีความสำคัญอีกชนิดหนึ่งที่คนไทยรู้จักกันดีและนิยมนำมาบริโภคกันมาช้านานและที่สำคัญแตงโมถือเป็นพืชเศรษฐกิจที่สามารถทำรายให้แก่เกษตรกรเป็นจำนวน เนื่องจากเป็นพืชที่ปลูกง่ายปลูกได้ทั่วทุกภูมิภาคในประเทศไทย (Utiram *et al*., 2021) ในพื้นที่จังหวัดตรังมีการปลูกแตงโมซึ่งถือเป็นพืชผลการเกษตรที่ขึ้นชื่ออย่างหนึ่งของจังหวัดตรัง คือ แตงโมเกาะสุกร ถือว่าเป็นของดีของชาวเกาะสุกร ตำบลเกาะสุกร อำเภอปะเหลียน จังหวัดตรัง เพราะมีความหวาน กรอบ เนื่องจากพื้นที่การเพาะปลูกอยู่บนเกาะ ดินเป็นดินร่วนปนทราย ล้อมรอบด้วยน้ำทะเลทำให้รสชาติที่หวาน กรอบ จึงทำให้รสชาติแตงโมของที่นี่แตกต่างจากที่อื่น นอกจากนี้เกษตรกรบนเกาะสุกรมีการเพาะปลูกแตงโมที่มีกระบวนการผลิตแบบปลอดสารเคมีที่เป็นพิษและเน้นมาจากธรรมชาติแทบทั้งสิ้น

การปลูกแตงโมของเกษตรกรตำบลเกาะสุกรถือเป็นอาชีพรองมาจากอาชีพหลักคือยางพารา ซึ่งปัจจุบันพื้นที่ปลูกแตงโมของชาวบ้านตำบลเกาะสุกรมีเนื้อที่ในการปลูกประมาณ 213 ไร่ ลักษณะการปลูกแตงโมของชาวบ้านบนพื้นที่เกาะสุกร จะมีการปลูกแตงโมได้ 3 รุ่น คือ แตงโมคันนา แตงโมชายหาด และแตงโมในนา ซึ่งทั้ง 3 รุ่น มีระยะเวลาการเพาะปลูกและเก็บเกี่ยว คือ แตงโมคันนา ช่วงเวลาระยะการเพาะปลูกและเก็บเกี่ยว คือ ช่วงเดือน กันยายน - พฤศจิกายน แตงโมชายหาด ช่วงเวลาระยะการเพาะปลูกและเก็บเกี่ยว คือ ช่วงเดือน พฤศจิกายน - มกราคม และ แตงโมในนา คือ ปลูกหลังเก็บเกี่ยวข้าวในนาข้าว ที่สำคัญที่สุดคือเกษตรกรผู้ปลูกได้รับ GAP (good agricultural practice) หรือ การปฏิบัติทางการเกษตรที่ดี ซึ่งเป็นไปในทางเดียวกับ ทิศทางของโลกในปัจจุบัน เช่น ผู้บริโภคในสหรัฐอเมริการ้อยละ 50 เลือกบริโภคสินค้าที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม (Prueksarat, 2022) ในประเทศไทยผู้บริโภคให้ความใส่ใจด้านสุขภาพเพิ่มขึ้น ผู้บริโภคจึงหันมาสนใจบริโภค สินค้าปลอดสารพิษ ผักผลไม้ และอาหารเสริมเพื่อสุขภาพ ด้วยเหตุผล เพราะปลอดภัยและปลอดสารพิษซึ่งดีต่อสุขภาพ (Pinta and Mallawong, 2022; Wongyos, 2021) ยิ่งกว่านั้น การผลิตสินค้าเกษตรอย่างปลอดภัยโดยลดการใช้สารเคมีในการป้องกันและกำจัดศัตรูพืช ด้วยการใช้สารชีวภัณฑ์จะส่งผลให้ได้

ผลผลิตจากการเพาะปลูกที่ปลอดภัยซึ่งเป็นที่ต้องการของตลาดผู้บริโภคเพิ่มมากขึ้น (Maleehuan and Panpakdee, 2024) จากแนวทางหรือเทรนด์การบริโภคที่เลือกบริโภคผลิตที่ปลอดภัยรวมทั้งความแตกต่างของแตงโมเกาะสุกร ที่มีผลผลิตแตกต่างจากแหล่งเพาะปลูกอื่น อย่างไรก็ตาม แม้การเพาะปลูกแตงโมของเกษตรกรในเกาะสุกรจะรับมาตรฐาน GAP เป็นผลผลิตที่แตกต่างจากแหล่งอื่น มีความโดดเด่นของสีแดงสด รสชาติหวานกรอบ แต่แตงโมเกาะสุกรยังประสบปัญหาด้านราคาที่ตกต่ำจากเดิมที่เคยขายได้ในราคา กิโลกรัมละ 12-18 บาท แต่ปัจจุบันกลับขายได้เพียง กิโลกรัมละ 8-10 บาท ปัญหาการเข้าถึงของกลุ่มผู้บริโภคที่ยังคงมีอยู่น้อย ยังพบว่ามีพ่อค้าแม่ค้าบางรายได้นำแตงโมงจากพื้นที่อื่นมาจำหน่ายในพื้นที่ เช่น ในจังหวัดตรังและจังหวัดใกล้เคียง แล้วแอบอ้างขึ้นป้ายชื่อว่าเป็นแตงโมเกาะสุกร ส่งผลให้ราคาของแตงโมเกาะสุกรตกต่ำลง ตลอดจนส่งผลให้เกษตรกรที่ปลูกแตงโมบนเกาะสุกรได้รับความเดือดร้อน คือ ผลผลิตจากการปลูกของเกษตรกรตัวจริงของผู้ปลูกแตงโเกาะสุกรขายไม่ได้ เนื่องจากราคาแตงโมของการแอบอ้างของกลุ่มผู้ขายบางกลุ่มราคาขายต่ำกว่าราคาขายของแตงโมจากผู้ปลูกแตงโมเกาะสุกรตัวจริง

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์สำคัญเพื่อศึกษาปัจจัยส่วนบุคคลที่ส่งผลต่อการตัดสินใจเลือกซื้อแตงโม ศึกษาปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดและจิตวิทยาที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเลือกซื้อแตงโม และเพื่อศึกษาพฤติกรรมของผู้บริโภคในการตัดสินใจเลือกซื้อแตงโมเกาะสุกร อำเภอปะเหลียน จังหวัดตรัง ทั้งนี้เพื่อนำข้อมูลไปใช้ในการวางแผนการตลาดให้กับกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกแตงโมเกาะสุกร อันจะช่วยให้กลุ่มวางแผนการกำหนดราคาและการกำหนดกลยุทธ์การตลาดที่เหมาะสมกับความต้องการของตลาดต่อไป

อุปกรณ์และวิธีการ

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (survey research) มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาปัจจัยส่วนบุคคล ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดและจิตวิทยา และพฤติกรรมของผู้บริโภคที่ตัดสินใจเลือกซื้อแตงโมเกาะสุกร อำเภอปะเหลียน จังหวัดตรัง รายละเอียดดังนี้

ประชากรกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ทำการศึกษา คือ ผู้บริโภคที่เคยซื้อหรือไม่เคยซื้อแตงโมในจังหวัดตรัง ส่วนกลุ่มตัวอย่างเนื่องจากไม่ทราบจำนวนประชากรที่แท้จริง จึงได้คำนวณขนาดตัวอย่างจากสูตรของ W.G. Cochran (Cochran, 1977) โดยกำหนดค่าเปอร์เซ็นต์ที่ต้องการจะสุ่มตัวอย่าง เท่ากับ 50 ค่าความคลาดเคลื่อน เท่ากับ 0.05 และกำหนดระดับความเชื่อมั่น 95% ได้ขนาดกลุ่มตัวอย่างของผู้บริโภคที่ซื้อหรือเคยซื้อแตงโมเกาะสุกร จำนวน 449 คน และใช้วิธีการคัดเลือกตัวอย่างแบบบังเอิญ (accidental sampling)

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือในการเก็บข้อมูลใช้แบบสอบถาม เรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการเลือกซื้อแตงโมเกาะสุกร อำเภอปะเหลียน จังหวัดตรัง ที่แบ่งออกเป็น 4 ส่วน ดังนี้ ส่วนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ส่วนที่ 2 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจซื้อแตงโม โดยประกอบด้วย ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด ด้านผลิตภัณฑ์ ด้านราคา ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย และด้านประชาสัมพันธ์ นอกจากนี้ยังได้แก่ ด้านจิตวิทยา ส่วนที่ 3 พฤติกรรมในการเลือกซื้อแตงโมของผู้บริโภค ได้แก่ ความถี่ในการซื้อ ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจ จำนวนเงินต่อครั้งในการเลือกซื้อ ขนาดน้ำหนักของแตงโมที่เลือกซื้อ ช่องทางการซื้อ และในส่วนของแตงโมปลอดภัยหรือออร์แกนิก ผู้บริโภคจะซื้อหรือไม่ ซื้อในโอกาสใด

ตราสินค้ามีความสำคัญกับสินค้าปลอดภัยหรือออร์แกนิกไหม และ ราคาที่สามารถซื้อได้หากเป็นปลอดภัยหรือออร์แกนิก ส่วนที่ 4 ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม จากแบบสอบถาม ที่ประกอบด้วย 4 ส่วน ดังกล่าว และทำการทดสอบคุณภาพของเครื่องมือ ความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา โดยนำแบบสอบถามที่ได้จากการทบทวนเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวของให้ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 3 ท่าน ซึ่งเป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญทางด้านการตลาด โดยขอความอนุเคราะห์พิจารณาและตรวจสอบความเที่ยงตรงตามเนื้อหา ความเหมาะสมของภาษาที่ใช้และให้มีความถูกต้องสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของงานวิจัย เพื่อนำไปปรับปรุงแก้ไขและหาค่าดัชนีความสอดคล้อง โดยมีค่า IOC ตั้งแต่ 0.5 ขึ้นไป และจากการหาค่าความเชื่อมั่นของเนื้อหาพบว่า ขอคำถามมีค่า IOC มากกว่า 0.5ทุกข้อคำถาม

การเก็บรวบรวมข้อมูล

คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมรวมข้อมูลการวิจัย ดังนี้

1. ก่อนดำเนินการเก็บข้อมูลได้ดำเนินการพิจารณายื่นขอจริยธรรมในมนุษย์ ทั้งนี้ในกระบวนการวิจัยผ่านการขอจริยธรรมในมนุษย์ โดยได้เลขที่รับรอง IRB.2566.011/13 เรียบร้อยแล้วจึงดำเนินการเก็บข้อมูลตามหลักของการวิจัยจริยธรรมในมนุษย์

2. เก็บข้อมูลจากตัวอย่างในพื้นที่จังหวัดตรังและใกล้เคียง โดยใช้ข้อมูลจากตัวอย่างผู้ที่เคยซื้อหรือไม่เคยซื้อแตงโมเกาะสุกร ด้วยการสุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญ (accidental sampling) โดยใช้แบบสอบถาม

3. จากนั้นเก็บรวบรวมแบบสอบถามและนำมาตรวจให้คะแนนตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้

4. นำแบบสอบถามที่ตรวจให้คะแนนแล้วนำมาบันทึกคะแนนโดยการลงรหัสและบันทึกข้อมูลลงคอมพิวเตอร์ เพื่อรอการวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติเชิงพรรณนา (descriptive analytics) ได้แก่ จำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ซึ่งเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยทางประชากรศาสตร์ของ กลุ่มตัวอย่าง โดยใช้ค่าร้อยละ นอกจากนั้นวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด และปัจจัยด้านจิตวิทยา และพฤติกรรมเกี่ยวกับการตัดสินใจใช้ซื้อแตงโม โดยใช้สถิติ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความพึงพอใจ

ผลการศึกษา

1. ผลการศึกษาปัจจัยส่วนบุคคลที่ส่งผลต่อการตัดสินใจเลือกซื้อแตงโม พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ที่มีภูมิลำเนาอยู่ในจังหวัดตรัง คิดเป็นร้อยละ 59.50% รองลงมาคือพื้นที่ใกล้เคียงจังหวัดตรังคิดเป็นร้อยละ 37.20% โดย ผู้บริโภคส่วนใหญ่เป็นเพศชาย คิดเป็นร้อยละ 65.00 อายุไม่เกิน 25 ปี คิดเป็นร้อยละ 43.90 การศึกษาระดับปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ 40.80 ประกอบอาชีพนักเรียน/นักศึกษา คิดเป็นร้อยละ 39.20 สถานะภาพโสด คิดเป็นร้อยละ 63.90 มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนน้อยกว่า 8,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 42.30 ซึ่งส่วนใหญ่รู้จักแตงโมเกาะสุกร คิดเป็นร้อยละ 69.50

2. ผลการศึกษาปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดและจิตวิทยาที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเลือกซื้อแตงโม พบว่า ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดและปัจจัยด้านจิตวิทยาที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจซื้อแตงโมโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$=4.48) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ความคิดเห็นของผู้บริโภคเกี่ยวกับปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจซื้อแตงโม โดยค่าเฉลี่ยสูงที่สุด คือ ปัจจัย

ด้านช่องทางการจัดจำหน่ายมีอิทธิพลอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x}$=4.53) รองลงมาคือ ปัจจัยด้านราคามีอิทธิพลอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x}$=4.52) ปัจจัยด้านผลิตภัณฑ์มีอิทธิพลอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$=4.49) และปัจจัยด้านประชาสัมพันธ์และด้านจิตวิทยามีอิทธิพลอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$=4.44) ดัง Table 1

Table 1. Percentage, mean and standard deviation of marketing mix and psychological factors affecting decision to make the purchase on watermelon

The factors affecting decision to make the purchase on watermelon	$\bar{x}$	S.D.	Interpretation
Product	4.49	0.62	High
Price	4.52	0.55	Highest
Place	4.53	0.59	Highest
Promotion	4.44	0.62	High
Psychological	4.44	0.62	High
Average	**4.48**	**0.60**	High

3. ผลการศึกษาพฤติกรรมของผู้บริโภคในการตัดสินใจเลือกซื้อแตงโม พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความถี่ในการซื้อแตงโมในแต่ละครั้ง (โดยเฉลี่ย) มีการซื้อ 1-5 วันต่อครั้ง คิดเป็นร้อยละ 65.00 ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อแตงโมมากที่สุด คือ รสชาติ คิดเป็นร้อยละ 81.30 ราคาที่ผู้บริโภคตัดสินใจซื้อสูงสุด คือ น้อยกว่า 100 บาทต่อครั้ง คิดเป็นร้อยละ 43.40 โดยเฉลี่ยน้ำหนักของแตงโมที่ผู้บริโภคเลือกซื้อแต่ละครั้งสูงสุด คือ น้อยกว่า 2 กิโลกรัม คิดเป็นร้อยละ 33.60 ส่วนใหญ่ซื้อที่ตลาดผลไม้ คิดเป็นร้อยละ 69.70 การตัดสินใจซื้อแน่นอนหากมีแตงโมออร์แกนิกหรือปลอดภัยวางจำหน่ายในท้องตลาดหรือช่องทางอื่น คิดเป็นร้อยละ 80.4 โดยเหตุผลสูงสุดที่ตัดสินใจซื้อแตงโมออร์แกนิกหรือปลอดภัย คือ ซื้อเพื่อบริโภคเองในชีวิตประจำวัน คิดเป็นร้อยละ 69.00 และจะให้ความสำคัญของตราสัญลักษณ์สำหรับแตงโมออร์แกนิกหรือปลอดภัย ว่ามีความสำคัญมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 54.10 และส่วนใหญ่มีการยอมรับในราคาแตงโมออร์แกนิกหรือปลอดภัยที่สูงกว่าราคาแตงโมทั่วไป 10-20% คิดเป็นร้อยละ 34.50

การอภิปรายผล

ผลการศึกษาทางประชากรศาสตร์ที่ส่งผลต่อการตัดสินใจซื้อแตงโม พบว่า ลักษณะทางประชากรศาสตร์ที่แตกต่างกัน ประกอบด้วย เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้เฉลี่ยต่อเดือนที่แตกต่างกัน มีผลต่อการตัดสินใจซื้อแตงโมต่างกัน สอดคล้องกับงานวิจัยของ Sadthong (2023) ที่ศึกษา พฤติกรรมและปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดที่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อสินค้าที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมของผู้บริโภคในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่า ปัจจัยประชากรศาสตร์ เพศ สถานภาพ ระดับการศึกษา รายได้ อาชีพ ที่ต่างกันมีผลต่อการตัดสินใจสินค้าที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมต่างกัน นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับ Roongsang (2012) ที่ศึกษา ปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมการซื้อผักปลอดสารพิษของผู้บริโภคในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่า ผู้บริโภคที่มีลักษณะส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ

อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และระดับรายได้ต่อเดือนและสถานภาพสมรสต่างกันมีพฤติกรรมการซื้อผักปลอดสารพิษของผู้บริโภคในเขตกรุงเทพมหานครที่แตกต่างกัน นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับ Jaithern and Wongyos (2024) ศึกษา ส่วนประสมทางการตลาดที่มีผลต่อการตัดสินใจของผู้บริโภคในการซื้อส้มเกลี้ยงจังหวัดลำปาง พบว่า ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และระดับรายได้ต่อเดือน ต่างส่งผลต่อการตัดสินใจซื้อส้มเกลี้ยงจังหวัดลำปาง Rittiboonchai (2021) ศึกษาเรื่อง พฤติกรรมและปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจซื้อสินค้าผักปลอดภัยผ่านระบบพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์และการตลาดหลากช่องทาง ของผู้บริโภคในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล พบว่า เมื่อจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล พบความแตกต่างทั้งในภาพรวมและรายด้านในปัจจัยด้านอายุ สถานภาพ การศึกษา รายได้ และอาชีพ

ผลจากการศึกษาปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดจิตวิทยาของผู้บริโภคที่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อแตงโม พบว่า ปัจจัยด้านส่วนประสมทางการตลาด ประกอบด้วย ปัจจัยด้านผลิตภัณฑ์ ปัจจัยด้านราคา ปัจจัยด้านช่องทางการจัดจำหน่าย ปัจจัยด้านการประชาสัมพันธ์ และปัจจัยด้านมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจซื้อแตงโม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ สอดคล้องกับ Supapon (2020) พบว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจซื้อผลิตภัณฑ์แปรรูปจากพริกอยู่ในระดับมากที่สุด เรียงตามลำดับ ได้แก่ ปัจจัยด้านราคา ด้านผลิตภัณฑ์ ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย และด้านการส่งเสริมการตลาด และยังสอดคล้องกับการศึกษาส่วนประสมทางการตลาดที่ส่งผลต่อการตัดสินใจซื้อลางสาดจังหวัดอุตรดิตถ์ ซึ่งพบว่า ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดส่งผลต่อการตัดสินใจลางสาดจังหวัดอุตรดิตถ์ซึ่งอยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยเฉพาะ ด้านผลิตภัณฑ์ที่ส่งผลสูงสุด (Yeamkong *et al*., 2021) นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ Kakai *et al.* (2020) ศึกษาแนวทางการพัฒนาส่วนประสมทางการตลาดของผู้ประกอบการเมล่อนอำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา พบว่า ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดที่มีผลต่อการซื้อเมล่อนของประชาชนใน อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา ด้านผลิตภัณฑ์ ด้านราคา ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย และด้านการส่งเสริมการขาย

ผลจากการศึกษาพฤติกรรมของผู้บริโภคที่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อแตงโม พบว่า โดยมีพฤติกรรมที่มีผลต่อการเลือกซื้อแตงโม คือ ความถี่ในการซื้อแตงโม อยู่ระหว่าง 1-5 วันต่อครั้ง ซึ่งมีปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อแตงโม คือ รสชาติ และ น้ำหนักซึ่งช่องทางการเลือกซื้อแตงโม ส่วนใหญ่ซื้อที่ตลาดผลไม้ และผู้บริโภคมีความสนใจซื้อแตงโมออร์แกนิกหรือปลอดภัยไปสำหรับบริโภคเองในชีวิตประจำวัน อาจเนื่องมากจากแตงโมออร์แกนิกหรือปลอดภัยทำให้ผู้บริโภคมั่นใจว่าทานเข้าไปไม่มีสารพิษที่ส่งผลต่อสุขภาพของคนในครอบครัว ซึ่งสิ่งที่จะทำให้ผู้บริโภคมั่นใจในผลผลิตที่เป็นออร์แกนิกหรือปลอดภัย คือ ตราสินค้าในสินค้าออร์แกนิกหรือปลอดภัย เพราะเป็นการยืนยันว่าสินค้าที่ซื้อ คือมาจากแหล่งกำเนิดจริง ไม่ได้โดนหลอกจากผู้ขาย ซึ่งผู้บริโภคยินดีจ่ายเงินสำหรับแตงโมออร์แกนิกหรือปลอดภัยที่สูงกว่าแตงโมทั่วไป 10-20% เพราะผู้บริโภคให้ความสนใจกับสิ่งที่ทานเข้าไปมีความปลอดภัยแม้ต้องจ่ายเพิ่มอีกเล็กน้อยจากแตงโมทั่วไปที่ไม่มีการรับรองถึงความปลอดภัย สอดคล้องกับการศึกษาพฤติกรรมผู้บริโภคและปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดที่ส่งผลต่อการตัดสินใจซื้อลองกองจังหวัดอุตรดิตถ์ ซึ่งพบว่า พฤติกรรมผู้บริโภคลองกองจังหวัดอุตรดิตถ์ มีวัตถุประสงค์ในการซื้อเพื่อการบริโภคเอง ตัดสินใจซื้อเพราะรสชาติ สถานที่ซื้อคือตลาดสด/ตลาดนัด ซื้อครั้งละ 2 กิโลกรัม

(Chomraka *et al*., 2022) และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ Hongwiset *et al*. (2020) ศึกษาเรื่อง การส่งเสริมสินค้าเกษตรอินทรีย์: ความรู้ความเข้าใจ ทัศนคติและปัจจัยทางการตลาดในมุมมองของผู้บริโภค พบว่า ผู้บริโภคต้องการสินค้าคุณภาพที่มีความหลากหลาย และให้ความสำคัญกับราคาและแหล่งจำหน่ายที่เข้าถึงได้ง่าย ดังนั้น จากผลการวิจัยพฤติกรรมผู้บริโภคสิ่งที่ผู้บริโภคให้ความสำคัญ คือ ระดับราคาของสินค้าเกษตรอินทรีย์หรือสินค้าออร์แกนิกยังคงเป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อของผู้บริโภค ซึ่งราคาสินค้าออกแกนิกส์อยู่ในระดับสูงเมื่อเปรียบเทียบกับราคาสินค้าเกษตรโดยทั่วไป ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากกระบวนการผลิต การเก็บเกี่ยว ที่มีการจัดการอย่างดี

สรุป

การศึกษาครั้งนี้แสดงให้เห็นว่าปัจจัยและพฤติกรรมของผู้บริโภคที่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อแตงโมปัจจัยด้านส่วนประสมทางการตลาดและปัจจัยด้านจิตวิทยาที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจซื้อแตงโม โดยเฉพาะช่องทางการจัดจำหน่ายที่ปัจจุบันผู้บริโภคเน้นความสะดวกในการซื้อหาซื้อง่าย นอกจากนี้ รสชาติของแตงโมยังเป็นปัจจัยที่สำคัญที่ทำให้ผู้บริโภคตัดสินใจซื้อแตงโม ความหวานของรสชาติ โดยเฉพาะแตงโมเกาะสุกรที่มีการเพราะปลูกบนเกาะล้อมรอบด้วยน้ำทะเล ทำให้รสชาติและสีของแตงโม มีเอกลักษณ์แตกต่างจากที่อื่นนอกจากนี้สิ่งที่แตงโมเกาะสุกรแตกต่างจากที่อื่นคือ กลุ่มผู้ปลูกแตงโมได้รับการรับรองว่าการปลูกแตงโมมีความปลอดภัยโดยได้รับเครื่องหมาย GAP หรือ การผลิตทางการเกษตรที่ดีหรือเป็นแตงโมที่มีความปลอดภัย ดังนั้นแตงโมเกาะสุกรที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวเป็นผลไม้ขึ้นชื่อของ จ.ตรัง ควรได้รับการสนับสนุนส่งเสริม จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการทำการตลาดทำให้แตงโมเกาะสุกรมีชื่อเสียงไปยังต่างจังหวัดเพิ่มมากขึ้นในอนาคต

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. ด้านวิชาการ ผลการวิจัยนี้สามารถนำไปใช้ในการสนับสนุนงานวิชาการที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์ปัจจัยผลกระทบที่ส่งผลต่อการตัดสินใจซื้อแตงโมหรือผลผลิตทางการเกษตรชนิดอื่นของกลุ่มเกษตรกรในประเทศไทยที่ต้องการใช้การวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการตัดสินใจซื้อเพื่อนำไปวางแผนการตลาดของกลุ่มเกษตรกร และได้มุมมองในการศึกษาเปรียบเทียบระหว่างปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการตัดสินใจซื้อในพื้นที่ต่างกันของผู้บริโภคแต่ละพื้นที่

2. ด้านการนำไปใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ ผลการวิจัยครั้งนี้ใช้เป็นข้อมูลของเกษตรกรผู้เพาะปลูกแตงโม สามารถทำแผนการตลาดต่าง ๆ ให้มีประสิทธิผลด้วยเลือกช่องทางการตลาดและวิธีการทำการตลาดให้ตรงกับกลุ่มลูกค้า อันจะส่งผลให้การปลูกหรือการขายรวมไปถึงการวางแผนกลยุทธ์การตลาดหรือการประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารใด ๆ ทำได้ตรงตามความต้องการของกลุ่มลูกค้าเป้าหมายสามารถคาดคะเนความต้องการของลูกค้าได้ใกล้เคียงความเป็นจริงมากที่สุดย่อมก่อให้เกิดผลตอบแทนที่เพิ่มยอดขาย คุ้มค่าต่อการค้าการลงทุนเพาะปลูก โดยจุดเน้นคือการพัฒนาช่องทางการตลาดและช่องทางการจัดจำหน่ายให้สามารถสั่งซื้อผลผลิตได้สะดวก

3. ด้านการกำหนดนโยบาย ผลการวิจัยครั้งนี้เพื่อเป็นแนวทางการพัฒนาช่องทางการตลาดหรือการขายผลผลิต เพื่อให้เกษตรกรมีช่องทางการตลาดที่ยั่งยืน ซึ่งการสร้างความสำเร็จและความยั่งยืนให้กับกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกแตงโมเกาะสุกร

อำเภอปะเหลียน จังหวัดตรัง การสร้างการมีส่วนร่วมของสมาชิกหน่วยงานภาครัฐอย่างเช่น องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะสุกรเพื่อนำข้อมูลด้านการพัฒนาช่องทาการตลาดและการขายให้ตรงกับความต้องการของผู้บริโภคไปเป็นนโยบายการดูแลกลุ่มผู้ปลูกแตงโมเกาะสุกรในอนาคต และที่สำคัญคือ สามารถรักษาไว้ซึ่งการเกษตรกรรมที่ส่งต่อไปยังลูกหลานเพื่อรักษาไว้ซึ่งวัฒนธรรม ความเป็นอยู่ ของชุมชน

เอกสารอ้างอิง

Chomraka, I., S. Yeamkong, K. Jindatawin and S. Jirawongsatian. 2022. Consumption behavior and marketing mix factors affecting buying decision of longkong in Uttaradit province. Journal of Business Administration Maejo University 4(1): 57-76. (in Thai)

Cochran, W. G. 1977. Sampling Techniques. 3rd ed. John Wiley & Son, New York.

Hongwiset, S., P. Nakpathom, K. Pitchayadejanant and T. Pimljinda. 2020. Promotion of organic agricultural products: consumers' cognition, attitude, and perspective towards marketing factors. Suan Dusit Graduate School Academic Journal 17(1): 231-248. (in Thai)

Jaithern, K. and Wongyos, N. 2024. Marketing mix that affects consumers' decision to purchase sweet oranges in Lampang province. Nakhon Lampang Buddhist College's Journal 13(2): 265-280. (in Thai)

Kakai, N., S. Nanua and N. Waleeprathanporn. 2020. Guidelines for the development of marketing mix for the melon entrepreneurs in Pimai District, N akhon Ratchasima province. Journal of Local Governance and Innovation 4(3): 285-302. (in Thai)

Maleehuan, P. and C. Panpakdee. 2024. Technology transfer of participatory biological pest management of vegetable growers' group, Krasang subdistrict, Krasang district, BuriRam province. Journal of Community Development and Life Quality 12(2): 128-140. (in Thai)

Pinta, L. and M. Mallawong. 2022. Influence of marketing mix factors and attitudes that affect consumers' decision to buy organic vegetables in Mueang Chiang Mai district, Chiang Mai province. RMUTL Journal of Business Administration and Liberal Arts 10(1): 1-24. (in Thai)

Prueksarat, S. 2022. Marketing factors influencing purchase decisions and consumer behavior for soju of working age consumer in Bangkok Metropolitan region. M.M. Thesis. Mahidol University, Bangkok. (in Thai)

Rittiboonchai, W. 2021. Behavior and factors affecting the decision to purchase safe vegetables products through e-commerce and multi-channel marketing of consumers in Bangkok metropolitan and the vicinities. RMUTT Global Business and Economics Review 16(2): 141-154. (in Thai)

Roongsang, A. 2012. Factor influencing consumers' purchasing behavior on organic vegetables in Bangkok Metropolis. M.B.A. Thesis.

Srinakharinwirot University, Bangkok. (in Thai)

Sadthong, P. 2023. Behaviors and marketing mix affecting customers' purchasing decisions on environmentally friendly products in Bangkok. Rajapark Journal 17(52): 404-415. (in Thai)

Supapon, S. 2020. The study of consumer's demand and factors that affect the consumer's decision chilli product in the northeastern of Thailand. Panyapiwat Journal 12(2): 67-80. (in Thai)

Utiram, K., P. Botsalee and S. Urai. 2021. Increasing productivity of watermelon cultivation of growers in the community of Baan Khokmuang, Chorakhemak sub-district, Prakhonchai district, Buriram province. NEU Academic and Research Journal 11(1): 43-57. (in Thai)

Wongyos, N. 2021. Factors affecting the consumer decision to purchase organic vegetables in Phayao province agricultural market. SAU Journal of Social Sciences and Humanities 5(1): 133-145. (in Thai)

Yeamkong, S., I. Chomraka, S. Jirawongsatian and S. Jaytiyanon. 2021. Marketing mix affecting purchasing decisions, langsat of Uttaradit province. Phetchabun Rajabhat Journal 23(2): 97-105. (in Thai)

กลยุทธ์การสื่อสารการตลาดและแนวทางการพัฒนาช่องทางการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์นมของสหกรณ์โคนมพัทลุง จำกัด

Marketing Communication Strategies and Guidelines for the Development of Milk Distribution Channels of Phatthalung Dairy Cooperative Limited

สุพัตรา คำแหง สิทธิชัย นวลเศรษฐ และ สุธิกาญจน์ แก้วคงบุญ*

Supatra Khumhaeng Sittichai Nuansate and Sutikan Kaewkongbon*

คณะเทคโนโลยีการจัดการ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย จ. นครศรีธรรมราช 80110

Faculty of Management Technology, Rajamangala University of Technology Srivijaya, Nakhon Si Thammarat 80110, Thailand

*Corresponding author: E-mail: Supatra.k@rmuthv.ac.th

(Received: May 15, 2024; Revised: October 9, 2024; Accepted: April 28, 2024)

Abstract: The research aimed to study the consumption behavior, the integrated marketing communication strategies and decision-making process for purchasing dairy products of Phatthalung Dairy Cooperative. The sampling method was purposive sampling and convenience sampling. The questionnaire was used to collect 400 consumers in the Andaman coast of the South. The data analysis was performed using descriptive statistics. The results of the study on consumer consumption behavior found that; consumers preferred pasteurized milk products with flavor and low-fat flavor. They consumed the milk products 1-2 times a week and bought products from distributors. They learned about the products from the booths and exhibitions. The results of the study on the integrated marketing communication strategies found that the Phatthalung Dairy Cooperative used online advertising and public relations, organized social activities, and sales products in the area. The results of the study on purchasing decisions found that most consumers decided to purchase because they were confident in the quality and standards of the products. The good taste and variety of tastes also the package size were suitable for consumption. The study results on the development of distribution channels found that; distribution channels should be increased through direct marketing channels and sales through distributors.

Keywords: Marketing strategy, purchasing decision, distribution channels

บทคัดย่อ: การวิจัยมีวัตถุประสงเพื่อ 1. ศึกษาพฤติกรรมการบริโภคของผู้บริโภคผลิตภัณฑ์นมของสหกรณ์โคนมพัทลุง 2. เพื่อศึกษากลยุทธ์การสื่อสารการตลาดแบบบูรณาการของสหกรณ์โคนมพัทลุง 3. เพื่อศึกษาการตัดสินใจซื้อผลิตภัณฑ์นมของสหกรณ์โคนมพัทลุง ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงและสุ่มตัวอย่างแบบสะดวก ใช้แบบสอบถามกลุ่มผู้บริโภคในเขตภาคใต้ฝั่งอันดามัน จำนวน 400 ราย การวิเคราะห์ข้อมูลใช้สถิติพรรณนา ผลการศึกษาพฤติกรรมการบริโภคของผู้บริโภค พบว่า กลุ่มผู้บริโภคจะชอบผลิตภัณฑ์นมพาสเจอร์ไรส์ชนิดปรุงแต่งและรสพร่องมันเนย โดยมีความถี่ในการบริโภคสัปดาห์ละ 1 - 2 ครั้งและซื้อผลิตภัณฑ์จากตัวแทนจำหน่าย และ

รู้จักผลิตภัณฑ์จากช่องทางการออกร้านและจัดแสดงนิทรรศการ ผลการศึกษากลยุทธ์การสื่อสารการตลาดแบบบูรณาการ พบว่า สหกรณ์โคนมพัทลุงใช้การโฆษณาประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อออนไลน์ และการจัดกิจกรรมทางสังคมและกิจกรรมการขายเชิงพื้นที่ ผลการศึกษาการตัดสินใจซื้อ พบว่า กลุ่มผู้บริโภคส่วนใหญ่ จะตัดสินใจซื้อเพราะเชื่อมั่นในคุณภาพและมาตรฐานสินค้า รสชาติมีความอร่อยและมีความหลากหลายในรสชาติและขนาดบรรจุเหมาะสมต่อการบริโภคและผลการศึกษาแนวทางการพัฒนาช่องทางการจัดจำหน่าย พบว่า ควรเพิ่มช่องทางการจัดจำหน่ายให้หลากหลายผ่านทางช่องทางการตลาดทางตรงและการขายผ่านตัวแทนจำหน่าย

คำสำคัญ: กลยุทธ์การตลาด การตัดสินใจซื้อ ช่องทางการจัดจำหน่าย

คำนำ

แผนยุทธศาสตร์โคนมและผลิตภัณฑ์นม ปี พ.ศ. 2560 -2569 ส่งเสริมให้คนไทยดื่มนมตามความเหมาะสมเพราะนมเป็นอาหารที่มีแร่ธาตุ แคลเซียม เกลือแร่ สารอาหาร วิตามิน ไขมัน กรดอะมิโน คาร์โบไฮเดรตและฟอสฟอ รัส (Leepromrat, 2014; Wirivutthikorn, 2022) การบริโภคนมจะช่วยให้เกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมมีความมั่นคงด้านอาชีพ (Parimanon *et al.*, 2018) การนำผลิตภัณฑ์นมเข้าสู่ตลาดมีทางเลือกในการกำหนดช่องทางการจัดจำหน่าย (Kotler and Armstrong, 2018) เพื่อให้เข้าถึงผู้บริโภคอย่างมีประสิทธิภาพ ด้วยการตัดสินใจเลือกช่องทางการจัดจำหน่ายที่เหมาะสม (Stern *et al., 1996*) โดยใช้การสื่อสารการตลาดเป็นกลยุทธ์การตลาดที่สร้างการรับรู้ (Kotler and Armstrong, 2018) และเป็นกระบวนการขับเคลื่อนธุรกิจ (Caywood, 2015)

สหกรณ์โคนมพัทลุงเป็นแหล่งผลิตและจำหน่ายผลิตภัณฑ์นมพร้อมดื่มที่ใหญ่ที่สุดในภาคใต้ภายใต้ยี่ห้อ “นมพัทลุง” เป็นศูนย์รวบรวมน้ำนมดิบจากสมาชิกเฉลี่ย 11.893 ตันต่อวัน รับน้ำนมดิบจากพันธมิตรสหกรณ์ 2 แห่ง ตามบันทึกข้อตกลงการซื้อขายน้ำนมโคปี 2564/2565 ได้แก่ สหกรณ์โคนมไทย-เดนมาร์ค บ้านเนินดินแดง จำกัด เฉลี่ย 7 ตันต่อวัน และสหกรณ์โคนมบางสะพาน จำกัด เฉลี่ย 15.094 ตันต่อวัน รวมน้ำนมดิบเฉลี่ย 33.987 ตันต่อวัน มูลค่าเฉลี่ย 645,753 บาท สหกรณ์แปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์นม คือ ตลาดนมพาณิชย์และตลาดนมโรงเรียน ซึ่งปัญหาคือคนไม่รู้จักและยอดการจำหน่ายไม่ดีเท่าที่ควร ขาดการเลือกใช้กลยุทธ์การสื่อสารการตลาดที่แตกต่าง ผ่านการติดต่อสื่อสารกับลูกค้าที่หลากหลาย โดยการวิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพฤติกรรมการบริโภค ศึกษากลยุทธ์การสื่อสารการตลาดแบบบูรณาการและศึกษาการตัดสินใจซื้อผลิตภัณฑ์นม (Chumworathayee, 2014) ดังนั้นจึงมีความจำเป็นที่ต้องมีการปรับเปลี่ยนพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ให้สอดคล้องกับยุคสมัยที่เปลี่ยนไป เป็นการต่อยอดสร้างคุณค่าผลิตภัณฑ์อย่างยั่งยืนเป็นโอกาสทางเศรษฐกิจของสมาชิกในการสร้างรายได้สู่ชุมชน (Patcharametha, 2016)

ลักษณะทางประชากรศาสตร์ประกอบด้วยอายุ เพศ ขนาดครอบครัว สถานภาพ ครอบครัว รายได้อาชีพ การศึกษา (Serirat, 2007) ลักษณะประชากรศาสตร์เป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยกำหนดตลาดเป้าหมายมีผลต่อการซื้อผลิตภัณฑ์ (Smithikrai, 2010) ปัจจัยส่วนบุคคลที่มีความแตกต่างโดยมีผลกระทบต่อพฤติกรรมการซื้อสินค้าและบริการที่แตกต่างกัน สอดคล้องกับ Ball-Rokeach and Defleur (1996) สอดคล้องกับ Kotler and Keller (2012) การสื่อสารการตลาดแบบบูรณาการมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจซื้อของผู้บริโภค (Schiffman and Kanuk, 2010) ประกอบด้วย ความเข้าใจ ความรู้สึก พฤติกรรม (Kotler and Armstrong, 2009) ลูกค้าจะเปรียบเทียบคุณค่าของผลิตภัณฑ์กับราคาถ้าคุณค่าสูงกว่าราคาผู้บริโภคจะตัดสินใจซื้อ (Etzel *et al.*, 2007) การเพิ่มมูลค่าของผลิตภัณฑ์ทำให้ได้รับความนิยมเชื่อถือ (Chumworathayee, 2014) ผู้บริโภคให้ความสำคัญต่อความรู้และความเข้าใจในผลิตภัณฑ์คำนึงถึงความปลอดภัยก่อนการบริโภค (Lim *et al.*, 2016) ผลิตภัณฑ์จะสามารถเป็นพลังในการผลักดันหรือกระตุ้นให้ผู้บริโภคเกิดพฤติกรรมการบริโภค การปรับปรุงผลิตภัณฑ์เดิมที่มีอยู่ให้มีความเป็นเอกลักษณ์

สอดคล้องกับ Innunjai and Natakalo (2022) การพัฒนาผลิตภัณฑ์ต้องมีการพัฒนาสินค้าให้ตรงกับความต้องการของผู้บริโภคจำเป็นต้องมีการพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้มีมูลค่าเพิ่มผู้บริโภคมีบทบาทสำคัญที่ส่งผลให้เกิดพฤติกรรมการซื้อในอนาคต สามารถเพิ่มยอดจำหน่ายและเพิ่มรายได้ให้แก่ผู้ประกอบการ (Jinai and Borisutdhi, 2022) ความตั้งใจซื้อได้รับอิทธิพลจากการรับรู้คุณภาพและมูลค่าที่รับรู้ในระหว่างการซื้อ (Phuangprayong, 2018; Pinkum, 2023) พบว่า การพัฒนาบรรจุภัณฑ์โดยจะต้องมีความโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ สวยงาม เพิ่มมูลค่าสร้างความสนใจและก่อให้เกิดพฤติกรรมการซื้อ Yuangkhaewand Dechasetsiri (2023) กล่าวว่า กลุ่มผู้บริโภคให้ความสำคัญกับการตัดสินใจซื้อในด้านการใช้งานการคุ้มครองและป้องกันผลิตภัณฑ์ สามารถนำเสนอสินค้าและข้อมูลผลิตภัณฑ์ได้อย่างชัดเจนและสร้างแรงจูงใจให้เกิดความต้องการซื้อ และกลยุทธ์การสื่อสารที่มีประสิทธิภาพสามารถโน้มน้าวพฤติกรรมของผู้รับข่าวสารให้เกิดการยอมรับในสารนั้น ๆ โดยอาจใช้รูปแบบของสารมากกว่า 1 เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดจำเป็นต้องมีการพัฒนากลยุทธ์การสื่อสารการตลาดเพื่อให้เกิดการยอมรับและตัดสินใจโดยเน้นเป้าหมายและกลวิธีสื่อสารที่มีความเข้มข้น การสื่อสารทางการตลาดแบบบูรณาการเป็นกระบวนการพัฒนาและนำโปรแกรมการสื่อสารมาใช้เพื่อจูงใจกลุ่มลูกค้าในปัจจุบันให้มีความแตกต่างเหนือคู่แข่งขันเพื่อให้ธุรกิจมีการเจริญเติบโต (Sateanpun, 2019) สอดคล้องกับการศึกษาของ Mokthong *et al.* (2022) ได้ทำการศึกษาแนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์และการปรับภาพลักษณ์ความชอบในแบรนด์ผลิตภัณฑ์นมพร้อมดื่ม คือ ความโน้มเอียงบุคคลที่มีต่อตราสินค้า ความชอบเกิดขึ้นจากคุณภาพของผลิตภัณฑ์ ชื่อเสียงของแบรนด์ ประสบการณ์ส่วนตัว ความพยายามทางการตลาดและอิทธิพลทางสังคม ความชอบในตราสินค้ามีอิทธิพลต่อความผูกพันทางอารมณ์ที่มีต่อตราสินค้าหลังจากได้รู้จักชื่อแบรนด์ผ่านช่องทางสื่อการสร้างความพึงพอใจในตราสินค้ายังมีส่วนช่วยให้ตราสินค้ามีความยั่งยืน (Tinnabutr, 1988)

อุปกรณ์และวิธีการ

ระยะเวลาในการวิจัย

ดำเนินการวิจัยระหว่าง 1 ตุลาคม 2563 สิ้นสุด 30 กันยายน 2564 ในพื้นที่กลุ่มจังหวัดภาคใต้ฝั่งอันดามันประกอบด้วย จังหวัดระนอง จังหวัดพังงา จังหวัดภูเก็ต จังหวัดกระบี่ และจังหวัดตรัง

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มจังหวัดภาคใต้แบ่งออกเป็น 3 กลุ่มจังหวัดได้แก่ 1 กลุ่มจังหวัดภาคใต้ชายแดนประกอบด้วย 3 จังหวัด คือ จังหวัดปัตตานี นราธิวาส และยะลา เนื่องจากเป็นจังหวัดพื้นที่ ที่มีช่องทางการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์นมที่น้อย 2 กลุ่มจังหวัดภาคใต้ฝั่งอันดามัน ประกอบด้วย 6 จังหวัด คือ จังหวัดระนอง พังงา กระบี่ ภูเก็ต ตรังและสตูล เป็นกลุ่มจังหวัดที่มากที่สุดในเขตพื้นที่ภาคใต้และมีช่องทางการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์นมพอสมควรเลยต้องการทราบการสื่อสารการตลาดแบบบูรณาการ การตัดสินใจซื้อผลิตภัณฑ์และแนวทางการพัฒนาช่องทางการจัดจำหน่ายเพิ่มเติมเพื่อเพิ่มยอดขาย และ 3 กลุ่มจังหวัดภาคใต้ฝั่งอ่าวไทย ประกอบด้วย 5 จังหวัด คือ จังหวัดชุมพร สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช พัทลุงและสงขลาเป็นกลุ่มจังหวัดที่อยู่ในเขตพื้นที่ของสหกรณ์โคนม มีการกระจายและมีช่องทางการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์นมค่อนข้างทั่วถึงและเป็นที่รู้จัก ผู้วิจัยจึงใช้เทคนิคการวิจัยเชิงปริมาณ ประชากรที่ศึกษาครั้งนี้คือ กลุ่มผู้บริโภคนมของสหกรณ์โคนมพัทลุง จำกัด ในเขตจังหวัดภาคใต้ฝั่งอันดามัน ประกอบด้วย จังหวัดระนอง จังหวัดพังงา จังหวัดภูเก็ต จังหวัดกระบี่ และจังหวัดตรัง

การสุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอน ใช้วิธีสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบชั้นทำการสุ่มตัวอย่างจังหวัดละ 80 ตัวอย่างแบบกระจาย จังหวัดแบ่งออกเป็น 5 อำเภอ 30 ตำบล 167 หมู่บ้าน ประกอบด้วย อำเภอเมืองระนอง อำเภอละอุ่น อำเภอกะเปอร์ อำเภอกระบุรี

อำเภอสุขสำราญ โดยกระจายทุกอำเภอ อำเภอละ 16 ฉบับ จังหวัดพังงาแบ่งออกเป็น 8 อำเภอ 48 ตำบล 314 หมู่บ้าน ประกอบด้วย อำเภอเมืองพังงา อำเภอเกาะยาว อำเภอกะปง อำเภอตะกั่วทุ่ง อำเภอตะกั่วป่า อำเภอคุระบุรี อำเภอทับปุด อำเภอท้ายเหมือ โดยกระจายทุกอำเภอ อำเภอละ 10 ฉบับ จังหวัดภูเก็ต 3 อำเภอ มีตำบล 17 ตำบล 96 หมู่บ้าน ประกอบด้วย อำเภอเมืองภูเก็ต 28 ฉบับ อำเภอกะทู้ 26 ฉบับ และอำเภอถลาง 26 ฉบับจังหวัดกระบี่ 8 อำเภอ 53 ตำบล 389 หมู่บ้าน ประกอบด้วย อำเภอเมืองกระบี่ อำเภอเขาพนม อำเภอเกาะลันตา อำเภอคลองท่อม อำเภออ่าวลึก อำเภอปลายพระยา อำเภอลำทับ อำเภอเหนือคลอง โดยกระจายทุกอำเภอ อำเภอละ 10 ฉบับและจังหวัดตรังแบ่งออกเป็น 10 อำเภอ 87 ตำบล 723 หมู่บ้าน ประกอบด้วย อำเภอเมืองตรัง อำเภอกันตัง อำเภอย่านตาขาว อำเภอปะเหลียน อำเภอสิเกา อำเภอห้วยยอด อำเภอวังวิเศษ อำเภอนาโยง อำเภอรัษฎา อำเภอหาดสำราญโดยกระจายทุกอำเภอ อำเภอละ 8 ฉบับ

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา คือผู้บริโภคผลิตภัณฑ์นมของสหกรณ์โคนมจังหวัดพัทลุง ของกลุ่มผู้บริโภคในจังหวัดภาคใต้ฝั่งอันดามัน กลุ่มตัวอย่างเนื่องจากไม่ทราบจำนวนประชากรที่แท้จริง จึงทำการแทนค่าโดยใช้สูตรของ Yamane (1973); Vanichbuncha and Vanichbuncha, (2021) กำหนดให้มีความคลาดเคลื่อนได้ร้อยละ 5 ที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 และกำหนดให้มีค่านัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 จะได้จำนวนกลุ่มตัวอย่าง 385 คน และเพื่อให้มีโอกาสเกิดความคลาดเคลื่อนน้อยลงจึงเพิ่มเป็น 400 ราย โดยใช้วิธีเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง จากกลุ่มผู้บริโภคที่เคยซื้อนมของสหกรณ์โคนมจังหวัดพัทลุง เครื่องมือในการเก็บข้อมูลใช้แบบสอบถามแบ่งออกเป็น 5 ตอน ได้แก่

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป ใช้คำถามในรูปแบบคำถามลักษณะปลายปิด จำนวน 4 ข้อ

ตอนที่ 2 พฤติกรรมการบริโภค ใช้คำถามในรูปแบบคำถามลักษณะปลายปิด จำนวน 6 ข้อ

ตอนที่ 3 กลยุทธ์การสื่อสารการตลาดแบบบูรณาการคำถามในรูปแบบคำถามลักษณะปลายปิด จำนวน 5 ข้อ

ตอนที่ 4 การตัดสินใจซื้อผลิตภัณฑ์นมของสหกรณ์โคนมพัทลุงจำนวน 12 ข้อ เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่าและมีระดับมาตราส่วน 5 ระดับ ซึ่งมีมาตรการวัดข้อมูลเป็นแบบอันตรภาคชั้น ผู้ตอบแบบสอบถามสามารถเลือกตอบคำถามได้เพียงคำตอบเดียว ซึ่งมีระดับการให้คะแนนความคิดเห็นในแต่ละระดับ

ตอนที่ 5 ข้อเสนอแนะ เป็นคำถามปลายเปิด

การเก็บรวบรวมข้อมูลใช้ แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยมีการสอบถามคุณภาพของเครื่องมือจากผู้เชี่ยวชาญ โดยใช้เทคนิค IOC พบว่ามากกว่า 0.6 และการทดสอบความเชื่อถือได้ของแบบสอบถาม พบว่ามากกว่า 0.8 ในทุกข้อคำถาม (Cronbach, 1990) ได้ค่าสัมประสิทธิ์ แอลฟาของ Cronbach ที่ได้ค่าความเชื่อถือ เท่ากับ 0.85การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อบรรยายคุณลักษณะของตัวแปรใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ การแจกแจงความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ยเลขคณิตและค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

กรอบแนวคิดในการวิจัยประยุกต์ใช้แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับ พฤติกรรมการบริโภคกลยุทธ์การสื่อสารการตลาดแบบบูรณาการ การตัดสินใจซื้อผลิตภัณฑ์และแนวทางการพัฒนาช่องทางการจัดจำหน่าย ดัง Figure 1

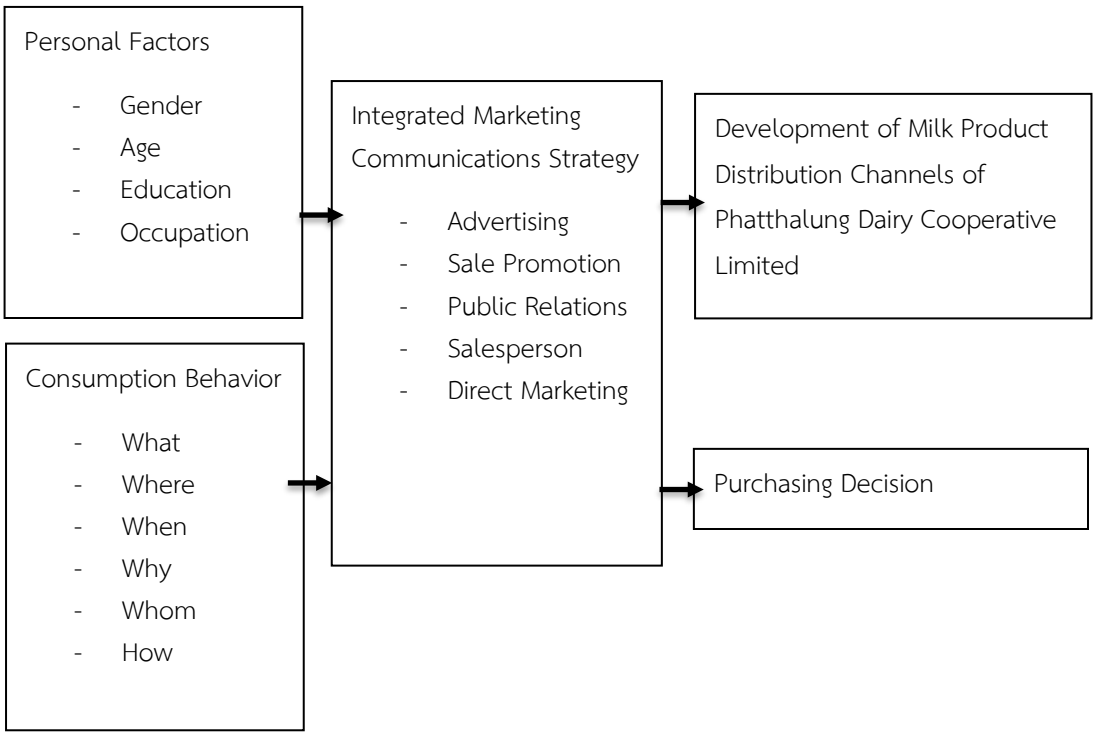

Figure1. Research Concept

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยใช้สถิติเชิงพรรณนา ซึ่งได้มีการนำเสนอข้อมูลในรูปแบบตารางค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ด้วยการวัดระดับความสำคัญโดยการประเมินค่าแบบ Likert scale การแปลผล การวิเคราะห์สถิติเชิงพรรณนาเป็นการอธิบายและนำเสนอลักษณะค่าของข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้จากกลุ่มตัวอย่างที่ได้ทำการตอบแบบสอบถามโดยจะนำเสนอในรูปแบบของการแจกปัจจัยส่วนบุคคล แสดงดังตารางที่ 1 แจงความถี่ คำนวณค่าเฉลี่ย ค่าร้อยละและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการศึกษา

1. ผลการศึกษาพฤติกรรมการบริโภคของผู้บริโภคผลิตภัณฑ์นมของสหกรณ์โคนมพัทลุงในเขตภาคใต้ฝั่งอันดามัน เพื่อใช้เป็นข้อมูลประกอบการสร้างแนวทางการพัฒนาช่องทางการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์นมของสหกรณ์โคนมพัทลุง มีดังนี้

Table 1. Personal Factors

Personal Factors	Respondents	
	Number (people)	Percentage
Females	213	53.25
20-25 years old	55	13.75
51-55 years old	55	13.75
Bachelor's degree	89	22.25
Personal business/Entrepreneurs	89	22.25

Table 2. Consumption Behavior

Consumption Behavior		Number (people)	Percentage
Consuming flavored pasteurized milk products	Pasteurized Milk Low Fat flavor	130	26.00
How often do you consume dairy products from the Phatthalung Dairy Cooperative?	1-2 times/week	189	47.25
Why do you buy dairy products from the Phatthalung Dairy Cooperative?	Quantity	88	22.00
Where do you buy dairy products from the Phatthalung Dairy Cooperative?	Dealer	123	30.75
When can I buy dairy products from the Phatthalung Dairy Cooperative?	Time 07.00-12.00 hrs.	123	30.75
How do you know about the dairy products of Phatthalung Dairy Cooperative?	Setting up a shop to sell products Or Exhibitions	111	27.75

ตอนที่ 1 ปัจจัยส่วนบุคคล พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง คิดเป็นร้อยละ 53.25 อายุ 20 – 25 ปี และอายุ 51-55 ปี คิดเป็นร้อยละ 13.75 การศึกษาปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ 22.25 ประกอบอาชีพธุรกิจส่วนตัว คิดเป็นร้อยละ 22.25

ตอนที่ 2 พฤติกรรมการบริโภค พบว่า ส่วนใหญ่บริโภคผลิตภัณฑ์นมพาสเจอร์ไรส์ชนิดปรุงแต่ง นมพาสเจอร์ไรส์รสพร่องมันเนย ร้อยละ 26.00 บริโภคผลิตภัณฑ์นม 1 – 2 ครั้ง/สัปดาห์ ร้อยละ 47.25 ซื้อผลิตภัณฑ์นมจากเหตุผลปริมาณ ร้อยละ 22.00 ซื้อผลิตภัณฑ์นมจากตัวแทนจำหน่าย ร้อยละ 30.75 ซื้อช่วงเวลา 07.00 - 12.00 น. ร้อยละ 30.75 รู้จักผลิตภัณฑ์นมจากช่องทางการออกร้านจำหน่ายสินค้าหรือจัดแสดงนิทรรศการ ร้อยละ 27.75

2. ผลการศึกษากลยุทธ์การสื่อสารการตลาดแบบบูรณาการของสหกรณ์โคนมพัทลุงในเขตภาคใต้ฝั่งอันดามัน แสดงดังตารางที่ 3

Table 3. Integrated Marketing Communications Strategy

Integrated Marketing Communications Strategy	$\bar{x}$	S.D	Interpret Results
Advertising	3.44	0.73	Well
Sale Promotion	3.57	0.95	Well
Public Relations	3.71	0.70	Well
Salesperson	3.63	0.80	Well
Direct Marketing	3.57	0.69	Well
Total	**3.58**	**0.77**	Well

ตอนที่ 3 กลยุทธ์การสื่อสารการตลาดแบบบูรณาการ กลยุทธ์การสื่อสารการตลาดแบบบูรณาการภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 3.58, S.D. = 0.77) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านโดยเรียงลำดับจากค่าเฉลี่ยมากไปหาน้อย คือ การประชาสัมพันธ์ ($\bar{x}$ = 3.71, S.D. = 0.70) การขายโดยใช้พนักงานขาย ($\bar{x}$ = 3.63, S.D. = 0.80) การส่งเสริมการขาย ($\bar{x}$ = 3.57, S.D. = 0.95) และระดับที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ การโฆษณา ($\bar{x}$ = 3.44, S.D. = 0.73)

3. ผลการศึกษาการตัดสินใจซื้อผลิตภัณฑ์นมของสหกรณ์โคนมพัทลุง กลุ่มผู้บริโภคในเขตภาคใต้ฝั่งอันดามัน แสดงดังตารางที่ 4

Table 4. Decision to purchase milk products from the Phatthalung Dairy Cooperative

Decision to purchase milk products from the Phatthalung Dairy Cooperative	$\bar{x}$	S.D	Interpret Results
1. Because we believe in product quality and standards.	3.90	0.78	Well
2. Because they receive information from family members, friends, acquaintances, or from advertising media.	3.79	0.83	Well
3. Because it's easy to buy, convenient, and fast.	3.72	0.79	Well
4. Because I received information from the sales staff and was impressed with the service.	3.69	0.91	Well
5. Because of participating in exhibition activities.	3.68	0.86	Well
6. Because it's a brand.	3.66	0.88	Well
7. Because the price is suitable for each type of product.	3.53	1.05	Well
8. Because the taste is delicious and there's a variety of flavors and types of products.	3.53	0.90	Well
9. Because the packing size is suitable for consumption.	3.52	0.86	Well
10. Because of the design/format of the packaging.	3.35	0.99	Medium
11. Because I received a discount. Accumulating sales and free gifts.	3.35	0.95	Medium
12. Because they have tasted or received trial products.	3.32	0.95	Medium
Total	**3.59**	**0.61**	Well

ตอนที่ 4 การตัดสินใจซื้อผลิตภัณฑ์นมของสหกรณ์โคนมพัทลุง โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.59, S.D. = 0.61) ตัดสินใจซื้อผลิตภัณฑ์นม 3 อันดับแรกได้แก่ เพราะเชื่อมั่นในคุณภาพและมาตรฐาน สินค้า ($\bar{X}$ = 3.90, S.D. = 0.78) เพราะรสชาติมีความอร่อยและมีความหลากหลายในรสชาติและชนิดของผลิตภัณฑ์ ($\bar{X}$ = 3.79, S.D. = 0.83) ขนาดบรรจุเหมาะสมต่อการบริโภค ($\bar{X}$ = 3.72, S.D. = 0.79) และระดับที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ ตัดสินใจซื้อผลิตภัณฑ์นมเพราะการเข้าร่วมกิจกรรมแสดงสินค้า($\bar{X}$ = 3.32, S.D. = 0.95) การตัดสินใจซื้อผลิตภัณฑ์นม โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.59, S.D. = 0.61) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ตัดสินใจซื้อผลิตภัณฑ์นม เพราะเชื่อมั่นในคุณภาพและมาตรฐานสินค้า ($\bar{X}$ = 3.90, S.D. = 0.78) ตัดสินใจซื้อเพราะรสชาติมีความอร่อยและมีความหลากหลายในรสชาติและชนิดของผลิตภัณฑ์ ($\bar{X}$ = 3.79, S.D. = 0.83) ตัดสินใจซื้อเพราะขนาดบรรจุเหมาะสมต่อการบริโภค ($\bar{X}$ = 3.72, S.D. = 0.79)

ตอนที่ 5 ข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาช่องทางการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์นมของสหกรณ์โคนมพัทลุง จำกัด

แนวทางการพัฒนาช่องทางการจัดจำหน่าย การสื่อสารการตลาดแบบบูรณาการมีอิทธิพลในทิศทางบวกกับการตัดสินใจซื้อของผู้บริโภค สามารถนำมาพัฒนาเป็นกลยุทธ์การตลาด ได้แก่ การโฆษณา (1) ใช้คำสื่อสารที่เชิญชวน การเขียนเชิงโฆษณาชวนเชื่อหรือโฆษณาโน้มน้าวใจใช้คำที่ดึงจุดเด่นหรือคุณสมบัติของสินค้า เลือกใช้คำที่เป็นเทรนด์ให้สอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมายเสมอ (2) เลือกใช้รูปภาพที่ดึงดูดสายตา การเลือกใช้รูปภาพสวย ๆ ของตัวผลิตภัณฑ์มาเป็นตัวอย่างการโฆษณา เพื่อช่วยให้ผู้ที่ผ่านมาพบเห็นอยากหยุดดูภาพ การปรับแต่งโทนสี การใช้ฟิลเตอร์ การเพิ่มตัวอักษรหรือสติกเกอร์น่ารัก ๆ ลงบนรูปภาพ (3) ใช้ภาพเคลื่อนไหวสร้างคอนเทนต์ภาพเคลื่อนไหวแบบวิดีโอ และ GIF โดยอาจจะทำเป็นแนวรีวิวสินค้า (4) ใช้เครื่องมือจากแพลตฟอร์มเพื่อการโปรโมทสินค้า เช่น Google, Facebook, Instagram, (5) Referral Marketing การทำการตลาดแบบ Word of Mouth หรือบอกต่อปากต่อปาก

การแสดงผลิตภัณฑ์ จัดวางสินค้าให้อยู่ในตำแหน่งที่เหมาะสม ดึงดูดความสนใจ สร้างบรรยากาศในการขายสินค้า หาจุดขายสินค้าเพิ่มช่องทางการจำหน่ายสินค้า รีวิวสินค้า การส่งเสริมการขาย สร้างความประทับใจ ปรับราคาตามเทศกาลพิเศษหรือโอกาศพิเศษ เพิ่มยอดขายโดยการซื้อโฆษณาออนไลน์

การจัดกิจกรรมทางสังคม โดยการส่งเสริมการรับรู้ประเด็นปัญหาทางสังคมตลอดจนสนับสนุนการระดมทุน การมีส่วนร่วม หรือการเฟ้นหาอาสาสมัครที่เกี่ยวโยงกับประเด็นทางสังคมเป็นการอุดหนุนหรือการบริจาครายได้ส่วนหนึ่งจากการขายผลิตภัณฑ์ เพื่อช่วยเหลือหรือร่วมแก้ไขประเด็นปัญหาทางสังคมจำเพาะหนึ่ง ๆ ซึ่งมีช่วงเวลาที่จำกัดแน่นอน หรือดำเนินการแบบจำเพาะผลิตภัณฑ์การตลาดเพื่อมุ่งแก้ไขปัญหาสังคมสนับสนุนการพัฒนาหรือการทำให้เกิดผลจากการรณรงค์เพื่อเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในด้านสาธารณสุข ด้านความปลอดภัย ด้านสิ่งแวดล้อม หรือด้านสุขภาวะ การประกอบธุรกิจอย่างรับผิดชอบต่อสังคม

กิจกรรมการขายเชิงพื้นที่ การวิเคราะห์ลูกค้าของธุรกิจ การวิเคราะห์ลูกค้าปัจจุบันและกลุ่มลูกค้าเป้าหมาย วิเคราะห์และพัฒนาทีมขาย การแบ่งกลุ่มเป้าหมายให้ได้สัดส่วนพอเหมาะกับทีมขายเพื่อการกระจายอย่างทั่วถึง กำหนดเป้าหมายที่วัดผลได้ เช่น รายได้ต่อเดือน จำนวนครั้งที่ขายไป จำนวนการปิดการขาย หรืออัตราส่วนโอกาสในการขาย จัดทำระบบ CRM ช่วยจัดการข้อมูลลูกค้าเพื่อให้ง่ายต่อการทำงานและการค้นหาข้อมูลลูกค้า ประเมินประสิทธิภาพของทีมขายและอาณาเขต การประเมินประสิทธิภาพของทีมขาย ตรวจสอบข้อมูล สถิติรายงานต่าง ๆ ได้จากยอดขายที่เกิดขึ้น จำนวนลูกค้าที่ติดต่อเข้ามา จำนวนการนัดหมายหรือ

การโทรเข้ามา เพิ่มความถี่ในการนัดพบลูกค้า วางแผนและกำหนดพื้นที่ขาย อาณาเขต วางแผนและกำหนดพื้นที่ขาย การประมวลผลออกมาเป็นรายงานและแสดงผลเป็นแผนที่ที่มีการระบุสถานที่ที่พนักงานขายไปพบลูกค้าหรือนำเสนอขายงานมาตัวเลขกำกับว่าบริเวณพื้นที่นี้มีลูกค้ากี่คน กำหนดขนาดทีม แจกแจงและมอบหมายให้แก่พนักงานขายที่เหมาะสมเป็นผู้รับผิดชอบ การเลือกมอบหมายงานให้ให้พนักงานขายแต่ละคนควรเลือกอย่างเหมาะสมความพร้อมของพนักงานขาย ติดตามทีมขายและพนักงานขายอย่างใกล้ชิด การกำหนดเป้าหมายและประเมิน Performance ทีมขายและพนักงานขายเพื่อเป็นเครื่องชี้วัดความสำเร็จเป็นสิ่งที่เชื่อมโยงกัน เป้าหมายคือผลลัพธ์ การประเมินคือการวัดความสำเร็จ

นอกจากนี้ควรพัฒนาร่วมกับส่วนประสมทางการตลาดอื่น ๆ ได้แก่ (1) ด้านผลิตภัณฑ์ ควรพัฒนารูปแบบของผลิตภัณฑ์ให้เป็นเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่มสร้างอัตลักษณ์ผลิตภัณฑ์เพื่อสร้างความโดดเด่นและการจดจำให้กับผลิตภัณฑ์นม (2) ด้านราคา ควรใช้กลยุทธ์ราคาต่ำเพื่อเจาะตลาด เพื่อการเพิ่มส่วนครองตลาดหรือเพิ่มปริมาณการจำหน่ายเพิ่มขึ้นรวมถึงการขยายฐานลูกค้าเพิ่มขึ้น (3) ด้านการส่งเสริมการตลาด ควรมีการโฆษณาและประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อออนไลน์ ได้แก่ เฟสบุ๊คแฟนเพจ ป้ายโฆษณาวิทยุท้องถิ่น เพื่อเป็นการสร้างการตระหนักรู้แก่ตัวสินค้าเกิดการจดจำ

สรุป การวางแผนและการจัดการพื้นที่หรืออาณาเขตในการขายเพื่อให้ครอบคลุมทุกพื้นที่จะช่วยให้ธุรกิจประสบความสำเร็จเป็นการเพิ่มโอกาสในการขายในพื้นที่การขายใหม่ ๆ หรือพื้นที่เดิมที่อาจจะยังไม่เคยบุกตลาดเข้าไปขายมาก่อน สามารถนำมาซึ่ง Lead รายใหม่ ๆ อีกทั้งยังสร้างความรับผิดชอบให้กับทีมขายต่อกลุ่มลูกค้าที่ได้รับมอบหมายและลดความเสี่ยงที่จะกระจายงานหรือมอบหมายงานที่ทับซ้อนกัน

อภิปรายผล

1. จากพฤติกรรมการบริโภคแสดงให้เห็นว่าจะนิยมบริโภคผลิตภัณฑ์นมพาสเจอร์ไรส์ชนิดปรุงแต่ง นมพาสเจอร์ไรส์รสพร่องมันเนย และซื้อผลิตภัณฑ์จากเหตุผลปริมาณ และรู้จักผลิตภัณฑ์นมจากช่องทางการออกร้านจำหน่ายสินค้าหรือจัดแสดงนิทรรศการ เป็นไปทิศทางเดียวกับการวิจัยของ Pakvipas *et al.* (2019) ศึกษาพฤติกรรมและกลยุทธ์ทางการตลาดที่เหมาะสมสำหรับผลิตภัณฑ์นมพร้อมดื่มพาสเจอร์ไรส์ระดับพรีเมี่ยม กรณีศึกษาอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า สาเหตุการเลือกบริโภคจากคุณค่าทางโภชนาการ และเป็นไปทิศทางเดียวกับงานวิจัยของ Suthipinittharm (2009) การพัฒนาผลิตภัณฑ์ในด้านขนาดที่เหมาะแก่การบริโภคให้หมดได้ภายในครั้งเดียวและสะดวกต่อการบริโภค เพื่อดึงดูดให้ผู้บริโภคหันมาสนใจผลิตภัณฑ์มากขึ้น และสอดคล้องกับงานวิจัยของ Payuhawattana, (2016) ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดที่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อวิปปิ้งครีมกลุ่มตัวอย่างนั้นให้ความสำคัญในเรื่องของผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพมีความหลากหลาย ตราสินค้าที่มีความน่าเชื่อถือทำให้ลูกค้ามั่นใจมากขึ้นรวมไปถึงปัจจัยด้านช่องทางการจัดจำหน่ายที่ง่ายต่อการค้นหาและเข้าถึงได้อยู่ใกล้ในเขตชุมชนหรือที่มีการสัญจรไปมาความน่าเชื่อถือของร้านค้าและสะดวกต่อผู้ซื้อ เช่น มีสินค้าที่หลากหลายครบถ้วนในที่เดียวกันและเป็นไปทิศทางเดียวกับกับงานวิจัยของ Rotphenphian and Tilokavichai (2017) ศึกษาเรื่องปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อเครื่องดื่มเพื่อสุขภาพของผู้บริโภคในเขตกรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่ากระบวนการตัดสินใจซื้อเครื่องดื่มเพื่อสุขภาพผู้บริโภคให้ความสำคัญอยู่ในระดับมากที่สุดโดยมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ขั้นตอนพฤติกรรมภายหลังการซื้อมากที่สุด รองลงมาคือ ด้านการตัดสินใจซื้อ ด้านการประเมินผลทางเลือก ด้านการรับรู้ปัญหาและด้านการค้นหาข้อมูล

2. จากกลยุทธ์การสื่อสารการตลาดแบบบูรณาการของผู้บริโภคผลิตภัณฑ์นมของสหกรณ์โคนมพัทลุง ซึ่งแสดงให้เห็นว่า การจัดกิจกรรมการขายสินค้า การให้บริการส่งสินค้า การให้ข้อมูลผลิตภัณฑ์นมของสหกรณ์โคนมพัทลุง ผ่านช่องทางอีเมล์ การประชาสัมพันธ์ การขายโดยใช้พนักงานขาย และการส่งเสริมการขาย มีผลต่อการซื้อ สอดคล้องกับงานวิจัยของ สอดคล้องเป็นไปทิศทางเดียวกับผลการศึกษาของ Gibson (2002) ที่ศึกษาถึงความสำคัญของการสื่อสารแบบบูรณาการในอุตสาหกรรมเภสัชกร พบว่า ด้านการโฆษณา การประชาสัมพันธ์ การตลาดทางตรง ทั้งช่องทางออนไลน์ การสื่อสารทางการตลาดแบบบูรณาการมีอิทธิพลในทิศทางบวกต่อการตัดสินใจซื้อของผู้บริโภค ไปในทิศทางเดียวกับงานวิจัย Sommana and Borisutdhi (2025) แนวทางการพัฒนาการตลาดไม้ประดับของชุมชนบ้านโคกพลวง ตำบลหนองกง อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์ ดังนั้น การสื่อสารการตลาดแบบบูรณาการเป็นเครื่องมือที่สามารถนำมาใช้สื่อสารและจูงใจให้ผู้บริโภคได้เข้าถึงข้อมูล รับรู้คุณค่าของผลิตภัณฑ์และบริการได้หลากหลายช่องทางส่งผลให้ผู้บริโภคเกิดความพึงพอใจเพราะสามารถตอบสนองความต้องการได้จริง ผู้วิจัยคิดว่าจุดมุ่งหมายหลักของการสื่อสารการตลาดแบบครบวงจร คือ การพิจารณาถึงความหลากหลายของเครื่องมือในการสื่อสารตลอดจนวิธีการที่สามารถใช้เครื่องมือต่าง ๆ เพื่อส่งข้อความไปยังกลุ่มเป้าหมาย ต้องประเมินว่าเครื่องมือสำหรับการสื่อสารแต่ละชนิดมีคุณค่ากับการสื่อสารกับกลุ่มเป้าหมายและสามารถนำมาใช้งานร่วมกันเพื่อสร้างโปรแกรม IMC ที่มีประสิทธิภาพมากที่สุดในการเข้าถึง แจ้งให้ทราบ ชักชวน การโน้มน้าวให้เปลี่ยนพฤติกรรมการการบริโภคของกลุ่มเป้าหมายได้

3. การตัดสินใจซื้อผลิตภัณฑ์นม โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.59, S.D. = 0.61) ตัดสินใจซื้อผลิตภัณฑ์นมเพราะเชื่อมั่นในคุณภาพและมาตรฐาน สินค้า ($\bar{X}$ = 3.90, S.D. = 0.78) ตัดสินใจซื้อผลิตภัณฑ์นม เพราะรสชาติมีความอร่อยและมีความหลากหลายในรสชาติและชนิดของผลิตภัณฑ์ ($\bar{X}$ = 3.79, S.D. = 0.83) ตัดสินใจซื้อผลิตภัณฑ์นม เพราะขนาดบรรจุเหมาะสมต่อการบริโภค ($\bar{X}$ = 3.72, S.D. = 0.79) และระดับที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ ตัดสินใจซื้อผลิตภัณฑ์นมเพราะการเข้าร่วมกิจกรรมแสดงสินค้า ($\bar{X}$ = 3.32, S.D. = 0.95) ทั้งนี้จะพบว่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของตัดสินใจซื้อผลิตภัณฑ์นมของสหกรณ์โคนมพัทลุง จำกัด เพราะเคยได้ชิมหรือได้รับผลิตภัณฑ์ การตัดสินใจซื้อผลิตภัณฑ์นม โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.59, S.D. = 0.61) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ตัดสินใจซื้อผลิตภัณฑ์นม เพราะเชื่อมั่นในคุณภาพและมาตรฐานสินค้า ($\bar{X}$ = 3.90, S.D. = 0.78) ตัดสินใจซื้อเพราะรสชาติมีความอร่อยและมีความหลากหลายในรสชาติและชนิดของผลิตภัณฑ์ ($\bar{X}$ = 3.79, S.D. = 0.83) ตัดสินใจซื้อเพราะขนาดบรรจุเหมาะสมต่อการบริโภค ($\bar{X}$ = 3.72, S.D. = 0.79)

สรุป

แนวทางการพัฒนาช่องทางการจัดจำหน่าย ผู้วิจัยขอ สรุปดังนี้ (1) การเสริมสร้างทัศนคติเกี่ยวกับสุขภาพ สร้างการรับรู้คุณสมบัติ เน้นคุณค่าทางโภชนาการ สารอาหาร ประโยชน์เน้นความสำคัญการดูแลสุขภาพ (2) การตั้งราคาเพื่อจูงใจลูกค้า ตั้งราคาช่วงเทศกาลหรือจัดเทศกาลลดราคาพิเศษในช่วงเทศกาลต่าง ๆ กระตุ้นการซื้อ (3) ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย การอำนวยความสะดวกรวดเร็วผ่านช่องทางออนไลน์หรือเน้นการสั่งซื้อที่หลากหลายใช้กลยุทธ์ช่องทางการตลาดแบบหลาย เช่น ร้านค้าปลีก เช่น ร้านสะดวกซื้อ ซูเปอร์มาร์เกต ห้างสรรพสินค้า ธุรกิจค้าปลีกสมัยใหม่และตัวแทนจำหน่าย (4) ด้านการส่งเสริมการขาย การจัดกิจกรรมส่งเสริมการตลาด ใช้เครื่องมือสื่อสารทางการตลาดแบบบูรณาการผ่านสื่ออินเทอร์เน็ต

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณคณะเทคโนโลยีการจัดการ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย หน่วยงานให้ทุนสนับสนุนการวิจัย ขอบคุณสหกรณ์โคนมพัทลุง จำกัด และทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องที่กรุณาให้ข้อมูลที่มีค่ายิ่งต่อการศึกษาวิจัยในครั้งนี้

เอกสารอ้างอิง

Ball-Rokeach, S.J. and M. L. DeFleur. 1976. A dependency model of mass-media effects. Communication Research3 pp.3-21.

Caywood, C. L. 2015. Corporate Reputation and the Discipline of Integrated

Chumworathayee, N. 2014. Development administration of Muslim community producing Tung-may dessert in Ban Nam Chiew Tumbol Nam Chiew Amphur Lam-Ngob Trat province. Journal Phranakhon Rajabhat University 5(1): 13-23. (in Thai)

Cronbach, L. J. 1990. Essentials of Psychology Testing. 5th ed. New York: Harper Collins Publishers Inc.

Etzel, M. J., B. J. Walker and W. J. Stanton. 2007.Marketing. (14thed). New York: McGraw – Hill/Irwin

Gibson, A. 2002. The emerging role of integrated marketing in the pharmaceutical industry. Journal of Integrated Communications 2022: 23-28.

Innunjai, S. and N. Natakalo. 2022. Community product's design and development with participation of Kanchana sub-district Mueang Phrae district,Phrae province. Nakhon Lampang Buddhist College's Journal 11(3): 147-161. (in Thai)

Jinai, T. and Y. Borisutdhi. 2022. Value added of agricultural products: The guideline for small entrepreneurs. Journal of the Greater Mekhong Subregion Research and Development 1(2): 66-80. (in Thai)

Kotler, P. and L.K. Keller. 2012. Marketing Management. (14th ed). New Jersey: Pearson Education Limited.

Kotler, P. and G. Armstrong. 2009. Marketing. (9thed). New Jersey: Prentice-Hall.

Kotler, P. and G. Armstrong. 2018. Principles of Marketing. 17thed. Pearson, Harlow. 734p.

Leepromrat, S. 2014. Consumer preferences for U.H.T. milk attributes in Chiang Mai municipality. Payap University Journal 24(2): 103-123. (in Thai).

Lim, T. P., F. Y. Chye, M. R. Sulaiman, N. M. Suki and J. S. Lee. 2016. A structural modeling on food safety knowledge, attitude, and behaviour among Bum Bum Island community of Semporna, Sabah. Food Control 60: 241-246.

Marketing Communications in Carroll, C. E. (ed.), The Handbook of Communication and Corporate Reputation. pp.94-103. Malaysia: Vivar Printing Sdn Bhd.

Mokthong, S., Y. Hareebin, A. Likititthirak, K. Nukong, P. Thongkaew and S. Punyung. 2022. Guideline for the development product and rebranding for value added products of large plot Meang (Gnetum gnemon) production community enterprise group, Mueang Phuket district, Phuket province pp. 508-

517. In: Proceedings of the 2nd HRM NPST National Conference 2022. Phuket Rajabhat University, Phuket. (in Thai)

Pakvipas, P., R. Pongwiritthon and S. Chaiwathanaporn. 2019. Behavior and marketing strategies for premium pasteurized milk case of Aumphur Mueang, Chiang Mai province. Panyapiwat Journal 11(1): 54-65. (in Thai).

Parimanon, C., B. Chaimay and S. Woradet. 2018. Nutritional status and factors associated with nutritional status among children aged under 5 years: Literature review. The Southern College Network Journal of Nursing and Public Health 5(1): 329-342. (in Thai).

Patcharametha, T. 2016. Handicraft products and the development into the OTOP products. Silpakorn University e-Journal (Social Sciences,Humanities, and Arts) 36(1): 67-80. (in Thai)

Payuhawattana, P. 2016. Marketing mix factors that affect the decision to buy whipping cream. M.B.A. Independent Study. Thammasat University, Bangkok 70 p. (in Thai).

Phuangprayong, K. 2018. Roles of creative economy and innovative behavior f or community enterprise development in Thailand. Journal of Development Studies, Thammasat University 1(1): 220252. (in Thai).

Pinkum, S.2023. Product and packaging development of japanese sweet potato of Tha Muang community,Selaphum district, Roi Et province. Journal of Community Development and Life Quality 11(1): 11-20. (in Thai)

Rotphenphian, C. and V. Tilokavichai. 2017. Factors affecting consumer's buying decisions of functional drink in Bangkok metropolis, pp. 1530-1539, *In*: Proceeding of The National and International Graduate Research Conference 2017. Khon Kaen University, Khon Kaen. (in Thai).

Sateanpun N. 2019. Marketing Communication Strategy of Lido Connect Affecting the Purchase Decision of Teenagers in Bangkok, Master of Communication Arts, Strategic Communication, Bangkok University.

Schiffman, L.G. and L.L. Kanuk. 2010. Consumer Behavior. (10thed). New Jersey: Prentice Hall.

Serirat S. 2007. Consumer behavior. Bangkok: Publisher: Teera Film and Scitech Co., Ltd. (in Thai).

Smithikrai C. 2010. Consumer behavior. Bangkok: Chulalongkorn University Press. (in Thai.)

Sommana, P. and Y. Borisutdhi. 2025. Marketing development guidelines for ornamental plants, Ban Khok Phluang Community, Nong Kong subdistrict, Nang Rong district, Buriram province. Journal of Community Development and Quality of Life 13 (1) : 42-54. (in Thai)

Stern, L.W., A.I. Ansary and A.T. Coughlan. 1996. Marketing Channels. 5 thed : Prentice Hall, Upper Saddle River, New Jersey 576 p.

Suthipinittharm, J. 2009. Perception, attitude and behavior of consumers towards functional foods in Bangkok : A case study of UHT soy milk. M.S. Thesis, Thammasat University, Pathum Thani. 223 P. (in Thai).

Tinnabutr, P. 1988. Packaging Design. Odeon Store Publishing, Bangkok. (in Thai).

Vanichbuncha, K. and T. Vanichbuncha. 2021. Using SPSS for Windows to Analyze Data. 3rd Samlada Printing House, Bangkok 560 p. (in Thai).

Wirivutthikorn, W. 2022. Study of gac fruit aril powder enrichment in the production of ready-to-drink from medicinal mushrooms blended chrysanthemum. Rajamangala University of Technology Srivijaya Research Journal 14(3): 594-607. (in Thai).

Yamane, T. 1973. Statistics: An Introductory Analysis. 3rd ed. Harper and Row, New York.

Yuangkhaew, P. and P. Dechasetsiri. 2023. The packaging development of chili paste to enhance the products of the Khao Khirit sub-district housewives group, Phran Kratai district, Kamphaeng Phet province. Phikun Journal 21(2): 89-108. (in Thai)

การเพิ่มมูลค่าของผลิตภัณฑ์น้ำพริกลาบเพื่อสร้างความได้เปรียบในการแข่งขันของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนน้ำพริกลาบบ้านน้ำจำ ตำบลวอแก้ว อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง

Value Added of Larb Chili Paste to Create a Competitive Advantage of Ban Nam Cham Larb Chili Paste Community Enterprise, Wo-kaew Sub-district, Hang Chat District, Lampang Province

จิระประภา คำราช[1] ฐิฏิกานต์ สุริยะสาร[2] กาญจนา คุมา[2] และ เบญจวรรณ เลาลลิต[3]*

Chiraprapha Khamrach[1], Titikarn Suriyasarn[2], Kanchana Khuma[2] and Benchawan Laolalit[3]*

[1]สาขาวิชาการจัดการ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง จ. ลำปาง 52100

[1]Department of Management, Faculty of Management Sciences, Lampang Rajabhat University, Lampang 52100, Thailand.

[2]สาขาวิชาการบัญชี คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง จ. ลำปาง 52100

[2]Department of Accounting, Faculty of Management Sciences, Lampang Rajabhat University, Lampang 52100, Thailand.

[3]สาขาวิชานิเทศศาสตร์ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง จ. ลำปาง 52100

[3]Department of Communication Arts, Faculty of Management Sciences, Lampang Rajabhat University, Lampang 52100, Thailand.

*Corresponding author. E-mail : chi_2514@hotmail.com

(Received: June 4, 2024; Revised: March 3, 2025; Accepted: April 28, 2025)

Abstract: This study aimed to 1) study the environment and potential of the Larb Chili Paste Community through in-depth interviews, and 2) analyze its business plan using the Business Model Canvas. This study was a qualitative research approach, with data collected through in-depth interviews with key informants selected. Interviews were conducted with a total of 25 participants. The results of the study found that 1) the community had a competitive advantage due to its unique flavor, aroma, and use of organic and locally grown herbs, ensuring safety and low material costs. Additionally, and 2) Ban Nam Cham Larb Chili Paste Community Enterprise developed a strategic business model to build customer relationships. Their primary target groups included local restaurant owners, community members working in other provinces, and northern consumers. To enhance customer understanding, the group improved production methods and direct communication via Facebook and Line. The product was in the process of obtaining production standards certification. This development would enable the community to establish a sustainable business, increase revenue, and strengthen its economic stability.

Keywords: value added, competitive advantage, larb chili paste, community enterprise

บทคัดย่อ: วิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพแวดล้อมและศักยภาพโดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ของกลุ่มน้ำพริกลาบ 2) การวิเคราะห์แผนธุรกิจผลิตภัณฑ์น้ำพริกลาบโดยใช้แบบจำลองธุรกิจ (Business Model Canvas) ในการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์จากสมาชิกกลุ่มจำนวน 25 คน

ผลการวิจัยพบว่า 1) มีศักยภาพในการพัฒนาผลิตภัณฑ์น้ำพริกลาบที่มีเอกลักษณ์ด้านกลิ่นและรสชาติ มีข้อได้เปรียบทางการแข่งขันจากวัตถุดิบปลอดสารและเป็นผลผลิตจากสมุนไพรพื้นบ้านที่ปลูกเองตามธรรมชาติ ทำให้มีความปลอดภัยและมีต้นทุนวัตถุดิบต่ำ และ 2) การวิเคราะห์แผนธุรกิจ โดยใช้แบบจำลองธุรกิจทำให้กลุ่มน้ำพริกลาบบ้านน้ำจำพัฒนากลยุทธ์การสร้างความสัมพันธ์กับผู้บริโภคอย่างเป็นระบบ กลุ่มเป้าหมายหลักประกอบด้วยผู้บริโภคชาวภาคเหนือ คนในชุมชนที่ทำงานต่างพื้นที่และผู้ประกอบการร้านอาหารพื้นเมือง เพื่อทราบถึงความต้องการของผู้บริโภคและนำข้อมูลมาพัฒนากระบวนการผลิต สร้างช่องทางการสื่อสารจากผู้ซื้อโดยตรงได้แก่ Line, Facebook ผลิตภัณฑ์นี้อยู่ระหว่างการขอรับมาตรฐานการผลิต จะทำให้ชุมชนมีรายได้เพิ่มและเป็นการสร้างความเข้มแข็งและมั่นคงให้กับชุมชนตลอดไป

คำสำคัญ: การเพิ่มมูลค่า ความได้เปรียบในการแข่งขัน น้ำพริกลาบ วิสาหกิจชุมชน

คำนำ

เศรษฐกิจฐานรากของไทยมีแนวโน้มปรับตัวดีขึ้น โดยดัชนีความเชื่อมั่นเศรษฐกิจฐานรากและดัชนีความเชื่อมั่นผู้บริโภคเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องในปี 2024 (Office of the National Economic and Social Development Council, 2024) อย่างไรก็ตาม ชุมชนยังคงเผชิญกับปัญหารายได้ไม่เพียงพอ หนี้สิน และค่าครองชีพสูง โดยประชาชนต้องการความช่วยเหลือจากภาครัฐทั้งด้านการเงินและการเพิ่มค่าจ้าง

การพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนมีการดำเนินกิจกรรมและโครงการต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมและพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากอย่างต่อเนื่อง โดยการสนับสนุนจากภาครัฐและภาคีเครือข่ายต่าง ๆ ช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งและยั่งยืนให้กับชุมชนทั่วประเทศ (Pinkum, 2023) การใช้ Business Model Canvas เป็นเครื่องมือเชิงกลยุทธ์ในการวิเคราะห์และสื่อสารรูปแบบการดำเนินงานของธุรกิจ (Jamira *et al.*, 2021) ผลิตภัณฑ์น้ำพริกลาบจากสมุนไพรท้องถิ่นมีจุดเด่นคือการใช้วัตถุดิบจากธรรมชาติที่ปลอดสารเคมีและมีสูตรการผลิตที่เป็นเอกลักษณ์ ทำให้สามารถดึงดูดกลุ่มลูกค้าประจำได้เป็นอย่างดี (Pongpanpattana *et al.*, 2022) อย่างไรก็ตาม ธุรกิจยังไม่เป็นที่รู้จักเนื่องจากขาดการโฆษณาและประชาสัมพันธ์ อีกทั้งพนักงานส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุและมีงานประจำ ทำให้การผลิตไม่เพียงพอโดยเฉพาะช่วงเทศกาล (Jinai and Choenkwan, 2024)

การพัฒนาตราสินค้าและการขยายช่องทางการจำหน่ายออนไลน์เป็นสิ่งสำคัญในการเพิ่มศักยภาพของผลิตภัณฑ์และการเพิ่มส่วนแบ่งทางการตลาด (Suriyasarn *et al.*, 2021) การบริหารจัดการกลุ่มก่อให้เกิดเป็นองค์ความรู้นวัตกรรมด้านเกษตรอินทรีย์และการเสริมสร้างอาชีพของในชุมชนให้เข้มแข็งและมีรายได้เพิ่มขึ้น สามารถเลี้ยงตนเองและครอบครัวได้อย่างยั่งยืน

อุปกรณ์และวิธีการ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (mixed method research) โดยมุ่งศึกษากลุ่มวิสาหกิจชุมชนน้ำพริกลาบบ้านน้ำจำ ตำบลวอแก้ว อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีความเข้มแข็ง โดยดำเนินการศึกษาและประเมินศักยภาพผ่าน 3 ขั้นตอนหลัก ประกอบด้วย 1) ศึกษาข้อมูลพื้นฐานของชุมชน อันได้แก่ บริบทชุมชนบ้านน้ำจำ บริบทกลุ่มวิสาหกิจชุมชน รายละเอียดวัตถุดิบ สถานภาพปัญหา และความคิดเห็นของสมาชิก 2) พัฒนากระบวนการผลิตน้ำพริกลาบให้ได้มาตรฐาน และ 3) วิเคราะห์ปัญหาและแนวทางการยกระดับผลิตภัณฑ์ โดยใช้เครื่องมือวิจัยประกอบด้วย การสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์ และการจัดเวทีแบบมีส่วนร่วม ซึ่งเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งภายในและภายนอก มีจุดประสงค์หลักเพื่อศึกษาสภาพการดำเนินงานและพัฒนาแผนธุรกิจ

โดยใช้ Business Model Canvas เพื่อสร้างความได้เปรียบในการแข่งขัน โดยลักษณะงานวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนและทีมนักวิจัย ให้ความสำคัญกับการลงพื้นที่เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน

Figure 1. Original situation

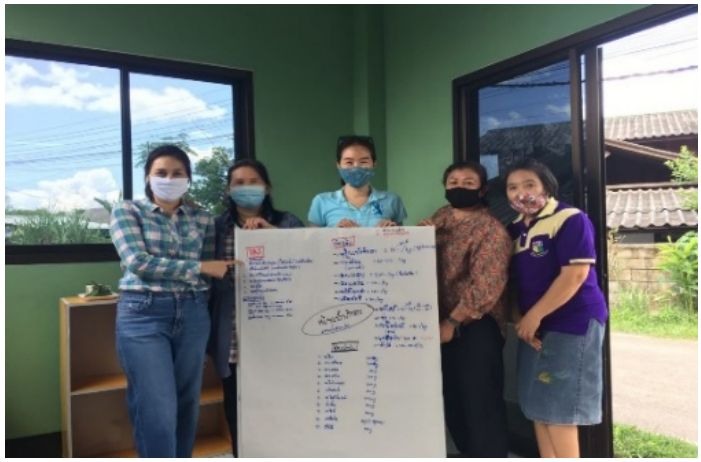

Figure 2. Product analysis to identify differences

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการศึกษาครั้งนี้ ได้คัดเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลแบบเจาะจง (purposive key informants) จากสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนน้ำพริกลาบ กลุ่มแม่บ้านวอแก้ว ตำบลวอแก้ว อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปางตำบลวอแก้ว อ.ห้างฉัตร จ.ลำปาง จำนวนสมาชิก 25 คนซึ่งมีบทบาทสำคัญในกลุ่มวิสาหกิจชุมชน มีประสบการณ์ด้านการผลิตและจำหน่ายน้ำพริกลาบ รวมถึงสามารถให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์เกี่ยวกับกระบวนการพัฒนาและแนวทางในการเพิ่มขีดความสามารถของผลิตภัณฑ์

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลในการศึกษาครั้งนี้มี 2 ประเภทคือ 1) การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร ซึ่งครอบคลุมถึงเอกสารของหมู่บ้านน้ำจำ เอกสารจากผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชน องค์การบริหารส่วนตำบลวอแก้ว ตลอดจนเอกสารทางวิชาการ บทความ รายงานวิจัย และข้อมูลออนไลน์ที่เกี่ยวข้อง โดยใช้เครื่องมือได้แก่ แบบบันทึกข้อมูล

เอกสารและแบบสำรวจข้อมูล 2) การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม ซึ่งเน้นการสัมภาษณ์เชิงลึกกับประธานและสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนน้ำพริกลาบ โดยใช้เครื่องมือประกอบด้วย แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง แบบบันทึกการสัมภาษณ์ และแนวคำถามการสัมภาษณ์ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาหลักและวิธีการดำเนินงานของกลุ่ม การบริหารจัดการ รวมถึงวิเคราะห์สภาพปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นในพื้นที่ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมและถูกต้องมากที่สุด

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยแบ่งออกเป็น 2 ประเภท 1) ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) ซึ่งเก็บรวบรวมจากประธานและสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนน้ำพริกลาบบ้านน้ำจำ โดยมีการศึกษา 2 ประเด็นหลัก ได้แก่ ที่มาของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน และการบริหารจัดการกลุ่ม อันประกอบด้วยรายละเอียดเกี่ยวกับการได้มาของวัตถุดิบ กระบวนการผลิต การตลาด การเงิน และการบัญชี 2) คือข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) ซึ่งรวบรวมจากเอกสารข้อมูลหมู่บ้านน้ำจำ เอกสารจากสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชน องค์การบริหารส่วนตำบลวอแก้ว บทความ งานวิจัย รายงานที่เกี่ยวข้อง รวมถึงข้อมูลออนไลน์จากเว็บไซต์ทางการของหน่วยงานพัฒนาชุมชนและแหล่งข้อมูลด้านธุรกิจอาหาร โดยมีจุดประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชนและการจัดการกลุ่มวิสาหกิจชุมชน

การวิเคราะห์ข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลประกอบด้วย 2 แนวทางได้แก่ 1)การวิเคราะห์เชิงคุณภาพ วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม การสังเกตแบบมีส่วนร่วม กระบวนการวิเคราะห์ใช้การสรุปเนื้อหาจากการสัมภาษณ์และตรวจสอบข้อมูลโดยผู้รู้ในชุมชน ตัวแทนชุมชนและคณะนักวิจัย 2)การวิเคราะห์เชิงกลยุทธ์เครื่องมือวิเคราะห์ ใช้การวิเคราะห์ SWOTและBusiness Model Canvas เพื่อพัฒนากระบวนการผลิตน้ำพริกลาบและ ยกระดับมาตรฐานการผลิต โดยมีเป้าหมายหลักคือการปรับปรุงกระบวนการผลิต พัฒนาผลิตภัณฑ์ให้ได้มาตรฐาน และสร้างแนวทางการพัฒนาอย่างเป็นระบบ

ผลการศึกษา

การศึกษาการเพิ่มคุณค่าของผลิตภัณฑ์น้ำพริกลาบเพื่อสร้างความได้เปรียบในการแข่งขันของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนน้ำพริกลาบบ้านน้ำจำ ตำบลวอแก้ว อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาบริบททั่วไปของวิสาหกิจชุมชนน้ำพริกลาบบ้านน้ำจำ ผลการศึกษามีดังนี้

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อศึกษาสภาพแวดล้อมและศักยภาพของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนน้ำพริกลาบบ้านน้ำจำ ตำบลวอแก้ว อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง ซึ่งก่อตั้งมาแล้ว 3 ปี มีสมาชิกกว่า 25 คนที่รวมตัวกันหลังจากการทำเกษตรกรรม เพื่อผลิตน้ำพริกลาบสมุนไพรโดยใช้วัตถุดิบปลอดสารเคมีจากท้องถิ่น เช่น พริกแห้ง เครื่องเทศ และสมุนไพรต่าง ๆ อาทิ ข่า ตะไคร้ มะแหลบ มะข่วง มะแขว่น เมล็ดผักชีแห้ง และกระเทียม โดยจำหน่ายตามออเดอร์และในตลาดสดของตำบลวอแก้ว และอำเภอห้างฉัตร ซึ่งมีพ่อค้าแม่ค้านำไปจำหน่ายต่อทั้งในและต่างประเทศ

จากการศึกษาพบว่า สถานการณ์ปัจจุบันของกลุ่มประสบความสำเร็จในการบริหารจัดการโดยประธานกลุ่มทำหน้าที่เป็นผู้จัดการ มีช่องทางการจำหน่ายที่หลากหลาย ทั้งการขายหน้าร้าน ออนไลน์ และการจัดส่ง แต่ยังมีปัญหาบางประการ เช่น ราคาวัตถุดิบไม่คงที่ และกระบวนการผลิตที่ต้องปรับปรุง ส่วนสมาชิกกลุ่มแต่ละคนจะทำหน้าที่ที่แตกต่างกันออกไปเช่น จัดหาตะไคร้วัตถุดิบในชุมชน บางท่านหั่นและตาก บางรายไม่สามารถมาที่สถานที่ประกอบการได้ก็จะนำวัตถุดิบไปทำที่บ้านแล้วนำมาสถานที่ประกอบการ ซึ่งจะมีการแบ่งงานกัน

การวิเคราะห์ความเป็นไปได้ในการพัฒนากลุ่มพบว่า มีศักยภาพสูงในการต่อยอดผลิตภัณฑ์ โดยมีจุดแข็งคือ มีสูตรเฉพาะ ใช้สมุนไพรพื้นบ้าน

ปลอดสาร และใช้วัตถุดิบในท้องถิ่นที่มีต้นทุนต่ำ ซึ่งสอดคล้องกับกระแสการดูแลสุขภาพและความต้องการอาหารปลอดภัย

คณะผู้วิจัยได้สังเคราะห์ปัจจัยสำคัญในการพัฒนากลุ่มวิสาหกิจชุมชนน้ำพริกลาบ ประกอบด้วย 1) การเสริมสร้างความเข้มแข็งของเครือข่ายชุมชน 2) การพัฒนาและรักษาคุณภาพผลิตภัณฑ์ 3) การปรับผลิตภัณฑ์ให้มีจุดเด่นและเอกลักษณ์ 4) การจัดการช่องทางจำหน่ายและการตลาดที่หลากหลาย เพื่อสร้างความได้เปรียบในการแข่งขันและความยั่งยืนในระยะยาว

Figure 3. Larp chili paste product of Ban Nam Cham community enterprise group.

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อศึกษาแผนธุรกิจ business model by canvas นำไปสู่การสร้างความได้เปรียบ ในการแข่งขันของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนน้ำพริกลาบบ้านน้ำจำ ตำบลวอแก้ว อำเภอห้างฉัตรจังหวัดลำปาง สรุปได้ดังนี้

1. Value Propositions

กลุ่มวิสาหกิจน้ำพริกลาบบ้านน้ำจำ มีการผลิตจากวัตถุดิบที่มาจากท้องถิ่น วัตถุดิบที่นำมาใช้ในการผลิตเป็นวัตถุดิบที่มีในท้องถิ่นชุมชน ปลอดสารเคมี เช่น ข่า ตะไคร้ ในชุมชนนั้นมีการส่งเสริมปลูกพืชแบบเกษตรอินทรีย์ซึ่งเป็นการพัฒนาและส่งเสริมคุณภาพชีวิต สร้างความมั่นคงให้สมาชิกให้มีอาชีพ กระจายรายได้และผลตอบแทนที่เป็นธรรม

2. Customer Segment

ลูกค้าของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนน้ำพริกลาบ คือ ผู้บริโภคที่ชื่นชอบอาหารพื้นเมืองและรสจัดที่ต้องการความง่าย สะดวก สบาย รวดเร็ว ใช้เวลาในการปรุงอาหารน้อย, ร้านค้าภายในและภายนอกชุมชน, รับออเดอร์ในงานพิธีต่าง ๆ, ลูกค้าสั่งผ่านสื่อ online เช่น Facebook, Line และซื้อเป็นของฝาก (ลูกค้าขาจร)

3. Customer Relationship

กลุ่มวิสาหกิจชุมชนน้ำพริกลาบบ้านน้ำจำได้พัฒนากลยุทธ์การสร้างความสัมพันธ์กับผู้บริโภคอย่างเป็นระบบ โดยมุ่งเน้นกลุ่มเป้าหมายหลัก ประกอบด้วยกลุ่มผู้บริโภคชาวภาคเหนือ คนในชุมชนที่ทำงานต่างพื้นที่ และผู้ประกอบการร้านอาหารพื้นเมือง โดยมีวัตถุประสงค์หลักของการสร้างความเข้าใจความต้องการของผู้บริโภค รับฟังข้อเสนอแนะและผลตอบรับและนำข้อมูลมาพัฒนากระบวนการผลิตอย่างต่อเนื่อง สร้างช่องทางการเก็บข้อมูลป้อนกลับด้วยการสอบถามโดยตรงจากผู้ซื้อ และผ่านช่องทางออนไลน์ ได้แก่ Line, Facebook และแพลตฟอร์มโซเชียลมีเดียอื่น ๆ

4. Channels

กลุ่มวิสาหกิจชุมชนน้ำพริกลาบบ้านน้ำจำ มีช่องทางการจำหน่ายดังนี้ ผ่านทางโทรศัพท์ ผ่านสื่อออนไลน์ เช่น line Facebook รวมถึงการสร้างความสะดวกในการชำระเงินผ่านระบบ e–Banking

5. Key Activities

กลุ่มวิสาหกิจชุมชนน้ำพริกลาบบ้านน้ำจำ มีผู้นำที่มีศักยภาพด้านเกษตรอินทรีย์ เป็นผู้นำที่เสียสละ เป็นนักวางแผน เป็นนักพัฒนาซึ่งได้รับรางวัลผู้นำชุมชนยอดเยี่ยมในปี พ.ศ 2562 มีการทำงานแบบ PDCA มีการคิดสูตรของกลุ่มเอง ในการทำน้ำพริกลาบสมุนไพร ทำให้สินค้ามีคุณภาพและเป็นวิสาหกิจชุมชนหมู่บ้านเกษตรอินทรีย์วิถีพอเพียง

6. Key Partners

กลุ่มวิสาหกิจชุมชนน้ำพริกลาบบ้านน้ำจำ มีผู้นำที่มีศักยภาพด้านเกษตรอินทรีย์ เป็นผู้นำที่เสียสละ เป็นนักวางแผน เป็นนักพัฒนาซึ่งได้รับรางวัลผู้นำชุมชนยอดเยี่ยมในปี 2562 มีเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูก ผู้เก็บ วัตถุดิบเช่น ข่า ตะไคร้ และมีการส่งเสริมเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูก ผู้เก็บวัตถุดิบ ให้ได้วัตถุดิบที่มีคุณภาพ ปราศจากการใช้สารเคมี หันมาปลูกแบบเกษตรอินทรีย์ นอกจากนั้นยังมีหน่วยงานองค์กรของรัฐเข้ามามีบทบาท คือกรมพัฒนาชุมชน องค์การบริการส่วนตำบลวอแก้ว มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง สภาเกษตรอำเภอ เกษตรจังหวัดลำปาง ฯลฯ

7. Key Resource

กลุ่มวิสาหกิจชุมชนน้ำพริกลาบบ้านน้ำจำมีวัตถุดิบ (material) แบบเกษตรอินทรีย์ ซึ่งมีผู้ปลูกในท้องถิ่นและชุมชนใกล้เคียง เช่น ข่า ตะไคร้ พริก คู่มือการผลิตที่ช่วยในเรื่องคุณภาพและมาตรฐานการผลิตที่ได้มาตรฐาน มีการส่งเสริมพันธุ์พืชหรือชนิดของวัตถุดิบที่นำมาใช้ มีร้านค้าที่จำหน่ายสมุนไพรบางชนิดเช่น มะแหลบ มะแขว่น มีหน่วยงานสนับสนุนคือองค์การบริการส่วนตำบลวอแก้ว มีเครื่องมือในการผลิต มีการแบ่งงานในกลุ่มอย่างชัดเจน

8. Cost Structure

กลุ่มวิสาหกิจชุมชนน้ำพริกลาบบ้านน้ำจำ มีการจัดทำบัญชีค่าใช้จ่ายในการดำเนินงาน มีการบันทึกต้นทุน ต้นทุนซื้อมาขายไป ต้นทุนค่าดำเนินการ เช่นค่าโทรศัพท์ ค่าน้ำมัน ค่าเอกสาร ค่าขนส่ง เป็นต้นค่าแรงงานหรือค่าจ้าง

9. Revenue Streams

กลุ่มวิสาหกิจชุมชนน้ำพริกลาบบ้านน้ำจำ มีรายได้ที่เป็นตัวเงินจากการจำหน่ายน้ำพริกลาบสมุนไพร และรายได้ที่ไม่เป็นตัวเงิน คำชม คำวิจารณ์ความภักดีต่อสินค้า

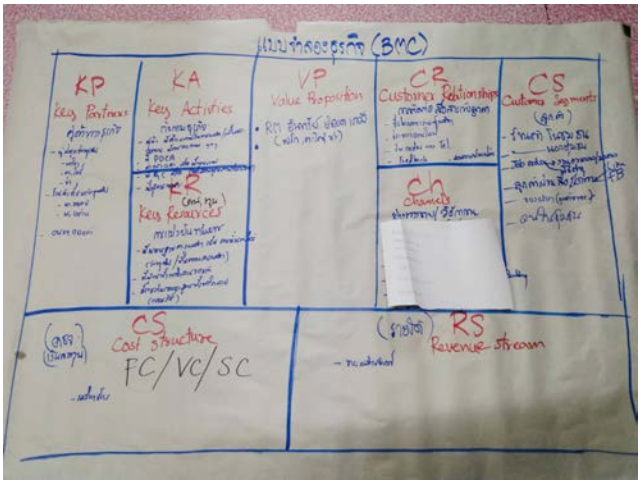

Figure 4: BMC analysis of the group

คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาโดยสังเคราะห์องค์ความรู้จากเครื่องมือจำลองธุรกิจ (BMC) เพื่อวิเคราะห์และเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์น้ำพริกลาบ สร้างความได้เปรียบทางการแข่งขันให้กับกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ผลการศึกษาพบว่าความปลอดภัยของวัตถุดิบ ตัวอย่างพริกแห้งที่ตรวจวิเคราะห์ ไม่มีสารเคมีกำจัดแมลงทั้ง 4 กลุ่มตกค้าง และวัตถุดิบบางชนิดมีสารเคมีตกค้างแต่อยู่ในเกณฑ์ปลอดภัย กลุ่มจึงปลูกพริกเอง โดยใช้หลักเกษตรปลอดภัย ลดการใช้สารเคมี หันมาใช้ ปุยหมัก ปุ๋ยไส้เดือน และจุลินทรีย์สังเคราะห์แสง เพื่อเร่งการเจริญเติบโตและผลการตรวจสอบตามเกณฑ์ของสำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา (อย.) โดยสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดลำปาง พบข้อเสนอแนะสำคัญ 2 ประการได้แก่ การปรับปรุงการจัดวางวัตถุดิบและอุปกรณ์การผลิต ให้เป็นระเบียบและปรับปรุงโครงสร้างอาคาร ด้วยการติดมุ้งลวดและแบ่งโซนการผลิตกับบรรจุภัณฑ์ให้เป็นสัดส่วนหากดำเนินการแก้ไขตามข้อแนะนำดังกล่าว กลุ่มจะสามารถ ผ่านการรับรองมาตรฐาน อย. ได้ สรุปการวิจัยครั้งนี้ช่วยยกระดับศักยภาพของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนฯ ทั้งด้าน การผลิตวัตถุดิบปลอดภัย และ การพัฒนาสู่มาตรฐานอาหารแปรรูป ซึ่งจะส่งผลต่อความน่าเชื่อถือและขีดความสามารถในการแข่งขันของผลิตภัณฑ์น้ำพริกลาบบ้านน้ำจำ

วิจารณ์

ผลการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 1 สภาพทั่วไปของวิสาหกิจชุมชนน้ำพริกลาบบ้านน้ำจำ เป็นวิสาหกิจชุมชนหมู่บ้านเกษตรอินทรีย์วิถีพอเพียงบ้านน้ำจำ ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีศักยภาพในการพัฒนาต่อยอดการผลิต ซึ่งคณะผู้วิจัยเห็นว่าสามารถเพิ่มมูลค่าให้กับน้ำพริกลาบได้ ซึ่งเป็นสูตรโบราณที่มีความหอมและรสชาติดังเดิม โดยวัตถุดิบส่วนใหญ่เป็นเกษตรอินทรีย์ กลุ่มผู้รักสุขภาพและประชาชนส่วนใหญ่คำนึงถึงความปลอดภัยระบบอาหารปลอดภัยจากชุมชนซึ่งจะสร้างความได้เปรียบคู่แข่งขันคือ (1) มีสูตรเฉพาะ (2) สมุนไพรพื้นบ้านปลูกตามเกษตรธรรมชาติ/ที่ปลอดสาร (3) ใช้วัตถุดิบในท้องถิ่น ซึ่งมีต้นทุนต่ำ (เกษตรอินทรีย์/เกษตรธรรมชาติ) นอกจากนั้นยังสร้างคุณค่าหรือมูลค่าเพิ่มของผลิตภัณฑ์ โดยใช้วัตถุดิบที่มีในท้องถิ่น ปลอดสารเคมี ประกอบกับปลูกวัตถุดิบหลักเองคือพริก โดยเน้นการปลูกแบบปลอดภัย ลดการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช มีการใช้ปุยหมัก ปุยไส้เดือน และจุลินทรีย์สังเคราะห์แสงในการเร่งการเจริญเติบโตและผลการประเมินสู่มาตรฐานการผลิตอาหารปลอดภัยตามหลักเกณฑ์ของสำนักงานอาหารและยาตามข้อเสนอแนะของเจ้าหน้าที่สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดลำปาง ซึ่งสอดคล้องกับ Tahom *et al.* (2018) ที่ศึกษารูปแบบการเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์อาหารพื้นถิ่น “ตำเปียงทรงเครื่อง”เพื่อสร้างความเข้มแข็งของเศรษฐกิจชุมชนบ้านเสม็ดตำบลหนองเต็งอำเภอกระสังจังหวัดบุรีรัมย์ ผลการศึกษา พบว่า อาหารพื้นถิ่น "ตำเปียงทรงเครื่อง (หน่อไม้ทรงเครื่อง)" มีการผลิตสืบทอดกันมาเป็นระยะเวลานาน จนนำไปสู่การสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ ผ่านการวิเคราะห์องค์ความรู้จากภายในชุมชนและภายนอกชุมชน จนนำไปสู่ การสร้างรูปแบบผลิตภัณฑ์อาหารพื้นถิ่น “ตำเปียงทรงเครื่อง” โดยการแปรรูปผลิตภัณฑ์ การกำหนดราคา ช่องทางการจัดจาหน่าย และส่งเสริมการขายตลอดจนการสร้างความร่วมมือกับหน่วยงานระดับพื้นที่ในการยกระดับและพัฒนาผลิตภัณฑ์ เพื่อให้กลายเป็นสินค้าทางวัฒนธรรมของจังหวัดบุรีรัมย์ และสอดคล้องกับงานวิจัยของ Narin and Narot (2017) ศึกษาการสร้างมูลค่าเพิ่มผลิตภัณฑ์ด้านการเกษตรข้าวหอมมะลิทุ่งกุลาร้องไห้โดยการพัฒนาศักยภาพเครือข่ายเกษตรกร ผลการศึกษาพบว่ามีการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์โดยการบรรจุในกล่องที่สวยงามและได้แปรรูปเป็นผงพอกหน้าข้าวหอมมะลิและปัจจุบันกำลังพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์หลายรายการมีการจัดจำหน่ายในชุมชน การออกร้าน และวางขายให้แก่นักท่องเที่ยว แต่ก็มีปัญหาอุปสรรคคือ ปัญหาการใช้สารเคมีปัญหาด้านทัศนคติ

ของชาวนา ปัญหาการขาดเงินทุนและปัญหาการขาดความรู้ด้านการรวมกลุ่มเกษตรกร ข้อเสนอแนะในการพัฒนาเครือข่ายเกษตรกรเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์จากข้าวหอมมะลิ สรุปได้ว่าควรมีการรวบรวมสมาชิกให้ได้ครอบคลุมทั้งตำบล และควรมีการรวมกลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์จากข้าวหอมมะลิในรูปแบบที่หลากหลาย และยังสอดคล้องกับงานวิจัย Fongkanta *et al.* (2023) องค์ความรู้และกระบวนการจัดการความรู้ผลิตภัณฑ์ข้าวแคบของชุมชนเพื่อการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของชุมชนและการจัดการความรู้ที่เหมาะสมและมีประสิทธิภาพประกอบด้วยกระบวนการของการแสวงหาความรู้ การเก็บและรวบรวมความรู้ การถ่ายทอดความรู้และการเผยแพร่ความรู้

ผลการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 การวิเคราะห์แผนธุรกิจ โดยใช้แบบจำลองธุรกิจส่งผลให้กลุ่มแม่บ้านบ้านน้ำจำ เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์ มีรายได้ มีอาชีพ มีการจัดการตนเองในการขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจ ส่งผลให้ชุมชนมีรายได้เสริมเพิ่มอาชีพของชุมชนสอดคล้องกับงานวิจัยของ Brea-Solis *et al.* (2012) และ เป็นแนวทางในการผลิตน้ำพริกลาบให้เข้าสู่มาตรฐานการผลิตอาหารปลอดภัยตามหลักเกณฑ์ของสำนักงานอาหารและยาเพื่อสร้างช่องทางการจัดจำหน่ายไปยังตลาดทั่วไปเพิ่มมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับ Phayoonpun *et al.* (2021) ได้ศึกษาการพัฒนาผลิตภัณฑ์ การพัฒนาช่องทางการตลาดและการบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผู้ผลิตภาชนะจากกาบหมาก กรณีศึกษากลุ่มพลังสตรีวิถีชาวพร่อน พบว่าโลโก้ของวิสาหกิจชุมชนเป็นสัญลักษณ์รูปรวงข้าว ภาชนะจากกาบหมากมี 3 แบบ ได้แก่ จานสี่เหลี่ยม จานกลม และถ้วยกลม และใช้กลยุทธ์ช่องทางการตลาดแบบผสมผสานทั้งแบบออนไลน์และออฟไลน์ โดยมีการบริหารจัดการ ด้านการวางแผน การจัดองค์การ การนำองค์การ และการควบคุม ซึ่งปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการบริหารจัดการ ได้แก่ ภาวะผู้นำ และการบริหารงานแบบมีส่วนร่วม และปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการบริหารจัดการ ได้แก่ ขาดเทคโนโลยีที่ใช้ในการผลิต อาคารโรงเรือนไม่ได้มาตรฐานการผลิต ขาดการสนับสนุนจากภาครัฐ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ขาดแคลนวัตถุดิบกาบหมาก และขาดการสร้างเครือข่ายของวิสาหกิจชุมชน ด้านการต่อยอดในด้านของการพัฒนาผลิตภัณฑ์สินค้าเกษตรอินทรีย์ ให้มีความโดดเด่น แตกต่างจากผลิตภัณฑ์ในพื้นที่อื่น มีองค์ความรู้เทคโนโลยีและนวัตกรรม จากการดำเนินการผลิตทำให้เพิ่มมูลค่าของผลผลิตของชุมชนส่งผลต่อคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น สอดคล้องกับงานวิจัยของ Thanomtheranan *et al.* (2024) ศึกษาการพัฒนาผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นตังเมกรอบของวิสาหกิจชุมชนท่องเที่ยว บ้านน้ำเชี่ยว จังหวัดตราด พบว่าตังเมกรอบของบ้านน้ำเชี่ยวมีเอกลักษณ์โดดเด่นด้านสีสันและรสชาติ สมาชิกกลุ่มมีความรู้และทักษะความชำนาญในการผลิตตังเมกรอบ การพัฒนาผลิตภัณฑ์ตังเมกรอบด้วยการเพิ่มรสชาติกาแฟ และบรรจุภัณฑ์เป็นกล่องรูปทรงสี่เหลี่ยมสีน้ำตาลลวดลายไม้ตรงบริเวณกล่อง มีประวัติบ้านน้ำเชี่ยวและโลโก้บนบรรจุภัณฑ์

สรุป

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์น้ำพริกลาบของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนน้ำพริกลาบบ้านน้ำจำ ตำบลวอแก้ว อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง โดยใช้วัตถุดิบท้องถิ่นปลอดสารเคมีและการมีส่วนร่วมของชุมชน ผลการวิจัยพบว่ากลุ่มแม่บ้านสามารถผลิตน้ำพริกลาบสมุนไพรเพื่อสุขภาพและจำหน่ายในตลาดทั่วไปได้ โดยอยู่ระหว่างการขอรับมาตรฐานการผลิตและเลข อย. การพัฒนาผลิตภัณฑ์น้ำพริกลาบของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนนี้ช่วยเพิ่มรายได้และสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนได้อย่างยั่งยืน

กิตติกรรมประกาศ

รายงานงานฉบับนี้ สำเร็จได้อย่างสมบูรณ์ด้วยความอนุเคราะห์อย่างดียิ่ง ด้วยทุนอุดหนุนจากงบประมาณรายได้ ประจำปีงบประมาณ 2563

ขอขอบพระคุณองค์การบริหารส่วนตำบลวอแก้ว เจ้าหน้าที่ ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน และกลุ่มวิสาหกิจชุมชนน้ำพริกลาบบ้านน้ำจำ ที่ให้ข้อมูลและข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์อย่างดียิ่งกับผู้วิจัยเป็นอย่างดี รวมทั้งสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปางที่สนับสนุนวิจัยในครั้งนี้

เอกสารอ้างอิง

Brea-Solis, H., R. Casadesus-Masanell, and E. Grifell-Tatje. 2012. Business model evaluation: quantifying Walmart's sources of advantage. Harvard Business School. Working paper 13-039. (Online). Available: https://www.hbs.edu/ris/Publication%20Files/13039%20Nov%202012_612ce7e2-7f814eea91263c0964f2be2f.pdf (April 19, 2025)

Fongkanta, P., F.S. Buakanok, S. Kreupueng, and T. Phomngam. 2023. Knowledge management of local Wisdom in producing Khao Kab products to promote lifelong learning in Hua Suea sub-district, Lampang province: community Lesson. Journal of Community Development and Life Quality 12(1): 21–29. (in Thai)

Jamira, A., N. Agustiningsish and Y. Febriani, 2021. The implementation of business model canvas (BMC) to improve students' entrepreneurship mindset, Dinasti International Journal of Education Management and Social Science 2(3): 395-403

Jinai, T. and S. Choenkwan. 2024. Guidelines for supporting and development of the product "Roasted Bamboo - sticky Rice" of the community entrepreneurs in Nong Phai subdistrict, Chum Phae district, Khon Kaen province. Journal of Community Development and Life Quality 12(3): 303–314. (in Thai)

Narin, V. and P. Narot. 2017. Improving the potential of farming networks to increase the quality of jasmine rice: A case stady of sustainable agriculture network in Tambon Nong Khaen of Pathumrat district, Roi Ed province. Collage of Asian Scholars Journal 7(1): 130-138. (in Thai)

Office of the National Economic and Social Development Council. 2024. Gross domestic product chain volume measures 4/2567. (Online). Available: https://www.nesdc.go.th/main.php?filename=QGDP_report (April 19, 2025) (in Thai)

Phayoonpun , T., N. Kosiyaporn and S. Suttiyapiwat. 2021. Product development, marketing channel development and community enterprise management of container from betel husk producer group: A case study of Chaw Phron's lifestyle women power group. Journal of Community Development of Life Quality 9(3): 452-464. (in Thai)

Pinkum, S. 2023. Product and packaging development of Japanese sweet potato of Tha Muang community, Selaphum district, Roi Et province. Journal of Community Development and Life Quality 11(1): 11-20. (in Thai)

Pongpanpattana, J., K. Kuma, S. Dhurata, C. Bungtong, K. Wongsa, S. Thipwiwatpotjana, M. Chompoo and P. Saisee. 2022. Development of local product for tourism market by community participation in Tambon Wo Kaeo community. pp. 995-1004. *In:* Proceedings of the 11th National and the 4th Internationanl Conference Managerment Sciences. Lampang Rajabhat University, Lampang. (in Thai)

Suriyasarn, T., P. Tonglad and B. Laolalit. 2021. Life quality improvement of farmer group with organic agricultural innovations in Wo-kaeo Subdistrict, Hang Chat district, Lampang province. Journal of Community Development and Life Quality 9(3): 377-389. (in Thai)

Tahom, U., Dhurata, S., Bungtong, C. and Wongsa, K. 2 018. The model for maximizing the local food product value of "Tampiangsongkruang" (Bamboo shoot mixed with extra-ingredients) to strengthen Ban Samet community economy of Nongtreng sub-district, krasang district, Buriram province. Journal of Social Development 20(2): 35-61. (in Thai)

Thanomtheranan, K., K. Satpanit, P. Silalai. and N. Anuphan. 2024. Product development from local product crispy nougat dessert (Tung-May) in Ban Nam Chieo tourism community enterprise, Trat Province. Journal of Community Development of Life Quality 12(2): 97-106. (in Thai)

การยกระดับการผลิตของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกผักอินทรีย์ตามมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ ตำบลออนใต้ อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่

Enhancing Productivity of an Organic Vegetable Community Enterprise to Meet Organic Agriculture Standards: On Tai Sub-district, San Kamphaeng District, Chiang Mai

พิไล เลิศพงศ์พิรุฬห์

Philai Lertpongpiroon

ภาควิชาเศรษฐศาสตร์ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ จ. เชียงใหม่ 50300

Department of Economics, Faculty of Management Science, Chiang Mai Rajabhat University, Chiang Mai 50300, Thailand

Corresponding author: Email: philai_ler@cmru.ac.th

(Received: September 9, 2024; Revised: November 19, 2024; Accepted: January 22, 2025)

Abstract: The purposes of this research were to: (1) study the types and patterns of productivity within the organic vegetable planting community enterprise group in On Tai Sub-district; (2) develop productivity in accordance with organic agricultural standards; and (3) analyze the problems and obstacles related to achieving organic agricultural standards, using a participatory action research approach. The qualitative data were collected from vegetable farmers engaged in each stage of the organic agricultural standard process. The data were analyzed using a descriptive method. The results indicated that 40 farmers participated in the organic agricultural standard training, and 20 farmers applied for organic certification inspection. Fourteen farmers underwent the first round of inspection, and 10 of them passed, with conditions set for approving their planting systems. Only four farmers successfully met the organic agricultural standards. Due to the strict requirements of the organic certification system, few farmers were able to obtain certification. The findings of this research align with the national strategy for organic agriculture development and may serve as a model for organic agricultural production in other areas.

Keywords: Community enterprise, productivity enhancement, organic agriculture

บทคัดย่อ: งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาลักษณะและรูปแบบการผลิตของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกผักอินทรีย์ ตำบลออนใต้ 2) พัฒนาการผลิตตามมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ และ 3) วิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคในการเข้าสู่การรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ โดยใช้วิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม มีวิธีการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพจากกลุ่มตัวอย่างที่เข้ารับการตรวจรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ในแต่ละขั้นตอน มีการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้วิธีการพรรณนา ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกผักอินทรีย์ได้เข้าร่วมอบรมมาตรฐานการผลิต จำนวน 40 คน มีการยื่นใบสมัครเพื่อเข้ารับการตรวจ 20 คน มีการเข้ารับการตรวจรอบที่หนึ่ง จำนวน 14 คน ผ่านการตรวจและปรับปรุงระบบการปลูก จำนวน 10 คน และผ่านเกณฑ์มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ 4 คน เนื่องจากระบบการผลิตเกษตรอินทรีย์มีมาตรฐานเข้มงวด จึงทำให้มีเกษตรกรได้รับการรับรองมาตรฐานไม่มากนัก ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์ของประเทศ และใช้เป็นต้นแบบในการผลิตเกษตรอินทรีย์ในพื้นที่อื่น ๆ ได้

คำสำคัญ: วิสาหกิจชุมชน การยกระดับการผลิต เกษตรอินทรีย์

คำนำ

ตำบลออนใต้ เป็นตำบลหนึ่งในอำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ ที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช เสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมราษฎรในพื้นที่ถึง 9 ครั้ง และทรงมีพระราชกระแสรับสั่งให้ดำเนินการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำ เพื่อพัฒนาแหล่งน้ำในพื้นที่ อาศัยหลักการสร้างความเข้มแข็งให้คนและครอบครัวในชุมชน ให้มีความพร้อมที่จะพัฒนา แล้วจึงค่อยออกมาสู่สังคมภายนอก (Lertpongpiroon, 2022)

กลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกผักอินทรีย์ หมู่ 6 บ้านแม่ผาแหน ตำบลออนใต้ เป็นการรวมกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกผักอินทรีย์ โดยไม่ใช้สารเคมี จุดเริ่มต้นจากการปลูกสำหรับการบริโภคภายในครัวเรือน กลุ่มวิสาหกิจชุมชน ได้รับการอบรมความรู้เกี่ยวกับการปลูกผักอินทรีย์จากสำนักวิจัยและพัฒนาการเกษตรเขตที่ 1 เชียงใหม่ และสำนักงานเกษตรอำเภอสันกำแพง เกี่ยวกับมาตรฐานการผลิตเกษตรอินทรีย์ และจากกระแสความนิยมของประชาชนที่มีความต้องการบริโภคพืชผักที่เป็นเกษตรอินทรีย์ ทำให้ทางกลุ่มมีความต้องการอบรมความรู้เกี่ยวกับมาตรฐานเกษตรอินทรีย์เพิ่มเติม พร้อมกับเข้าการตรวจรับรองมาตรฐาน โดยตำบลออนใต้ ได้รับการคัดเลือกให้เป็นหนึ่งในโครงการยกระดับเศรษฐกิจและสังคมรายตำบล (1 ตำบล 1 มหาวิทยาลัย) ของมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ในโครงการวิจัยและการบริการวิชาการ เช่น โครงการยกระดับเศรษฐกิจและสังคมรายตำบล (Mingchai, 2021) จึงทำให้เกิดงานวิจัยและบริการทางวิชาการโดยมหาวิทยาลัยในแต่ละพื้นที่เกิดขึ้น

การทำเกษตรอินทรีย์มีความสำคัญต่อการผลิตและการพัฒนาอุตสาหกรรมอาหารเกษตรในประเทศไทย โดยแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ พ.ศ. 2560-2564 กำหนดวิสัยทัศน์ให้ประเทศไทยเป็นผู้นำด้านการเกษตรอินทรีย์ ขณะที่ข้อมูลการทำเกษตรอินทรีย์ในประเทศ มีฟาร์มของเกษตรกรอินทรีย์ จำนวน 13,154 ฟาร์ม มีพื้นที่การทำเกษตรอินทรีย์ในปี พ.ศ. 2558 จำนวน 284,918.4 ไร่ (Ueasangkomsate *et al*., 2018) เมื่อพิจารณาถึงความสำคัญและกระแสการบริโภคผลิตภัณฑ์เกษตรอินทรีย์ของ Pimsawat and Treewannakul (2018) พบว่า เกษตรอินทรีย์เป็นแนวทางการผลิตที่ให้ความสำคัญกับคุณภาพ ความปลอดภัยด้านอาหารของผู้ผลิตและผู้บริโภค ทำให้ความต้องการบริโภคสินค้าเกษตรอินทรีย์มีการขยายตัว ปัจจัยที่มีผลต่อการทำเกษตรอินทรีย์ของ Sookplung *et al.* (2022) พบว่า ผู้ทำการเกษตรอินทรีย์ เป็นเกษตรกรที่ขึ้นทะเบียนกับสำนักงานเกษตรในรูปแบบวิสาหกิจชุมชน สมาชิกจึงได้รับการสนับสนุนด้านความรู้และความปลอดภัยในการทำเกษตรอินทรีย์ ขณะที่ปัญหาของการผลิตเกษตรอินทรีย์ของ Maneechoti and Athinuwat (2019) คือ การทำเกษตรอินทรีย์ มีข้อปฏิบัติมากมาย อีกทั้งเป็นแนวทางการผลิตที่ตั้งอยู่บนกระบวนการแห่งการเรียนรู้ ทำให้เกษตรอินทรีย์เป็นเรื่องยุ่งยากซับซ้อน รวมทั้งปัญหาการผลิตเกษตรอินทรีย์ของ Kanta and Tasena (2022) พบว่า การเกษตรแบบเชิงเดี่ยว ใช้สารเคมีเป็นจำนวนมาก ส่งผลเสียต่อสุขภาพของเกษตรกรและผู้บริโภค

ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาเกษตรอินทรีย์ในประเทศจีนของ Xie *et al*. (2015) พบว่า อายุ ความเสี่ยง แรงงาน รายได้ และสภาพแวดล้อม เป็นปัจจัยสำคัญในทำเกษตรอินทรีย์ ขณะที่ปัจจัยที่มีผลต่อเกษตรอินทรีย์ในนครหลวงเวียงจันทร์ ของ Louangphan *et al*. (2022) พบว่า กลุ่มเกษตรอินทรีย์ มีบทบาทสำคัญในการผลิตและตอบสนองต่อความต้องการบริโภคผลิตภัณฑ์ที่ปลอดภัยจากสารเคมี

พิจารณาจากความสำคัญของเกษตรอินทรีย์ที่ส่งผลดีต่อสุขภาพของผู้ผลิตและผู้บริโภค ประกอบกับในพื้นที่ มีการรวมกลุ่มในนามของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกผักอินทรีย์ จึงทำให้เกิดงานวิจัยเพื่อ 1) ศึกษาลักษณะและรูปแบบการผลิตของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกผักอินทรีย์ 2) ศึกษาพัฒนาการ

ผลิตเพื่อให้เกษตรกรได้รับใบรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ และ 3) วิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคในการเข้าสู่การรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน

อุปกรณ์และวิธีการ

การวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเน้นการมีส่วนร่วมของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกผักอินทรีย์ในพื้นที่ร่วมกับหน่วยงานภาครัฐรวมทั้งมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ดำเนินการวิจัยระหว่างเดือนมกราคม 2564 – ธันวาคม 2564 พื้นที่ทำการวิจัยได้แก่ ตำบลออนใต้ อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ จึงเป็นงานวิจัยที่เป็นกรณีศึกษาในพื้นที่

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรในการวิจัย คือ สมาชิกทั้งหมดของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกผักอินทรีย์ จำนวน 60 คน

การศึกษาลักษณะและรูปแบบการผลิตของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกผักอินทรีย์ กลุ่มตัวอย่างที่ให้ข้อมูล จำนวน 10 คน ได้แก่ ประธานกลุ่ม และสมาชิกที่เป็นตัวแทนกลุ่ม โดยการเลือกตัวอย่างแบบเจาะจงจากสมาชิกที่ต้องการเข้ารับการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์

การพัฒนาการผลิตตามมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ ผู้ที่เข้าร่วมการดำเนินงานในแต่ละขั้นตอน คือ 1) สมาชิกของกลุ่มที่เข้าร่วมอบรมทางวิชาการเกี่ยวกับมาตรฐานเกษตรอินทรีย์จากกรมวิชาการเกษตร จำนวน 40 คน 2) สมาชิกที่มีการยื่นเอกสารเข้ารับการตรวจรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ จำนวน 20 คน 3) สมาชิกที่ทำการผลิตตามมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ และเข้ารับการตรวจรับรองระบบการผลิตตามมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ ตามแบบบันทึกการผลิตพืชครั้งที่ 1 ข้อมูลประจำปี 2564 จำนวน 14 คน และ 4) สมาชิกที่มีการปรับปรุงระบบการผลิตตามคำแนะนำของนักวิชาการเกษตร จำนวน 10 คน

กลุ่มผู้เชี่ยวชาญในการประเมินมาตรฐาน ได้แก่ นักวิชาการจากสำนักวิจัยและพัฒนาการเกษตรเขตที่ 1 เชียงใหม่ ที่เข้าร่วมในงานวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย 1) จัดอบรมทางวิชาการเกี่ยวกับมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ 2) เข้ามารับใบสมัครและตรวจหลักฐานของเกษตรกรที่ขอรับการตรวจรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ และ 3) เข้ามาตรวจระบบการผลิตตามมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ รวมทั้งให้คำแนะนำแก่เกษตรกรในการปรับปรุงแปลง โดยคัดเลือกจากนักวิชาการที่ได้รับมอบหมายให้ลงพื้นที่ปฏิบัติงานในแต่ละครั้ง

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

งานวิจัยในครั้งนี้ ใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) โดยศึกษาจากปัญหาวิจัยเพื่อแก้ไขบัญหาในพื้นที่ มีการปฏิบัติการ เพื่อแก้ไขปัญหาโดยใช้กระบวนการวิจัย และมีการปฏิบัติการร่วมกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่ ประกอบไปด้วย **1) การวางแผน** โดยการศึกษารูปแบบและลักษณะการรวมกลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผู้ปลูกผักอินทรีย์ วิเคราะห์สภาพปัญหาของชุมชน วิเคราะห์ความต้องการ เพื่อวางแผนดำเนินการแก้ไขปัญหาในพื้นที่ **2) การปฏิบัติ** มีการดำเนินการตามแผนงานที่กำหนดไว้ **3) การสังเกตการณ์** มีการสังเกตการณ์สิ่งที่เกิดขึ้น สังเกต การจดบันทึก และศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง **4) การสะท้อนการปฏิบัติ** โดยการวิเคราะห์ผลการดำเนินงาน แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น อภิปรายผล และประเมินผลการปฏิบัติตามแผนที่กำหนดไว้ เพื่อนำสู่การเปลี่ยนแปลง หรือพัฒนาสถานการณ์ต่าง ๆ ในสังคมที่เป็นปัญหา โดยเปิดโอกาสให้คนในชุมชน และองค์กรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเป็นผู้มีส่วนร่วมในการวิจัย (Jiawiwatkul, 2010)

การเก็บรวบรวมข้อมูล

มีการลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพจากเกษตรกร ประกอบด้วย 1) การศึกษาถึงแผนงานการดำเนินการของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผู้ปลูกผักอินทรีย์ โดยการวิเคราะห์ศักยภาพของชุมชน 2) การปฏิบัติงานเกี่ยวกับการผลิตตามมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ 3) การสังเกตการณ์ เกี่ยวกับระบบการผลิต

และการบันทึกข้อมูล ในแบบบันทึกการผลิตพืช 4) การสะท้อนการปฏิบัติงาน วิเคราะห์จากผลการเข้ารับการตรวจตามมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการ พร้อมกับมีการปรับปรุงการผลิตตามข้อเสนอแนะของนักวิชาการในแต่ละขั้นตอนการผลิต

การวิเคราะห์ข้อมูล

มีการวิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้วิธีวิจัยเชิงพรรณนาตามวัตถุประสงค์การวิจัยที่ตั้งไว้ ประกอบด้วย ลักษณะและรูปแบบการผลิตของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกผักอินทรีย์ ตั้งแต่ลักษณะการรวมกลุ่ม การอบรมความรู้มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ กระบวนการปลูกพืช การเข้ารับการตรวจมาตรฐานและการปรับปรุงวิธีการปลูก ตลอดจนวิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคในการเข้าสู่การรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ โดยการตรวจสอบข้อมูลเชิงคุณภาพตามแบบบันทึกการผลิตพืชตามข้อมูลประจำปี ตามคำแนะนำของนักวิชาการในการประเมินมาตรฐานเกษตรอินทรีย์

ผลการศึกษา

1. ศึกษาลักษณะและรูปแบบการผลิตของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกผักอินทรีย์ตำบลออนใต้

ขั้นตอนแรกของงานวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม คือ การศึกษาถึงแผนการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผู้ปลูกผักอินทรีย์ ผลจากการลงพื้นที่ ได้ผลการวิจัยเกี่ยวกับลักษณะและรูปแบบการผลิตดังนี้

กลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกผักอินทรีย์ หมู่ที่ 6 บ้านแม่ผาแหน ตำบลออนใต้ ก่อตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2557 ภายใต้แนวคิดการพัฒนาอาชีพปลูกพืชผักทางการเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมี มีเกษตรกรจำนวน 60 ครัวเรือน เข้าร่วมเป็นสมาชิกของกลุ่ม ภายใต้คำแนะนำของหน่วยงานภาครัฐ เช่น กรมวิชาการเกษตร สำนักงานพัฒนาชุมชน สำนักงานพัฒนาการเกษตร และเทศบาลตำบลออนใต้ เพื่อให้เกิดการผลิตพืชผักอินทรีย์ต้นแบบในพื้นที่ เพื่อให้คนในชุมชนมีแหล่งอาหารที่ปลอดภัยและเพียงพอสำหรับการบริโภค ภายใต้วิสัยทัศน์ เป็นแหล่งผลิตอาหารอินทรีย์ต้นแบบที่ยั่งยืนของชุมชน โดยมีพันธกิจในการยกระดับการผลิตสินค้าทางการเกษตรให้มีคุณภาพและมาตรฐาน

การรวมกลุ่มของวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกผักอินทรีย์ เป็นการรวมกลุ่มเพื่อพัฒนาอาชีพการเกษตร สำหรับการผลิตตามมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ โดยวางแผนการผลิตให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาด ร่วมกับการทำการประมง เลี้ยงปลาและสัตว์น้ำ เพื่อประกอบอาชีพ การแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร การทำการตลาดในนามกลุ่ม เพื่อจำหน่ายสินค้าและอาหารแปรรูปที่ผลิตขึ้น รวมทั้งการเป็นศูนย์เรียนรู้ในการทำการเกษตรอินทรีย์

โครงสร้างในการดำเนินงานของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน แบ่งเป็น 1) ธนาคารดิน เน้นการปรับปรุงคุณภาพของดิน มีการทำปุ๋ยหมัก ทำน้ำหมัก การปรับปรุงดินโดยใช้วัสดุทางธรรมชาติและเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม เช่น การเลี้ยงไส้เดือน การใช้ปุ๋ยหมัก การทำน้ำหมักชีวภาพ โดยใช้ปัจจัยการผลิตที่มีมากในพื้นที่ ได้แก่ มูลวัว แกลบ กากน้ำตาล รวมทั้งเศษพืช 2) ธนาคารน้ำ มีการพัฒนาแหล่งน้ำ การขุดเจาะบ่อบาดาล รวมทั้งการขุดลอกคลองและฝายเก็บกักน้ำในพื้นที่ เพื่อให้มีน้ำใช้ในการทำการเกษตรอย่างเพียงพอ 3) ธนาคารเมล็ดพันธุ์ จัดหาเมล็ดพันธุ์ มีการจัดเก็บ การบันทึกข้อมูลเมล็ดพันธุ์ การจำหน่ายเมล็ดพันธุ์พืช และ 4) ธนาคารต้นไม้ จัดการข้อมูลเกี่ยวกับพันธุ์พืชในท้องถิ่น มีการจัดจำหน่ายพันธุ์พืช

แผนการดำเนินงานในการปลูกพืชผักเกษตรอินทรีย์ เน้นการเพาะปลูกพืชระยะสั้น เช่น ผักคะน้า ผักกาด ผักกะหล่ำปลี ผักกวางตุ้ง บวบ ฟัก ฟักทอง ถั่วฝักยาว มะเขือ พริก ตะไคร้ และพืชสมุนไพร มีหน่วยงานของรัฐ เช่น กรมวิชาการเกษตร สำนักงานพัฒนาชุมชน เข้าไปอบรมทางวิชาการเกี่ยวกับการปลูกพืชโดยไม่ใช้สารเคมี ทำให้ทางกลุ่ม เกิดแนวคิดในการทำการเกษตรตาม

มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ จึงได้มีการเข้ารับการอบรมความรู้เกี่ยวกับมาตรฐานเกษตรอินทรีย์เพิ่มเติมจากโครงการวิจัยนี้ โดยสมาชิกของกลุ่มแต่ละราย จะยื่นขอรับรองการปลูกเป็นแบบเดี่ยว เนื่องจากข้อกำหนดในการขอใบรับรองมาตรฐานจะต้องมีการยื่นเอกสารเกี่ยวกับกรรมสิทธิ์ที่ดินรายบุคคล การปลูกพืชแต่ละชนิด การเข้ารับการตรวจสอบ ตลอดจนการปรับปรุงตามคำแนะนำรายบุคคล เพื่อพิจารณาจากศักยภาพของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ที่ทำการผลิตเกษตรอินทรีย์มานานประกอบกับทำเลที่ตั้งในพื้นที่ มีความเหมาะสมสำหรับการปลูกพืชเกษตรอินทรีย์ จึงได้เกิดการพัฒนาการผลิต เพื่อยกระดับเข้าสู่การรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์เกิดขึ้น

2. พัฒนาการผลิตตามมาตรฐานเกษตรอินทรีย์

ขั้นตอนที่สองของการวิจัย เป็นการปฏิบัติงานเกี่ยวกับการผลิตตามมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ ผลการศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาการผลิตตามมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ มีดังนี้

2.1) การเข้ารับการอบรมทางวิชาการตามมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ มีวิทยากรจากสำนักวิจัยและพัฒนาการเกษตรเขตที่ 1 จังหวัดเชียงใหม่ จัดอบรมในวันที่ 2-3 มิถุนายน 2564 ณ เทศบาลตำบลออนใต้ มีผู้เข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มเกษตรอินทรีย์ จำนวน 40 คน เพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรม ได้รับความรู้เกี่ยวกับการปลูกพืชตามมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ในแต่ละขั้นตอน พร้อมกับได้มีการกำหนดขั้นตอนการยื่นสมัคร และใบสมัครให้แก่เกษตรกรที่ต้องการขอรับการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์เป็นรายบุคคล การจัดอบรมในครั้งนี้เป็นการเพิ่มพูนความรู้เกี่ยวกับมาตรฐานเกษตรอินทรีย์จากความรู้ที่เกษตรกรมีอยู่ พร้อมกับการนัดหมายขั้นตอนการขอรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ให้แก่สมาชิก ซึ่งการขอเข้ารับการตรวจประเมินมาตรฐานในครั้งนี้ เป็นการยื่นขอรับการตรวจเป็นครั้งแรกนับจากมีการก่อตั้งกลุ่ม

ขั้นตอนที่สามของการวิจัย เป็นการสังเกตการณ์สิ่งที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับการผลิตตามมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ ประกอบด้วย ระบบการผลิต การตรวจสอบคุณภาพ การปรับปรุงคุณภาพการผลิต มีผลการดำเนินงานดังนี้

2.2) การลงพื้นที่ตรวจแปลงของเกษตรกรในแต่ละรายที่ยื่นขอใบรับรองมาตรฐาน เป็นการลงพื้นที่เพื่อตรวจแปลงปลูกพืช มีนักวิชาการจากสำนักวิจัยและพัฒนาฯ ลงพื้นที่ในวันที่ 21-24 มิถุนายน 2564 มีสมาชิกกลุ่ม จำนวน 20 คน ยื่นเอกสารและขอเข้ารับการตรวจแปลงรายบุคคล ข้อมูลในการตรวจประกอบด้วย 1) การตรวจพื้นที่ สภาพทั่วไปของฟาร์ม ห้ามใช้สารตัดต่อพันธุกรรม การฟื้นฟูดิน การปลูกพืช การเลี้ยงสัตว์ในพื้นที่ 2) การตรวจคน โดยการสัมภาษณ์เกี่ยวกับวิธีการจัดการฟาร์ม ความเข้าใจในมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ 3) การตรวจปัจจัยการผลิตที่ใช้ สิ่งที่นำมาทำปุ๋ยหมัก การตรวจแนวกันชนที่สามารถป้องกันได้ การไม่ปลูกพืชคู่ขนาน และ 4) การตรวจความเสี่ยงต่อการปนเปื้อน มีการตรวจแหล่งน้ำ หลักฐานที่ใช้ในการตรวจ เช่น การสัมภาษณ์ การสังเกต การตรวจหลักฐานร่องรอย การจดบันทึกการปลูกพืช และการจัดสัดส่วนพื้นที่ตามมาตรฐานเกษตรอินทรีย์

ผลการตรวจแบบบันทึกการผลิตพืชประจำปีของเกษตรกรที่ขอยื่นการตรวจรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์รอบที่หนึ่ง มีเกษตรกรเข้าร่วม จำนวน 14 คน ภายใต้การตรวจจากนักวิชาการการเกษตร จำนวน 2 คน โดยการสำรวจแปลง และการตรวจแบบบันทึกการปลูกพืช มีเกษตรกร จำนวน 10 คน ผ่านเกณฑ์มาตรฐานการตรวจในรอบที่หนึ่ง และมีเกษตรกร จำนวน 4 คน ไม่ผ่านการตรวจรับรอง พร้อมกับขอยกเลิกการขอรับรอง เนื่องจากไม่สามารถดำเนินการปรับปรุงวิธีการปลูกพืชตามมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ได้ ซึ่งเกษตรกรที่ผ่านการตรวจรับรองในรอบที่หนึ่ง จะได้รับคำแนะนำจากนักวิชาการ ให้มีการแก้ไขแนวกันชน เพื่อป้องกันการปนเปื้อนจากสารเคมีและสัตว์เลี้ยง มีการปลูกชนิดอื่นเป็นแนวกันชน หรือการจัดทำแปลงในลักษณะโรงเรือน รวมทั้งคำแนะนำในการบันทึกการปลูกพืช พร้อมกับมีการนัดหมายการตรวจรอบที่สอง

ในช่วงเดือนตุลาคม เพื่อติดตามการแก้ไขและการปรับปรุงตามคำแนะนำ

2.3) การเข้ารับการตรวจรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์รอบที่สอง ในช่วงเดือนตุลาคม 2564 เป็นการตรวจหลังจากการตรวจรอบที่หนึ่งไปแล้ว เพื่อติดตามการแก้ไขและปรับปรุงพื้นที่ของเกษตรกร รวมทั้งตรวจสอบผลผลิตที่ปลูกได้ในพื้นที่ของเกษตรกรในแต่ละแปลง (Figure 1) มีการชั่งน้ำหนักผลผลิต การจัดทำบรรจุภัณฑ์เพื่อจำหน่ายให้กับลูกค้า มีเกษตรกรที่เข้ารับการตรวจมาตรฐานรอบที่สอง และมีผลการประเมินผ่านเกณฑ์มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ จำนวน 4 คน

Figure 1. Four planting plots that passed second round of organic agricultural standard inspection

ขั้นตอนที่สี่ของการวิจัย เป็นการสะท้อนการปฏิบัติงานเกี่ยวกับมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ มีผลการดำเนินงานดังนี้

1) พิจารณาจากจำนวนผู้เข้ารับการอบรมเกี่ยวกับมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ในครั้งแรก มีเกษตรกร จำนวน 40 คน คิดเป็นร้อยละ 66.67 ของสมาชิก 60 คน สนใจเข้าร่วมอบรมเพื่อขอรับรองการผลิตตามมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ เกษตรกรได้ดำเนินการปลูกพืช และมีการยื่นใบสมัครเข้าร่วมโครงการ จำนวน 20 คน หรือคิดเป็นร้อยละ 33.33 ของสมาชิกทั้งหมด และมีเกษตรกรเข้ารับการตรวจรอบที่หนึ่ง จำนวน 14 คน และมีผลตรวจผ่าน จำนวน 10 คน คิดเป็นร้อยละ 16.67 และผ่านการตรวจรับรองมาตรฐานรอบที่สอง จำนวน 4 คน คิดเป็นร้อยละ 6.67 แสดงถึงจำนวนเกษตรกรที่เข้าการอบรม การปลูกพืช และเข้ารับการตรวจรับรองมาตรฐาน มีจำนวนลดลงจากผู้สนใจในครั้งแรก

2) ระบบการปลูกพืชตามมาตรฐานเกษตรอินทรีย์มีหลักการและข้อกำหนดที่เป็นมาตรฐาน กระบวนการผลิตเริ่มตั้งแต่การเตรียมพื้นที่ การคัดเลือกเมล็ดพันธุ์ การปรับปรุงคุณภาพดินและน้ำด้วยอินทรีย์วัตถุ การป้องกันและหลีกเลี่ยงการปฏิบัติที่ทำให้เกิดมลพิษต่อการปลูก การรักษาความเป็นอินทรีย์ตลอดห่วงโซ่การผลิต ซึ่งเป็นกระบวนการผลิตที่เกษตรกรจะต้องปฏิบัติตามมาตรฐานอย่างเคร่งครัดในทุกขั้นตอน ทำให้เกษตรกรบางรายที่ได้รับคำแนะนำปรับปรุงการผลิต ไม่สามารถดำเนินการได้ จึงมีการขอยกเลิกการเข้าร่วมโครงการ

3) รูปแบบการขอใบรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ เป็นการขอใบรับรองมาตรฐานของเกษตรกรรายบุคคล ลักษณะพืชที่ปลูก เป็นพืชผักสวนครัว พื้นที่ปลูกอยู่ในบริเวณเดียวกับบ้านพักอาศัยและร้านค้า จึงทำให้เกษตรกรบางรายไม่สามารถรักษาการผลิตที่เป็นเกษตรอินทรีย์ในทุกขั้นตอนได้ ทำให้ขอยกเลิกการเข้าร่วมโครงการ

แผนภูมิแสดงกระบวนการและผลลัพธ์ของการยกระดับการผลิตของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกผักอินทรีย์ตามมาตรฐานเกษตรอินทรีย์

(Figure 2) เริ่มจาก 1) ศึกษาถึงแผนการดำเนินงานของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่ต้องการยกระดับการผลิตสู่มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ 2) ปฏิบัติงานเกี่ยวกับการผลิตตามมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการ 3) การสังเกตการณ์เกี่ยวกับการผลิตตามมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ที่มีการจัดการระบบการผลิต การตรวจสอบคุณภาพ และการปรับปรุงคุณภาพ 4) การสะท้อนการปฏิบัติงานเกี่ยวกับมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ เพื่อให้เกษตรกรที่เข้ารับตรวจแปลงได้รับการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ พร้อมกับการนำข้อแนะนำจากนักวิชาการมาปรับปรุงการผลิต เพื่อให้เกษตรกรได้รับการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์

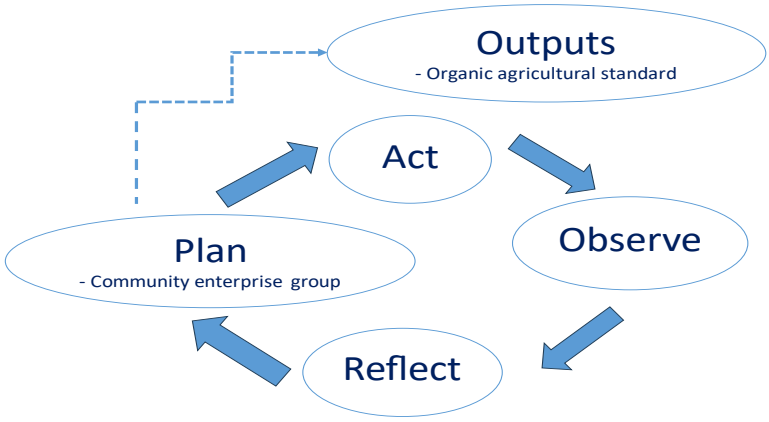

Figure 2. The process and outputs of productivity enhancement of organic vegetables planting community enterprise group to organic agricultural standard

3. วิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคในการเข้าสู่การรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์

ผลการวิจัยเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคในการเข้าสู่การรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนฯ มีดังนี้

1) การรวมกลุ่มของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเพื่อให้ได้ใบรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกรรายบุคคล มีปัญหาเกี่ยวกับระบบการปลูกพืชที่ไม่ใช้สารเคมี การจดบันทึก การทำแนวกันชนตลอดจนทุกขั้นตอนการผลิตที่เป็นเกษตรอินทรีย์ พิจารณาจากจำนวนเกษตรกรที่มีความสนใจเข้าร่วมอบรมในครั้งแรก จนถึงระบบการผลิต การตรวจสอบและการปรับปรุงแก้ไขเพื่อให้ได้การรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ พบว่า เกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการมีจำนวนลดลง เนื่องจากเกษตรกรไม่สามารถดำเนินการผลิตตามมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ในทุกขั้นตอนได้

2) ลักษณะการปลูกพืชของเกษตรกร เป็นการปลูกพืชแปลงเดี่ยว แต่แหล่งที่มาของเมล็ดพันธุ์ การดูแล และวิธีการจดบันทึกที่แตกต่างกัน ควรมีการเรียนรู้จากเกษตรกรตัวอย่างที่มีความชำนาญในการทำเกษตรอินทรีย์ จนได้รับการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ ซึ่งเป็นสมาชิกหลักของกลุ่ม เพื่อให้เกษตรกรคนอื่น ๆ ได้ศึกษาเรียนรู้จากผู้เชี่ยวชาญ อันจะให้มีความเข้าใจเกี่ยวกับการปลูกพืชตามมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ ทำให้มีผู้เข้ารับการขอใบรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ในจำนวนเพิ่มมากขึ้นได้ ภายใต้การดำเนินงานของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน และสามารถขยายผลการดำเนินงานไปยังพื้นที่อื่น ๆ ได้

3) จำนวนเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการตั้งแต่การเข้ารับการอบรม การยื่นคำขอ การเข้ารับการตรวจรับรองมาตรฐานรอบที่หนึ่ง และรอบที่สอง มีจำนวนลดลง เนื่องจากเงื่อนไขมาตรฐานเกษตรอินทรีย์มีข้อกำหนดเกี่ยวกับคุณสมบัติของผู้ยื่น การตรวจประเมิน ปัจจัยการผลิตและเมล็ดพันธุ์ การจัดการและการปรับปรุงดิน การกำจัดศัตรูพืช การทำแนวกันชน การเก็บเกี่ยวและหลังการเก็บเกี่ยว ในการตรวจติดตามประเมินในแต่ละครั้ง มีคำแนะนำให้มีการแก้ไขปรับปรุงจากนักวิชาการ เพื่อแก้ไขข้อบกพร่องภายใน 180 วัน จึงทำให้เกษตรกรบางราย ไม่สามารถปรับปรุงแก้ไขได้ เนื่องจากไม่สะดวกต่อการดำเนินชีวิตประจำวัน ส่งผลทำให้มีเกษตรกรเข้าร่วมในโครงการ มีจำนวนลดลง

4) มาตรฐานการผลิตเกษตรอินทรีย์ มีข้อปฏิบัติที่ดีต่อสุขภาพของเกษตรกร รวมถึงการใช้วัสดุธรรมชาติที่ไม่ใช้สารเคมีในทุกขั้นตอนการผลิต รวมทั้งการปลูกพืชที่เป็นแนวกันชน แต่มีเกษตรกรบางรายทำการผลิตพืชชนิดอื่นในพื้นที่ เช่น สวนลำไย สวนมะม่วง ไม่สามารถเปลี่ยนเป็นการปลูกพืชแปลงเดี่ยวได้ ทำให้เกษตรกรบางรายไม่ต้องการเข้าร่วมการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์

วิจารณ์

ข้อค้นพบเกี่ยวกับการยกระดับการผลิตของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกผักอินทรีย์ตามมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ ตำบลออนใต้ พิจารณาได้ดังนี้

1) ลักษณะและรูปแบบการรวมกลุ่มของวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกผักอินทรีย์ตำบลออนใต้ เกิดขึ้นภายใต้ต้นแบบของการรวมกลุ่มของคนในชุมชนที่ต้องการยกระดับการผลิต และพัฒนาสินค้าทางการเกษตรสู่การเป็นแหล่งอาหารที่ปลอดภัย ภายใต้มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ ผลการดำเนินงานของกลุ่ม สามารถใช้เป็นต้นแบบของเกษตรกรในพื้นที่อื่น เพื่อเพิ่มจำนวนเกษตรกรที่ปลูกพืชตามมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ มีความสอดคล้องกับงานวิจัยที่เป็นการพัฒนาเพื่อยกระดับการผลิตของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในพื้นที่ของ Pompranee (2015) อันก่อให้เกิดการพัฒนาในพื้นที่ผ่าน 1) กระบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม 2) การจัดกระบวนการสร้างความรู้ ผ่านเวทีประชุมกลุ่ม เพื่อกำหนดการเรียนรู้ร่วมกัน 3) การจัดกระบวนการกระจายความรู้ 4) การจัดกระบวนการเรียนรู้จากการปฏิบัติ และ 5) การสร้างอัตลักษณ์ของเกษตรกรต้นแบบ เพื่อทำการผลิตสินค้าที่สอดคล้องกับสภาพของพื้นที่ รวมทั้งสอดคล้องกับองค์ความรู้ในการพัฒนาเศรษฐกิจในระดับชุมชนของ Phuangprayong (2018) ที่ได้ศึกษาการพัฒนาในพื้นที่ เกิดขึ้นจากการมีส่วนร่วมของคนและชุมชน งานวิจัยในครั้งนี้ เป็นการวิจัยเพื่อยกระดับการผลิตของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเข้าสู่มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ ภายใต้ความร่วมมือของหน่วยงานวิชาการทั้งในและนอกพื้นที่ รวมทั้งมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ เพื่อให้เกิดการยกระดับการผลิตเข้าสู่การรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ และงานวิจัยนี้ยังสอดคล้องกับยุทธศาสตร์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์ของประเทศ

2) ปัจจัยที่ทำให้เกษตรกรมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการผลิตจากการใช้สารเคมี มาเป็นการทำเกษตรอินทรีย์ เนื่องจากการใช้สารเคมีส่งผลเสียต่อสุขภาพของเกษตรกร จึงทำให้เกิดการรวมกลุ่ม เพื่อทำการผลิตเกษตรอินทรีย์ ภายใต้ต้นแบบของเกษตรกรที่ผ่านการรับรองมาตรฐาน ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับแนวทางในการพัฒนาชีวิตของเกษตรกรให้ยั่งยืนของ Suridechakul (2021) พบว่า คุณภาพชีวิตด้านสุขภาพ เป็นปัจจัยสำคัญทำให้เกษตรกรมีสุขภาพดี เนื่องจากไม่ได้สัมผัสสารเคมีที่เป็นพิษ ทำให้มีคุณภาพในการดำเนินชีวิต เกิดการจ้างงานในชุมชน และมีความมั่นคงในการงาน

3) ปัจจัยที่ก่อให้เกิดการรวมกลุ่มทำการผลิตแบบเกษตรอินทรีย์ เนื่องจากเกษตรกรมีทัศนคติที่ดีสำหรับการผลิตแบบเกษตรอินทรีย์ และเกษตรอินทรีย์เป็นการผลิตที่สร้างความปลอดภัยต่อเกษตรกรที่เป็นแรงงานทำการผลิต และมีความ

ปลอดภัยต่อผู้บริโภค ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ Chaisaeng (2021) พบว่า การยอมรับของเกษตรกรต่อการทำเกษตรแบบอินทรีย์ เนื่องจากเกษตรกร มีพฤติกรรมยอมรับเกษตรแบบอินทรีย์ มีค่าเฉลี่ยสูงสุด และตัวแปรทัศนคติมีความสัมพันธ์กับค่านิยมต่อการทำเกษตรแบบอินทรีย์ และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ Pinthong *et al*. (2021) ที่ได้ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการยอมรับการผลิตมะพร้าวอินทรีย์ของเกษตรกรอำเภอบางสะพาน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ พบว่า ทัศนคติต่อการผลิตมะพร้าวอินทรีย์มีผลต่อการยอมรับการผลิตมะพร้าวอินทรีย์ของเกษตรกรในเชิงบวกคือ เกษตรกรมีทัศนคติที่เห็นด้วยต่อการผลิตมะพร้าวอินทรีย์เพิ่มมากขึ้น การยอมรับการผลิตมะพร้าวอินทรีย์จะเพิ่มมากขึ้น

4) กระบวนการพัฒนาเพื่อยกระดับการผลิตของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเข้าสู่การผลิตตามมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ เป็นกระบวนการผลิตที่อาศัยภูมิปัญญาของท้องถิ่นในพื้นที่ มีการรวมกลุ่มเพื่อทำการเกษตรแบบอินทรีย์ภายใต้ความร่วมมือกับหน่วยงานทั้งในและนอกพื้นที่ เพื่อเป็นแหล่งผลิตและจำหน่ายพืชที่เป็นเกษตรอินทรีย์ให้แก่ผู้บริโภค ผลการวิจัยสอดคล้องกับงานวิจัยของ Phuworakij *et al*. (2024) ที่ได้ศึกษาถึงการจัดการผลิตภัณฑ์แปรรูปภายใต้ภูมิปัญญาท้องถิ่นกลุ่มวิสาหกิจชุมชนอำเภอเมืองกาฬสินธุ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยการประเมินศักยภาพของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน มีการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ที่สร้างสรรค์ คำนึงถึงความต้องการซื้อของผู้บริโภค รวมทั้งการสร้างผลิตภัณฑ์ที่แสดงอัตลักษณ์ชุมชน

5) จำนวนเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการตั้งแต่การเข้ารับการอบรม การปลูกพืช การตรวจและปรับปรุงการผลิต มีจำนวนลดลง เนื่องจากเกษตรกรจะต้องผ่านการตรวจ และมีการปรับปรุงการปลูกพืชในทุกขั้นตอน จึงทำให้มีเกษตรกรเข้าร่วมโครงการ มีจำนวนลดลงจากผู้สนใจในครั้งแรก มีเกษตรกรที่ผ่านการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์จำนวน 4 คน หรือคิดเป็นร้อยละ 6.67 ของจำนวนสมาชิก เนื่องจากในครั้งนี้ เป็นการขอรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเป็นครั้งแรก ซึ่งผู้ที่ผ่านการรับรองมาตรฐาน เป็นสมาชิกหลักของกลุ่ม สามารถใช้เป็นเกษตรกรต้นแบบให้แก่สมาชิกท่านอื่น หรือกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในพื้นที่อื่นที่สนใจเข้ารับการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ได้

6) ทางด้านปัญหาและอุปสรรคการรวมกลุ่มของเกษตรกร เพื่อยกระดับเข้าสู่มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ มีข้อกำหนดเกี่ยวกับมาตรฐานการผลิตที่เป็นเกษตรอินทรีย์ในทุกขั้นตอน ทำให้มีเกษตรกรเข้าร่วมโครงการเพื่อขอใบรับรองมาตรฐานมีจำนวนลดลง ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรมีการอบรมความรู้ให้แก่เกษตรกรอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกษตรกรนำความรู้ที่ได้ไปปรับปรุงระบบการปลูกพืชตามมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ Larnlua *et al.* (2022) ได้ศึกษาถึงรูปแบบการพัฒนาผู้ประกอบการผลิตทางการเกษตรเพื่อสุขภาพ พบว่า องค์ประกอบหลักที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการพัฒนาผู้ประกอบการประกอบด้วย ด้านความรู้ของผู้ประกอบการ คือ สารสนเทศที่นำไปสู่การปฏิบัติ โดยเฉพาะความรู้เกี่ยวกับการเกษตร เพื่อผลิตเกษตรอินทรีย์ตั้งแต่การผลิต การตลาด และการขนส่ง ซึ่งจะทำให้การรวมกลุ่มของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน มีการรวมกลุ่มที่เข้มแข็ง สามารถทำการผลิตตามศักยภาพของชุมชนอันจะได้การรับรองมาตรฐานการผลิต ทำให้จำหน่ายสินค้าได้เพิ่มมากขึ้น

สรุป

กลุ่มวิสาหกิจชุมชนมีการรวมกลุ่ม มีการกำหนดแผนการดำเนินงาน มีการเข้ารับการอบรมทางวิชาการ มีการพัฒนาคุณภาพ มีการยื่นเข้ารับการตรวจรับรอง และมีการปรับปรุงผลการดำเนินงาน เนื่องจากข้อกำหนดเกี่ยวกับมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ มีเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการรอบที่หนึ่ง จำนวน 10 คน คิดเป็นร้อยละ 16.67 ของ

สมาชิก และรอบที่สอง มีเกษตรกร จำนวน 4 คน คิดเป็นร้อยละ 6.67 ที่ผ่านการรับรองมาตรฐาน เนื่องจากเป็นการขอรับการรับรองครั้งแรก ในการปลูกพืชแบบเดี่ยวรายบุคคล ผลการวิจัยแสดงถึงการยกระดับการผลิตจนผ่านการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ ปัจจัยที่ทำให้เกิดความสำเร็จ คือ เกษตรกรได้รับการอบรมความรู้มาตรฐานเกษตรอินทรีย์อย่างต่อเนื่อง ผลการวิจัยใช้เป็นต้นแบบในพื้นที่อื่น ๆ ได้ และมีความสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ของประเทศในการปลูกพืชตามมาตรฐานเกษตรอินทรีย์

เอกสารอ้างอิง

Chaisaeng, V. 2021. Farmers adoption of organic farming: An application of the theory of planned behavior and expectancy value. Journal of Economics and Management Strategy 8(2): 122-142. (in Thai)

Jiawiwatkul, U. 2010. Participatory Action Research: Concept Principle and Lesson. P.A Living, Bangkok. 132 p. (in Thai)

Kanta, T. and A. Tasena. 2022. Guidelines for developing farmers leading to organic agriculture system of the housewife community enterprise group in Ban Kokko, Maekasa sub-district, Mae Sot district, Tak province. Journal of Rajabhat Phetchabun 24(1): 67-75. (in Thai)

Larnlua, P., S. Wisuttipaet and T. Roopsing. 2022. Model development for agricultural health product producers. Technical Education Journal: King Mongkut's University of Technology North Bangkok 13(1): 1-12. (in Thai)

Lertpongpiroon, P. 2022. An analysis potential and cost of production of community enterprises in Ontai Sub-district for sustainable development. Journal of Strategy and Enterprise Competitiveness. 1(1): 18-31. (in Thai)

Louangphan, J., P. Kruekum, P. Parapanya and K. Areesrisom. 2022. Factors influencing organic agriculture standards practices of organic vegetable farmers in Vientiane Capital, Lao Peoples's Democratic Republic. Journal of Agricultural Production 4(2): 116-127. (in Thai)

Maneechoti, S. and D. Athinuwat. 2019. Success impacts on organic farming in small farmer community in Nakhon Sawan province. Thai Journal of Science and Technology 8(6): 596-608. (in Thai)

Mingchai, C. 2021. Socially-engaged scholarship: A systemic approach and academic benefits. Area Based Development Research Journal 13(5): 296-309. (in Thai)

Phuangprayong, K. 2018. Roles of creative economy and innovative behavior for community enterprise development in Thailand. Journal of Development Studies Thammasat University 1(1): 220-252. (in Thai)

Phuworakij, P., S. Duanguppama and K. Donsophon. 2024. Management products under the local wisdom of community enterprises groups, Mueang Kalasin district, Kalasin province. Journal of Community

Development and Life Quality 12(2): 117-127. (in Thai)

Pimsawat, J. and P. Treewannakul. 2018. Opinions on organic agriculture of consumers in Sampran model. Agriculture Science Journal 49(2): 113-124. (in Thai)

Pinthong, S., N. Yinguad and W. Niemhom. 2021. Factors affecting adoption of organic coconut production of farmers in Bang Saphan district, Prachuap Khiri Khan province. Journal for Social Sciences Research 12(1): 192-211. (in Thai)

Pompranee, P. 2015. Development of innovation and knowledge of agriculture appropriate technology by sufficiency economy of philosophy transfer to farmers in the community, Nakhon Pathom. Journal of Community Development Research (Humanities and Social Sciences) 8(1): 134-149. (in Thai)

Sookplung, D., C. Thawornratana and A. Jai-aree. 2022. Factors affecting organic farming of farmers in Suphan Buri province. Journal of Multidisciplinary in Humanities and Social Sciences 5(3): 1166-1184. (in Thai)

Suridechakul, W. 2021. Sustainable development of quality of life of agriculture farmers by organic agriculture: A case study of organic agriculture community, Khlongyong subdistrict, Phutthamonthon district, Nakhonpathom province. Academic Journal for the Humanities and Social Sciences Dhonburi Rajabhat University 4(3): 7-21. (in Thai)

Ueasangkomsate, P., K. Suthiwartnareuept and R. Chaveesuk. 2018. Organic agriculture practice, competitive advantage and cost performance for Thai farmers. Chulalongkorn Business Review 41(160): 102-135. (in Thai)

Xie, Y., H. Zhao, K. Pawlak and Y. Gao. 2015. The development of organic agriculture in China and the factors affecting organic farming. Journal of Agribusiness and Rural Development 2(36): 353-361.

การพัฒนาและยกระดับผลิตภัณฑ์ชุมชนเข้าสู่แพลตฟอร์มออนไลน์ เพื่อสร้างความยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชน

Development and Upgrading Community Products to Online Platforms to Create Sustainability of Community Enterprises

ลลิตา พิมทา[1] สิรวิชญ์ ปิ่นคำ[2] และ โชคชัย ศรีชัย[3]*

Lalita Pimta[1], Sriawit Pinkum[2] and Chokchai Srichai[3]*

[1]สาขาวิชาการบัญชี คณะบริหารธุรกิจและการบัญชี มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด จ. ร้อยเอ็ด 45120

[1]Department of Accounting, Faculty of Business Administration and Accountancy, Roi Et Rajabhat University 45120, Thailand

[2]สาขาวิชาการตลาดดิจิทัล คณะบริหารธุรกิจและการบัญชี มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด จ. ร้อยเอ็ด 45120

[2]Department of Digital Marketing, Faculty of Business Administration and Accountancy, Roi Et Rajabhat University 45120, Thailand

[3]คณะบริหารธุรกิจและการบัญชี มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด จ. ร้อยเอ็ด 45120

[3]Faculty of Business Administration and Accountancy, Roi Et Rajabhat University 45120, Thailand

*Corresponding author: E-mail: lalitapimta@hotmail.com

(Received: September 4, 2024; Revised: December 11, 2024; Accepted: January 17, 2024)

Abstract: This research aimed to develop and upgrade community products for their integration into online platforms and to evaluate the outcomes of these efforts. A mixed-methods approach were employed, incorporating both qualitative and quantitative research methods. Qualitative data were collected through focus group discussions and analyzed using content analysis. Quantitative data were gathered using questionnaires administered to 163 members of community enterprise groups within the service area of Roi Et Rajabhat University. The quantitative data were analyzed using descriptive statistics. The findings revealed that 20 community products were successfully developed and upgraded for online platforms. Among these, 5 products met FDA standards, 2 products achieved Gs-ORGANIC certification, and 3 products received M.P.C. certification. Additionally, 10 products are in the process of applying for FDA and M.P.C. certifications. The performance evaluation indicated that the overall appropriateness of the community product development process was rated at a high level ($\bar{x}$ = 3.88). Similarly, the implementation of operations based on the Balanced Scorecard (BSC) framework was also rated highly ($\bar{x}$ = 3.90). Furthermore, the application of online marketing strategies demonstrated a significant success ($\bar{x}$ = 4.12)

Keywords: Development, upgrading community products, online platforms, sustainability

บทคัดย่อ: การวิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาและยกระดับผลิตภัณฑ์ชุมชนเข้าสู่แพลตฟอร์มออนไลน์ และเพื่อประเมินผลการดำเนินงานดังกล่าว การวิจัยนี้ใช้วิธีการศึกษาแบบผสมผสานระหว่างการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเก็บข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์เนื้อหา ส่วนการวิจัยเชิงปริมาณเก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในพื้นที่บริการของมหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด จำนวน 163 ราย การวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีการสถิติเชิงพรรณนา ผลการพัฒนาและยกระดับผลิตภัณฑ์ชุมชนเข้าสู่แพลตฟอร์มออนไลน์ พบว่า

ผลิตภัณฑ์ชุมชนได้รับการพัฒนาและยกระดับเข้าสู่แพลตฟอร์มออนไลน์ จำนวน 20 ผลิตภัณฑ์ โดยได้มาตรฐาน อย. จำนวน 5 ผลิตภัณฑ์ กษ-ORGANIC จำนวน 2 ผลิตภัณฑ์ มผช. จำนวน 3 ผลิตภัณฑ์ นอกจากนี้ยังมี 10 ผลิตภัณฑ์ที่อยู่ระหว่างยื่นขอมาตรฐาน อย. และ มผช. ผลการประเมินการดำเนินงาน พบว่า ความเหมาะสมของกระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนโดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ =3.88) มีความเหมาะสมของการดำเนินงานตามแนวทาง BSC โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ =3.90) และมีความสำเร็จการใช้กลยุทธ์การตลาดออนไลน์โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ =4.12)

คำสำคัญ: การพัฒนา ยกระดับผลิตภัณฑ์ชุมชน แพลตฟอร์มออนไลน์ ความยั่งยืน

คำนำ

ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566-2570) ได้ให้ความสำคัญกับการประยุกต์ใช้องค์ความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีสมัยใหม่ และความคิดสร้างสรรค์เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ และมีกลไกขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานราก โดยสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนด้วยการรวมกลุ่มอย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580) ที่ส่งเสริมการนำอัตลักษณ์พื้นถิ่นและภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทยมาใช้ในการผลิตสินค้าและผลิตภัณฑ์การเกษตรที่มีมูลค่าเพิ่มสูง และส่งเสริมการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาและเทคโนโลยีในการพัฒนากระบวนการผลิตและบรรจุภัณฑ์ ซึ่ง Khatasombun (2020) รายงานว่า การพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชนที่เหมาะสมกับชุมชนช่วยให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ใหม่ เป็นการสร้างความมั่นคงของเศรษฐกิจฐานราก และ Sanglar *et al.* (2022) รายงานว่า การพัฒนาองค์ความรู้เศรษฐกิจฐานรากของชุมชนสู่ความยั่งยืน ควรมีการพัฒนาตามความต้องการของชุมชนที่สามารถนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาสร้างสรรค์ทำให้เกิดการรวมกลุ่ม สอดคล้องกับ Innunjai and Natakalo (2022) รายงานว่า การพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนให้มีอาชีพ มีรายได้ ทำให้ชุมชนนำทรัพยากรในท้องถิ่นมาสร้างมูลค่าเพิ่มเป็นสินค้าที่จำหน่ายทั้งในพื้นที่และต่างพื้นที่ ทำให้ชุมชนมีการสร้างอาชีพทั้งประเทศในอัตราที่สูงขึ้น

ข้อมูลจาก Jaisuetrong (2020) รายงานว่า สภาพปัญหาของผู้ผลิตในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน คือ ผลิตภัณฑ์ขาดความเป็นเอกลักษณ์ มีกำไรต่ำ จำหน่ายได้ช้า ขาดช่องทางการจัดจำหน่ายที่หลากหลาย ขาดการส่งเสริมทางการตลาด ขาดการควบคุมการผลิต ขาดทักษะในการพัฒนานวัตกรรมใหม่ ๆ ชุมชนอยู่ห่างไกลจากตัวเมือง และคุณภาพผลิตภัณฑ์ชุมชนไม่สามารถนำไปต่อยอดเพิ่มมูลค่าได้

จากสภาพปัญหาดังกล่าวจะเห็นได้ว่าการพัฒนาและยกระดับผลิตภัณฑ์ชุมชนเข้าสู่แพลตฟอร์มออนไลน์เป็นอีกแนวทางหนึ่งสำหรับการแก้ไขปัญหาดังกล่าว ซึ่งสอดคล้องกับ Srisura *et al.* (2022) รายงานว่า การนำแพลตฟอร์มออนไลน์ไปใช้งานก่อให้เกิดการส่งเสริมทัศนคติที่ดีในการประกอบอาชีพในรูปแบบใหม่ สร้างรายได้เพิ่มขึ้น สอดคล้องกับ Nualsut *et al.* (2024) รายงานว่า กลุ่มวิสาหกิจชุมชนจะได้รับประโยชน์ของดิจิทัลแพลตฟอร์ม ซึ่งช่วยให้ผู้ผลิตสินค้าชุมชนสามารถเข้าถึงลูกค้าได้ทั่วโลก และยังสอดคล้องกับ Mangkornsila *et al.* (2024) รายงานว่า การใช้สื่อสังคมออนไลน์ช่วยกระตุ้นให้เกิดการรับรู้ทุนทางวัฒนธรรม เพิ่มมูลค่าสร้างการจดจำและสร้างรายได้อย่างยั่งยืน ซึ่ง Manirochana *et al.* (2021) รายงานว่า แนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์วิสาหกิจชุมชนประกอบด้วย พัฒนาผู้ประกอบการให้มีความรู้เรื่องการทำบัญชี การคำนวณต้นทุนและลดต้นทุน ร่วมมือกับมหาวิทยาลัยพัฒนาผลิตภัณฑ์ พัฒนาความรู้และทักษะความคิดสร้างสรรค์และการออกแบบผลิตภัณฑ์ สร้างสรรค์สินค้าให้มีเอกลักษณ์

เพิ่มช่องทางการจัดจำหน่ายทางออนไลน์ และส่งเสริมให้ยื่นขอการรับรองมาตรฐานสินค้า

กลุ่มวิสาหกิจชุมชนในพื้นที่บริการของมหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด ผลิตสินค้าหลากหลายชนิดแต่สินค้าขาดอัตลักษณ์ ไม่มีมาตรฐานผลิตภัณฑ์ บรรจุภัณฑ์ไม่ดึงดูดผู้บริโภค ช่องทางการจัดจำหน่ายออนไลน์มีจำนวนน้อย การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาและยกระดับผลิตภัณฑ์ชุมชนเข้าสู่แพลตฟอร์มออนไลน์ ซึ่งผลจากการศึกษาสามารถใช้เป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายการส่งเสริมกลุ่มวิสาหกิจชุมชนให้มีความเข็มแข็งต่อไป

อุปกรณ์และวิธีการ

ดำเนินการวิจัยระหว่างเดือนมีนาคม - กรกฎาคม 2567 พื้นที่วิจัย คือ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนในพื้นที่บริการของมหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด ได้แก่ ตำบลโพนสูง อำเภอ ปทุมรัตน์ ตำบลนาเลิง อำเภอเสลภูมิ ตำบลธวัชบุรี อำเภอธวัชบุรี ตำบลดงสิงห์ อำเภอจังหาร ตำบล กู่กาสิงห์ อำเภอเกษตรวิสัย ตำบลหนองแก้ว อำเภอเมืองร้อยเอ็ด ตำบลเมืองเปลือย อำเภอ ศรีสมเด็จ ตำบลโพธิ์ทอง อำเภอโพนทอง ตำบล ดงลาน อำเภอเมืองร้อยเอ็ด โดยใช้กระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนตามแนวคิดของ Supachariyawat (2022) ประกอบด้วย 1) ด้านรูปแบบ 2) ด้านบรรจุภัณฑ์ 3) ด้านคุณภาพผลิตภัณฑ์ 4) ด้านอัตลักษณ์ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และประเมินผลการดำเนินงานตามแนวทาง Balanced Scorecard (BSC) 4 มุมมอง (Kaplan and Norton, 1996) ได้แก่ 1) มุมมองด้านการเงิน (financial perspective) 2) มุมมองด้านลูกค้า (customer perspective) 3) มุมมองด้านกระบวนการภายใน(internal process perspective) 4) มุมมองด้านการเรียนรู้และการพัฒนา (learning and growth perspective)

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างคือ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนในพื้นที่บริการของมหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด จำนวน 10 กลุ่ม สมาชิกจำนวน 163 คน ได้แก่ 1) กลุ่มวิสาหกิจชุมชนทอผ้าบ้านท่าม่วง ตำบลโพนสูง อำเภอ ปทุมรัตน์ 2) กลุ่มวิสาหกิจชุมชนทอผ้าไหม ตำบลนาเลิง อำเภอเสลภูมิ 3) กลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านสมุนไพรชีหัวโนน ตำบลธวัชบุรี อำเภอธวัชบุรี 4) กลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปถั่วลิสงบ้านป่าน ตำบลดงสิงห์ อำเภอจังหาร 5) กลุ่มวิสาหกิจชุมชนทอผ้าไหมมัดหมี่บ้านกู่กาสิงห์ ตำบลกู่กาสิงห์ อำเภอเกษตรวิสัย 6) กลุ่มวิสาหกิจชุมชนสมุนไพรโฟล์ค 101 ญาณภัทรสมุนไพร ตำบลหนองแก้ว อำเภอเมืองร้อยเอ็ด 7) กลุ่มวิสาหกิจชุมชนทอผ้ามุกเมืองศรี ตำบลเมืองเปลือย อำเภอศรีสมเด็จ 8) กลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านดอนยาง ตำบลโพธิ์ทอง อำเภอโพนทอง 9) กลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านไร่แก่นตะวัน 101 ตำบลดงลาน อำเภอเมืองร้อยเอ็ด และ 10) กลุ่มวิสาหกิจชุมชนผลิตแป้งข้าวหอมมะลิ 105 บ้านเล้า ตำบลหนองแก้ว อำเภอเมืองร้อยเอ็ด

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลมีดังนี้

1) การสนทนากลุ่ม โดยมีประเด็นการสนทนากลุ่มเกี่ยวกับการพัฒนาและยกระดับผลิตภัณฑ์ชุมชนเข้าสู่แพลตฟอร์มออนไลน์ ประกอบด้วย ด้านรูปแบบ ด้านบรรจุภัณฑ์ ด้านคุณภาพผลิตภัณฑ์ ด้านอัตลักษณ์ ภูมิปัญญาท้องถิ่น

2) แบบสอบถาม เพื่อประเมินผลการดำเนินงานการพัฒนาและยกระดับผลิตภัณฑ์ชุมชนเข้าสู่แพลตฟอร์มออนไลน์ แบ่งออกเป็น 2 ชุด ดังนี้

2.1) ชุดที่ 1 การพัฒนาและยกระดับผลิตภัณฑ์ชุมชนเข้าสู่แพลตฟอร์มออนไลน์เพื่อสร้างความยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชน แบ่งออกเป็น 5 ตอน และมีจำนวนข้อคำถามในตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน 5 ข้อ ตอนที่ 2 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับวิสาหกิจชุมชน จำนวน 6 ข้อ ตอนที่ 3 ความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการต้นทุน จำนวน 5 ข้อตอนที่ 4 ความคิดเห็นเกี่ยวกับกระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน จำนวน 20 ข้อ และตอนที่ 5 ความคิดเห็นเกี่ยวกับผลการดำเนินงาน จำนวน 20 ข้อ

2.2) ชุดที่ 2 กลยุทธ์การตลาดออนไลน์ที่มีผลต่อความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชน แบ่งออกเป็น 3 ตอน และมีจำนวนข้อคำถามในตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน 5 ข้อ ตอนที่ 2 ความคิดเห็นเกี่ยวกับความสำเร็จทางการตลาดออนไลน์ของวิสาหกิจชุมชน จำนวน 23 ข้อ ตอนที่ 3 ความคิดเห็นเกี่ยวกับเครื่องมือตลาดออนไลน์ จำนวน 7 ข้อ

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1) การสนทนากลุ่ม เพื่อให้กลุ่มวิสาหกิจชุมชนทั้ง 10 กลุ่ม ได้แสดงความเห็นและหาข้อสรุปร่วมกันเกี่ยวกับการพัฒนาและยกระดับผลิตภัณฑ์ชุมชนเข้าสู่แพลตฟอร์มออนไลน์ ประกอบด้วย ด้านรูปแบบ ด้านบรรจุภัณฑ์ ด้านคุณภาพผลิตภัณฑ์ ด้านอัตลักษณ์ ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยแต่ละกลุ่มมีสมาชิกเข้าร่วม 10 – 15 คน มีการประชุมย่อยของแต่ละกลุ่ม 2 ครั้ง จากนั้นนำผลที่ได้จากการสนทนามาวิเคราะห์และสรุปประเด็นสำคัญเพื่อนำมากำหนดเป็นแนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์และยกระดับผลิตภัณฑ์ชุมชนเข้าสู่แพลตฟอร์มออนไลน์ให้กับกลุ่มวิสาหกิจชุมชนทั้ง 10 กลุ่ม และจัดฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการให้กับสมาชิกกลุ่ม เรื่อง การพัฒนาและยกระดับคุณภาพผลิตภัณฑ์ การเพิ่มช่องทางการตลาดออนไลน์

2) หลังจากฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการให้กับสมาชิกกลุ่มและกลุ่มได้ทดลองนำความรู้ที่ได้รับจากการอบรมไปดำเนินการฝึกปฏิบัติจริงในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน ด้านรูปแบบ ด้านบรรจุภัณฑ์ ด้านคุณภาพผลิตภัณฑ์ ด้านอัตลักษณ์ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และวางจำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชนในตลาดออนไลน์ ระยะเวลา 5 เดือน จากนั้นนำแบบสอบถามทั้ง 2 ชุด ไปเก็บข้อมูลกับสมาชิกกลุ่ม จำนวน 10 กลุ่ม สมาชิก 163 คน โดยนักวิจัยลงพื้นที่เก็บข้อมูลกับสมาชิกกลุ่มแต่ละกลุ่ม ณ ที่ตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ซึ่งจะกำหนดวันนัดหมายในการลงพื้นที่แจ้งให้สมาชิกกลุ่มทราบล่วงหน้า

การวิเคราะห์ข้อมูล

1) ข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้จากการสนทนากลุ่มใช้การวิเคราะห์เนื้อหา โดยจะวิเคราะห์ไปพร้อมกับการรวบรวมข้อมูลและทำงานย้อนกลับไปมาระหว่างเก็บข้อมูลกับการวิเคราะห์ข้อมูล จนกระทั่งข้อมูลมีความครบถ้วนสมบูรณ์แล้วจึงนำข้อมูลมาจัดหมวดหมู่และสรุปเป็นแนวทางในการพัฒนาผลิตภัณฑ์และยกระดับผลิตภัณฑ์ชุมชนเข้าสู่แพลตฟอร์มออนไลน์

2) ข้อมูลเชิงปริมาณที่ได้จากแบบสอบถาม ใช้สถิติเชิงพรรณนา (descriptive statistics) โดยการหาค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการศึกษา

1. ผลการพัฒนาและยกระดับผลิตภัณฑ์ชุมชนเข้าสู่แพลตฟอร์มออนไลน์ พบว่า ทุกกลุ่มมีความพร้อมในการเข้าร่วมโครงการวิจัยการพัฒนาและยกระดับผลิตภัณฑ์ชุมชน และเนื่องจากส่วนใหญ่กลุ่มมีระยะเวลาในการดำเนินงาน 6-10 ปี ทำให้กลุ่มมีผู้นำที่เข้มแข็งและผลิตภัณฑ์เป็นที่รู้จักของลูกค้า อย่างไรก็ตาม ผลิตภัณฑ์ของกลุ่มยังขาดการพัฒนาและยกระดับคุณภาพผลิตภัณฑ์ให้ตรงกับความต้องการของตลาด อีกทั้งพฤติกรรมการซื้อของผู้บริโภคได้เปลี่ยนไปซื้อสินค้าทางออนไลน์มากขึ้น แต่ขณะที่กลุ่มวิสาหกิจชุมชนส่วนใหญ่ยังคงใช้ช่องทางการจัดจำหน่ายแบบออฟไลน์ ดังนั้นผลิตภัณฑ์ชุมชนที่ได้รับการพัฒนาและยกระดับด้านรูปแบบ ด้านบรรจุภัณฑ์ ด้านคุณภาพผลิตภัณฑ์ ด้านอัตลักษณ์ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชนผ่านช่องทางตลาดออนไลน์ กลุ่มละ 2 ผลิตภัณฑ์ รวมทั้งสิ้น 20 ผลิตภัณฑ์ โดยได้มาตรฐาน อย. จำนวน 5 ผลิตภัณฑ์ กษ-ORGANIC จำนวน 2 ผลิตภัณฑ์ มผช. จำนวน 3 ผลิตภัณฑ์ และอยู่ระหว่างยื่นขอมาตรฐาน อย. และ มผช. จำนวน 10 ผลิตภัณฑ์ ซึ่งการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชนที่ได้รับการพัฒนาและยกระดับผลิตภัณฑ์ชุมชนผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ทำให้กลุ่มวิสาหกิจชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้น

โดยเฉลี่ยต่อปี ร้อยละ 29.85 จำแนกตามหมวดหมู่ประเภทผลิตภัณฑ์ ดังนี้

1) ประเภทอาหารและเครื่องดื่ม จำนวน 4 กลุ่ม รวม 8 ผลิตภัณฑ์ ประกอบด้วย (1) กลุ่มแปรรูปถั่วลิสง ตำบลดงสิงห์ อำเภอจังหาร ได้แก่ ถั่วตัดชาโคล และถั่วเคลือบวาซาบิ (อยู่ระหว่างยื่นขอมาตรฐาน อย. จำนวน 2 ผลิตภัณฑ์) (2) กลุ่มวิสาหกิจชุมชนผลิตแป้งข้าวหอมมะลิ 105 ตำบลหนองแก้ว อำเภอเมืองร้อยเอ็ด ได้แก่ แป้งบราวนี่กึ่งสำเร็จรูป และแป้งข้าวหอมมะลิ (ได้มาตรฐาน อย. จำนวน 2 ผลิตภัณฑ์) (3) กลุ่มวิสาหกิจชุมชนข้าวอินทรีย์ดอนยานาง ตำบลโพธิ์ทอง อำเภอโพนทอง ได้แก่ น้ำข้าวโพด และข้าวพองโพด (ได้มาตรฐาน กษ-ORGANIC จำนวน 2 ผลิตภัณฑ์) (4) กลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านไร่แก่นตะวัน 101 ตำบลดงลาน อำเภอเมืองร้อยเอ็ด ได้แก่ ชาแก่นตะวัน (อยู่ระหว่างยื่นขอมาตรฐาน อย.) และน้ำพริกปูนา (ได้มาตรฐาน อย.) และแสดงผลใน Figure 1

Figure 1. Types Food and Drink

2) ประเภทผ้า เครื่องแต่งกาย จำนวน 3 กลุ่ม รวม 6 ผลิตภัณฑ์ ประกอบด้วย (1) กลุ่มวิสาหกิจชุมชนทอผ้าบ้านท่าม่วง ตำบลโพนสูง อำเภอปทุมรัตต์ ได้แก่ ผ้าขาวม้าลายดอกบัวแดง และถุงหอมจากผ้าขาวม้า (อยู่ระหว่างยื่นขอมาตรฐาน มผช. จำนวน 2 ผลิตภัณฑ์) (2) กลุ่มวิสาหกิจทอผ้าไหม ตำบลนาเลิง อำเภอเสลภูมิ ได้แก่ ผ้าถุง และผ้าคลุมไหล่ (อยู่ระหว่างขอมาตรฐาน มผช. จำนวน 2 ผลิตภัณฑ์) (3) วิสาหกิจชุมชนกลุ่มทอผ้าไหมมัดหมี่บ้านกู่กาสิงห์ ตำบลกู่กาสิงห์ อำเภอเกษตรวิสัย ได้แก่ ผ้าทอมือย้อมสีธรรมชาติ และผ้าคลุมไหล่ย้อมสีธรรมชาติ (อยู่ระหว่างยื่นขอมาตรฐาน มผช. จำนวน 2 ผลิตภัณฑ์) แสดงผลใน Figure 2

1. Red lotus pattern fabric

2. Scented bag

3. Sarong

4. Shawl

5. Naturally dyed fabric

6. Naturally dyed shawl

Figure 2. Types cloth/apparel

3) ประเภทของใช้/ของตกแต่ง/ของที่ระลึก จำนวน 1 กลุ่ม รวม 2 ผลิตภัณฑ์ คือ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนทอผ้ามุกเมืองศรี ตำบลเมืองเปลือย อำเภอศรีสมเด็จ ผลิตภัณฑ์ 2 ชนิด ได้แก่ หมอนหนุนมะละกอ และเสื้อยูกาตะ (ได้มาตรฐาน มผช. จำนวน 2 ผลิตภัณฑ์) แสดงผลใน Figure 3

1. Papaya pillow

2. Yuka shirt

Figure 3. Types Items/decorations/souvenirs

4) ประเภทสมุนไพรที่ไม่ใช่อาหาร จำนวน 2 กลุ่ม รวม 4 ผลิตภัณฑ์ ประกอบด้วย (1) กลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านสมุนไพรชีหัวโนน ตำบลธวัชบุรี อำเภอธวัชบุรี ได้แก่ ยาดมสมุนไพร (อยู่ระหว่างยื่นขอมาตรฐาน มผช.) และลูกประคบสมุนไพร (ได้มาตรฐาน มผช.) (2) กลุ่มวิสาหกิจชุมชนสมุนไพรโฟล์ค 101 ผลิตภัณฑ์ OTOP ญาณภัทรสมุนไพร ตำบลหนองแก้ว อำเภอเมืองร้อยเอ็ด ผลิตภัณฑ์คือ เซรั่มบำรุงผิวหน้า และสบู่สิว (ได้มาตรฐาน อย. จำนวน 2 ผลิตภัณฑ์) แสดงผลใน Figure 4

1. Inhalant

2. Compress

3. Facial serum

4. Acne soap

Figure 4. Types non-food herbs

2. ผลประเมินผลการดำเนินการพัฒนาและยกระดับผลิตภัณฑ์ชุมชนเข้าสู่แพลตฟอร์มออนไลน์ หลังจากกลุ่มวิสาหกิจชุมชนทั้ง 10 กลุ่ม ได้รับการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการและกลุ่มได้ทดลองนำความรู้ที่ได้รับจากการอบรมไปดำเนินการฝึกปฏิบัติจริงระยะเวลา 5 เดือน มีดังนี้

2.1) การพัฒนาและยกระดับผลิตภัณฑ์ชุมชนเข้าสู่แพลตฟอร์มออนไลน์เพื่อสร้างความยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชน พบว่า ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ผู้ตอบแบบสอบถามโดยส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง คิดเป็นร้อยละ 79.80 มีอายุ 50 ปีขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 62.00 การศึกษาระดับประถมศึกษา คิดเป็นร้อยละ 44.20 ตำแหน่งงานหน้าที่ในกลุ่มเป็นสมาชิกกลุ่ม คิดเป็นร้อยละ 94.50 มีประสบการณ์ในการทำงาน 6-10 ปี คิดเป็นร้อยละ 42.90 รูปแบบของวิสาหกิจชุมชนส่วนใหญ่เป็นห้างหุ้นส่วน คิดเป็นร้อยละ 50.00 มีจำนวนสมาชิก 1-30 คน คิดเป็นร้อยละ 60.00 ทุนจดทะเบียน 200,001-250,000 คิดเป็นร้อยละ 80.00 ระยะเวลาในการดำเนินงานของกลุ่ม 6-10 ปี คิดเป็นร้อยละ 70.00 และมีรายได้เฉลี่ยต่อปี 100,001-150,000 คิดเป็นร้อยละ 70.00 โดยกลุ่มได้มีการบริหารจัดการต้นทุนอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ =3.95, S.D.=0.66) และผลการประเมินความเหมาะสมของกระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน แสดงดัง Table 1

Table 1. Evaluation of suitability for the community product development process

Development	Mean	Std. deviation	Level of suitable
Product Format	3.86	0.70	Very suit abled
Product Packaging	3.84	0.72	Very suit abled
Product Quality	3.92	0.68	Very suit abled
Product Identity	3.89	0.69	Very suit abled
Overall	**3.88**	**0.67**	**Very suit abled**

Remarks: 4.51-5.00 = Extremely suit abled, 3.51 –4.50 = Very suit abled, 2.51 –3.50 = Moderately suit abled, 1.51 –2.50 = Slightly suit abled, 1.00 –1.51 = The most slightly suit abled

จากตารางที่ 1 การประเมินความเหมาะสมของกระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน พบว่า มีความเหมาะสมของกระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนโดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ =3.88, S.D.= 0.67) เมื่อพิจารณารายด้านมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากทุกด้าน ด้านคุณภาพผลิตภัณฑ์ ($\bar{x}$ =3.92, S.D.= 0.68) ตามด้วยด้านอัตลักษณ์ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ($\bar{x}$ =3.89, S.D.= 0.69) ด้านรูปแบบ ($\bar{x}$ =3.86, S.D.= 0.70) และด้านบรรจุภัณฑ์ ($\bar{x}$ =3.84, S.D.= 0.72) ตามลำดับ

2.2) การประเมินผลการดำเนินงานตามแนวทาง balanced scorecard (BSC) 4 มุมมอง แสดงดัง Table 2

Table 2. Evaluation of according to the balanced scorecard (BSC)

Balanced scorecard	Mean	Std. deviation	Level of suitable
Customer	3.88	0.65	Very suit abled
Internal Processes	3.87	0.67	Very suit abled
Organizational learning and growth	4.02	0.65	Very suit abled
Financial	3.84	0.68	Very suit abled
Overall	**3.90**	**0.64**	**Very suit abled**

Remarks: 4.51-5.00 = Extremely suit abled, 3.51 –4.50 = Very suit abled, 2.51 –3.50 = Moderately suit abled, 1.51 –2.50 = Slightly suit abled, 1.00 –1.51 = The most slightly suit abled

จากตารางที่ 2 การประเมินผลการดำเนินงานตามแนวทาง Balanced Scorecard (BSC) 4 มุมมอง พบว่า มีความเหมาะสมของการดำเนินงานตามแนวทาง BSC โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ =3.90, S.D.= 0.64) เมื่อพิจารณารายด้านมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากทุกด้าน ด้านการเรียนรู้และการเติบโตขององค์กร ($\bar{x}$ =4.02, S.D.= 0.65) ตามด้วยด้านลูกค้า ($\bar{x}$ =3.88, S.D.= 0.65) ด้านกระบวนการภายใน ($\bar{x}$ =3.87, S.D.= 0.67) และด้านการเงิน ($\bar{x}$ =3.84, S.D.= 0.68) ตามลำดับ

2.3 การประเมินผลความสำเร็จการใช้กลยุทธ์การตลาดออนไลน์ของวิสาหกิจชุมชน แสดงดัง Table 3

Table 3. Evaluating the success of using online marketing strategies of community enterprises

Online marketing strategy	Mean	Std. deviation	Level of success
Product characteristics	4.17	0.64	Very succeed
Quality aspects of online markets	4.10	0.69	Very succeed
Value that customers perceive	4.05	0.69	Very succeed
Social information	4.09	0.83	Very succeed
Electronic satisfaction	4.14	0.59	Very succeed
Electronic trust	4.19	0.60	Very succeed
Electronic loyalty	4.08	0.87	Very succeed
Overall	**4.12**	**0.63**	**Very succeed**

Remarks: 4.51-5.00 = Extremely succeed, 3.51-4.50 = Very succeed, 2.51-3.50 = Moderately succeed, 1.51 -2.50 = Slightly succeed, 1.00 –1.51 = The most slightly succeed

จากตารางที่ 3 การประเมินผลความสำเร็จการใช้กลยุทธ์การตลาดออนไลน์ของวิสาหกิจชุมชน พบว่า กลุ่มวิสาหกิจชุมชน มีความสำเร็จการใช้กลยุทธ์การตลาดออนไลน์โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ =4.12, S.D.= 0.63) เมื่อพิจารณารายด้านมีความสำเร็จอยู่ในระดับมากทุกด้าน ด้านความไว้วางใจอิเล็กทรอนิกส์ ($\bar{x}$ =4.19, S.D.= 0.60) ตามด้วยด้านลักษณะของผลิตภัณฑ์ ($\bar{x}$ =4.17, S.D.= 0.64) ด้านความพึงพอใจทางอิเล็กทรอนิกส์ ($\bar{x}$ =4.14, S.D.= 0.59) ด้านคุณภาพของตลาดออนไลน์ ($\bar{x}$ =4.10, S.D.= 0.69) ด้านข้อมูลทางสังคม ($\bar{x}$ =4.09, S.D.= 0.83) ด้านความภักดีทางอิเล็กทรอนิกส์ ($\bar{x}$ =4.08, S.D.= 0.87) และด้านคุณค่าที่ลูกค้ารับรู้ ($\bar{x}$ =4.05, S.D.= 0.69) ตามลำดับ

วิจารณ์

จากการศึกษาการพัฒนาและยกระดับผลิตภัณฑ์ชุมชนเข้าสู่แพลตฟอร์มออนไลน์เพื่อสร้างความยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชน สามารถอภิปรายผลดังนี้

1) การพัฒนาและยกระดับผลิตภัณฑ์ชุมชนเข้าสู่แพลตฟอร์มออนไลน์เพื่อเพิ่มยอดขายและสร้างความยั่งยืนให้กับกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ต้องพัฒนาและยกระดับคุณภาพผลิตภัณฑ์ให้ตรงกับความต้องการของตลาดทั้งด้านรูปแบบ บรรจุภัณฑ์ คุณภาพผลิตภัณฑ์ และอัตลักษณ์ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และพัฒนาช่องทางการตลาดออนไลน์ควบคู่กับการขายออฟไลน์ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Jaisuetrong (2020) พบว่า สภาพปัญหาในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนคือ ผลิตภัณฑ์ขาดความเป็นเอกลักษณ์ ช่องทางการจัดจำหน่ายขาดความหลากหลาย ผลผลิตและคุณภาพผลิตภัณฑ์ของชุมชนไม่สามารถนำไปต่อยอดการเพิ่มมูลค่าได้ และการศึกษาของ Supachariyawat (2022) เรื่องการประเมินศักยภาพชุมชนกลุ่มผ้าไหมทอมือบ้านสุขสำราญ จังหวัดสระแก้ว พบว่า กลุ่มวิสาหกิจชุมชนมีศักยภาพและความพร้อมในการเข้าร่วมโครงการวิจัยจึงได้รับการพัฒนาผลิตภัณฑ์โดยได้กระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ได้แก่ ด้านรูปแบบบรรจุภัณฑ์ คุณภาพผลิตภัณฑ์ และอัตลักษณ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งแนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนควรได้รับการกำหนดให้เหมาะสมกับวิถีของชุมชน วัฒนธรรมและศักยภาพเฉพาะตัวของวิสาหกิจชุมชนในแต่ละกลุ่ม และสอดคล้องกับ Manirochana *et al.* (2021) พบว่า แนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์วิสาหกิจชุมชน ประกอบด้วย 1) ส่งเสริมการพัฒนาผู้ประกอบการและผู้ผลิต 2) ร่วมมือกับมหาวิทยาลัยพัฒนาผลิตภัณฑ์ 3) พัฒนาความรู้และทักษะความคิดสร้างสรรค์และการออกแบบผลิตภัณฑ์ให้กับผู้ประกอบการ 4) สร้างสรรค์สินค้าให้มีเอกลักษณ์เฉพาะสร้างความแตกต่าง ความหลากหลาย 5) เพิ่มช่องทางการจัดจำหน่ายทางออนไลน์และการสื่อสารบนสื่อสังคมออนไลน์ และ 6) ส่งเสริมให้ผู้ประกอบการผลิตภัณฑ์ชุมชนยื่นขอการรับรองมาตรฐานสินค้า

2) จากผลประเมินผลการดำเนินงานการพัฒนาและยกระดับผลิตภัณฑ์ชุมชนเข้าสู่แพลตฟอร์มออนไลน์ พบว่า ด้านคุณภาพผลิตภัณฑ์ต้องมีฉลากสินค้าให้ข้อมูลครบถ้วน เช่น วัน เดือน ปีที่ผลิต/หมดอายุ ด้านอัตลักษณ์ ภูมิปัญญาท้องถิ่นต้องมีการต่อยอดจากภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านรูปแบบผลิตภัณฑ์ต้องมีรูปแบบสีสันสวยงาม มีเอกลักษณ์ มีความน่าสนใจ และจดจำตราสินค้าได้ และด้านบรรจุภัณฑ์ต้องสามารถดึงดูดความสนใจและชักจูงให้เกิดการซื้อ สอดคล้องกับงานวิจัยของ Lavong *et al.* (2021) พบว่า ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์ในด้านต่าง ๆ ได้แก่ ด้านรูปแบบ ความคิดเห็นโดยรวมอยู่ในระดับมาก ได้แก่ เหมาะสมที่จะนำไปเป็นของฝาก ของที่ระลึก ด้านบรรจุภัณฑ์ ความคิดเห็นโดยรวมอยู่ในระดับมาก ได้แก่ ราคามีความเหมาะสมเมื่อเทียบกับปริมาณ ด้านคุณภาพผลิตภัณฑ์ ความคิดเห็นโดยรวมอยู่ในระดับมาก ได้แก่ มีหน้าร้านหรือฝากขายตามร้านขายของฝากของจังหวัด และด้านภูมิปัญญา ความคิดเห็นโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ได้แก่ ผลิตภัณฑ์มีลักษณะการแสดงออกถึงความคิดสร้างสรรค์ในการออกแบบรูปร่าง รูปทรงมีอัตลักษณ์

ลวดลายเฉพาะตนไม่ซ้ำใคร และสอดคล้องกับ Supachariyawat (2022) พบว่า ด้านการใช้งานและด้านการตลาด ในภาพรวมมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก ด้านการใช้งานสินค้ามีรูปแบบสวยงามมีเอกลักษณ์อยู่ในระดับมากที่สุด บรรจุภัณฑ์ที่ออกแบบใหม่นี้มีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก และการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์บรรจุภัณฑ์และช่องทางการจัดจำหน่าย ตลอดทั้งพัฒนากลยุทธ์ทางการตลาดที่เหมาะสมกับศักยภาพและความสามารถของวิสาหกิจชุมชนอันคำนึงถึงความยั่งยืนในการพัฒนาธุรกิจ นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับ Namwat and Janapiraganit (2023) พบว่า ผลิตภัณฑ์กระเป๋าผักตบชวารูปแบบใหม่ที่มีการผสมผสานลายผ้าปักสามารถสร้างเอกลักษณ์โดดเด่นได้ และผู้บริโภคเห็นด้วยกับผลิตภัณฑ์ ตราผลิตภัณฑ์ และบรรจุภัณฑ์ที่พัฒนาขึ้นใหม่ในระดับมาก และ Saiwong *et al*. (2025) พบว่า การสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์จักสานจากหญ้าสามเหลี่ยม วัสดุธรรมชาติที่เกิดจากภูมิปัญญาดั้งเดิมของชุมชนในพื้นที่จังหวัดน่านผสานรวมกับความรู้ทางวิทยาศาสตร์และการออกแบบร่วมสมัย จะสร้างรายได้ให้กับชุมชนจักสานในจังหวัดน่านได้อย่างยั่งยืน

3) จากการประเมินผลการดำเนินงานตามแนวทาง balanced scorecard (BSC) 4 มุมมอง พบว่า มีความเหมาะสมของการดำเนินงานตามแนวทาง BSC โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายด้านมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยเรียงลำดับความเหมาะสมจากมากไปหาน้อยดังนี้ ด้านการเรียนรู้และการเติบโตขององค์กร มีการพัฒนาผลิตภัณฑ์อย่างสม่ำเสมอ ซึ่งนำมาใช้เป็นส่วนหนึ่งในการดำเนินงานเพื่อให้ลูกค้าเกิดความประทับใจ ด้านลูกค้า การเป็นที่ยอมรับด้านผลิตภัณฑ์และราคาของลูกค้า ด้านกระบวนการภายใน รูปแบบของผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์ตรงกับความต้องการของลูกค้า และสร้างความได้เปรียบทางการแข่งขัน และสร้างความพึงพอใจให้กับลูกค้า และด้านการเงิน มีการสร้างมูลค่าเพิ่มของผลิตภัณฑ์โดยอาศัยกลยุทธ์ทางการตลาดเป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการ ซึ่งสอดคล้องกับ Namwat and Janapiraganit (2023) พบว่า การจัดทำแผนกลยุทธ์ทางการตลาดของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มจักสานผักตบชวา และได้กำหนดตัวชี้วัดความสำเร็จด้วย balanced scorecard ผู้บริโภคเห็นด้วยอย่างมากที่วิสาหกิจชุมชนมีการพัฒนาผลิตภัณฑ์รูปแบบใหม่ และต้องการให้มีการพัฒนาผลิตภัณฑ์รูปแบบอื่น ๆ เพิ่มขึ้น อีกทั้งบรรจุภัณฑ์และตราผลิตภัณฑ์ยังเป็นปัจจัยที่จะช่วยสร้างความน่าสนใจให้แก่ผลิตภัณฑ์ของวิสาหกิจชุมชนได้

การประเมินผลความสำเร็จการใช้กลยุทธ์การตลาดออนไลน์ของวิสาหกิจชุมชน พบว่า มีความสำเร็จการใช้กลยุทธ์การตลาดออนไลน์โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายด้านมีความสำเร็จอยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยเรียงลำดับความสำเร็จจากมากไปหาน้อยดังนี้ ด้านความไว้วางใจอิเล็กทรอนิกส์ ข้อมูลที่นำเสนอบนร้านค้าตลาดออนไลน์มีความถูกต้องเป็นจริงและเชื่อถือได้ ด้านลักษณะของผลิตภัณฑ์ มีการแยกประเภทของผลิตภัณฑ์ทำให้สามารถค้นหาผลิตภัณฑ์ได้โดยง่าย ด้านความพึงพอใจทางอิเล็กทรอนิกส์ การขายสินค้าทางตลาดออนไลน์เป็นประสบการณ์ที่ดีอย่างหนึ่ง ด้านคุณภาพของตลาดออนไลน์ ร้านค้าออนไลน์มีความปลอดภัย ด้านข้อมูลทางสังคม มีการรวบรวมข้อมูลของลูกค้าที่แสดงความคิดเห็นเชิงบวกและเชิงลบมาปรับปรุงการดำเนินงาน ด้านความภักดีทางอิเล็กทรอนิกส์ ลูกค้าของกลุ่มมีการแนะนำให้คนรู้จักมาซื้อสินค้าของกลุ่ม และด้านคุณค่าที่ลูกค้ารับรู้ ลูกค้ารับรู้ความสะดวกสบาย เช่น ลูกค้าเข้าถึงสินค้าได้ง่ายและสะดวก มีการตอบคำถามลูกค้าอย่างรวดเร็ว เป็นต้น สอดคล้องกับ Namwat and Janapiraganit (2023) พบว่า กลยุทธ์ทางการตลาด กลยุทธ์ที่สำคัญคือ กลยุทธ์เชิงรุก อาทิ การพัฒนาสินค้าใหม่และการเพิ่มช่องทางจำหน่ายออนไลน์เพื่อขยายกลุ่มลูกค้า และสอดคล้องกับ Suwannapusit and Pancharoen (2021) พบว่า ควรขยายช่องทางการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชนและสร้างช่องทางการสื่อสาร

ระหว่างวิสาหกิจชุมชนไปยังผู้บริโภคกลุ่มเป้าหมาย โดยการเพิ่มช่องทางการตลาดตรงตามความต้องการตลาดมากขึ้น และใช้แนวคิดกลยุทธ์การตลาดออนไลน์ (Omni channel marketing) เนื่องจากทำให้ผู้บริโภครู้จักและเชื่อมั่นในผลิตภัณฑ์ รวมถึงเพิ่มขีดความสามารถของวิสาหกิจชุมชน นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับ Srisura *et al.* (2022) พบว่า การนำแพลตฟอร์มออนไลน์ไปใช้งานก่อให้เกิดการส่งเสริมทัศนคติที่ดีในการประกอบอาชีพในรูปแบบใหม่ สามารถสร้างรายได้เพิ่มขึ้น สร้างเสริมทักษะด้านใช้ชีวิตให้แก่ชุมชนในทางที่ดีขึ้นและคนในชุมชนเกิดการมีปฏิสัมพันธ์มากขึ้นผ่านการจัดกิจกรรมและการฝึกอบรม

สรุป

การวิจัยครั้งนี้กลุ่มวิสาหกิจชุมชนในพื้นที่บริการของมหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด จำนวน 10 กลุ่ม ผลิตภัณฑ์ชุมชนได้รับการพัฒนาและยกระดับด้านรูปแบบ ด้านบรรจุภัณฑ์ ด้านคุณภาพผลิตภัณฑ์ ด้านอัตลักษณ์ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชนผ่านช่องทางตลาดออนไลน์ กลุ่มละ 2 ผลิตภัณฑ์ รวมทั้งสิ้น 20 ผลิตภัณฑ์ โดยผลิตภัณฑ์ชุมชนได้มาตรฐาน อย. จำนวน 5 ผลิตภัณฑ์ กษ-ORGANIC จำนวน 2 ผลิตภัณฑ์ มผช. จำนวน 3 ผลิตภัณฑ์ และอยู่ระหว่างยื่นขอมาตรฐาน อย. และ มผช. จำนวน 10 ผลิตภัณฑ์ และทำให้กลุ่มวิสาหกิจชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้นโดยเฉลี่ยต่อปี ร้อยละ 29.85 ซึ่งการพัฒนาและยกระดับผลิตภัณฑ์ชุมชนอย่างสม่ำเสมอจะช่วยให้ลูกค้าเกิดความประทับใจเป็นที่ยอมรับของลูกค้า

เอกสารอ้างอิง

Innunjai, S. and P.N. Natakalo. 2022. Community product's design and development with participation of Kanchana sub-district, Mueang Phrae district, Phrae province. Nakhon Lampang Buddhist College's Journal 11(3): 147-161. (in Thai)

Jaisuetrong, N. 2020. The community product development towards market competition Ban Somchai, Jaidee sub-district, Khukhan district, Sisaket province. Journal of Management Science Review 22(2): 121-130. (in Thai)

Kaplan, R. S. and D. P. Norton. 1996. The Balanced Scorecard: Translating Strategies into Action. Harvard Business School Press, Boston.

Khatasombun, H. 2020. Community potential development to create sustainable economic foundations: Case study of Noen Sala subdistrict, Krok Phra district, Nakhon Sawan province. Journal of MCU Peace Studies 8(2): 474-488. (in Thai)

Lavong, A., A. Chatukul, K. Chajchawanpanich, P. Pholkerd and V. Watcharapongkasem. 2021. Product development guideline referring to local identity for competitiveness in Sawai-Chek community Enterprise, Muang distirct, Buriram. Disciplinary Journal of Buriram Rajabhat University 5(1): 23-33. (in Thai)

Mangkornsila, N., N. Bureerat and K. Khasemputtaruengsri. 2024. Online marketing for increasing sustainable products by representing cultural capital for HUB Kaphong community enterprise, Phetchaburi province. Journal of Value Chain Management and Business Strategy 3(3): 14-27. (in Thai)

Manirochana, N., T. Limpanitgul, Y. Toprayoon and N. Yamchim. 2021. Rungmaneepattana

community enterprise product development, Wang Thong Lang district, Bangkok. SAU Journal of Social Sciences and Humanities 5(1): 176-195. (in Thai)

Namwat, T and T. Janapiraganit. 2023. The development of product and marketing strategy of the water hyacinth basketry community enterprise in Thoeng district, Chiang Rai province. Journal of Management Science Pibulsongkram Rajabhat University 5(2): 95-112. (in Thai)

Nualsut, S., S., Promkum and B. Srinounpan. 2024. The development on online marketing platform to enhance community products. Journal of Roi Kaensarn Academi 9(7): 1417-1432. (in Thai)

Saiwong, P., D. Nopparat, S. Unchan and T. Sutthikan. 2025. Standard enhancement of wicker handicrafts through the creative economy concept in Nan province. Journal of Community Development and Life Quality 13(1): 55-56. (in Thai)

Sanglar, P., P. Chutimunto, S. Sangwandee and P. Sangtub. 2022. The development of foundation economic knowledge body to reduce community inequality in the 21st century. Mahachula Academic Journal 9(3): 290-303. (in Thai)

Srisura, R., S. Wayalun, R. Salee and W. Sinjungreed. 2022. Use of the agile concept in the development of an online platform to empower Ban Tha Kor Community enterprises in Ubon Ratchathani. Industrial Technology Journal Surindra Rajabhat University 7(2): 66-79. (in Thai)

Supachariyawat, A. 2022. Guidelines for the development of community products for export Case study Thai silk product of Baan Suksamranin in Sa Kaeo province. Journal of Liberal Arts and Service Industry 5(1): 429-444. (in Thai)

Suwannapusit, U and N. Pancharoen. 2021. The marketing strategy development: An application of technology, creative thinking, and innovation for Thailand 4.0 for community enterprises in Surin province. NRRU Community Research Journal 15(1): 94-108. (in Thai)

คนรุ่นใหม่รักบ้านเกิด: การสร้างเครือข่ายนวัตกรรักษ์ถิ่นในการพัฒนาชุมชนเชิงพื้นที่

New Generation Back to Hometown: Creating a Network of Local Innovators for Local Hometown Community Development

พระมหานันทวิทย์ แก้วบุตรดี[1] พรทิพย์ เกศตระกูล[2*]และ นาฏนภางค์ โพธิ์ไพจิตร์[3]

Phramaha Nuntawit Kaewbooddee[1], Porntip Gadetragoon[2*] and Nadnapang Phophichit[3]

[1]สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จ. พระนครศรีอยุธยา 13170

[1] Buddhist Research Institute, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Phra Nakhon Si Ayutthaya 13170, Thailand

[2]คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จ. พระนครศรีอยุธยา 13170

[2] Faculty of Humanities, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Phra Nakhon Si Ayutthaya 13170, Thailand

[3] วิทยาลัยพุทธศาสตร์นานาชาติ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จ. พระนครศรีอยุธยา 13170

[3] International Buddhist Studies College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Phra Nakhon Si Ayutthaya 13170, Thailand

*Corresponding author: Email: porntipg@gmail.com

(Received: August 6, 2024; Revised: November 25, 2024; Accepted: February 28, 2025)

Abstract: This This research aims to: (1) study the factors that facilitate the formation of a network of local innovators for Hometown community development; (2) develop a model for establishing such a network; and (3) propose strategies for expanding the network of local innovators to support Hometown community development. This is a mixed-methods study that employed in-depth interviews, focus group discussions, and parcipatory activities. Data was collected from 23 key informants and a sample of 20 participants. Data analysis involved qualitative content analysis and quantitative T-tests. The results revealed that internal factors such as gratitude, clear life goals, positive thinking, perseverance, and creativity were crucial for fostering a network of local innovators. External factors included family support, mentorship, knowledge networks, community cooperation, and social capital. The developed network model comprises three main components: strength analysis, implementation, and network building. The motivational activities significantly enhanced participants' self-belief and clarity of goals.

Keywords: Creating a network, local innovators for local hometown, community development

บทคัดย่อ: งานวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ศึกษาปัจจัยที่เอื้อต่อการสร้างเครือข่ายนวัตกรรักษ์ถิ่นในการพัฒนาชุมชนเชิงพื้นที่ 2. พัฒนารูปแบบการสร้างเครือข่ายนวัตกรรักษ์ถิ่นในการพัฒนาชุมชนเชิงพื้นที่ 3. นำเสนอแนวทางการขยายเครือข่ายนวัตกรรักษ์ถิ่นในการพัฒนาชุมชนเชิงพื้นที่ งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบผสานวิธี โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก การเสวนากลุ่ม การจัดกิจกรรม เก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 23 คน และกลุ่มตัวอย่าง 20 คน เครื่องมือการวิจัยประกอบด้วย เก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 23 คน และกลุ่มตัวอย่าง 20 คน วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยเทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา และข้อมูลเชิงปริมาณด้วยสถิติ T-test ผลการศึกษาปัจจัยที่เอื้อต่อการสร้างเครือข่ายนวัตกรรักษ์ถิ่นในการพัฒนาชุมชนเชิงพื้นที่ พบว่า ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยภายในตัวบุคคล ประกอบด้วย การมีความกตัญญูกตเวที มีเป้าหมายชีวิตชัดเจน มีความคิดเชิงบวก มีความเพียรพยายามไม่ย่อท้อ มีความคิดสร้างสรรค์ 2) ปัจจัยภายนอก ประกอบด้วย การสนับสนุนจากครอบครัว การมีกัลยาณมิตร การมี

เครือข่ายความรู้ ความร่วมมือของชุมชน ทุนทางสังคมในชุมชนพื้นที่ รูปแบบการสร้างเครือข่ายที่พัฒนามี 3 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ การวิเคราะห์จุดแข็ง การลงมือทำ และการสร้างเครือข่าย กิจกรรมเสริมสร้างแรงบันดาลใจส่งผลให้กลุ่มตัวอย่างมีความเชื่อมั่นในตนเองและมีเป้าหมายที่ชัดเจนมากขึ้น

คำสำคัญ: การสร้างเครือข่าย นวัตกรรักษ์ถิ่น การพัฒนาชุมชน

คำนำ

การพัฒนาชุมชนผ่านนวัตกรรมเป็นหัวข้อที่ได้รับความสนใจอย่างมากในปัจจุบัน โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมของคนรุ่นใหม่ที่กลับมาพัฒนาบ้านเกิดของตนเอง นโยบายรัฐบาลที่ส่งเสริมการสร้างนวัตกรรม เช่น ไทยแลนด์ 4.0 เป็นปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศ การให้ความสำคัญกับนวัตกรรมไม่เพียงแต่ช่วยบ่มเพาะนวัตกรรุ่นใหม่ในท้องถิ่น แต่ยังสอดคล้องกับกระแสการ "คืนถิ่น" ของคนรุ่นใหม่ ซึ่งนำไปสู่โครงการส่งเสริมให้คนรุ่นใหม่กลับไปพัฒนาชุมชนท้องถิ่นแทนการใช้ชีวิตในเมือง (Suvetwethin, 2016) การสนับสนุนจากครอบครัวและชุมชนมีผลต่อความสำเร็จของนวัตกรท้องถิ่น โดยเฉพาะในเรื่องของการสร้างความร่วมมือและทรัพยากรที่จำเป็นต่อการพัฒนา (Vaseenonta *et al.*, 2008) นวัตกรรักษ์ถิ่นหมายถึงคนรุ่นใหม่ในท้องถิ่นที่สร้างนวัตกรรมเพื่อแก้ปัญหาในชุมชน โดยมีลักษณะเป็น "Insider" ที่เข้าใจปัญหาของชุมชนได้ดีกว่าคนภายนอก (Kumsubha, 2019) อย่างไรก็ตาม การสร้างเครือข่ายสำหรับสนับสนุนนวัตกรยังเป็นสิ่งสำคัญ เนื่องจากเครือข่ายช่วยเพิ่มความเข้มแข็งและความสามารถในการแพร่กระจายนวัตกรรม (Bootsaenkhot and Ruangmontri, 2023) ทั้งนี้ การผสมผสานองค์ความรู้ท้องถิ่นเข้ากับแนวคิดสมัยใหม่ยังถือเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน โดยองค์ความรู้ท้องถิ่นช่วยให้เกิดการปรับตัวและการแก้ปัญหาที่เหมาะสมกับบริบทเฉพาะของแต่ละพื้นที่ ตัวอย่างเช่น การพัฒนานวัตกรรมชุมชนเพื่อเชื่อมโยงเศรษฐกิจชุมชนกับความยั่งยืน โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและการบริหารจัดการสมัยใหม่ เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มให้แก่ผลิตภัณฑ์และบริการของชุมชน (Phuanpoh and Pasunon, 2021) งานวิจัยนี้จึงมุ่งเน้นศึกษาปัจจัยที่เอื้อต่อการสร้างเครือข่ายนวัตกรรักษ์ถิ่น โดยเลือกศึกษา 2 พื้นที่ที่มีบริบทและผลลัพธ์แตกต่างกัน ได้แก่ วิสาหกิจชุมชนโกโก้ระนองที่เติบโตอย่างต่อเนื่อง และวิสาหกิจชุมชนผงนัวยางโล้น ที่ประสบ ปัญหาในการสร้างความร่วมมือ การศึกษาในสองพื้นที่นี้จะช่วยลดอคติจากการศึกษาในพื้นที่เดียว และทำให้เข้าใจถึงความหลากหลายของปัจจัยที่ส่งผลต่อการสร้างนวัตกรรมในชุมชน

อุปกรณ์และวิธีการ

การศึกษาในครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบผสานวิธีโดยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อหาปัจจัยที่ส่งผล และนำมาพัฒนารูปแบบและกิจกรรม จากนั้นใช้การวิจัยเชิงปริมาณเพื่อขยายผลการวิจัยเชิงคุณภาพ และยืนยันรูปแบบด้วยการวิจัยเชิงคุณภาพ แบ่งออกเป็น 4 ขั้นตอนดังนี้

ระยะที่ 1 การวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้เชี่ยวชาญและผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญ หรือมีส่วนเกี่ยวข้องกับการสร้างเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน ด้วยวิธีการเลือกแบบเจาะจง จำนวน 9 ท่าน เพื่อให้ได้ปัจจัยที่เอื้อต่อการสร้างเครือข่ายนวัตกรรักษ์ถิ่นในการพัฒนาชุมชนเชิงพื้นที่ ผลที่ได้คือ โครงร่างรูปแบบการสร้างเครือข่ายนวัตกรรักษ์ถิ่นในการพัฒนาชุมชนเชิงพื้นที่

ระยะที่ 2 การวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการสำรวจพื้นที่และการสนทนากลุ่ม ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 5 ท่าน โดยการสำรวจพื้นที่ 2 พื้นที่ได้แก่ วิสาหกิจชุมชนโกโก้ระนอง และบ้านไร่ไออรุณระนอง และเลือกจัดสนทนากลุ่มที่วิสาหกิจชุมชนโกโก้ระนอง เนื่องจากมีเหมาะสมสำหรับผู้เข้าร่วมกิจกรรม ผลที่ได้คือ รูปแบบการสร้างเครือข่ายนวัตกรรักษ์ถิ่นในการพัฒนาชุมชนเชิงพื้นที่ นำมาบูรณา

การและพัฒนากิจกรรมเพื่อเสริมสร้างแนวคิดการสร้างนวัตกรรมในการพัฒนาชุมชนเชิงพื้นที่

ระยะที่ 3 การวิจัยเชิงมาณด้วยการจัดกิจกรรมเสริมสร้างแนวคิดการสร้างนวัตกรรม ในการพัฒนาชุมชนเชิงกับกลุ่มตัวอย่างจำนวน 20 คน ที่วิสาหกิจชุมชนโกโก้ระนอง จังหวัดระนองพื้นที่ โดยกลุ่มตัวอย่างทำแบบประเมินก่อนและหลังการจัดกิจกรรม

ระยะที่ 4 การวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการสำรวจพื้นที่และการเสวนากลุ่ม ผู้เชี่ยวชาญ และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 9 ท่าน ที่วิสาหกิจชุมชน ผังนัวยางโล้น สกลนคร เพื่อยืนยันรูปแบบการสร้างเครือข่ายนวัตกรรักษ์ถิ่นในการพัฒนาชุมชนเชิงพื้นที่

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ประกอบด้วย ผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนานวัตกรรม คนรุ่นใหม่ที่สร้างสรรค์นวัตกรรมท้องถิ่น หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชน ผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาชุมชนพื้นที่ ผู้เชี่ยวชาญจัดโครงการคนรุ่นใหม่รักบ้านเกิด ผู้นำชุมชนอำเภอ กะเปอร์ จังหวัดระนอง และ จังหวัดสกลนคร รวมผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้งหมด 23 ท่าน

กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ นักเรียนที่กำลังศึกษาระดับมัธยมขึ้นไป ที่ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน อ.กะเปอร์ จังหวัดระนอง ที่สนใจสมัครเข้าร่วมกิจกรรมการเสริมสร้างแรงบันดาลใจในการสร้างนวัตกรรมและการพัฒนาชุมชนพื้นที่ จำนวน 20 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย แบบสัมภาษณ์เชิงลึก แบบสนทนากลุ่ม ชุดกิจกรรมเสริมสร้างพลังใจในการสร้างนวัตกรรม แบบวัดความพลังใจและการเห็นคุณค่าในตนเอง การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือในการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการตรวจสอบความตรงเชิงพินิจ (face validity) ความครอบคลุมของข้อคำถาม ความเหมาะสมและความชัดเจนของข้อคำถาม โดยผู้เชี่ยวชาญ 5 ท่าน สำหรับเครื่องมือวิจัยเชิงปริมาณ ผู้วิจัยนำแบบวัดด้านพลังใจและการเห็นคุณค่าแท้ในชีวิตของ Gadetragoon (2022) ซึ่งเป็นแบบวัดที่มีการตรวจสอบคุณภาพ และการทดลองใช้มาแล้ว มีค่า IOC ที่ 1.0 และค่าความเชื่อมั่นที่ 0.958 นำมาเลือกข้อคำถามที่ตรงตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัย ได้ข้อคำถาม 20 ข้อ จากข้อคำถามทั้งหมด 80 ข้อ (Gadetragoon *et al.*, 2023)

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง โดยการบันทึกเทป การจดบันทึก และทำการถอดเทป สรุปเนื้อหา ประเด็นสำคัญ ข้อมูลเชิงปริมาณ ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้ Google Form

การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลเชิงคุณภาพ ใช้เทคนิคการวิเคราะห์ข้อมูล ด้วยการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (triangulation) ของ Denzin (1978) เพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือของผลการวิจัย โดยการเปรียบเทียบข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสังเกตการณ์ภาคสนาม และการใช้ผู้วิจัยหลายคนร่วมกันวิเคราะห์ข้อมูล นอกจากนี้ ยังใช้เทคนิค QDAT Knowledge (quality data analysis technic) เพื่อวิเคราะห์ข้อมูลเชิงลึก โดยเริ่มจากการสร้างโค้ดจากข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์และสังเกตการณ์ จากนั้นจึงจัดกลุ่มโค้ดที่เกี่ยวข้องกันเพื่อสร้างธีม และตีความหมายของธีมที่ได้ เพื่อให้ได้ข้อสรุปที่สอดคล้องกับข้อมูลจริง ข้อมูลเชิงปริมาณ ใช้สถิติพรรณนา ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เพื่ออธิบายลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง และใช้ t-test เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยระหว่างกลุ่มตัวอย่างที่แตกต่าง

ผลการศึกษา

1. ผลการศึกษาปัจจัยที่เอื้อต่อการสร้างเครือข่ายนวัตกรรักษ์ถิ่นในการพัฒนาชุมชนเชิงพื้นที่ จากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ พบว่า ได้ดังนี้

1.1 ปัจจัยภายในตัวบุคคลที่เอื้อต่อการ

สร้างเครือข่ายนวัตกรรักษ์ถิ่นในการพัฒนาชุมชนเชิงพื้นที่ ประกอบด้วย การมีความกตัญญูกตเวที มีเป้าหมายชีวิตชัดเจน มีความคิดเชิงบวก มีความเพียรพยายามไม่ย่อท้อ และมีความคิดสร้างสรรค์

วิสาหกิจชุมชนโกโก้ระนอง ก่อตั้งโดย คุณหนุ่ย ธันย์ปวัฒน์ เศวตภัทรวาทิน คุณหนุ่ยเป็นผู้ที่มีประสบการณ์และประสบความสำเร็จในการทำงานธุรกิจ แต่ด้วยความที่มีรากฐานมาจากครอบครัวเกษตรกร ทำให้มีความผูกพันกับวิถีชีวิตและทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ระนอง ความกตัญญูกตเวทีต่อครอบครัวและบ้านเกิด ทำให้คุณหนุ่ยมีเป้าหมายและความมุ่งมั่น ที่ต้องการสร้างความแตกต่างและสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรของไทย โดยเฉพาะโกโก้ ซึ่งเป็นพืชเศรษฐกิจที่มีศักยภาพสูง ท่านได้นำความรู้และประสบการณ์ด้านการเกษตรมาประยุกต์ใช้ ในการพัฒนาสายพันธุ์โกโก้ให้มีคุณภาพดี และขึ้น ใช้ความอดทนทำงานอย่างต่อเนื่องในการส่งเสริมให้เกษตรกรในพื้นที่หันมาปลูกโกโก้เป็นอาชีพหลัก ไม่เพียงแต่ปลูกโกโก้ ท่านยังเรียนรู้และพัฒนา และใช้ความคิดสร้างสรรค์ในการแปรรูปโกโก้เป็นผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ เช่น ชาเปลือกโกโก้ ผงโกโก้ ถ่านจากฝักโกโก้ ในช่วงแรกที่เริ่มคิดนวัตกรรมย่อมต้องเจออุปสรรคมากมาย คุณหนุ่ยเล่าว่า ในอดีตราคาโกโก้ในตลาดโลกมีความผันผวนสูง และในบางช่วงเวลา ราคาอาจตกต่ำมากจนเกษตรกรขาดทุน ทำให้ขาดแรงจูงใจในการปลูกต่อ คนในชุมชนจึงหันไปปลูกพืชเศรษฐกิจชนิดอื่นที่มีราคาดีกว่า เช่น ยางพารา ปาล์มน้ำมัน คุณหนุ่ยต้องใช้เวลาและความพยายามอย่างมาก ทั้งการพัฒนาสายพันธุ์โกโก้ให้มีคุณภาพดีขึ้น การแปรรูปโกโก้ต้องใช้งบประมาณและเทคโนโลยีที่ทันสมัย รวมถึงการใช้กลยุทธ์ทางการตลาดที่หลากหลาย เพื่อให้ชุมชนเห็นถึงภาพความสำเร็จในอนาคต ในส่วนของวิสาหกิจชุมชนผงนัวยางโล้น คุณ ศราพร งามแสง ผู้ร่วมก่อตั้งวิสาหกิจ เห็นด้วยว่า สิ่งที่เป็นโอกาสของทางวิสาหกิจชุมชนผงนัวยางโล้น คือ การมีความคิดเชิงบวก ความคิดสร้างสรรค์ และความเพียร เนื่องจากวิสาหกิจชุมชนผงนัวยางโล้น ยังมองว่าผงนัวเป็นสินค้าเพื่อสุขภาพ จำกัดแค่กลุ่มเล็กๆ ไม่มีการทำการตลาด ทำให้ไม่มียอดขายเข้ามาอย่างต่อเนื่อง สมาชิกเริ่มไม่มีกำลังใจในการทำต่อ ผลการสนทนากลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญทุกท่านมีความคิดเห็นเช่นเดียวกัน และสอดคล้องกับความคิดเห็นที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้เชี่ยวชาญ เช่น คุณสุรพงษ์ ปัญญามัง ผู้อำนวยการสำนักวิจัยและพัฒนานวัตกรรม ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร และคุณ พรชิต ศรีบุญจิต ประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนโกโก้กรีน ฟาร์ม บางนอน, นายกสมาคมเครือข่ายพัฒนาสังคม, รองประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดระนอง ที่กล่าวถึงปัจจัยภายในด้านความกตัญญูกตเวที มีเป้าหมายชีวิตชัดเจน มีความคิดเชิงบวก มีความเพียรพยายามไม่ย่อท้อ และการมีความคิดสร้างสรรค์

1.2 ปัจจัยภายนอกที่เอื้อต่อการสร้างเครือข่ายนวัตกรรักษ์ถิ่นในการพัฒนาชุมชนเชิงพื้นที่ ประกอบด้วย การสนับสนุนจากครอบครัว การมีกัลยาณมิตร การมีเครือข่ายความรู้ ความร่วมมือของชุมชน และทุนทางสังคมในชุมชนพื้นที่

นอกเหนือจากปัจจัยภายในที่ดึงคนรุ่นใหม่ให้กลับมาพัฒนาบ้านเกิด ปัจจัยภายนอกเป็นปัจจัยสนับสนุนที่สำคัญ โดยเฉพาะครอบครัวที่เป็นทั้งกำลังใจ เป็นผู้สนับสนุน ให้การช่วยเหลือในการสร้างนวัตกรรมและเครือข่ายนวัตกรรมให้เกิดขึ้น การเกิดขึ้นของวิสาหกิจชุมชนโกโก้ระนอง ได้รับกำลังใจจากครอบครัวที่ต้องย้ายจากกรุงเทพกลับมาที่ระนอง มาเริ่มต้นใหม่ด้วยการศึกษาหาความรู้ และนำพาตนเองเข้าไปอยู่ในเครือข่ายความรู้ต่าง ๆ วิสาหกิจชุมชนโกโก้ระนอง ภายใต้การนำของคุณหนุ่ย ธันย์ปวัฒน์ เศวตภัทรวาทิน ถือเป็นตัวอย่างที่น่าสนใจในการนำองค์ความรู้มาพัฒนาชุมชนและสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์โกโก้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเข้าถึงเครือข่ายความรู้ที่หลากหลาย ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ขับเคลื่อนให้ธุรกิจเติบโตอย่างยั่งยืน คุณหนุ่ย มีการเชื่อมต่อกับนักวิชาการ นักวิจัย และ

ผู้เชี่ยวชาญด้านโกโก้ทั้งในประเทศและต่างประเทศ ช่วยให้เข้าถึงองค์ความรู้ด้านการปลูก การแปรรูป และการตลาดโกโก้ที่ทันสมัย มีการทำงานร่วมกับหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง เช่น กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ สถาบันวิจัยต่าง ๆ ทำให้ได้รับการสนับสนุนด้านเงินทุน เทคโนโลยี และนโยบายส่งเสริมการผลิตสินค้าเกษตร การเข้าร่วมโครงการสนับสนุนและพัฒนาคลัสเตอร์ SME ปี พ.ศ. 2564 ส่งผลให้วิสาหกิจชุมชนโกโก้ระนองได้รับเลือกให้เป็นผู้ประสานงานคลัสเตอร์ หรือ CDA (cluster development agent) ของกลุ่มคลัสเตอร์โกโก้ภาคใต้ เช่นเดียวกับ คุณตั้ม นิพนธ์ ภิรา เกษตรกรดีไซน์เนอร์ ผู้ออกแบบและปลูกความสุข เพื่อบ้านเกิดที่รัก ผู้ก่อตั้ง Pila farm studio ที่เกิดจากความต้องการที่จะกลับไปดูแลบ้านเกิด และนำความรู้ที่ได้เรียนรู้มาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาชุมชน คุณตั้มได้เห็นศักยภาพของผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรในพื้นที่เพชรบูรณ์ แต่ยังขาดช่องทางในการเข้าถึงตลาดที่กว้างขึ้น จึงตัดสินใจนำความรู้ด้านการตลาดและแบรนด์ดิ้งที่ได้เรียนรู้มา พัฒนาแบรนด์ Pila farm studio ขึ้นมา และก่อตั้ง วิสาหกิจชุมชนพิลาฟาร์มสตูดิโอ เพื่อเป็นช่องทางในการส่งเสริมสินค้าเกษตรของชุมชน คุณตั้มได้ความรู้จากการเข้ากลุ่มเครือข่าย Young smart farmer และเครือข่ายคนรุ่นใหม่รักบ้านเกิด Pila farm studio ได้รับรางวัลธุรกิจสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมของภูมิภาคอาเซียน (The Asean's best creative business award 2022) เช่นเดียวกับ คุณโอวา ธนาวัฒน์ จันนิม หรือที่หลายคนรู้จักกันในชื่อ "โอวา กระเทยขายข้าว" เป็นลูกชาวนาจากจังหวัดสุรินทร์ ที่เข้าไปทำงานที่กรุงเทพฯ ช่วงที่เกิดการระบาดของโควิด-19 ทำให้คุณโอวาตกงาน จึงตัดสินใจกลับบ้านเกิด กลับมาอยู่บ้านเดือนสองเดือนแรก ๆ ชาวบ้านมาถามว่าทำไมกลับมาอยู่บ้าน ตกงานมาเกาะพ่อแม่กินหรือ แม่ก็บอกว่ากลับมาพักผ่อนก่อน คุณโอวาเล่าว่า พ่อแม่คุณโอวาคอยให้กำลังใจ เป็นสิ่งที่ทำให้คุณโอวาลุกขึ้นสู้ คุณชญานิศ นนทธรรม เกษตรอำเภอภูพาน ให้ความเห็นเช่นเดียวกันว่า สิ่งที่วิสาหกิจชุมชนผงนัวยางโล้นต้องพัฒนาคือ การเข้าไปเป็นสมาชิกเครือข่ายความรู้ และการสร้างความร่วมมือในชุมชน ซึ่งสมาชิกวิสาหกิจชุมชนผงนัวยางโล้น คุณ ศราพร งามแสง มีความคิดเห็นเช่นเดียวกัน

2. ผลการพัฒนารูปแบบการสร้างเครือข่ายนวัตกรรักษ์ถิ่นในการพัฒนาชุมชนเชิงพื้นที่ จากการวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลทั้งด้านปัจจัยที่เอื้อต่อการสร้างเครือข่ายนวัตกรรักษ์ถิ่นในการพัฒนาชุมชนเชิงพื้นที่ แนวทางการสร้างเครือข่ายนวัตกรรักษ์ถิ่นในการพัฒนาชุมชนเชิงพื้นที่ และกระบวนการสร้างความร่วมมือเพื่อส่งเสริมการสร้างเครือข่ายนวัตกรรักษ์ถิ่นในการพัฒนาชุมชนเชิงพื้นที่ โดยการนำผลการศึกษาที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการศึกษาเอกสาร นำมาบูรณาการเป็น รูปแบบคนรุ่นใหม่รักบ้านเกิด: การสร้างเครือข่ายนวัตกรรักษ์ถิ่นการพัฒนาชุมชนเชิงพื้นที่ มีรายละเอียดตาม Figure 1 ดังนี้

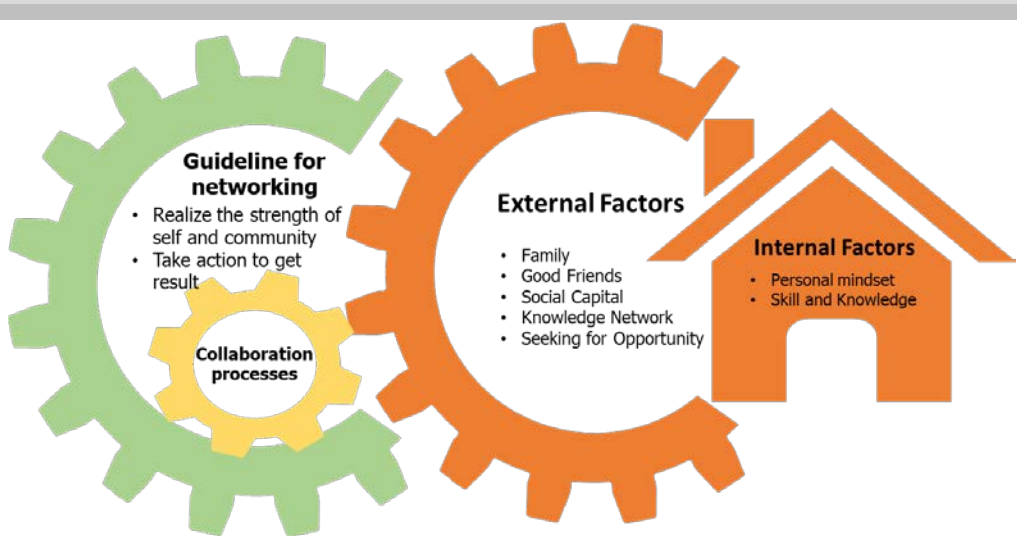

Figure 1. A model of new generation back to hometown: creating a network of local innovators for local hometown community development

รูปแบบการสร้างเครือข่ายนวัตกรรักษ์ถิ่นในการพัฒนาชุมชนเชิงพื้นที่ ประกอบด้วย ปัจจัยภายในตัวบุคคล ปัจจัยแวดล้อม แนวทางการสร้างเครือข่ายนวัตกรรักษ์ถิ่นในการพัฒนาชุมชนเชิงพื้นที่ และกระบวนการสร้างความร่วมมือเพื่อส่งเสริมการสร้างเครือข่ายนวัตกรรักษ์ถิ่นในการพัฒนาชุมชนเชิงพื้นที่

1. ปัจจัยภายในตัวบุคคล สามารถแยกออกเป็น 2 ส่วน ส่วนแรกได้แก่ ศักยภาพของบุคคลทางด้านจิตใจ ที่มีความกตัญญูกตเวที มีเป้าหมายชีวิตชัดเจน มีความคิดเชิงบวก มีความเพียรพยายาม และมีความคิดสร้างสรรค์ อันเป็นรากฐานสำคัญในการสร้างนวัตกรรม และส่วนที่สอง ได้แก่ทักษะและความรู้ การมีความรู้ความสามารถ เช่น ด้านเทคโนโลยี การตลาด การบริหารจัดการ และนำมาบูรณาการกับทุนทางสังคมที่มีจะช่วยให้สามารถนำนวัตกรรมไปใช้ได้จริง

2. ปัจจัยแวดล้อม ได้แก่ 2.1. การได้รับการสนับสนุนจากครอบครัว 2.2. การมีกัลยาณมิตร 2.3. การสนับสนุนจากสังคม ชุมชน และองค์กรต่าง ๆ 2.3.ปัจจัยด้านทรัพยากรและทุนที่มีอยู่ เช่น ทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรทางวัฒนธรรม ทุนทางสังคม 2.5. การมองหาโอกาสอย่างสร้างสรรค์

3. แนวทางการสร้างเครือข่าย ได้แก่ 3.1. การวิเคราะห์จุดแข็งของนวัตกรรมและชุมชนพื้นที่ การตระหนักถึงความสำคัญของการพัฒนาชุมชน และบทบาทของตนเองในการขับเคลื่อนนวัตกรรม ดร. นรินทร์ชิตา ศีลประชาวงศ์กรรมการบริหาร บริษัท ทรงพรเจริญ ฮีโน่ อันดามัน ระนอง กล่าวว่าการพัฒนาธุรกิจจากจุดแข็งของชุมชน เป็นแนวทางที่น่าสนใจและมีความยั่งยืนสูง เช่นเดียวกับ คุณ นิพนธ์ พิลา และ ผศ.ดร. ขันทอง วัฒนะประดิษฐ์ ที่กล่าวว่าการเข้าใจถึงบริบทของชุมชน ซึ่งรวมถึงทรัพยากรที่มีอยู่ ภูมิปัญญาของคนในชุมชน และความต้องการของตลาด จากนั้นจึง นำจุดแข็งของชุมชนมาผสมผสานกับความสามารถและความสนใจส่วนบุคคล เพื่อสร้างสรรค์ธุรกิจที่ตอบโจทย์ทั้งความต้องการของตลาดและความต้องการของชุมชน 3.2. การลงมือทำให้เกิดเป็นผลสำเร็จเล็ก ๆ เพื่อเป็นแรงบันดาลใจให้คนในชุมชนเกิดความสนใจ และอยากมีส่วนร่วม เกิดเป็นเครือข่ายนวัตกรรมในชุมชน คุณ ธันย์ปวัฒน์ เศวตภัทรวาทิน ประธานวิสาหกิจชุมชนโกโก้ระนอง ผู้ก่อตั้งบริษัท คาเคาโอ้-โกโก้ จำกัด มองว่าความสำเร็จที่เกิดขึ้นจากการลงมือทำ ไม่เพียงแต่เป็นการสร้างแรงบันดาลใจให้กับคนในชุมชนเท่านั้น แต่ยังเป็นการสร้างความเชื่อมั่นให้กับผู้สนับสนุนและนัก

ลงทุน ทำให้ได้รับการสนับสนุนเพิ่มเติมในการขยายผลโครงการไปสู่ระดับที่ใหญ่ขึ้นด้วย 3.3 การมีกระบวนการสร้างความร่วมมือ ด้วยการสร้างแรงบันดาลใจ และทำให้ชุมชนเห็นคุณค่าที่จะเกิดขึ้นกับชุมชน คุณ สุรีย์พร สรรพกุล นักวิชาการพัฒนาชุมชน และ คุณชญานิศ นนทธรรม มีความเห็นว่า การสร้างแรงบันดาลใจเป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงการทำงานร่วมกันอย่างใกล้ชิดและการสร้างความเชื่อมั่นในศักยภาพของตนเอง จะช่วยให้ชุมชนสามารถพัฒนาและก้าวข้ามอุปสรรคต่าง ๆ ไปได้ ผลการสนทนากลุ่ม ผู้ให้ข้อมูลสำคัญทุกท่านเห็นด้วยกับรูปแบบคนรุ่นใหม่รักบ้านเกิด: การสร้างเครือข่ายนวัตกรรักษ์ถิ่นการพัฒนาชุมชนเชิงพื้นที่ที่พัฒนาขึ้น

4. แนวทางการขยายเครือข่ายนวัตกรรักษ์ถิ่นในการพัฒนาชุมชนเชิงพื้นที่ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาแบบยั่งยืน ได้แก่ การเรียนรู้พัฒนาอย่างต่อเนื่อง ความยืดหยุ่นและการปรับตัว การสนับสนุนจากภาคีเครือข่าย และ การสร้างรายได้เพื่อชุมชน

คุณเอ วรินทร ธนูทองสัมพันธ์ หนึ่งในผู้ริเริ่ม Sunday craft market กล่าวถึง ปัญหาหลักที่เผชิญ คือ ช่องว่างระหว่างรุ่น ซึ่งเป็นอุปสรรคสำคัญในการสร้างเครือข่ายนวัตกรรักษ์ถิ่น คนรุ่นใหม่มักมีความคิดที่แตกต่างและต้องการนำเทคโนโลยีหรือวิธีการใหม่ ๆ มาประยุกต์ใช้ แต่คนรุ่นเก่าอาจมีความกังวลและไม่เปิดรับสิ่งใหม่ ๆ ทำให้เกิดความขัดแย้งและความไม่เข้าใจกัน คนรุ่นใหม่ต้องเรียนรู้ที่จะปรับตัวและยืดหยุ่น คุณเอใช้หลักการ design thinking โดยการนำเสนอแนวคิดที่เข้าใจง่าย และสามารถนำไปปฏิบัติได้จริง ทำให้คนในชุมชนรู้สึกมีส่วนร่วม และอยากที่จะเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ คุณหนุ่ย วิสาหกิจชุมชนโกโก้ระนอง มุ่งเน้นการให้ความรู้ สร้างความเข้าใจให้กับทุกคนในชุมชน ประโยชน์ที่ได้กับชุมชนเป็นสำคัญ ทำให้ได้รับการสนับสนุนจากชุมชนและเครือข่าย เช่นเดียวกับ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ รุ่งเรือง มุศิริ คณะเทคโนโลยีอุตสาหกรรม ม.ราชภัฏพระนคร และคุณ ยุทธนา งามสิทธิ์ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนผงนัวยางโล้น ที่ให้ความคิดเห็นว่า โอกาสของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผงนัวยางโล้น คือการสร้างพลังบวกให้เกิดกับสมาชิกและชุมชน การแสดงให้เห็นว่าชุมชนได้ประโยชน์อย่างไร และต้องเรียนรู้มองหาโอกาสอย่างสร้างสรรค์ โดยไม่ยึดติดกับความคิดเดิม ๆ

จากผลการศึกษา ผู้วิจัยนำมาวิเคราะห์สังเคราะห์ พัฒนาเป็นโปรแกรมกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างแนวคิดการสร้างนวัตกรรมในการพัฒนาชุมชนเชิงพื้นที่ เป็นกิจกรรมเพื่อสร้างแรงบันดาลใจและกระตุ้นให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ มองเห็นจุดดีของตนเอง และโอกาสในการพัฒนานวัตกรรมให้กับชุมชนพื้นที่ โดยให้กลุ่มตัวอย่างทำแบบวัดก่อนและหลังร่วมกิจกรรม ผลการจัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างแนวคิดการสร้างนวัตกรรม ในการพัฒนาชุมชนเชิงพื้นที่ พบว่า ความแตกต่างของคะแนนเฉลี่ยการเสริมสร้างแนวคิดการสร้างนวัตกรรมในการพัฒนาชุมชนเชิงพื้นที่ ด้านความคิดสร้างสรรค์ ความเชื่อมั่นในตัวเอง มีความเพียรพยายาม การมีเป้าหมาย และการเสริมสร้างเครือข่าย ของกลุ่มตัวอย่าง ระยะก่อนการทดลองและหลังการทดลองในกลุ่มทดลอง พบว่าคะแนนเฉลี่ยโดยรวมและรายด้าน ก่อนและหลังการทดลองในกลุ่มตัวอย่างแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ตัวแปรที่มีคะแนนเฉลี่ยสูงสุดได้แก่ การมีเป้าหมาย อันดับต่อมาคือ มีความเพียรพยายาม ดังแสดงใน Table 1

Table 1. Compare the average scores for innovation creation concepts in spatial community development. Overall and each aspect of the pre-experimental period and post-experimental period in the experimental group

Questions about	Period	Mean	S. D	t	*P* Value
Creativity	Pre-test	3.58	0.50	-2.90	.009
	Post-test	3.79	0.50		
Self Esteem	Pre-test	3.34	0.52	-4.395	.000
	Post-test	3.61	0.56		
Perseverance	Pre-test	3.71	0.42	-4.212	.000
	Post-test	4.04	0.47		
Having Goal	Pre-test	3.78	0.47	-3.563	.002
	Post-test	4.11	0.59		
Network Strengthening	Pre-test	3.44	0.51	-3.681	.002
	Post-test	3.80	0.58		
Total	Pre-test	3.56	0.48	-3.750	.000
	Post-test	3.87	0.54		

*Statistically significant at the 0.05 level **Statistically significant at the 0.01 level

อภิปรายผล

1. ปัจจัยที่เอื้อต่อการสร้างเครือข่ายนวัตกรรักษ์ถิ่นในการพัฒนาชุมชนเชิงพื้นที่

ปัจจัยภายในได้แก่ การมีความกตัญญูกตเวที มีเป้าหมายชีวิตชัดเจน มีความคิดเชิงบวก มีความเพียรพยายามไม่ย่อท้อ และมีความคิดสร้างสรรค์ ความกตัญญูกตเวที นำมาซึ่งการมีเป้าหมายที่ชัดเจน สอดคล้องกับผลงานวิจัยของ Pasri *et al.* (2021) ที่ศึกษาเป้าหมายชีวิตของนักเรียนในพื้นที่ภาคใต้ของประเทศไทยพบว่า การมีเป้าหมายชีวิต ช่วยให้การดำเนินชีวิตอย่างผู้มีพลังและมีทิศทาง เต็มไปด้วยความรู้สึกถึงคุณค่าในตนเอง ความเพียรส่งผลต่อการสร้างนวัตกรรมให้เป็นรูปธรรมเป็นอย่างมาก ปัจจัยภายนอก ได้แก่ การสนับสนุนจากครอบครัว การมีกัลยาณมิตร การมีเครือข่ายความรู้ ความร่วมมือของชุมชน และทุนทางสังคมในชุมชนพื้นที่ สอดคล้องกับงานวิจัยของชนินทร์ วะสีนนท์ ที่ทำการวิจัยเรื่องคนรุ่นใหม่กับการพัฒนาท้องถิ่นอย่างยั่งยืน ผลการศึกษาพบว่าเงื่อนไขปัจจัยที่มีผลให้ คนรุ่นใหม่สามารถอยู่กับชุมชนท้องถิ่นได้ คือการช่วยเหลือซึ่งกันและกันของคนรุ่นใหม่ การมีอุดมการณ์ความเชื่อที่มั่นคง การมีช่องทางการสร้างรายได้ และมีการพึ่งพาตนเองได้ (Vaseenonta *et al.*, 2008)

2. **การพัฒนารูปแบบการสร้างเครือข่ายนวัตกรรักษ์ถิ่นในการพัฒนาชุมชนเชิงพื้นที่**

รูปแบบการสร้างเครือข่ายนวัตกรรักษ์ถิ่นในการพัฒนาชุมชนเชิงพื้นที่ ประกอบด้วย ปัจจัยภายในตัวบุคคล ปัจจัยแวดล้อม แนวทางการสร้างเครือข่ายนวัตกรรักษ์ถิ่นในการพัฒนาชุมชนเชิงพื้นที่

และกระบวนการสร้างความร่วมมือเพื่อส่งเสริมการสร้างเครือข่ายนวัตกรรักษ์ถิ่นในการพัฒนาชุมชนเชิงพื้นที่ มีความสอดคล้องกับ งานวิจัยของภานนท์ คุ้มสุภา (Kumsubha, 2019) ที่ระบุว่าปัจจัยภายในเช่น ความมุ่งมั่นและความคิดสร้างสรรค์ มีบทบาทสำคัญในการสร้างนวัตกรรมที่ตอบสนองต่อความต้องการของชุมชน นอกจากนี้ การมีเครือข่ายที่เข้มแข็งยังช่วยให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้และทรัพยากร ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญสำหรับการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน (Suvetwethin, 2016)

3.**แนวทางการขยายเครือข่ายนวัตกรรักษ์ถิ่นในการพัฒนาชุมชนเชิงพื้นที่**

แนวทางการสร้างเครือข่าย ประกอบด้วย การวิเคราะห์จุดแข็งของนวัตกรรมและชุมชนพื้นที่ การตระหนักถึงความสำคัญของการพัฒนาชุมชนและบทบาทของตนเองในการขับเคลื่อนนวัตกรรม การลงมือทำให้เกิดเป็นผลสำเร็จ และกระบวนการสร้างความร่วมมือด้วยการสร้างคุณค่าให้ชุมชน การสร้างแรงบันดาลใจ ช่วยให้สามารถสร้างเครือข่ายชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับผลวิจัยของกัญญาณัฐ บุตรแสนโคตร และ กาญจน์ เรืองมนตรี ที่พบว่า การสร้างเสริมความเข้มแข็งของเครือข่ายความร่วมมือของโรงเรียนขนาดเล็ก ประกอบด้วย การมีส่วนร่วมของสมาชิกเครือข่าย การตั้งเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ และภาวะผู้นำของกรรมการเครือข่าย (Bootsaenkhot and Ruangmontri, 2023) และงานวิจัยของ ภควรรณ ปัทมสุวรรณ พบว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนในการร่วมแก้ปัญหา ร่วมลงมือทำ และร่วมตัดสินใจ ส่งผลทางบวกต่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน (Puttamasuwan, 2016)

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

การสังเคราะห์องค์ความรู้ โดยการนำรูปแบบที่ได้จากผลการวิจัยมาบูรณาการ เพื่อให้ง่ายต่อการนำไปประยุกต์ใช้ โดยปัจจัยภายในตัวบุคคลใช้ H-Human factors ปัจจัยแวดล้อมด้านการมองหาโอกาส ใช้ O: Opportunity แนวทางการขยายเครือข่ายด้วยการสร้างรายได้เพื่อชุมชน ใช้ M: Money การได้รับการสนับสนุนจากครอบครัว เพื่อน ใช้ E: Environment การลงมือทำให้เกิดผล ใช้ T: Taking Action กระบวนการสร้างการมีส่วนร่วม ใช้ O: Ownership การเรียนรู้และพัฒนา ใช้ W: Wisdom และการขยายเครือข่ายความร่วมมือ ใช้ N: Networking สรุปความรู้ที่ได้จากงานวิจัย คนรุ่นใหม่รักบ้านเกิด: เครือข่ายนวัตกรรักษ์ถิ่นในการพัฒนาชุมชนเชิงพื้นที่ ออกมาเป็นโมเดลที่เข้าใจง่าย โดยใช้ตัวย่อภาษาอังกฤษว่า **HOMETOWN** ซึ่งย่อมาจากคำว่า Human, Opportunity, Money, Environment, Taking Action, Ownership, Wisdom และ Networking มีรายละเอียดดัง Figure 2

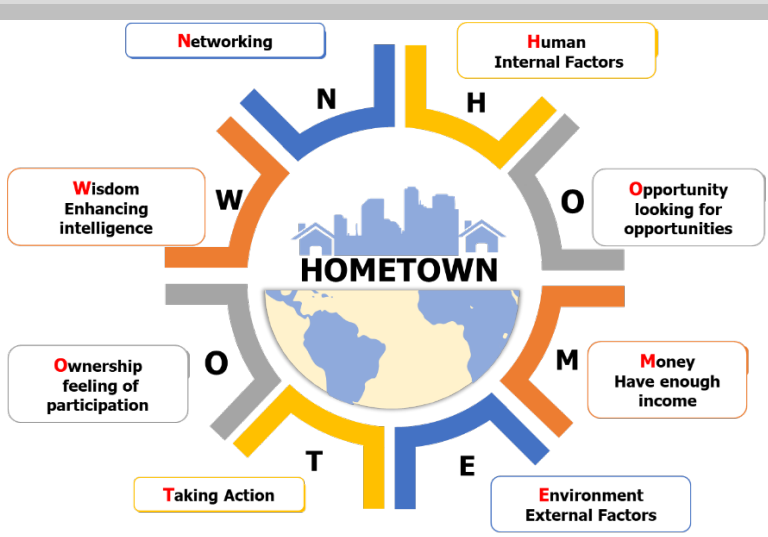

Figure 2. Hometown model

Hometown model อธิบายได้ดังต่อไปนี้

H: Human (ปัจจัยด้านบุคคล) ได้แก่ คุณลักษณะส่วนบุคคลที่เอื้อต่อการสร้างนวัตกรรมในชุมชนพื้นที่ ประกอบด้วย การมีความกตัญญูกตเวที มีเป้าหมายชีวิตชัดเจน มีความคิดเชิงบวก มีความเพียรพยายามไม่ย่อท้อ และมีความคิดสร้างสรรค์ สอดคล้องกับงานวิจัยของ นิสรา ใจซื่อ ที่พบว่าคุณลักษณะของผู้นำเชิงนวัตกรรม ได้แก่ ความเชื่อมั่นในตนเอง ความมุ่งมั่นพากเพียร และความคิดสร้างสรรค์ (Jaisue, 2019) วิสาหกิจชุมชนโกโก้ระนอง มีจุดเริ่มต้นมาจากความกตัญญูทั้งต่อครอบครัวและชุมชน ทำให้คุณหนุ่ยตัดสินใจพาครอบครัวกลับบ้านเกิด และตั้งเป้าหมายที่จะสร้างระนองให้เป็นแหล่งปลูกโกโก้ที่ดีที่สุด การมีเป้าหมายชีวิตชัดเจน ส่งผลให้คุณหนุ่ยไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคต่าง ๆ ที่ต้องเจอ ใช้ความรู้ทางด้านการตลาดที่ตนเองมีผนวกกับการมีความคิดเชิงบวกมาพัฒนาแผนงานของวิสาหกิจอย่างสร้างสรรค์ ด้วยการสร้างร้านคาเฟ่โกโก้ระนอง และศูนย์เรียนรู้ขึ้นในบริเวณ ทำให้วิสาหกิจชุมชนเป็นที่รู้จัก และสามารถนำพาการปลูกโกโก้ขยายผลไปทั่วประเทศได้ประสบความสำเร็จ ในขณะที่วิสาหกิจชุมชนผงนัวยางโล้นมองเห็นโอกาสในการปรับแนวคิดการตลาดของสินค้าให้ทันสมัยและตอบโจทย์ความต้องการของผู้บริโภคมากขึ้น การเสวนากลุ่มร่วมกับผู้เชี่ยวชาญในพื้นที่ช่วยให้วิสาหกิจชุมชนผงนัวยางโล้นมีเป้าหมายที่ชัดเจนมากขึ้น

O: Opportunity (โอกาส) คือการมองหาโอกาสอย่างสร้างสรรค์ ในการพัฒนาชุมชน เข้าใจปัญหาและความต้องการของชุมชน มองเห็นคุณค่าของทรัพยากรที่มีอยู่ สอดคล้องกับงานวิจัยของ ธีรโชติ สัตตาคม และคณะ ที่พบว่า การเป็นผู้นำการนวัตกรรมชุมชน ต้องเป็นผู้มีวิสัยทัศน์ มองเห็นปัญหาของชุมชนอย่างรู้จริง (Sattakom *et al.*, 2023) วิสาหกิจชุมชนโกโก้ระนอง มองเห็นโอกาสจากการศึกษาตลาดโกโก้ที่เติบโตสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง อีกทั้งระนองยังมีสภาพภูมิอากาศที่เหมาะสมกับการปลูกโกโก้เป็นอย่างมาก ในขณะที่เกษตรกรขาดความมั่นใจและขาดศักยภาพในการแปรรูปผลโกโก้สด ทำให้วิสาหกิจชุมชนโกโก้ระนองพัฒนาระบบการแปรรูปครบวงจร พร้อมทั้งการเปิดรับซื้อผลโกโก้สดจากผู้ปลูกที่มีการทำข้อตกลงร่วมกัน ส่งผลให้การปลูกโกโก้ขยายและเติบโตอย่างต่อเนื่อง ในส่วนของวิสาหกิจชุมชนผงนัวยางโล้น การเสวนาครั้งนี้ช่วยให้ผู้นำและสมาชิกวิสาหกิจชุมชนผงนัวยางโล้น ได้พบและพูดคุยกับเจ้าหน้าที่ภาครัฐทั้งเกษตรชุมชน และพัฒนาชุมชน

เป็นครั้งแรก และมองเห็นโอกาสในการนำผลิตภัณฑ์ไปร่วมออกงานชุมชมเพื่อสร้างการรับรู้ของสินค้าให้มากขึ้น

M: Money (รายได้) การมีรายได้เพียงพอเป็นแรงจูงใจที่ทำคนรุ่นใหม่สามารถที่จะสร้างเครือข่าย และขับเคลื่อนให้เกิดพลังในความร่วมมือด้วยการสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจ และการเจริญเติบโตของพื้นที่ เมื่อคนในชุมชนรู้สึกถึงคุณค่าของนวัตกรรม จะเป็นแรงบันดาลใจให้ทำงานประสานกันได้ เกิดเป็นความสามัคคี เป็นพลังเครือข่ายชุมชน การผลักดันให้เกิดนวัตกรรมใหม่ ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม และการขยายเครือข่ายต่อไป ซึ่งสอดคล้องกับผลการงานวิจัยของ ชนินทร์ วะสีนนท์ ที่พบว่าเงื่อนไขปัจจัยที่มีผลให้คนรุ่นใหม่สามารถอยู่กับชุมชนท้องถิ่นได้ ประกอบด้วย การมีรายได้และการมีชุมชนเข้มแข็ง การมีช่องทางการสร้างรายได้ และมีการพึ่งพาตนเองได้ (Vaseenonta *et al.*, 2008) วิสาหกิจชุมชนโกโก้ระนองสร้างรายได้ทั้งจากการมีคาเฟ่ การขายต้นพันธุ์โกโก้ และผลิตภัณฑ์จากผงโกโก้ที่มีความหลากหลาย เช่น ชาจากเปลือกเมล็ดโกโก้ ถ่านจากเปลือกผลโกโก้ ทำให้ชุมชนมีการขับเคลื่อนทางเศรษฐกิจที่ดีขึ้นอย่างต่อเนื่อง ในส่วนของวิสาหกิจชุมชนผงนัวยางโล้น ยังมีสินค้าที่จำกัด ผู้นำวิสาหกิจชุมชน และสมาชิกที่ทำอยู่เห็นด้วยว่าการที่ยอดขายน้อยและไม่มีอย่างต่อเนื่อง ทำให้ขาดแรงจูงใจในการดึงคนรุ่นใหม่มามีส่วนร่วม จึงขาดแนวคิดใหม่ ๆให้กับวิสาหกิจชุมชน

E: Environment (สภาพแวดล้อม) ได้แก่ ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อม รวมถึงครอบครัว เพื่อน และคนในชุมชน ที่ช่วยเกื้อกูล ส่งเสริม ให้กิจกรรมของวิสาหกิจดำเนินไปได้ตามวัตถุประสงค์ ซึ่งสอดคล้องกับผลการงานวิจัยของ ธีรโชติ สัตตาคม และคณะ ที่พบว่า ความร่วมมือและการสนับสนุนของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการพัฒนาหมู่บ้านนวัตกรรมเพื่อสังคม (Sattakom *et al.*, 2023) วิสาหกิจชุมชนโกโก้ระนองได้รับการสนับสนุนและช่วยเหลือจากครอบครัวด้วยความรักความเข้าใจ ทำให้สามารถย้ายครอบครัวซึ่งมีลูกชายวัยเรียนจากกรุงเทพกลับมาที่ระนอง การร่วมพูดคุยกับเพื่อน ๆ และนำเสนอวิสัยทัศน์เพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน ทำให้ได้รับการสนับสนุนช่วยเหลือจากเพื่อน ๆ ทั้งที่กรุงเทพ และคนในชุมชนเป็นอย่างดี วิสาหกิจชุมชนโกโก้ระนองจึงสามารถทำการตลาดได้ในวงกว้าง ทั้งการออกบูธในกรุงเทพ การมีส่วนร่วมในการประชุมที่สำคัญของจังหวัดระนอง จนเป็นที่ยอมรับของชุมชนและองค์กรต่าง ๆ ในจังหวัดระนอง ในส่วนของวิสาหกิจชุมชนผงนัวยางโล้น ยังขาดการสร้างความร่วมมือกับชุมชน การเสวนาจากงานวิจัยนี้ช่วยให้วิสาหกิจชุมชนผงนัวยางโล้น ได้ประสานงานกับองค์กรภาครัฐในพื้นที่ เพื่อการสร้างโอกาสทางการตลาดในอนาคต

T: Taking Action (การลงมือทำ): การลงมือทำและสร้างผลลัพธ์ที่เป็นรูปธรรม จะช่วยให้คนในชุมชนเห็นภาพและเข้าใจถึงความเป็นไปได้ในการเปลี่ยนแปลง สอดคล้องกับผลการวิจัยจากโครงการ "การพัฒนานวัตกรรมชุมชนเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน" ในปี 2023 ได้แสดงให้เห็นว่าการลงมือทำและสร้างผลลัพธ์ที่เป็นรูปธรรมเป็นปัจจัยสำคัญที่เอื้อต่อการสร้างนวัตกรรมในชุมชน (Pomsen, 2020) วิสาหกิจชุมชนโกโก้ระนองเริ่มต้นจากการปลูกโกโก้ในพื้นที่เล็ก ๆ ของตนเอง และขยายไปถึงการแปรรูปผลโกโก้สดจนเป็นผลิตภัณฑ์ที่สามารถสร้างยอดขายได้ แสดงให้เห็นถึงความเป็นไปได้ทางด้านเศรษฐกิจ เป็นส่วนสำคัญที่ช่วยสร้างแรงบันดาลใจ และความเชื่อมั่นให้กับคนในชุมชนในการหันมาปลูกโกโก้ ในส่วนของวิสาหกิจชุมชนผงนัวยางโล้นก็เช่นกันมีการศึกษาและลงมือทำอย่างต่อเนื่องและได้รับความช่วยเหลือจากมหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนครในการการพัฒนาผลิตภัณฑ์ จนได้เป็นผลิตภัณฑ์ที่ผ่านมาตรฐาน และได้รับใบอนุญาตจดทะเบียนอาหาร โดยสำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา กระทรวงสาธารณสุข

O: Ownership (การมีส่วนร่วม): คือกระบวนการสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของและการมีส่วน

ร่วมในการตัดสินใจเกี่ยวกับอนาคตของวิสาหกิจชุมชน สอดคล้องกับผลการงานวิจัยของ จันทร์ศรี สิมสินธุ์ และคณะ พบว่าปัจจัยแห่งความสำเร็จที่สำคัญคือการสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของ (Sense of Ownership) และการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Participatory Decision-making) ของสมาชิกในชุมชน กระบวนการดังกล่าวเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญที่ส่งเสริมให้เกิดการพัฒนานวัตกรรมที่ตอบสนองความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริงและมีความยั่งยืน (Simsin *et al.*, 2023) วิสาหกิจชุมชนโกโก้ระนองมีเป้าหมายที่จะสร้างสรรค์สิ่งดี ๆ ให้กับชุมชน และต้องการให้ชุมชนมีความเจริญก้าวหน้า การสร้างปฏิสัมพันธ์และเข้าถึงชุมชนเป็นแรงจูงใจที่ทำให้คนในชุมชนให้ความร่วมมือช่วยกันพัฒนาส่งเสริม วิสาหกิจชุมชนโกโก้ระนองได้รับการสนับสนุนจากชุมชนและองค์กรภาครัฐในพื้นที่ และได้รับการคัดเลือกให้เป็นหนึ่งในสถานที่เยี่ยมชมในการประชุมคณะรัฐมนตรีสัญจรที่จังหวัดระนองในปี 2566 แสดงให้เห็นถึงพลังในการพัฒนาชุมชนได้อย่างยั่งยืน ในส่วนของวิสาหกิจชุมชนผงนัวยางโล้น ยังจำกัดการมีส่วนร่วมเพียงแค่กลุ่มสมาชิกเดิม ๆ และมองเห็นโอกาสในเข้าไปมีส่วนร่วมกับชุมชนให้มากขึ้น

W: Wisdom (การเสริมสร้างปัญญา): ด้วยการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง การนำองค์ความรู้จากหลากหลายแหล่งมาประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชน สอดคล้องกับผลการงานวิจัยของ จันทร์ศรี สิมสินธุ์ และคณะ พบว่า การสร้างชุมชนของตนให้เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ต่อเนื่องตลอดชีวิตอย่างเหมาะสม ส่งผลต่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน (Simsin *et al.*, 2023)วิสาหกิจชุมชนโกโก้ระนองมีการเชื่อมโยงกับเครือข่ายความรู้ด้านการปลูกและการแปรรูปโกโก้ทั้งในและต่างประเทศ เพื่อการต่อยอดและการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ทำให้วิสาหกิจชุมชนโกโก้ระนองสามารถพัฒนาผลิตภัณฑ์ได้หลากหลายและมีเครือข่ายผู้ปลูกโกโก้ทั่วประเทศ ในส่วนของวิสาหกิจชุมชนผงนัวยางโล้น เห็นด้วยว่าเป็นโอกาสของวิสาหกิจเป็นอย่างมาก

N: Networking (การสร้างเครือข่าย): การสร้างและการขยายเครือข่ายความร่วมมือทั้งภายในและภายนอกชุมชน จากสังคมเล็ก ๆ ไปสู่ระดับประเทศ สอดคล้องกับผลการงานวิจัยของ น้ำฝน กันมา ที่พบว่า การสร้างและการขยายเครือข่ายความร่วมมือทั้งภายในและภายนอกชุมชนมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมการสร้างนวัตกรรมในชุมชน (Gunma, 2017) วิสาหกิจชุมชนโกโก้ระนองมีการเชื่อมโยงทั้งกับเครือข่ายผู้ปลูกโกโก้ทั่วประเทศ และเครือข่ายคนรุ่นใหม่รักบ้านเกิด มีการศึกษาดูงานแลกเปลี่ยนความรู้ ที่ช่วยให้วิสาหกิจชุมชนโกโก้ระนองมองเห็นโอกาสที่จะผลักดันผลิตภัณฑ์โกโก้ไปในตลาดต่างประเทศ ในส่วนของวิสาหกิจชุมชนผงนัวยางโล้นมองเห็นโอกาสในการสร้างเครือข่ายกับชุมชนและองค์กรในพื้นที่เพื่อยกระดับการดำเนินการของวิสาหกิจชุมชนให้เติบโตอย่างยั่งยืน

สรุป

ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่าปัจจัยภายในที่เอื้อต่อการสร้างเครือข่ายนวัตกรรักษ์ถิ่นในการพัฒนาชุมชนเชิงพื้นที่ ได้แก่ ความกตัญญูกตเวที เป้าหมายชีวิตที่ชัดเจน ความคิดเชิงบวก ความเพียรพยายาม และความคิดสร้างสรรค์ ในขณะที่ปัจจัยภายนอกประกอบด้วยการสนับสนุนจากครอบครัว กัลยาณมิตร เครือข่ายความรู้ ความร่วมมือของชุมชน และทุนทางสังคมรูปแบบการสร้างเครือข่ายนวัตกรรักษ์ถิ่นมีความสำคัญต่อการพัฒนาชุมชน โดยรวมถึงการสร้างคุณค่าให้ชุมชน การสร้างแรงบันดาลใจ และการระดมความคิด แนวทางการขยายเครือข่ายประกอบด้วยการเรียนรู้พัฒนาอย่างต่อเนื่อง ความยืดหยุ่น การสนับสนุนจากภาคีเครือข่าย และการสร้างรายได้เพื่อชุมชนองค์ความรู้จากการวิจัยนี้สามารถเป็นแนวทางให้คนรุ่นใหม่พัฒนานวัตกรรมเพื่อชุมชน แลกเปลี่ยนประสบการณ์ และช่วยให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องนำไปปรับใช้และขยายผลสู่ชุมชนอื่นได้

เอกสารอ้างอิง

Bootsaenkhot, K. and K Ruangmontri. 2023. The guideline development for empowering cooperative networks in small schools under the office of Mahasarakham Primary Educational Service Area 3. Journal of Buddhist Philosophy Evolved 7(2): 290-303. (in Thai)

Gadetragoon, P., S. Srikhruedong and K. Phoowachanathipong. 2023. Mind empowerment for authentic life value of adolescent based on Buddhist psychology. Journal of Buddhist Psychology 8(1): 30-42. (in Thai)

Gunma, N. 2017. Development of a collaborative network model enhancing basic education quality: A case of Phayao Model. Journal of Humanities and Social Sciences, Rajapruek University 3(2): 103-115. (in Thai)

Jaisue, N. 2019. Guidelines for development: Characteristics of innovative leaders. Humanities and Social Sciences Journal 38(4): 47-62. (in Thai)

Kumsubha, B. 2019. New generation of local innovator and the diffusion of innovation in their community. Dhurakij Pundit Communication Arts Journal 13(2): 258-299. (in Thai)

Luthans, F. and C. M. Youssef. 2004. Human, social, and now positive psychological capital management: Investing in people for competitive advantage. Organizational Dynamics 33(2): 143-160.

Pasri, P., K. Balthip, A. Apichato and A. Buapet. 2021. Purpose in life among students in southern Thailand. Songklanagarind Journal of Nursing 41(1): 104-114. (in Thai)

Pomsen, C. 2020. Research and development of community innovation for enhancing the potential and strength of communities in Kanchanaburi. Project Report. https://pmua.or.th/research/a13f630017/. (in Thai)

Phuanpoh, Y. and P. Pasunon. 2021. Community innovation linking community economy to sustainability. Journal of Management Science Nakhon Pathom Rajabhat University 8(2): 35–40. (in Thai)

Puttamasuwan, P. 2016. Development of a community participatory model for Chaiyaphum ecotourism management: A case study of Mor Hin Khao. Journal of Community Development and Life Quality 4(2): 235–248. (in Thai).

Sattakom, T., W. Duangudom and K. Yossakrai. 2023. Factors affecting the success of social innovation village development in Muang Chang Community, Nan Province. Journal of Rajanagarindra, 20(2): 1-15. (in Thai)

Simsin, C., P. Boonthongtheng and T. Nakhunsong. 2023. Community innovation for lifelong learning. Journal of Education and Community Development 6(1): 45-60.

Suvetwethin, D. 2016. “Brave people return to their hometowns” to develop their hometowns. (Online). Available: https://shorturl.at/6n9Xp (October 18, 2024). (in Thai).

Vaseenonta, C., S. Chaochaikong and T. Kunwong. 2008. Next generation and sustainable local management. Research report Sakon Nakhon Rajabhat University, Sakon Nakhon. (in Thai)

การประยุกต์ใช้หลักการศาสนาอิสลามของชุมชนแผ่นดินทองนูรุดดีน ในการดำเนินงานการจัดการขยะเพื่อสร้างความยั่งยืน

Application of Islamic Principles of Phaen Din Thong Nuruddeen Community to Conducting Sustainable Waste Management

เพ็ญจุรี คันธวงศ์[1] ฟาลิซิโต้ เจบูเต[1] ภิราภรณ์ ก้อนคำ[2] อิงอร ตั้นพันธ์[3] และ ทศพร มะหะหมัด[4]

Penjuree Kanthawongs[1], Felicito Jabutay[1], Piraporn Konkhum[2], Ingorn Tanphan[3] and Tosaporn Mahamud[4]*

[1]โครงการบริหารธุรกิจบัณฑิต (หลักสูตรนานาชาติ) มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต กรุงเทพมหานคร 10250

[1]Bachelor of Business Administration (International Program), Kasem Bundit University, Bangkok 10250, Thailand

[2]คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต กรุงเทพมหานคร 10250

[2]Faculty of Business Administration, Kasem Bundit University, Bangkok 10250, Thailand

[3]หลักสูตรบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต กรุงเทพมหานคร 10250

[3]Graduate School of Business Administration, Kasem Bundit University, Bangkok 10250, Thailand

[4]หลักสูตรการเป็นผู้ประกอบการอุตสาหกรรมสร้างสรรค์สากล(นานาชาติ) วิทยาลัยผู้ประกอบการสร้างสรรค์นานาชาติรัตนโกสินทร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์ จ. นครปฐม 73170

[4]Creative Industry Entrepreneurship (International Program), Rattanakosin International College of Creative Entrepreneurship, Rajamangala University of Technology Rattanakosin, Nakhon Pathom 73170, Thailand

*Corresponding author: E-mail: tosaporn.mah@rmutr.ac.th

(Received: May 27, 2024; Revised: October 9, 2024; Accepted: March 14, 2025

Abstract: This research aims to study the application of Islamic principles to waste management in the Phaen Din Thong Nuruddeen community, focusing on environmental sustainability and reducing waste that impacts the community. This action research study used in-depth interviews, focus group discussions, and observations to collect data about community waste management. The research findings show that the community can apply Islamic principles such as *Khalifah* (stewardship of the earth) and *Ihsan* (doing good) to waste segregation, reducing resource waste, and recycling. This resulted in reduced community waste and increased recycling by approximately 20%. Furthermore, community member participation in waste management and the application of Islamic principles to waste management in the Phaen Din Thong Nuruddeen community proved to be an effective approach for promoting environmental sustainability. Community members were able to apply religious principles to practical operations thereby fostering sustainable participation and environmental conservation.

Keywords: Waste management, principles of Islam, sustainability

บทคัดย่อ: การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้หลักการศาสนาอิสลามในการจัดการขยะของชุมชนแผ่นดินทองนูรุดดีน โดยมุ่งเน้นการสร้างความยั่งยืนทางสิ่งแวดล้อมและการลดปริมาณขยะที่ส่งผลกระทบต่อชุมชน การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม และการสังเกตการณ์เพื่อเก็บข้อมูลเกี่ยวกับการจัดการขยะในชุมชน ผลการวิจัยพบว่าชุมชนสามารถนำหลักการศาสนาอิสลาม เช่น *Khalifah* (การเป็นผู้ดูแลโลก) และ *Ihsan* (การทำความดี) มาประยุกต์ใช้ในการแยกขยะ การลดการใช้ทรัพยากรอย่างสิ้นเปลือง

และการนำขยะกลับมาใช้ใหม่ ทำให้ปริมาณขยะในชุมชนลดลงและการรีไซเคิลขยะเพิ่มขึ้นประมาณ 20% นอกจากนี้ การมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนในการจัดการขยะและ การประยุกต์ใช้หลักการศาสนาอิสลามในการจัดการขยะในชุมชนแผ่นดินทองนูรุดดีนเป็นกลไกที่มีประสิทธิภาพในการส่งเสริมความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อมของชุมชน สมาชิกในชุมชนสามารถนำหลักการทางศาสนามาประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงานจริง และสามารถส่งเสริมการมีส่วนร่วมและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมได้อย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: การจัดการขยะ หลักการศาสนาอิสลาม ความยั่งยืน

คำนำ

ปัจจุบันปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมเป็นปัญหาสำคัญที่สังคมโลกกำลังเผชิญอยู่ (Kula, 2001) จึงมีการจัดการขยะอย่างยั่งยืน เนื่องจากปริมาณขยะที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วในทุก ๆ ปีได้ส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมและคุณภาพชีวิตของผู้คนทั่วโลก (Tucker and Grim, 2001) ประเทศไทยก็ประสบปัญหาขยะจำนวนมาก โดยเฉพาะในพื้นที่ชุมชน ซึ่งการจัดการขยะที่ไม่ถูกต้องส่งผลให้เกิดปัญหาด้านสุขภาพ อนามัย และความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อม (Pollution Control Department, 2021)

การนำแนวคิดและหลักการทางศาสนามาประยุกต์ใช้ในการจัดการสิ่งแวดล้อมเป็นวิธีหนึ่งที่ได้รับความสนใจ เนื่องจากศาสนามีบทบาทสำคัญในชีวิตประจำวันของผู้คน และสามารถเป็นเครื่องมือในการสร้างจิตสำนึกและพฤติกรรมเชิงบวกต่อการรักษาสิ่งแวดล้อมได้ (Foltz, 2003) สำหรับชุมชนมุสลิม หลักการศาสนาอิสลามเกี่ยวกับการเป็นผู้ดูแลโลก (*Khalifah*) และการทำความดี (*Ihsan*) นั้นสอดคล้องกับแนวคิดการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืน หลักการเหล่านี้ส่งเสริมให้ชุมชนมุสลิมมีความรับผิดชอบในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างเหมาะสมและลดการสร้างมลพิษสู่สิ่งแวดล้อม (Saniotis, 2012)

Yahprung (2022) อธิบายว่า มนุษย์ทุกคนมีภารกิจและหน้าที่ต้องรับผิดชอบและร่วมมือกันในการใช้ประโยชน์จาก ธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อมอย่าง ทะนุถนอม ใช้อย่างระมัดระวัง ประหยัดและใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด รวมทั้งต้อง ปกป้องดูแล บำรุงรักษา อนุรักษ์และฟื้นฟูธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมให้คงอยู่ในสภาพที่ดีตลอดชั่วอายุขัย เพื่อให้เกิด การพัฒนาคุณภาพชีวิตและเพื่อความอยู่รอดของมนุษย์ที่ครอบคลุมและสมบูรณ์ในทุกด้านทุกระดับ และเอื้ออานวยให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนเกิดความสุขสันติของมนุษยชาติอย่างแท้จริง

ชุมชนแผ่นดินทองนูรุดดีน เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร เป็นชุมชนที่ประชาชนนับถือศาสนาอิสลามร้อยละ 99 มีจำนวน 224 ครัวเรือน จำนวนประชากรทั้งหมด 1,198 คน มีมัสยิดนูรุดดีน มีศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชื่อบ้านสวนวิไลวรรณ มีวิสาหกิจชุมชน 1 แห่ง คือ กลุ่มแม่บ้านเกษตร นูรุดดีนพัฒนา บ้านเกาะคลอง 13 ประชาชนร้อยละ70 มีการทำเกษตรกรรมเป็นหลัก รองลงมามีการทำงานในภาคเอกชน และภาครัฐ

ชุมชนแผ่นดินทองนูรุดดีน มีการจัดการขยะที่ไม่มีประสิทธิภาพทำให้เกิดปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม เช่น มลพิษทางน้ำ อากาศ และเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ของสัตว์นำโรค ปัญหานี้เกิดจากการที่ชุมชนไม่มีระบบการคัดแยกขยะและการนำขยะกลับมาใช้ใหม่อย่างเป็นระบบ ทำให้เกิดกลิ่นเหม็นและเป็นภาระในการจัดเก็บขยะ ซึ่งไม่สามารถจัดการได้หมดในเวลาอันสั้น นอกจากนี้ ขยะบางส่วนที่ไม่ถูกกำจัดอย่างเหมาะสมทำให้เกิดมลภาวะและความเสียหายต่อชุมชนโดยรวม ชุมชนจึงตระหนัก

ถึงความจำเป็นในการหาแนวทางใหม่ที่ไม่เพียงแต่แก้ปัญหาขยะสะสม. แต่ยังส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน คณะกรรมการชุมชน มีแนวคิดในการจัดการขยะ และเป็นการสร้างรายได้ลดรายจ่ายให้กับชุมชน คือ การประยุกต์ใช้หลักการศาสนาอิสลาม กับการนำความรู้ที่ได้รับจากหน่วยงานต่าง ๆ

มาปฏิบัติในการคัดแยกขยะที่ถูกวิธีซึ่งจะทำให้เกิดรายได้ และเกิดความยั่งยืน ชุมชนแผ่นดินทองนูรุดดีนเป็นหนึ่งในชุมชนมุสลิมที่ยึดมั่นในหลักการศาสนาอิสลาม ซึ่งสามารถเป็นแนวทางการจัดการขยะโดยนำหลักการทางศาสนามาใช้ในชีวิตประจำวัน ได้ (Sirisawat, and Suwan, 2024)

การวิจัยนี้จึงมุ่งเน้นการศึกษาและวิเคราะห์การประยุกต์ใช้หลักการศาสนาอิสลามในการจัดการขยะของชุมชนแผ่นดินทองนูรุดดีน เพื่อสร้างความเข้าใจถึงวิธีการและผลลัพธ์ของการจัดการขยะในรูปแบบที่ยั่งยืน และเพื่อเสนอแนะแนวทางในการประยุกต์ใช้หลักการศาสนาในการจัดการขยะในชุมชนอื่น ๆ ต่อไป

อุปกรณ์และวิธีการ

งานวิจัยนี้ใช้วิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) โดยเน้นการศึกษาการประยุกต์ใช้หลักการศาสนาอิสลามของชุมชนแผ่นดินทองนูรุดดีนในการจัดการขยะเพื่อสร้างความยั่งยืน โดยระเบียบวิธีวิจัยแบ่งออกเป็นขั้นตอนดังนี้

1. การออกแบบการวิจัย

การวิจัยนี้ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) ซึ่งเน้นการสำรวจและวิเคราะห์ข้อมูลจากชุมชน รวมถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการวิจัย โดยใช้วิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการ ซึ่งช่วยให้สามารถดำเนินการวิจัยไปพร้อมกับการปฏิบัติในสถานการณ์จริง ณ ชุมชนแผ่นดินทองนูรุดดีน เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อประเมินผลลัพธ์ของการประยุกต์ใช้หลักการศาสนาอิสลามต่อความยั่งยืนของการจัดการขยะในชุมชน
2. เพื่อเป็นแนวทางในการนำหลักการศาสนาอิสลามมาใช้ในการจัดการขยะเพื่อความยั่งยืนในชุมชนอื่น ๆ

3. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือประชาชนในชุมชนแผ่นดินทองนูรุดดีน ซึ่งเป็นชุมชนที่มีการยึดถือและปฏิบัติตามหลักศาสนาอิสลามอย่างเคร่งครัด โดยการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างจะใช้วิธีการสุ่มอย่างเจาะจง (purposive sampling) ประกอบด้วย

1. ผู้นำชุมชนและผู้นำทางศาสนาในชุมชน
2. สมาชิกในชุมชนที่มีบทบาทในการจัดการขยะ
3. ครอบครัวที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ชุมชนแผ่นดินทองนูรุดดีน

กลุ่มตัวอย่างมีจำนวนประมาณ 30 คน ซึ่งเป็นกลุ่มที่สามารถสะท้อนภาพรวมของชุมชนได้

4. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อใช้ในการวิเคราะห์ ดังนี้

1. การสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interviews) ใช้สำหรับเก็บข้อมูลจากผู้นำชุมชน ผู้นำทางศาสนาและสมาชิกในชุมชนเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้หลักศาสนาอิสลามในการจัดการขยะในชุมชน

2. การสนทนากลุ่ม (focus group discussion) กลุ่มตัวอย่างจะเข้าร่วมในการสนทนาเกี่ยวกับการจัดการขยะในชุมชนและบทบาทของหลักศาสนาอิสลามที่นำมาประยุกต์ใช้กับการจัดการขยะของชุมชน

3. การสังเกตการณ์ (observation) ทำการสังเกตการณ์กระบวนการจัดการขยะภายในชุมชน เช่น การแยกขยะ การเก็บขยะ และการทิ้งขยะตามหลักการศาสนาอิสลาม

4. แบบสอบถาม (questionnaires) ใช้เพื่อเก็บข้อมูลเกี่ยวกับทัศนคติและความตระหนักรู้ของสมาชิกในชุมชนเกี่ยวกับการจัดการขยะและสิ่งแวดล้อมในชุมชนตามหลักศาสนาอิสลาม

5. ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้แบ่งการดำเนินงานออกเป็น 4 ขั้นตอนหลัก ได้แก่

ขั้นตอนที่ 1 การวางแผน (planning) ทำการรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับหลักการศาสนา

อิสลามที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและการจัดการขยะ รวมถึงสถานการณ์ปัจจุบันของการจัดการขยะในชุมชนผ่านการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่มกับผู้นำชุมชน ผู้นำทางศาสนา และสมาชิกในชุมชน

ขั้นตอนที่ 2 การดำเนินการ (action) ร่วมมือกับผู้นำชุมชนในการนำหลักการศาสนาอิสลามมาประยุกต์ใช้ในกระบวนการจัดการขยะ เช่น การแยกขยะ การนำขยะกลับมาใช้ใหม่ และการลดปริมาณขยะ โดยจะมีการจัดกิจกรรมให้ความรู้แก่สมาชิกชุมชน โดยเฉพาะในเรื่องหลักการจัดการขยะ แบบ 3R (reduce, reuse, recycle) และสร้างระบบจัดการขยะที่สอดคล้องกับหลักศาสนา ดังแสดงใน Figure 1

ขั้นตอนที่ 3 การสังเกตและประเมินผล (observation and evaluation) การสังเกตการณ์ผลลัพธ์ของการประยุกต์ใช้หลักศาสนาอิสลามในการจัดการขยะในชุมชน รวมถึงการประเมินผลการลดปริมาณขยะและจำนวนขยะที่มีการรีไซเคิลในชุมชน ดังแสดงใน Figure 2

ขั้นตอนที่ 4 การประเมินผลและปรับปรุง (reflection) มีการประชุมเพื่อประเมินผลการดำเนินงานร่วมกับชุมชนและ เพื่อนำข้อมูลมาใช้ปรับปรุงกระบวนการจัดการขยะให้มีความยั่งยืนและเป็นไปตามหลักการศาสนาอิสลามต่อไป

6. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลจะใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงคุณภาพ (qualitative data analysis) จากการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และการสังเกตการณ์ และวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) เพื่อหาแนวทางของการปฏิบัติ การยอมรับ และผลกระทบจากการประยุกต์ใช้หลักการศาสนาอิสลามในการจัดการขยะ นอกจากนี้ยังใช้การวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) เพื่อแสดงข้อมูลเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนและความตระหนักรู้ในเรื่องของการจัดการสิ่งแวดล้อม

7. จริยธรรมการวิจัย

ในการดำเนินการวิจัย นักวิจัยจะต้องปฏิบัติตามหลักจริยธรรมการวิจัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของการรักษาความลับของข้อมูลส่วนบุคคลของผู้เข้าร่วมการวิจัย และการขอความยินยอมในการเก็บข้อมูล เพื่อสร้างความมั่นใจแก่ผู้เข้าร่วมว่าใช้เพื่อวัตถุประสงค์ทางวิชาการเท่านั้น

8. ระยะเวลาในการดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้จะใช้ระยะเวลาในการดำเนินการทั้งหมด เดือนเมษายน 2566 ถึง เมษายน 2567 ตั้งแต่การรวบรวมข้อมูล การประยุกต์ใช้หลักการศาสนาอิสลามในการจัดการขยะ การติดตามผล และการวิเคราะห์ข้อมูล

Figure 1. Educational activities for the community regarding the establishment of a waste management system

Figure 2. Group discussions and continuous education for community members about waste segregation

ผลการศึกษา

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้หลักการศาสนาอิสลามในการจัดการขยะของชุมชนแผ่นดินทองนูรุดดีน โดยทำการเก็บข้อมูลผ่านการสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม การสังเกตการณ์ และการใช้แบบสอบถาม ผลการวิจัยที่ได้สามารถสรุปได้ดังนี้

1. ความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับหลักการศาสนาอิสลามในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

จากการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่ม พบว่าสมาชิกในชุมชนแผ่นดินทองนูรุดดีนมีความเข้าใจและรับรู้ถึงหลักการศาสนาอิสลามที่เกี่ยวข้องกับการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมอย่างชัดเจน โดยเฉพาะหลักการของ *Khalifah* (การเป็นผู้ดูแลโลก) และ *Ihsan* (การทำความดีต่อสิ่งแวดล้อม) ซึ่งส่งเสริมให้เกิดความรับผิดชอบในการจัดการขยะและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ สมาชิกในชุมชนยอมรับว่าแนวคิดเหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวันและสามารถนำไปปฏิบัติได้จริง

2. การประยุกต์ใช้หลักการศาสนาอิสลามในการจัดการขยะ

การประยุกต์ใช้หลักการศาสนาอิสลามในกระบวนการจัดการขยะในชุมชนได้ผลลัพธ์เป็นที่น่าพอใจ จากการสังเกตการณ์พบว่าชุมชนได้นำหลักการศาสนามาประยุกต์ใช้ในหลายด้าน ขยะโดยใช้หลัก 3R (reduce, reuse, recycle) อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น

2.1. การแยกขยะ ชุมชนได้มีการส่งเสริมให้สมาชิกแยกขยะตามประเภท เช่น ขยะทั่วไป ขยะรีไซเคิล ขยะอินทรีย์ และขยะอันตราย เพื่อให้สามารถนำขยะบางส่วนกลับมาใช้ใหม่ได้ และลดปริมาณขยะที่จะถูกทิ้งในที่ฝังกลบ

2.2. การใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า หลักการศาสนาอิสลามที่เน้นความพอเพียงและการไม่ใช้ทรัพยากรอย่างสูญเปล่าได้ถูกนำมาใช้ โดยชุมชนได้มีการจัดการเพื่อลดการใช้พลาสติกและส่งเสริมการใช้วัสดุที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม เช่น การนำถุงผ้าและภาชนะที่ใช้ซ้ำได้มาใช้ในชีวิตประจำวัน

2.3. การนำขยะกลับมาใช้ใหม่ ชุมชนได้ร่วมมือกันในการสร้างโครงการรีไซเคิลขยะ เช่น การนำขวดพลาสติกมาทำเป็นผลิตภัณฑ์ใหม่ รวมถึงการทำปุ๋ยหมักจากขยะอินทรีย์ ส่งผลให้ปริมาณขยะในชุมชนลดลง

3. การมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน

จากการสังเกตและการสนทนากลุ่ม พบว่าการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้การจัดการขยะตามหลักการศาสนาอิสลามประสบความสำเร็จ สมาชิกทุกคนในชุมชนมีบทบาทสำคัญใน

การจัดการขยะ โดยเริ่มตั้งแต่การแยกขยะ การนำขยะกลับมาใช้ใหม่ และการให้ความรู้กับคนรุ่นใหม่ การเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน เช่น การจัดอบรมเกี่ยวกับการจัดการขยะและการดูแลสิ่งแวดล้อม ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในพฤติกรรมและทัศนคติของสมาชิกในชุมชนต่อการจัดการขยะอย่างยั่งยืน ดังแสดงใน Figure 3

4. ผลลัพธ์เชิงปริมาณและเชิงคุณภาพของการจัดการขยะ

จากการติดตามและประเมินผล พบว่าปริมาณขยะที่ถูกทิ้งในชุมชนลดลงอย่างชัดเจนหลังจากการประยุกต์ใช้หลักการศาสนาอิสลามในการจัดการขยะ โดยการรีไซเคิลขยะเพิ่มขึ้นประมาณ 20% เมื่อเทียบกับช่วงก่อนการวิจัย นอกจากนี้ การนำขยะอินทรีย์มาทำปุ๋ยหมักและการลดขยะพลาสติกในชุมชนยังมีผลทำให้ชุมชนมีสภาพแวดล้อมที่สะอาดขึ้น ความพึงพอใจของสมาชิกในชุมชนต่อสภาพแวดล้อมที่ดีขึ้นนี้ยังส่งผลให้พวกเขามีความตั้งใจที่จะปฏิบัติตามแนวทางการจัดการขยะต่อไปในอนาคต

5. ความยั่งยืนและการสานต่อการจัดการขยะในชุมชน

ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่าชุมชนแผ่นดินทองนูรุดดีนสามารถสร้างความยั่งยืนในด้านการจัดการขยะได้ โดยการนำหลักศาสนาอิสลามมาเป็นกรอบในการดำเนินงานช่วยให้ชุมชนมีแนวทางในการปฏิบัติที่ชัดเจนและสอดคล้องกับค่านิยมของชุมชน นอกจากนี้ ชุมชนยังได้มีการวางแผนในการดำเนินโครงการจัดการขยะต่อเนื่อง โดยเน้นการให้ความรู้และส่งเสริมการมีส่วนร่วมจากสมาชิกในชุมชนอย่างต่อเนื่อง

จากผลการวิจัยสรุปได้ว่า การประยุกต์ใช้หลักการศาสนาอิสลามในการจัดการขยะในชุมชนแผ่นดินทองนูรุดดีนเป็นกลไกที่มีประสิทธิภาพในการส่งเสริมความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อมของชุมชน สมาชิกในชุมชนสามารถนำหลักการทางศาสนามาประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงานจริง และสามารถส่งเสริมการมีส่วนร่วมและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมได้อย่างยั่งยืน

Figure 3. Community waste segregation

Figure 4. Project evaluation meeting with leaders and community representatives

อภิปรายผล

จากผลการวิจัย การประยุกต์ใช้หลักการศาสนาอิสลามในการจัดการขยะของชุมชนแผ่นดินทองนูรุดดีน สามารถแสดงให้เห็นถึงความสำเร็จในการนำหลักศาสนาอิสลามมาประยุกต์ใช้กับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและการจัดการขยะอย่างยั่งยืน ซึ่งในการอภิปรายผลนี้จะพิจารณาถึงประเด็นต่าง ๆ เข้าพบประธานชุมชนปรึกษาหารือเพื่อสร้างแนวทางในการพัฒนา ดัง Figure 4

1. การประยุกต์ใช้หลักศาสนาอิสลามในการจัดการขยะ

การนำหลักการศาสนาอิสลามมาใช้ในการจัดการขยะในชุมชนพบว่าช่วยส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนในกระบวนการจัดการขยะอย่างเป็นระบบ ซึ่งรวมถึงการแยกขยะ การลดการใช้ทรัพยากรที่สิ้นเปลือง และการนำขยะกลับมาใช้ใหม่ (recycling) (ทั้งนี้การเน้นบทบาทของมนุษย์ในการเป็นผู้ดูแลรักษาโลกมาใช้ในการสร้างจิตสำนึกเรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เป็นปัจจัยที่ช่วยให้สมาชิกชุมชนมีความรับผิดชอบในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างระมัดระวังและมีความรู้สึกว่าการจัดการขยะเป็นหน้าที่ทางศาสนา (Achmad, 2022) สิ่งนี้สะท้อนถึงการที่ศาสนาสามารถเป็นกรอบในการพัฒนาและสร้างความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมได้อย่างยั่งยืน (Saniotis, 2012)

2. การลดปริมาณขยะและการส่งเสริมการรีไซเคิล

จากการวิจัยพบว่า ปริมาณขยะในชุมชนลดลงอย่างมีนัยสำคัญหลังการนำหลักการอิสลามมาใช้ในกระบวนการจัดการขยะ โดยการรีไซเคิลขยะเพิ่มขึ้นประมาณ 20% ซึ่งแสดงให้เห็นว่าหลักการทางศาสนาช่วยส่งเสริมการนำทรัพยากรกลับมาใช้ใหม่ และลดการสร้างขยะที่จะถูกทิ้งไปอย่างสิ้นเปลือง แนวทางนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ Kula (2001) ที่ระบุว่าหลักการศาสนาอิสลามส่งเสริมการใช้ทรัพยากรอย่างมีเหตุผลและการไม่สร้างมลพิษต่อสิ่งแวดล้อม การลดการสร้างขยะผ่านการรีไซเคิลจึงเป็นการกระทำที่สอดคล้องกับหลักการศาสนาที่เน้นการใช้ทรัพยากรอย่างพอเพียงและคุ้มค่า

3. การสร้างจิตสำนึกและการมีส่วนร่วมของชุมชน

การวิจัยพบว่า การมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนแผ่นดินทองนูรุดดีนมีความเข้มแข็ง โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะ การแยกขยะ และการให้ความรู้เรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

แก่คนรุ่นใหม่ การมีส่วนร่วมนี้เกิดจากการนำหลักศาสนามาเป็นพื้นฐานในการสร้างจิตสำนึกและสร้างความรู้สึกว่าการดูแลสิ่งแวดล้อมเป็นส่วนหนึ่งของความรับผิดชอบทางศาสนา ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับแนวคิดของ ที่ระบุว่าศาสนามีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ การสร้างจิตสำนึกผ่านศาสนาช่วยให้เกิดความต่อเนื่องและความยั่งยืนในการดำเนินการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม (Nusran *et al.*, 2023).

4. ความยั่งยืนของการจัดการขยะในชุมชน

ผลการวิจัยพบว่า ชุมชนแผ่นดินทองนูรุดดีนสามารถสร้างความยั่งยืนในการจัดการขยะได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะการนำหลักการศาสนาอิสลามมาปรับใช้ในกระบวนการจัดการขยะ ซึ่งนอกจากจะช่วยลดปริมาณขยะและเพิ่มการรีไซเคิลของขยะแล้ว ยังสร้างความยั่งยืนในด้านจิตสำนึกของคนในชุมชน การใช้หลักศาสนาอิสลามในการจัดการขยะ ช่วยให้ชุมชนมีสภาพแวดล้อมที่ดีขึ้น และยังส่งเสริมวิถีชีวิตที่สอดคล้องกับค่านิยมทางศาสนา ผลการศึกษานี้สนับสนุนแนวคิดที่ว่าศาสนาสามารถเป็นเครื่องมือในการสร้างความยั่งยืนในด้านสิ่งแวดล้อม (Tucker and Grim, 2001)

สรุป

การดำเนินการลงพื้นที่เพื่อรณรงค์ให้ความรู้เรื่องการจัดการขยะ โดยนำหลัก ศาสนาอิสลามมาเชื่อมโยงการดำเนินงานด้านการจัดการสิ่งแวดล้อม (Ismail, 2016) ปลุกจิตสำนึกตั้งแต่เด็กเล็ก จนถึง เด็กโต เพื่อที่เด็ก ๆ จะนำไปถ่ายทอดและเชิญ ชวน ผู้ใหญ่ในครัวเรือนทำกิจกรรมรักษาความสะอาดกับลูกหลานในครอบครัวการรณรงค์ให้ความรู้เกี่ยวกับการจัดการขยะในครัวเรือน โดยใช้หลัก 3R จัดทำจุดคัดแยกขยะ นอกจากนี้ การแสดงถึงประโยชน์ของการประยุกต์ใช้หลักศาสนาอิสลามในการจัดการขยะ แต่มีข้อจำกัดในการนำผลการวิจัยไปประยุกต์ใช้ในบริบทอื่น เนื่องจากแต่ละชุมชนมีความแตกต่างกันในเรื่องของวัฒนธรรมและการปฏิบัติทางศาสนา การวิจัยในอนาคตควรเน้นการศึกษาเพิ่มเติมในชุมชนที่มีบริบทที่หลากหลายเพื่อสร้างความเข้าใจและแนวทางที่สามารถนำไปปรับใช้ได้กับชุมชนอื่น เพื่อสร้างความยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

Achmad, F. S. 2022. Waste management an Islamic perspective. Journal of Advanced Research in Social Sciences and Humanities 7(4): 164-174.

Foltz, R.C. 2003. Does nature have historical agency? World history, environmental history, and how historians can help save the planet. The History Teacher 37(1): 9-28

Ismail, A. 2016. Islamic approach on public awareness campaign of solid waste management. Journal of Contemporary Islamic Studies 2(2): 55-74.

Kula, E. 2001. Islam and environmental conservation. Environmental Conservation 28(1): 1-9.

Nusran, M., H. Hasibuddin, A. Darmawangsa, A. Ardi, A. Henny, Y. Herdianzah and N. I. Safutra. 2023. Halal aware community model based on Masjid: Analysis of level of care, awareness, and satisfaction of Muslim tourists in Makassar. Journal of Industrial Engineering Management 8(1): 79-85.

Pollution Control Department. 2021 Thailand state of pollution report 2019. (Online). Available: https://www.pcd.go.th/publication/10650/(April 4, 2024) (in Thai)

Saniotis, A. 2012. Muslims and ecology: Fostering Islamic environmental ethics. Contemporary Islam 6(2): 155-171.

Sirisawat, K.M and S. Suwan. 2024. Developing community learning resources in the modern world. Journal of community development and life Quality 12(3): 201-211. (in Thai)

Tucker, M. E., and J. A. Grim. 2001. Introduction: the emerging alliance of world religions and ecology. Daedalus 130(4): 1-22.

Yahprung, M.I. 2022. The constitutional process in the conflict resolution between state and minority: A study of the role of religious leaders in the democratic process in the southern border provinces of Thailand. Journal of Humanities and Social Sciences Prince of Songkla University 18(1): 10-47. (in Thai)

แนวทางการส่งเสริมการผลิตมะม่วงมหาชนกของวิสาหกิจชุมชนไม้ผลและมะม่วงตำบลหนองบัว อำเภอหนองกุงศรี จังหวัดกาฬสินธุ์

Promotion Guidelines for Mahachanok Mango Production of Nong Bua Fruit and Mango Community Enterprise, Nong Kung Si District, Kalasin Province

สุวัฒน์ ทองเดือน[1,2] สุภัทร์ อิศรางกูร ณ อยุธยา[2] และ ยศ บริสุทธิ์[2]*

Suwat Tongduan[1,2] Supat Isarangkool Na Ayutthaya[2] and Yos Borisutdhi[2]*

[1]สำนักงานเกษตรอำเภอหนองกุงศรี จ. กาฬสินธุ์ 46220

[1]Nong Kung Si District Agricultural Extension Office, Kalasin 46220, Thailand

[2]คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น จ. ขอนแก่น 40002

[2]Faculty of Agriculture, Khon Kaen University, Khon Kaen 40002, Thailand

*Corresponding author: E-mail: yospure@gmail.com, yosboris@kku.ac.th

(Received: June 17, 2024; Revised: October 9, 2024; Accepted: February 17, 2025)

Abstract: The main objective of this study was to develop guidelines for promoting Mahachanok mango (MHCNM) production of Nong Bua Fruit and Mango Community Enterprise (NBFTMCE), Nong Kung Si district, Kalasin province. The study was conducted in 2022 with the first phase to understand the context, production, processing, and marketing of the mangoes by applying the RRA technique and the second phase to study the guidelines for promoting the mango production by applying the A-I-C technique. This study found that; The NBFTMCE had an MHCNM area of 120 rai by a yield of 180 tons per year and an economic value of more than 8.1 million Baht per year. However, even though NBFTMCE had the potential to produce MHCNM for export, there was still less production of MHCNM in the off-season and the quality did not meet the export market standard. Regarding the guidelines for MHCNM production under NBFTMCE, four pilot approaches were identified for implementation during the 2023/24 production year: (1) extension and technology transfer (ETT) on smart irrigation farming, (2) ETT on quality mango production to meet market standards, (3) ETT on off-season MHCNM production, and (4) ETT on pest management.

Keywords: Technology transfer, mango production, agricultural extension, community enterprise

บทคัดย่อ: การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อศึกษาแนวทางการส่งเสริมการผลิตมะม่วงมหาชนกของวิสาหกิจชุมชนไม้ผลและมะม่วงตำบลหนองบัว อำเภอหนองกุงศรี จังหวัดกาฬสินธุ์ ซึ่งได้ดำเนินการศึกษา 2 ระยะ ในปี 2565 โดยระยะแรก ได้ศึกษาบริบท สภาพการผลิต การแปรรูปและการตลาดมะม่วงของวิสาหกิจชุมชน ด้วยการประยุกต์ใช้เทคนิค RRA และระยะที่ 2 ได้ศึกษาแนวทางการส่งเสริมการผลิตมะม่วงมหาชนกของวิสาหกิจชุมชนด้วยการประยุกต์ใช้เทคนิค A-I-C ผลการศึกษา พบว่า วิสาหกิจชุมชนมีพื้นที่ปลูก 120 ไร่ ปริมาณผลผลิตรวม 180 ตันต่อปี มูลค่าทางเศรษฐกิจกว่า 8.1 ล้านบาทต่อปี อย่างไรก็ตาม ถึงแม้วิสาหกิจชุมชนจะมีศักยภาพในการผลิตเพื่อส่งออก แต่ยังผลิตมะม่วงมหาชนกนอกฤดูได้น้อยและคุณภาพไม่ตรงความต้องการของตลาดส่งออก และแนวทางการส่งเสริมการผลิต พบว่ามี 4 แนวทาง ที่สามารถดำเนินการนำร่องได้ภายในปีการผลิต 2566/67 ได้แก่ (1) การส่งเสริมและถ่ายทอดเทคโนโลยีระบบการให้น้ำอัจฉริยะ (2) การส่งเสริมและถ่ายทอดเทคโนโลยีการผลิตลูกมะม่วง

คุณภาพที่ตรงกับความต้องการของตลาด (3) การส่งเสริมและถ่ายทอดเทคโนโลยีมะม่วงมหาชนกนอกฤดู และ (4) การส่งเสริมและถ่ายทอดเทคโนโลยีการจัดการศัตรูพืช

คำสำคัญ: การถ่ายทอดเทคโนโลยี การผลิตมะม่วง การส่งเสริมการเกษตร วิสาหกิจชุมชน

คำนำ

มะม่วงมหาชนก (*Mangifera indica* L. cv. Mahachanok, syn. Mahajanaka) เป็นมะม่วงที่เกิดจากการผสมข้ามพันธุ์ตามธรรมชาติระหว่างมะม่วงพันธุ์หนังกลางวัน และมะม่วงพันธุ์ซันเซต สามารถบริโภคได้ทั้งผลดิบและผลสุก ผลสุกมีผิวสีเหลืองเข้มอมแดง (แก้มแหม่ม) เนื้อสีส้มอมเหลือง รสชาติหวานอมเปรี้ยวเล็กน้อย มีกลิ่นหอมแรงซึ่งเป็นกลิ่นเฉพาะพันธุ์ของมะม่วงมหาชนก (Chinnasaen *et al.,* 2020) เป็นแหล่งของเบต้า-แคโรทีนสูง รวมถึงสารประกอบฟีนอลิกต่าง ๆ และปริมาณฟลาโวนอยด์ปริมาณสูง ซึ่งมีฤทธิ์ต้านอนุมูลอิสระสูงด้วย (Pupaka, 2015)

มะม่วงมหาชนกมีการผลิตเฉพาะในประเทศไทยเท่านั้น และเน้นการผลิตเพื่อการค้าเป็นหลัก เนื่องจากผลผลิตเป็นที่ต้องการของตลาดทั้งในและต่างประเทศ มีพื้นที่ปลูก 13,600 ไร่ ปลูกมากที่สุดในจังหวัดกาฬสินธุ์ ลำพูน เชียงใหม่ และเชียงราย ตามลำดับ (DOAE, 2022a) โดยจังหวัดกาฬสินธุ์มีพื้นที่ปลูกทั้งหมด 7,000 ไร่ (ร้อยละ 50 ของประเทศ) ให้ผลผลิตแล้ว 6,500 ไร่ ปริมาณผลผลิตรวม 8,500 ตัน ผลิตผลเฉลี่ย 1.3 ตันต่อไร่ ปลูกมากในอำเภอหนองกุงศรี อำเภอท่าคันโท และอำเภอห้วยเม็ก ตามลำดับ (Kalasin Provincial Agriculture and Cooperatives Office, 2022)

อำเภอหนองกุงศรี มีพื้นที่ปลูกมะม่วงมหาชนก กว่า 5,900 ไร่ (ร้อยละ 40 ของประเทศ) ผลผลิตรวมประมาณ 7,600 ตันต่อปี (พื้นที่ 5,900 ไร่*ผลผลิตเฉลี่ย 1.3 ตันต่อไร่) ปลูกมากในเขตตำบลหนองหิน ตำบลดงมูล ตำบลหนองบัว และตำบลหนองสรวง ตามลำดับ (DOAE, 2022b) ผลตอบแทนที่เกษตรกรได้รับจากการจำหน่ายมะม่วงมหาชนกส่งออก ถือเป็นแรงจูงใจที่ทำให้มีการขยายพื้นที่เพาะปลูกเพิ่ม ทั้งเกษตรกรรายเดิมและเกษตรกรรายใหม่ อย่างไรก็ตาม แม้ผลตอบแทนสูง แต่ยังพบจุดอ่อนในการผลิต คือการขาดแหล่งทุนสนับสนุนการผลิต ผลผลิตหลังการคัดคุณภาพมีปริมาณน้อย และเกษตรกรรายใหม่อาจไม่สามารถจำหน่ายผลผลิตได้ (Chinnasaen *et al.*, 2020)

สำหรับวิสาหกิจชุมชนไม้ผลและมะม่วงตำบลหนองบัว อำเภอหนองกุงศรี จังหวัดกาฬสินธุ์ มีพื้นที่ปลูกมะม่วงมหาชนก จำนวน 120 ไร่ สมาชิกปลูก 29 ราย ผลผลิตรวม 156 ตันต่อปี (พื้นที่ 120 ไร่*1.3 ตันต่อไร่) สมาชิกวิสาหกิจชุมชนผลิตมะม่วงมหาชนกนอกฤดูไม่ประสบความเสร็จมากนัก เนื่องจากสภาพอากาศแปรปรวนและยังต้องการความรู้ในด้านปัจจัยการผลิตและกระบวนการผลิตมะม่วงนอกฤดูเพิ่มเติม (Pongkijvorasin *et al.*, 2023) และปัญหาสำคัญของการผลิตมะม่วงมหาชนกเพื่อการส่งออกในพื้นที่ตำบลหนองบัว คือ ปริมาณผลผลิตที่ได้คุณภาพมีน้อย ปัญหาโรคและแมลง การระบาดของ COVID-19 รวมถึงการใช้ปัจจัยการผลิตไม่เหมาะสม เช่น การขาดความรู้ด้านการใช้ปุ๋ยเคมี สารเคมีในการกำจัดโรคและแมลงศัตรูพืช เป็นต้น จึงมีผลต่อคุณภาพ สารตกค้าง และต้นทุนการผลิตสูง ซึ่งปัญหาดังกล่าวนี้ เกิดขึ้นในพื้นที่ตำบลอื่น ๆ ของอำเภอหนองกุงศรีเช่นกัน (DOA, 2020)

จากที่กล่าวมาข้างต้นเห็นได้ว่า การส่งเสริมและพัฒนาการผลิตมะม่วงมหาชนกให้มีปริมาณของผลผลิตที่คุณภาพตรงกับมาตรฐานตลาดส่งออก มีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่ง การศึกษานี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อทำความเข้าใจบริบท สภาพการผลิตและการตลาด ตลอดจนค้นหาแนวทางการส่งเสริมการผลิตมะม่วงมหาชนกของวิสาหกิจชุมชนไม้ผลและมะม่วงตำบลหนองบัว โดยการขับเคลื่อนการพัฒนาของสำนักงานเกษตรอำเภอหนองกุงศรี และสำนักงานเกษตรจังหวัดกาฬสินธุ์ ภายใต้บันทึก

ความร่วมมือทางวิชาการระหว่างกรมส่งเสริมการเกษตร และมหาวิทยาลัยขอนแก่น ซึ่งเป็นแนวทางการส่งเสริมการเกษตรสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน (United Nations Thailand, 2024)

อุปกรณ์และวิธีการ

1. พื้นที่ศึกษา: ดำเนินการศึกษา ณ วิสาหกิจชุมชนไม้ผลและมะม่วงตำบลหนองบัว อำเภอหนองกุงศรี จังหวัดกาฬสินธุ์ ซึ่งมีสมาชิกทั้งหมด 34 ราย พื้นที่ 489 ไร่ พื้นที่ผลิตมะม่วงเป็นที่ดอนสลับที่ลุ่ม เป็นดินร่วนปนทราย มีอาณาเขตติดกับเขื่อนลำปาวทางด้านทิศตะวันออก และทิศใต้ การคมมาคมสะดวก แหล่งผลิตอยู่ห่างจากจุดรับซื้อผลผลิตประมาณ 20 กิโลเมตร อยู่ห่างจากตัวจังหวัดกาฬสินธุ์ ประมาณ 40 กิโลเมตร พิกัด 16°43'14"N และ 103°25'32"E

2. ขั้นตอนการศึกษา

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาบริบทชุมชน การผลิต การแปรรูป และการตลาดมะม่วงมหาชนกของวิสาหกิจชุมชน: ดำเนินการโดยประยุกต์ใช้เทคนิคการประเมินสภาวะชนบทอย่างเร่งด่วน (rapid rural appraisal, RRA) ของ Chambers ในการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล (Borisutdhi, 2015) ดำเนินการกันยายน – ธันวาคม 2565 โดยเริ่มต้นจากการทบทวนวรรณกรรมสำหรับเป็นพื้นฐานในการสร้างประเด็นหัวข้อย่อย (sup-topics) เพื่อเป็นเครื่องมือในการรวบรวมข้อมูลมือสองที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนการสังเกตและสัมภาษณ์ โดยคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลจากการเป็นสมาชิกวิสาหกิจชุมชน ผู้นำชุมชน นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรจากภาครัฐ พ่อค้าคนกลาง และเกษตรกรผู้ผลิตมะม่วงจากพื้นที่ใกล้เคียง โดยมีผู้ให้ข้อมูลทั้งสิ้น 25 ราย ประกอบด้วย (1) สมาชิกวิสาหกิจชุมชน โดยเลือกจากสมาชิกวิสาหกิจชุมชนที่ปลูกมะม่วงและสมัครใจเข้าร่วมกิจกรรม จำนวน 21 ราย (2) ผู้นำชุมชน ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน จำนวน 1 ราย (3) นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรภาครัฐ คัดเลือกจากนักวิชาการส่งเสริมการเกษตร สำนักงานเกษตรอำเภอหนองกุงศรี ซึ่งเป็นผู้ที่มีส่วนร่วมในการส่งเสริมการผลิตในพื้นที่ จำนวน 1 ราย (4) พ่อค้าคนกลาง คัดเลือกจากพ่อค้าคนกลางที่มีโควตาส่งมะม่วงมหาชนกให้บริษัทส่งออกมากกว่า 100 ตัน จำนวน 1 ราย และ (5) เกษตรกรผู้ผลิตมะม่วงจากพื้นที่ใกล้เคียง เลือกจากเกษตรกรรุ่นใหม่ที่ปลูกมะม่วง จำนวน 1 ราย

ขั้นตอนที่ 2 ประเมินความจำเป็น ความเป็นไปได้ และแนวทางการส่งเสริมการผลิตมะม่วงมหาชนกของวิสาหกิจชุมชน: ประยุกต์ใช้เทคนิค A-I-C (appreciation-influence-control) ในการรวบรวมและวิเคราะห์ (Borisutdhi, 2015) โดยเริ่มจากการนำผลการศึกษาขั้นตอนที่ 1 มาเป็นพื้นฐานในการบูรณาการสร้างประเด็นหัวข้อย่อย เพื่อเป็นเครื่องมือในการรวบรวมข้อมูลผ่านการจัดเวทีชุมชน (group discussion) โดยคัดเลือกผู้ร่วมกิจกรรมจากสมาชิกวิสาหกิจชุมชน ซึ่งเป็นผู้ปลูกมะม่วงมหาชนกที่มีศักยภาพในการผลิตเพื่อการส่งออก มีความมุ่งมั่นที่จะพัฒนากระบวนการผลิตเพื่อให้ได้คุณภาพตามที่ลูกค้าต้องการ และสมัครใจเข้าร่วมกิจกรรม จำนวน 21 ราย และผู้ที่สมัครใจเข้าร่วมให้ข้อมูล จำนวน 4 ราย รวมทั้งสิ้น 25 ราย ดำเนินการในเดือนพฤศจิกายน 2565 ณ ศาลาประชาคม หมู่ที่ 7 บ้านโคกใหญ่ ตำบลหนองบัว อำเภอหนองกุงศรี จังหวัดกาฬสินธุ์

ผลการศึกษา

1. บริบทชุมชนและวิสาหกิจชุมชน

จากการศึกษาด้วยการประยุกต์ใช้เทคนิคการประเมินสภาวะชนบทแบบเร่งด่วน พบว่า

1.1 บริบทชุมชน

ชุมชนตำบลหนองบัว อำเภอหนองกุงศรี จังหวัดกาฬสินธุ์ ประกอบด้วย 13 หมู่บ้าน ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของอำเภอหนองกุงศรี มีพื้นที่ประมาณ 40,625 ไร่ (Nong Kung Si District Agricultural Extension Office, 2022) ประชาชนมีชาติพันธุ์ลาว นับถือศาสนาพุทธ ความสัมพันธ์ของ

ชุมชนเป็นระบบเครือญาติ อาชีพหลักคืออาชีพเกษตรกรรม ใช้แรงงานในครัวเรือน และจ้างแรงงานภายในหมู่บ้านเท่านั้น สภาพดินเป็นดินร่วนปนทราย กักเก็บน้ำได้น้อย พื้นที่ลาดเอียง เป็นที่ดอนสลับที่ราบลุ่ม กระจายอยู่ทั่วไป เหมาะสำหรับการปลูกพืชไร่มากกว่าการทำนา แต่สามารถทำนาได้ในบริเวณที่ราบลุ่ม อาศัยน้ำฝนและลำห้วยขนาดเล็ก (LDD, 2022) ด้วยข้อจำกัดด้านแรงงาน ทุน และทรัพยากรดินที่เสื่อมสภาพจากการปลูกพืชเชิงเดี่ยว เกษตรกรบางส่วนจึงปรับเปลี่ยนมาปลูกไม้ผล เช่น มะม่วงมหาชนก มะม่วงน้ำดอกไม้สีทอง มะม่วงแก้วขมิ้น เป็นต้น เนื่องจากเจริญเติบโตได้ดีในพื้นที่ที่ดินลักษณะสีเหลือง อินทรียวัตถุในดินต่ำ และพื้นที่ลาดเอียง ทั้งยังประหยัดแรงงาน ต้นทุนการผลิตต่ำเมื่อเทียบกับการปลูกพืชไร่

1.2 บริบทและสภาพการผลิต

1) บริบทของวิสาหกิจชุมชน

วิสาหกิจชุมชนไม้ผลและมะม่วงตำบลหนองบัวฯ เป็นเกษตรกรรายย่อยที่ปลูกมะม่วงมหาชนกและไม้ผลอื่น ๆ และรวมกลุ่มกันจดทะเบียนวิสาหกิจชุมชน เมื่อเดือนสิงหาคม 2562 ประเภทกิจการการผลิตพืช กิจกรรมย่อยการปลูกไม้ผลและการให้บริการอื่น ๆ เดิมมีสมาชิก 40 ราย ปัจจุบันเหลือ 34 ราย เนื่องจากขาดการเข้าร่วมประชุมหรือกิจกรรมของวิสาหกิจชุมชน เพราะต้องทุ่มเทเวลาและแรงงานในการบริหารจัดการพืชไร่ ซึ่งเป็นอาชีพหลัก สมาชิกที่ปลูก จำนวน 29 ราย อายุสมาชิกเฉลี่ย 55 ปี ส่วนใหญ่สำเร็จการศึกษาภาคบังคับ พื้นที่ปลูก 120 ไร่ ผลผลิตเฉลี่ย 1.5 ตันต่อไร่ต่อปี ซึ่งสูงกว่าค่าเฉลี่ยของจังหวัด (1.3 ตันต่อไร่) (Kalasin Provincial Agriculture and Cooperatives Office, 2022) ปริมาณผลผลิตรวม 180 ตันต่อปี (120 ไร่* 1.5 ตันต่อไร่) สร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจ 8.1 ล้านบาทต่อปี (180 ตัน*45 บาทต่อกิโลกรัม)

2) บริบทการผลิต การตลาด และการแปรรูป

2.1) การผลิต: การผลิตมะม่วงมหาชนกเริ่มจากการปลูกด้วยต้นพันธุ์เสียบยอด มีการให้น้ำ (ช่วง 1-2 ปีแรก) บำรุงรักษา ตัดแต่งกิ่ง ใส่ปุ๋ย ราดสารแพคโคลบิวทราโซล (paclobutrazol, PBZ) สะสมอาหาร กระตุ้นการเกิดช่อดอก บำรุงช่อดอก บำรุงผลอ่อน ไม่มีการห่อผล เก็บเกี่ยวผลผลิต คัดเกรด บรรจุลงตะกร้า และขนส่ง (Table 1) สำหรับด้านต้นทุนการผลิตมะม่วง จากการศึกษาข้อมูลมือสองจากฐานข้อมูลระบบส่งเสริมการเกษตรแบบแปลงใหญ่ พบว่า ต้นทุนการผลิตมะม่วงของวิสาหกิจชุมชน ปี พ.ศ. 2565 มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 7,100 บาทต่อไร่ แหล่งที่มาของต้นทุน ได้แก่ ค่าปุ๋ยเคมี ค่าฮอร์โมน/ธาตุอาหารเสริม ค่าจ้างเก็บเกี่ยว และค่าขนส่ง (ผลรวมต้นทุนการผลิตทั้งหมด 241,400 บาทต่อไร่/สมาชิก 34 ราย) (DOAE, 2022a)

2.2) การตลาด: จากการศึกษาสามารถจำแนกรูปแบบการตลาด โดยพิจารณากรรมวิธีการผลิตมะม่วงมหาชนกในฤดูและนอกฤดูได้ 4 รูปแบบย่อย ได้แก่ (1) เกษตรกรผลิตและจำหน่ายเอง (ทั้งในและนอกฤดู) (2) จำหน่ายแบบตกเขียว (ในฤดูเท่านั้น) โดยเกษตรกรดำเนินการตั้งแต่ตัดแต่งจนถึงช่วงผลอ่อนอายุประมาณ 40-50 วัน จากนั้นจำหน่ายเหมาทั้งสวนให้พ่อค้าคนกลาง ๆ ดูแลเองจนถึงเก็บเกี่ยวผลผลิต หรืออาจจะว่าจ้างให้เจ้าของแปลงบำรุงรักษาต่อไป โดยนำปัจจัยการผลิตมาให้ใช้ตลอดจนถึงเก็บเกี่ยว เช่น สารเคมีในการกำจัดโรคและแมลงศัตรูพืช ปุ๋ยเคมี เป็นต้น (3) พ่อค้ารับซื้อเหมาสวนช่วงผลแก่ (ในฤดูเท่านั้น) และ (4) เกษตรกรให้เช่าสวน (ทั้งในและนอกฤดู) กล่าวคือพ่อค้าคนกลางเช่าสวนมะม่วงเพื่อดำเนินการเองตลอดรอบการผลิต

การตลาดมะม่วงผลสดที่จำหน่ายโดยเกษตรกร พบว่า วิสาหกิจชุมชนไม่มีการรับซื้อหรือรวบรวมผลผลิตเพื่อจำหน่ายให้บริษัทโดยตรง แต่จะช่วยกันแนะนำพ่อค้าในพื้นที่ใกล้เคียงเข้ามารับซื้อผลผลิตของสมาชิก จากการศึกษาด้านราคา พบว่า (1) มะม่วงมหาชนกในฤดู หากจำหน่ายแบบเหมาสวนผลแก่ ราคาประมาณ 5,000-10,000 บาทต่อไร่ ขึ้นกับจำนวนต้น ปริมาณผลผลิตต่อต้น และคุณภาพ

ผลผลิต หรือเกษตรกรเก็บผลผลิตจำหน่ายเองให้พ่อค้ารายย่อยที่เข้ามารับซื้อที่สวน โดยมากจะเก็บผลผลิตที่แก่จัด ตามปริมาณที่พ่อค้ารายย่อยต้องการ มะม่วงในฤดูราคาประมาณ 3-10 บาทต่อกิโลกรัม ส่วน (2) มะม่วงมหาชนกนอกฤดู หากเกษตรกรเก็บผลผลิตจำหน่ายเองให้พ่อค้าคนกลางอาจสูงถึง 60 บาทต่อกิโลกรัม ขึ้นอยู่กับความต้องการของตลาดในแต่ละปี

สำหรับมะม่วงมหาชนกนอกฤดู เกษตรกรนิยมการผลิตแบบที่ 1 เนื่องจากผลผลิตมีปริมาณน้อย โดยเกษตรกรจะเก็บผลสดแก่จัด ส่งให้พ่อค้าคนกลางเอง เนื่องจากจะได้ราคาที่ดีกว่าการจำหน่ายแบบเหมาทั้งสวน ส่วนมะม่วงในฤดู เกษตรกรนิยมผลิตทั้งแบบที่ 1, 2 และ 3 กล่าวคือ มีทั้งเก็บผลผลิตผลสดแก่จัด จำหน่ายเองให้ทั้งพ่อค้าคนกลาง (แบบที่ 1) บางรายผลิตแบบที่ 2 หรือบางรายจำหน่ายแบบเหมาสวนช่วงผลแก่ หากตกลงราคาที่พอใจทั้งสองฝ่าย (แบบที่ 3) เหตุผลที่ผลิตในแบบที่ 2 และ 3 เนื่องจากเกษตรกรจะได้มีเวลาในการบริหารจัดการพืชไร่ ซึ่งเป็นอาชีพที่สร้างรายได้หลักให้เกษตรกร ส่วนการผลิตแบบที่ 4 เกษตรกรให้พ่อค้าเช่าสวนจะเกิดขึ้นบางปี เนื่องจากเกษตรกรไม่มีเวลา ขาดแคลนแรงงาน และเป็นที่น่าสังเกตว่าเกษตรกรที่ให้เช่าสวน จะมีพื้นที่การผลิตพืชไร่จำนวนมาก และมีธุรกิจอื่น อาชีพทำสวนมะม่วงมหาชนก จึงเป็นเพียงอาชีพเสริมเท่านั้น

2.3) การแปรรูป: ผลผลิตที่เหลือจากการจำหน่ายเกษตรกรนำมาแปรรูปเป็นมะม่วงกวนไว้บริโภคในครัวเรือน ยังไม่มีการแปรรูปลักษณะอื่นเพื่อบริโภคหรือจำหน่าย

Table 1. Activity calendar of Mahachanok mango production

Activities	Month											
	Jan.	Feb.	Mar.	Apr.	May	Jun.	Jul.	Aug.	Sep.	Oct.	Nov.	Dec.
1) Preparation					On	On						
2) Watering	On	On	On	On	On	On	On	On			On	On
3) Surveying and Cleaning	On	On	On	On	On	On	On	On	On	On	On	On
4) Pruning			Off	Off	On	On						
5) Fertilizing in soil			Off	Off	On	On						
6) Paclobutrazol (PBZ)					Off	Off						
7) Fertilizing by foliar spray						Off	Off	Off	Off			
8) Stimulate flowering									Off	Off		
9) Nourish the inflorescence	On	On								Off	Off	
10) Nourish young fruit	On	On								Off	Off	
11) Harvesting		Off	Off	On	On							
12) Grading		Off	Off	On	On							
13) Packing		Off	Off	On	On							
14) Transporting		Off	Off	On	On							

2. ความจำเป็น ความเป็นไปได้ และแนวทางการส่งเสริมการผลิตมะม่วงมหาชนก

การศึกษาส่วนนี้ ได้ประยุกต์ใช้เทคนิค AIC (A มาจากคำว่า application หมายถึง การยอมรับชื่นชม จากอดีตสู่ปัจจุบัน, I มาจากคำว่า influence หมายถึง พลังอิทธิพลหรือพลังประชาคม ที่สามารถก้าวข้ามปัจจุบันสู่อนาคตได้ และ C มาจากคำว่า control หมายถึง การควบคุมเชิงสร้างสรรค์หรือการจัดการพัฒนาไปสู่อนาคต) พบว่า

2.1 ศักยภาพ ข้อกำจัด และความภาคภูมิใจ: กำหนดโจทย์ให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมร่วมหาคำตอบภายใต้ชื่อโจทย์ **“มะม่วงมหาชนกของเราวันนี้”** (การยอมรับชื่นชม จากอดีตสู่ปัจจุบัน (application 1: A1)) แบ่งสมาชิกออกเป็น 2 กลุ่มย่อย จากนั้นให้สมาชิกแต่ละกลุ่มช่วยกันระดมสมองแล้ววาดภาพหรือเขียนบรรยายลงในกระดาษฟาง พร้อมนำเสนอทีละกลุ่ม จากนั้นนำผลการระดมสมองมาวิเคราะห์ ทำให้ทราบศักยภาพ ข้อจำกัด และความภาคภูมิใจรายละเอียด (Figure 1) ดังนี้

1) ศักยภาพ: วิสาหกิจชุมชนมีศักยภาพที่โดดเด่น 4 ประเด็น คือ (1) เกษตรกรมีการรวมกลุ่มที่เข้มแข็ง (2) มีปัจจัยหรือเครื่องมือการทำฟาร์มขั้นพื้นฐาน เช่น ระบบสูบน้ำด้วยพลังงานแสงอาทิตย์ ถังน้ำขนาด 2,000 ลิตร มีตะกร้าและอุปกรณ์เก็บเกี่ยวผลผลิต เป็นต้น (3) มีพื้นที่เพาะปลูกจำนวนมาก (4) สามารถแปรรูปเป็นมะม่วงกวนได้ (5) ผลผลิตของวิสาหกิจชุมชนได้มาตรฐาน GAP จึงสามารถส่งออกต่างประเทศได้ เช่น ญี่ปุ่น เกาหลีใต้ และมาเลเซีย เป็นต้น (6) พื้นที่ปลูกอยู่ใกล้แหล่งรับซื้อประมาณ 20 กิโลเมตรเท่านั้น

2) ข้อจำกัด: วิสาหกิจชุมชนมีข้อจำกัด 3 ประเด็น คือ (1) ขาดความรู้และเทคนิคในการผลิตส่งผลให้ผลิตมะม่วงมหาชนกนอกฤดูได้ปริมาณน้อยและคุณภาพผลผลิตต่ำ (2) ไม่มีการแปรรูปเพื่อจำหน่าย (3) การจำหน่ายผลผลิตผ่านพ่อค้าคนกลาง เนื่องจากภายในวิสาหกิจชุมชนยังไม่มีผู้รวบรวมผลผลิต เพื่อจำหน่ายให้กับผู้ส่งออกโดยตรง

3) ความภาคภูมิใจ: วิสาหกิจชุมชนมีความภาคภูมิใจที่เป็นแรงเชิงบวกในการพัฒนา คือ การจัดการพื้นที่ลาดเอียง ดินมีลักษณะสีเหลือง คุณภาพต่ำ เดิมปลูกพืชไร่ได้ปริมาณผลผลิตต่ำ เมื่อปลูกมะม่วงทดแทน ทำให้ได้ปริมาณผลผลิตที่ดีกว่า

2.2 ประเด็นการส่งเสริม และความจำเป็นในการส่งเสริมการผลิตมะม่วงมหาชนก

1) ประเด็นในการส่งเสริม: ได้กำหนดโจทย์ให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมร่วมหาคำตอบ ภายใต้ชื่อโจทย์ **“มะม่วงมหาชนกในฝันของเรา”** มีวัตถุประสงค์เพื่อกระตุ้นให้เกษตรกรอยากพัฒนาการผลิตมะม่วงให้ดีขึ้น (การยอมรับชื่นชม จากปัจจุบันสู่อนาคต (application 2: A2)) โดยแบ่งสมาชิกออกเป็น 2 กลุ่มย่อย จากนั้นให้สมาชิกแต่ละกลุ่มช่วยกันระดมสมอง และวาดภาพหรือเขียนบรรยายลงในกระดาษฟาง พร้อมนำเสนอทีละกลุ่ม จากนั้นนำผลจากการระดมสมองมาประมวลผลเป็นประเด็นการพัฒนาได้ทั้งหมด 11 ประเด็น โดยสามารถจัดเป็นหมวดหมู่ได้ 3 หมวด รายละเอียด ดังนี้

หมวดที่ 1 การส่งเสริมการผลิตมะม่วงคุณภาพ: ประกอบด้วย 1) ส่งเสริมและถ่ายทอดเทคโนโลยีระบบการให้น้ำอัจฉริยะ 2) ส่งเสริมและถ่ายทอดเทคโนโลยีมะม่วงมหาชนกนอกฤดู 3) ส่งเสริมและถ่ายทอดเทคโนโลยีการผลิตลูกมะม่วงคุณภาพที่ตรงกับความต้องการของตลาด และ 4) ส่งเสริมและถ่ายทอดเทคโนโลยีการจัดการศัตรูพืช

หมวดที่ 2 การส่งเสริมและจัดหาตลาดมะม่วงและการแปรรูปผลผลิต: ประกอบด้วย 1) การส่งเสริมและจัดหาตลาดในประเทศ 2) การส่งเสริมและจัดหาตลาดต่างประเทศ และ 3) การส่งเสริมและถ่ายทอดเทคโนโลยีการแปรรูปผลผลิต

หมวดที่ 3 ส่งเสริมและสนับสนุนปัจจัยการผลิต อาคารสถานที่ และเครื่องมือทางการเกษตร: ประกอบด้วย 1) ส่งเสริมและสนับสนุนเครื่องพ่นสารเคมีประสิทธิภาพสูง 2) ส่งเสริมและสนับสนุนสถานที่คัดคุณภาพและแปรรูปมะม่วง 3) ส่งเสริมและสนับสนุนโดรนเพื่อการเกษตรสำหรับการพ่นปุ๋ยและสารเคมี และ 4) ส่งเสริมและสนับสนุนปัจจัยเคมีภัณฑ์

2) ประเด็นความจำเป็นในการส่งเสริม: การศึกษาประเด็นความจำเป็นในการส่งเสริม เป็นการจัดลำดับความต้องการในการส่งเสริม โดยกำหนดโจทย์ให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมร่วมหาคำตอบภายใต้ชื่อโจทย์ **“ฝันใดยิ่งใหญ่กว่า”** วัตถุประสงค์เพื่อหาแนวทางการส่งเสริมการผลิตมะม่วงมหาชนก (พลังอิทธิพลหรือพลังประชาคม ที่สามารถก้าวข้ามปัจจุบันสู่อนาคตได้ (influence 1: I1)) ดำเนินการด้วยการแจกหนังยางคนละ 15 เส้น หนังยาง 1 เส้น เท่ากับ 1 คะแนน แล้วให้เฉพาะสมาชิกวิสาหกิจชุมชนที่เข้าร่วมกิจกรรมนำหนังยางไปหย่อนลงในแก้วกระดาษที่ระบุหมายเลขความต้องการจากข้อ 2.2.1 ส่วนผู้นำชุมชน นักวิชาการ ตัวแทนผู้บริโภค

ตัวแทนตลาด และอื่น ๆ เป็นผู้ร่วมสังเกตการณ์เท่านั้น ผลจากการค้นหาคำตอบ (Figure 1)

2.3 ความเป็นไปได้ในการส่งเสริม: การศึกษาในส่วนนี้ กำหนดโจทย์ให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมร่วมกันหาคำตอบ ภายใต้ชื่อโจทย์ **"ฝันที่เป็นไปได้ภายใน 1 ปี"** วัตถุประสงค์เพื่อพิจารณาความเป็นไปได้ และกำหนดเป้าหมายในการส่งเสริมการผลิตมะม่วงมหาชนก (พลังอิทธิพลหรือพลังประชาคมที่สามารถไปสู่อนาคตเป็นไปได้ในเร็ว ๆ นี้ (influence 2: I2)) ด้วยการนำประเด็นความจำเป็นที่เรียงลำดับไว้ ในข้อ 2.2.2 ทั้ง 11 ประเด็น มาให้สมาชิกวิสาหกิจชุมชนมาถกเถียง แสดงความคิดเห็น และให้เหตุผลถึงความเป็นไปได้ที่สามารถดำเนินการนำร่องได้ภายใน 1 ปี (ปีการผลิต 2566/67) ร่วมกันกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย โดยคำนึงศักยภาพ ข้อกำจัด เวลา และงบประมาณ จากเหตุผลดังกล่าว จึงลงมติเห็นชอบร่วมกัน พบว่า มี 4 ประเด็นการส่งเสริม ที่สามารถนำมาส่งเสริมได้จริงในระยะเวลา 1 ปี ได้แก่

1) การส่งเสริมและถ่ายทอดเทคโนโลยีระบบการให้น้ำอัจฉริยะ: เนื่องจากสมาชิกวิสาหกิจชุมชนต้องการผลผลิตที่มีคุณภาพ ต้นมะม่วงมีความแข็งแรง สมบูรณ์ เจริญเติบโตได้ดี สามารถต้านทานโรคและแมลงศัตรูพืช

2) การส่งเสริมและถ่ายทอดเทคโนโลยีการผลิตลูกมะม่วงคุณภาพที่ตรงกับความต้องการของตลาด: สมาชิกวิสาหกิจชุมชนเห็นว่า มะม่วงมหาชนกคุณภาพดี เป็นที่ต้องการของตลาดทั้งในและต่างประเทศ จึงเพิ่มโอกาสในการจำหน่ายและความสามารถในการแข่งขันด้านราคาได้

3) การส่งเสริมและถ่ายทอดเทคโนโลยีมะม่วงมหาชนกนอกฤดู: สมาชิกวิสาหกิจชุมชนเห็นว่า มะม่วงมหาชนกนอกฤดูเป็นที่ต้องการของตลาดทั้งในและต่างประเทศ เนื่องจากผลผลิตช่วงเวลาดังกล่าวมีปริมาณน้อย ทำให้สมาชิกวิสาหกิจชุมชนสามารถจำหน่ายผลผลิตได้ง่ายและราคาสูงกว่าเมื่อเทียบกับการจำหน่ายมะม่วงมหาชนกในฤดู

4) การส่งเสริมและถ่ายทอดเทคโนโลยีการจัดการศัตรูพืช: สมาชิกวิสาหกิจชุมชนเห็นว่า คุณภาพผลผลิตที่ดี ต้องไม่มีร่องรอยการเข้าทำลายของโรคและแมลงศัตรูพืช ดังนั้นหากสมาชิกวิสาหกิจชุมชนมีความรู้ด้านสารเคมีกำจัดโรคและแมลง จะช่วยให้ผลผลิตมีคุณภาพ ลดปริมาณการสูญเสีย ใช้สารเคมีอย่างถูกต้องและปลอดภัยต่อผู้ปฏิบัติงานและผู้บริโภค

2.4 แนวทางการส่งเสริมการผลิตมะม่วงมหาชนก: การศึกษาในส่วนนี้ ได้นำผลจากการศึกษาในข้อ 2.3 ทั้ง 4 ประเด็น มาพิจารณาเพื่อกำหนดแนวทางในการส่งเสริม(การควบคุมเชิงสร้างสรรค์หรือการจัดการพัฒนาไปสู่อนาคต (control: C)) ซึ่งได้มีฉันทามติแนวทางการส่งเสริม 4 แนวทาง (Figure 1) ดังนี้

1) การส่งเสริมและถ่ายทอดเทคโนโลยีระบบการให้น้ำอัจฉริยะ: กำหนดแนวทางการส่งเสริมและถ่ายทอดเทคโนโลยีระบบการให้น้ำอัจฉริยะ วัตถุประสงค์เพื่อให้สมาชิกวิสาหกิจชุมชนสามารถนำเอาแนวคิดและวิธีการต่าง ๆ เกี่ยวกับระบบการให้น้ำอัจฉริยะในแปลงปลูกมะม่วง มาประยุกต์ใช้ในแปลงปลูกของตนได้

2) การส่งเสริมและถ่ายทอดเทคโนโลยีการผลิตลูกมะม่วงคุณภาพที่ตรงกับความต้องการของตลาด: กำหนดแนวทางการส่งเสริมและถ่ายทอดเทคโนโลยีการผลิตลูกมะม่วงคุณภาพที่ตรงกับความต้องการของตลาด วัตถุประสงค์เพื่อให้สมาชิกวิสาหกิจชุมชนนำเอาความรู้ด้านการผลิต ความต้องการของตลาด มาตรฐานสินค้า และเทคนิคและวิธีการต่าง ๆ มาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการผลผลิตทั้งก่อนและหลังการเก็บเกี่ยว

3) การส่งเสริมและถ่ายทอดเทคโนโลยีมะม่วงมหาชนกนอกฤดู: กำหนดแนวทางการส่งเสริม เนื่องจากการผลิตมะม่วงมหาชนกนอกฤดูถือเป็นเรื่องสำคัญ เนื่องจากผลผลิตนอกฤดู จำหน่ายได้ราคาสูงกว่าปกติ และเป็นที่ต้องการของตลาดทั้งในและต่างประเทศ

4) การส่งเสริมและถ่ายทอดเทคโนโลยีการจัดการศัตรูพืช: กำหนดแนวทางส่งเสริมและถ่ายทอดเทคโนโลยีการจัดการศัตรูพืช วัตถุประสงค์เพื่อให้เกษตรกรมีความรู้เรื่องการจัดการศัตรูพืช ทั้งวิธีการใช้ สารเคมี และวิธีการไม่ใช้สารเคมี เช่น วิธีเขตกรรม วิธีทางกล วิธีทางฟิสิกส์ เป็นต้น เพื่อให้ได้ผลผลิตคุณภาพดี ปราศจากร่องรอยการเข้าทำลายของโรคและแมลงศัตรูพืช

การดำเนินการเพื่อกำหนดแนวทางการพัฒนานี้ ได้นำทั้ง 4 แนวทางมาบูรณาการร่วมกันระหว่างสมาชิกวิสาหกิจชุมชน เจ้าหน้าที่จากภาครัฐ พ่อค้าคนกลาง เกษตรกรรุ่นใหม่ เกษตรกรปราดเปรื่อง และผู้สนใจ ผ่านการถ่ายทอดความรู้และเทคโนโลยี ด้วยการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยวิทยากรที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในเรื่องนั้น ๆ วิทยากรอาจมาจากหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน เกษตรกรปราดเปรื่อง หรือปราชญ์เกษตรกรก็ได้ ถือว่าเป็นวิธีการที่เหมาะสม เพราะเป็นการถ่ายทอดความรู้และการสื่อสารแบบสองทาง สมาชิกวิสาหกิจชุมชนสามารถสอบถาม และแลกเปลี่ยนเรียนรู้แนวคิดกับวิทยากรได้ตลอดเวลา และสามารถฝึกปฏิบัติในระหว่างการฝึกอบรม รวมถึงการศึกษาดูงานนอกสถานที่ เป็นวิธีการถ่ายทอดความรู้และสร้างการรับรู้จากการปฏิบัติจริงของเกษตรกรต้นแบบที่ประสบความสำเร็จในด้านการผลิตมะม่วงคุณภาพ วัตถุประสงค์เพื่อนำเอาความรู้ที่ได้รับการถ่ายทอดมาร่วมกันปฏิบัติในแปลงสาธิตเพื่อรวบรวม วิเคราะห์และสังเคราะห์ จนสมาชิกวิสาหกิจชุมชนสามารถผลิตมะม่วงคุณภาพได้ด้วยตนเอง โดยแผนของการศึกษาจัดขึ้นตามความต้องการของสมาชิกวิสาหกิจชุมชนเป็นหลัก

แนวทางการส่งเสริมการผลิตมะม่วงของวิสาหกิจชุมชน ทั้ง 4 แนวทาง ได้นำเข้าบรรจุในวาระการประชุมของสำนักงานเกษตรอำเภอหนองกุงศรี ในวันที่ 21 พฤศจิกายน 2565 ซึ่งที่ประชุมมีมติเห็นชอบในหลักการให้ทั้ง 4 แนวทาง เป็นเป้าหมายในการส่งเสริมและพัฒนาวิสาหกิจชุมชน และกำหนดให้ผู้รับผิดชอบงานด้านวิสาหกิจชุมชนระดับอำเภอ ช่วยกำกับดูแลให้สำเร็จและบรรลุตามวัตถุประสงค์

อภิปรายผล

1) บริบทการผลิต การแปรรูป และการตลาด

1.1 การผลิต: จากการศึกษาที่พบว่า สมาชิกวิสาหกิจชุมชนได้ปรับเปลี่ยนพื้นที่การเพาะปลูกจากพืชไร่มาเป็นมะม่วงมหาชนกเนื่องจากลักษณะดินไม่เหมาะสำหรับปลูกพืชไร่ ดินมีสีเหลือง พื้นที่ลาดเอียง เมื่อปลูกสำปะหลังให้ปริมาณผลผลิตต่ำ นั้น ต่างจากกับการศึกษาของ Boonkvan *et al.* (2023) พบว่าการปลูกมะม่วงในเขตอำเภอประจันตคาม จังหวัดปราจีนบุรี ร้อยละ 70 ปลูกมะม่วงในที่ลุ่ม และส่วนใหญ่ มีการปรับพื้นที่ในลักษณะยกร่องแต่สอดคล้องกับการศึกษาของ Jitjak (2018) พบว่าชาวตำบลหนองหิน อำเภอหนองกุงศรี จังหวัดกาฬสินธุ์ ที่ปลูกในพื้นที่ที่ดินมีความอุดมสมบูรณ์ต่ำ เพราะปลูกพืชไร่มาโดยตลอด และสอดคล้องกับการศึกษาของ Ganeshamurthy *et al.* (2018) รายงานว่ามะม่วงสามารถปลูกได้บนดิน

Figure 1. Extension guideline for Mahachanok mango production of Nong Bua Fruit Tree and Mango Community Enterprise

ทุกประเภท เช่น ดินร่วนซุย ดินแดง ดินดำ เนินเขา ที่ราบลุ่ม และที่ราบสูง อย่างไรก็ตาม ปริมาณผลผลิตขึ้นอยู่กับสภาพของดินในภูมิภาคนั้น ๆ

สำหรับประเด็นที่วิสาหกิจชุมชนประสบปัญหาการสูญเสียผลผลิตหลังการคัดคุณภาพในปริมาณสูง ร้อยละ 25±5 เนื่องจากผิวผลไม่สวย จากร่องรอยของโรคและแมลง ผลมะม่วงแตก และผลมีขนาดเล็ก นั้น สอดคล้องกับการศึกษาของ Muengkaew and Chaiprasart (2014) พบว่าปัญหาการผลิตมะม่วงมหาชนกเพื่อการส่งออกในอำเภอวังทองและอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก คือ ผิวผลไม่สวยงาม เมื่อผลสุกสีผิวไม่สม่ำเสมอ เนื่องจากการทำลายของแมลงวันผลไม้และโรค ทั้งก่อนและหลังการเก็บเกี่ยว และสอดคล้องกับ DOA (2020) ที่รายงานว่าสาเหตุผิวผลของมะม่วงไม่เรียบเนียน เกิดจากการดูดกินน้ำเลี้ยงบริเวณผิวมะม่วงของเพลี้ยหอย ทำให้เกิดรอยสีชมพู และการทำลายของเพลี้ยไฟช่วงระยะผลอ่อน ทำให้ผิวผลเกิดรอยขรุขระสีน้ำตาล ผลแตก เกิดจากการขาดธาตุแคลเซียม-โบรอน หรือการได้รับโพแทสเซียม มากเกินไป หรือการไม่ได้รับน้ำมาสักระยะ แล้วได้รับน้ำปริมาณเยอะในครั้งแรก ทำให้รากดูดน้ำขึ้นไปในปริมาณมากทำให้ผลแตกได้ ผลขนาดเล็ก เนื่องจากการได้รับธาตุอาหารหลักและธาตุอาหารรองไม่เพียงพอต่อความต้องการของมะม่วง ขาดการให้น้ำเสริมและ/หรือการไว้ผลต่อต้นมากเกินไป

1.2 การแปรรูป: จากการศึกษาที่พบว่าสมาชิกวิสาหกิจชุมชนไม่มีการแปรรูปแบบอื่นนอกจากการกวนแล้วตากแห้ง เก็บไว้รับประทานในครัวเรือน อาจเนื่องจากสมาชิกยังต้องการการสนับสนุนองค์ความรู้ด้านการแปรรูป ขาดแคลนอุปกรณ์ในการแปรรูป รวมถึงกังวลเรื่องต้นทุนในการแปรรูปที่อาจสูงเกินไป และการยอมรับที่มีต่อผลิตภัณฑ์แปรรูปมะม่วงมหาชนก อย่างไรก็ตามมะม่วงมหาชนกสามารถแปรรูปได้หลายรูปแบบ เช่น น้ำมะม่วงมหาชนกพร้อมดื่มได้ (Wongsaengtham *et al.*, 2022)แยมมะม่วงมหาชนก (Rachamontree *et al*, 2020) อีกทั้งสามรถนำน้ำมะม่วงมหาชนกสามารถนำมาทดแทนนมพาสเจอร์ไรส์ในผลิตภัณฑ์พุดดิ้งได้ (Singkhum *et al.*, 2023)

1.3 การตลาด: ในด้านการตลาดที่พบว่ามีการจำหน่าย 4 รูปแบบ คือ (1) เกษตรกรผลิตและจำหน่ายเอง (2) จำหน่ายแบบตกเขียว (3) พ่อค้ารับซื้อเหมาสวนช่วงผลแก่ และ (4) เกษตรกรให้เช่าสวน ต่างจากผลการศึกษาของ Chinnasaen *et al.* (2020) ที่พบว่าเกษตรกรตำบลหนองหิน อำเภอหนองกุงศรี จังหวัดกาฬสินธุ์ หากส่งมะม่วงผลสดไปจำหน่ายในประเทศญี่ปุ่น จะมีตัวแทนของบริษัทหรือพ่อค้าคนกลางมาคัดผลผลิตเอง โดยเกษตรกรเป็นผู้รวบรวมผลผลิตให้ และหากต้องการส่งในรูปแบบมะม่วงมหาชนกแช่แข็ง เกษตรกรสามารถคัดผลผลิตได้เองแล้วส่งจำหน่ายให้บริษัทหรือพ่อค้าคนกลาง จากนั้นบริษัทหรือพ่อค้าคนกลางดังกล่าว จะเป็นผู้นำไปดำเนินการในขั้นตอนถัดไป และต่างจากการศึกษาของ Chimong (2014) รายงานว่าเกษตรกรอำเภอกุยบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ทำการค้าแบบมีพันธะสัญญาซื้อขายกับผู้ส่งออกโดยตรง ไม่ผ่านพ่อค้าคนกลาง และยังต่างจากผลการศึกษาของ Singmuang *et al.* (2018) พบว่าเกษตรกรผู้ผลิตมะม่วงน้ำดอกไม้สีทอง จังหวัดฉะเชิงเทรา ผลิตและจำหน่าย 2 รูปแบบ คือ เก็บผลผลิตส่งจำหน่ายผ่านพ่อค้าคนกลาง และเก็บผลผลิตจำหน่ายเอง ส่วนใหญ่ตกลงราคาก่อนเก็บเกี่ยวผลผลิต โดยอาศัยการปรับราคาตามตลาด

2. ประเมินความจำเป็น ความเป็นไปได้ แนวทางการส่งเสริมการผลิตมะม่วงมหาชนก

จากการประเมินความจำเป็นและความเป็นไปได้ วิสาหกิจชุมชนได้มีฉันทามติ 4 แนวทางการส่งเสริมการผลิต ดังนี้

2.1 การส่งเสริมและถ่ายทอดเทคโนโลยีระบบการให้น้ำอัจฉริยะ: จากการศึกษา พบว่ามีการให้น้ำเสริมในแปลงปลูก เฉพาะช่วงเริ่มปลูกมะม่วงถึงอายุประมาณ 2 ปีเท่านั้น หลังจากนั้นปล่อยให้ต้นมะม่วงได้รับน้ำจากน้ำฝนเพียงอย่างเดียว อย่างไรก็

ตาม การให้น้ำเสริมในแปลงมะม่วงมหาชนกมีความสำคัญ เพราะน้ำเป็นปัจจัยที่มีผลต่อการเจริญเติบโตของมะม่วง หากมะม่วงได้รับน้ำอย่างเพียงพอ จะให้ผลผลิตสูงและคุณภาพดี สอดคล้องกับ DOA (2020) พบว่า มะม่วงต้นใหญ่มีความต้องการน้ำมากกว่ามะม่วงต้นเล็ก โดยเฉพาะอย่างยิ่งช่วงการขยายขนาดผลและพัฒนาคุณภาพผล มะม่วงจะต้องการน้ำมากกว่าปกติ

2.2 การส่งเสริมและถ่ายทอดเทคโนโลยีการผลิตลูกมะม่วงคุณภาพที่ตรงกับความต้องการของตลาด: สมาชิกวิสาหกิจชุมชน ต้องการความรู้และวิธีการเพิ่มคุณภาพผลผลิต รวมถึงมาตรฐานของมะม่วงที่ลูกค้าต้องการทั้งในและต่างประเทศ สอดคล้องการศึกษาของ Chinnasaen *et al.* (2020) พบว่า การส่งออกมะม่วงมหาชนกผลสดไปยังประเทศญี่ปุ่น ต้องได้รับมาตรฐาน GAP มะม่วงแก่จัด ขนาด รูปทรง และผิวสวยไร้รอยตำหนิ ตามมาตรฐานคุณภาพมะม่วง และสุ่มเก็บตัวอย่างผลมะม่วงเพื่อทดสอบหาสารเคมีตกค้างในห้องปฏิบัติการตามข้อกำหนดของประเทศญี่ปุ่น และสอดคล้องกับการศึกษาของ Kiloes *et al.* (2023) พบว่า ในประเทศอินโดนีเซีย การผลิตมะม่วงคุณภาพต่ำ มีผลทำให้ความต้องการของผู้บริโภคและความสามารถในการส่งออกของประเทศลดลง ซึ่งการเพิ่มคุณภาพผลผลิตมะม่วงนั้น มีหลากหลายวิธีอาทิ การไว้ผลต่อต้นและการคัดขนาด สอดคล้องกับการศึกษาของ Kawphaitoon (2014) พบว่าการไว้ผลมะม่วงน้ำดอกไม้จำนวน 100 ผลต่อต้น ให้ผลผลิตต่อต้นสูงที่สุด และได้มะม่วงเกรด A มากที่สุด การห่อผลจะช่วยป้องกันการเข้าทำลายของแมลงศัตรูพืช ลดต้นทุนการใช้สารเคมีในการกำจัด สอดคล้องการศึกษา Chumpookam (2018) พบว่าการห่อผลด้วยถุงกระดาษคาร์บอนทำให้สีผิวผลมะม่วงน้ำดอกไม้เบอร์ 4 มีคุณภาพดี สีผิวสม่ำเสมอ สอดคล้องกับการประเมินความพึงพอใจของผู้บริโภคที่ให้คะแนนสีผิวผลและสีผิวเนื้อที่ห่อด้วยถุงกระดาษคาร์บอนดีที่สุด สอดคล้องการศึกษาของ Butkrachang and Mekbangwan (2008) พบว่า การห่อผลมะม่วงด้วยถุงกระดาษคาร์บอน สามารถป้องกันการเกิดโรคแอนแทรกโนส ร้อยละ 60 และสอดคล้องกับการศึกษาของ Muengkaew and Chaiprasart (2014) พบว่า การห่อผลช่วยลดการเข้าทำลายของโรคและแมลง ทำให้ผลมะม่วงมีผิวและสีสวย เป็นที่ต้องการของผู้บริโภค

2.3 การส่งเสริมและถ่ายทอดเทคโนโลยีมะม่วงมหาชนกนอกฤดู: สมาชิกวิสาหกิจชุมชนต้องการความรู้และเทคนิคในการผลิตมะม่วงมหาชนกนอกฤดู เนื่องจากมะม่วงมหาชนกนอกฤดู ตลาดทั้งในและต่างประเทศต้องการในปริมาณสูง เพิ่มโอกาสในการจำหน่าย เพิ่มอำนาจในการต่อรอง และจำหน่ายได้ราคาสูง สอดคล้องกับ DOAE (2014) พบว่า การผลิตผลไม้นอกฤดูจะสามารถเพิ่มมูลค่าราคาให้แก่ผลไม้ ช่วยขยายช่วงเวลาในการทำตลาดให้ยาวนานขึ้น และช่วยให้เกษตรกรลดความเสี่ยงที่เกิดจากผลกระทบราคาผลผลิตตกต่ำ เป็นต้น สอดคล้องกับ Luangkaew (2021) อธิบายว่าความสำคัญของผลไม้นอกฤดู คือ ช่วยลดปริมาณผลผลิตในฤดูกาลให้น้อยลง เนื่องจากราคาถูก รวมถึงหลีกเลี่ยงการระบาดของโรคและแมลงศัตรูพืช ผลไม้นอกฤดูมีราคาสูง กระจายผลผลิตได้ง่าย ช่วยเพิ่มมูลค่าผลผลิต

2.4 การส่งเสริมและถ่ายทอดเทคโนโลยีการจัดการศัตรูพืช: สมาชิกวิสาหกิจชุมชน ประสบปัญหาผลมะม่วงลายจากเพลี้ยไฟและเพลี้ยหอย ทำให้ไม่สามารถส่งจำหน่ายไปยังตลาดต่างประเทศได้ สอดคล้องกับรายงานของ Singmuang *et al.* (2018) ที่พบว่าเกษตรกรผู้ผลิตมะม่วงน้ำดอกไม้สีทองในจังหวัดฉะเชิงเทรา ประสบปัญหาเพลี้ยไฟทำความเสียหายกับมะม่วงมากที่สุด

สรุป

สมาชิกของวิสาหกิจชุมชนไม้ผลและมะม่วงตำบลหนองบัว นิยมผลิตกนอกฤดูเนื่องจากจำหน่ายได้ราคาสูงกว่า แต่ประสบปัญหาผลิตนอก

ฤดูได้น้อยและคุณภาพไม่ตรงความต้องการของตลาดส่งออก และได้แนวทางการส่งเสริมการผลิตมะม่วงมหาชนก ที่สามารถดำเนินการนำร่องได้ภายใน 1 ปี คือ การส่งเสริมและถ่ายทอดเทคโนโลยีใน 4 แนวทาง ได้แก่ (1) ระบบการให้น้ำอัจฉริยะ (2) การผลิตลูกมะม่วงคุณภาพที่ตรงกับความต้องการของตลาด (3) การผลิตนอกฤดู และ (4) การจัดการศัตรูพืช

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณผู้ที่เกี่ยวข้องที่ร่วมให้ข้อมูลในการศึกษานี้ ขอขอบคุณสำนักงานเกษตรอำเภอหนองกุงศรี และสำนักงานเกษตรจังหวัดกาฬสินธุ์ ที่สนับสนุนงบประมาณในการศึกษานี้ ผ่านโครงการสร้างความเข้มแข็งกลุ่มการผลิตด้านการเกษตร ประจำปีงบประมาณ 2566 ภายใต้บันทึกความร่วมมือทางวิชาการระหว่างกรมส่งเสริมการเกษตรและมหาวิทยาลัยขอนแก่น

เอกสารอ้างอิง

Boonkvan, W., N. Seerasarn and B. Yooprasert. 2023. Extension needs of mango production accordance to good agricultural practices of farmers in Prachantakham district, Prachinburi province. Journal of Agricultural Science and Management 6(2): 124-134. (in Thai)

Borisutdhi, Y. 2015. Community Study: Perspective based on research and scientific process. Khon Kaen University Printing House, Khon Kaen. (in Thai)

Butkrachang, S. and A. Mekbangwan. 2008. Preharvest and postharvest effects of fruit wrapping materials to diseases control and fruit quality of *Mangifera indica* L. cv. Mahachanok. Agricultural Research and Training Institute, Lampang. (in Thai)

Chimong, S. 2014. Farmer's attitudes toward the good agricultural practice and contract farming for *Manaifera indica* Linn. in Kuiburi district, Prachuap Khiri Khan province. Veridian E-Journal, Silpakorn University (Humanities, Social Sciences and arts) 7(1): 561-585. (in Thai)

Chinnasaen, T., U. Jitjuk, K. Khamkula and N. Wetchakama. 2020. Production of 'Maha Chanok' mangoes for export to the Japanese market: The case study of Nong Bua Chum village, Nong Hin sub-district, Nong Kung Si district, Kalasin province. Thai Journal of East Asian Studies 24(1): 36-52. (in Thai)

Chumpookam, J., N. Ngeuntap, I. Namiki and R. Chatbanyong. 2018. Effect of bagging materials on the quality of 'Nam Dok Mai No. 4' mango. Thai Journal of Science and Technology 7(4): 393-398. (in Thai)

Department of Agriculture (DOA). 2020. Production of quality mangoes for export in the upper northeast Thailand. Department of Agriculture, Bangkok. (in Thai)

Department of Agricultural Extension (DAOE). 2014. Off-season fruit production to increase marketing potential. Department of Agricultural Extension, Bangkok. (in Thai)

Department of Agricultural Extension (DAOE). 2022a. Record of management and production costs. Department of Agricultural Extension (DAOE), Ministry of Agriculture and Cooperatives. (in Thai)

Department of Agricultural Extension (DAOE). 2022b. Farmer registration databased improvement. Department of Agricultural

Extension (DAOE), Ministry of Agriculture and Cooperatives. (in Thai)

Ganeshamurthy, A.N., T.R. Rupa and T.N. Shivananda 2018. Enhancing mango productivity through sustainable resource management. Journal of Horticultural Sciences 13(1): 1-31

Inyaratand. J., and W. Ponpichai. 2023. Occupation Promotion Guidelines for People in Ko Sukon Subdistrict, Palian District, Trang Province. Journal of Community Development and Life Quality 11(3): 224-236. (in Thai)

Jitjak, U. 2018. Spatial analysis to plant the Mahachanok mango for exporting in Roi-Kaen-Sara-Sin by using geographic information system. Khon Kaen Agriculture Journal 46(Suppl.1): 801-806. (in Thai)

Kalasin Provincial Agriculture and Cooperatives Office. 2022. Kalasin provincial agriculture and cooperatives bata based. Kalasin Provincial Agriculture and Cooperatives Office, Ministry of Agriculture and Cooperatives. (in Thai)

Kawphaitoon, S., S. Isarangkool Na Ayutthaya and S. Techawongstien. 2014. Fruit loading on fruit quality and grading of mango (*Mangifera indica* L.) cv. Nam Dok Mai Sithong. Khon Kaen Agriculture Journal 42(Suppl.1): 148-153. (in Thai)

Kiloes, A. M., Y. N. Muflikh, D. Joyce and A.A. Aziz. 2023. Understanding the complexity of the Indonesian fresh mango industry in delivering quality to markets: A systems thinking approach. Food Policy 118: 102497, Doi: 10.1016/j.foodpol.2023.102497.

Land Development Department (LDD). 2022. Soil maps and information for efficient land utilization and management of land. Land Development Department (LDD), Ministry of Agriculture and Cooperatives. (in Thai)

Luangkaew, T. 2021. Guidelines for off-season fruit trees production. Phichit Agricultural Research and Development Center Office, Phichit. (in Thai)

Muengkaew, R. and P. Chaiprasart. 2014. Effects of bagging on the quality of mango cv. Mahachanok. Khon Kaen Agriculture Journal 42(Suppl.3): 45-50. (in Thai)

Nong Kung Si District Agricultural Extension Office. 2022. Agricultural development plan 2018-2022 of Nong Bua subdistrict, Nong Kung Si district, Kalasin province. Nong Kung Si District Agricultural Extension Office, Kalasin. (in Thai)

Pongkijvorasin, S., K. Talerngsri and P. Thawinnaphant. 2023. Thai Farmers Risk Perspective: Lessons Learn from Mango and Durian Farmers. National Research Council of Thailand (NRCT), Bangkok.

Pupaka, D. 2015. The evaluation of phytochemical content, antioxidant activity and total phenolic content of the native mango in Chachoengsao province, KKU Science Journal 43(2): 267-283. (in Thai)

Rachamontree, P., I. Sombunwattanakul, Y. Banyong, S. Srichuen and T. Keawnet. 2020. Production of Mahachanok (*Mangifera indica* L.) mango yam mixed with yam bean (*Pachyrhizus erosus*). Udon Thani Rajabhat University Journal of Sciences and Technology 8(2): 75-87. (in Thai)

Singkhum, U., N. Pongratana and M. Thaipakdee. 2023. Effects of Mahachanok mango juice as a substitute for pasteurized milk on quality of pudding products. Journal of Agricultural Production 5(3): 10-19. (in Thai)

Singmuang, C., P. Kingmala, N. Boonsuk, S. Puangsun and S. Sinsomjai. 2018. Production and economic return of mango cv. Nam Dok Mai Si Tong grown in Chachoengsao province. King Mongkut's Agricultural Journal 36(3): 13-22. (in Thai)

United Nations Thailand. 2024. Sustainable development goals 12: Responsible consumption and production. United Nations. (in Thai)

Wongsaengtham, W., V. Liaotrakoon and W. Liaotrakoon. 2022. Effect of stabilizing agent on ready-to-drink mango juice products. Science, Technology and Social Sciences Procedia 2022(4): rspe055. (in Thai)

ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการปรับปรุงดินในนาข้าวของเกษตรกร อำเภอเชียงกลาง จังหวัดน่าน

Factors Related to Soil Improvement in Farmers' Paddy Fields Chiang Klang District, Nan Province

จิลลาภัทร ทีฆาวงค์* นารีรัตน์ สีระสาร และ ปริชาติ ดิษฐกิจ

Jinlapat Teekawong*, Nareerut Seerasarn and Parichat Dittakit

[1]สาขาวิชาเกษตรศาสตร์และสหกรณ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช จ. นนทบุรี 11120

[1]School of Agriculture and Cooperatives, Sukhothai Thammathirat Open University, Nonthaburi 11120, Thailand

*Corresponding author: jinlapateeka@gmail.com

(Received: September 17, 2024; Revised: December 4, 2024; Accepted: January 24, 2025)

Abstract: The objective of this research was to analyze factors related to soil improvement in farmers' paddy fields Chiang Klang district Nan province. The population was rice farmers in Chiang Klang district, Nan province. There were 443 farmers registered with the Department of Agricultural Extension, production year 2023/2024. The sample size was determined using Taro Yamane's formula with a 0.05 margin of error, resulting in a sample of 210 cases selected through simple random sampling. Data were collected using an interview form. Data were analyzed using frequency distribution, percentage, mean, minimum, maximum, standard deviation, ranking, and descriptive statistics using statistical tools, namely cross tabulation (crosstab) and chi-square data analysis. The research results showed that factors related to soil improvement in farmers' paddy fields, tested using the chi-square method, yielded a p-value of 0.027, which is less than the significance level of α = 0.05. Therefore, the null hypothesis (H_0) can be rejected, indicating that soil analysis has a statistically significant effect on soil improvement in paddy fields at the 0.05 level.

Keywords: Soil improvement, rice production, production technology

บทคัดย่อ: การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการปรับปรุงดินในนาข้าวของเกษตรกรอำเภอเชียงกลาง จังหวัดน่าน ประชากรที่ศึกษา คือ เกษตรกรผู้ปลูกข้าวในอำเภอเชียงกลาง จังหวัดน่านที่ขึ้นทะเบียนเกษตรกรกับกรมส่งเสริมการเกษตร ปีการผลิต 2566/67 จำนวน 443 ราย กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตรทาโรยามาเน ที่ระดับความคลาดเคลื่อน 0.05 ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 210 ราย สุ่มตัวอย่างแบบง่าย และใช้แบบสัมภาษณ์ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการแจกแจงความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าต่ำสุด ค่าสูงสุด ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การจัดอันดับ และสถิติเชิงอนุมาน โดยใช้เครื่องมือทางสถิติ คือ การวิเคราะห์ข้อมูลตารางไขว้ (crosstab) และ chi-square ผลการวิจัย พบว่า ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการปรับปรุงดินในนาข้าว โดยการทดสอบ chi-square ค่า *P*-value มีค่าเท่ากับ 0.027 ซึ่งน้อยกว่าระดับนัยสำคัญที่ α = 0.05 จึงสามารถปฏิเสธ H_0 ทำให้สามารถสรุปได้ว่า การตรวจวิเคราะห์ดินมีความสัมพันธ์กับการปรับปรุงดินในนาข้าวอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

คำสำคัญ: การปรับปรุงดิน การผลิตข้าว เทคโนโลยีการผลิต

คำนำ

ข้าวเป็นแหล่งอาหารหลักของประชากรโลก โดยเฉพาะในภูมิภาคเอเชีย ซึ่งมีประชากรประมาณ 60% ของประชากรโลก โดยข้าวมีบทบาทสำคัญต่อเศรษฐกิจของประเทศที่ผลิตและส่งออกข้าว ประเทศผู้ผลิตข้าวที่สำคัญได้แก่ อินเดีย ไทย และเวียดนาม ซึ่งเป็นผู้ส่งออกข้าวหลักของโลก ส่งออกข้าวรวมกว่า 25.2 ล้านตันต่อปี (Department of Foreign Trade, 2023) แต่ถึงอย่างไร การผลิตข้าวอย่างต่อเนื่องกลับส่งผลให้ธาตุอาหารในดินลดลง ส่งผลกระทบต่อการเจริญเติบโตของข้าว ซึ่งการปรับปรุงบำรุงดินโดยการใช้ปุ๋ยอินทรีย์ การหมุนเวียนพืช การใช้พืชคลุมดิน และการจัดการน้ำอย่างมีประสิทธิภาพ เป็นวิธีการที่สำคัญในการฟื้นฟูและรักษาความอุดมสมบูรณ์ของดิน เพื่อให้สามารถสนับสนุนการผลิตข้าวที่ยั่งยืนได้ (Rao and Bhatt, 2017)

ประเทศไทย มีพื้นที่ทำนาประมาณ 74.26 ล้านไร่ ผลผลิตรวม 33.48 ล้านตัน (Office of Agricultural Economics, 2023) ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตร ส่งผลกระทบต่อการทำการเกษตร ที่มีสาเหตุหลักจากการใช้ปุ๋ยเคมี สารเคมีกำจัดศัตรูพืช และฮอร์โมนพืชสังเคราะห์ในปริมาณมาก เพื่อเร่งการเก็บเกี่ยวผลผลิตให้ทันต่อความต้องการของตลาด อีกทั้งมีการปลูกข้าวติดต่อกันเป็นเวลานานโดยไม่มีการปรับปรุงบำรุงดิน ทำให้เกิดปัญหาดินเสื่อมโทรม นอกจากนี้การใส่ปุ๋ยของเกษตรกรโดยขาดความรู้เรื่องการตรวจวิเคราะห์ปริมาณธาตุอาหารในดินก่อนทำการเพาะปลูก ส่งผลให้ปริมาณธาตุอาหารตกค้างในดินบางตัวสูงเกินความต้องการของพืช ทำให้ปริมาณผลผลิตลดลง (Thammasri, 2021) โดยการตรวจวิเคราะห์ดินมีความสำคัญต่อการเกษตรและการเพาะปลูกพืชอย่างยิ่ง โดยช่วยเกษตรกรทราบข้อมูลเกี่ยวกับคุณสมบัติของดินและความเหมาะสมของดิน รวมถึงปริมาณธาตุอาหารที่อยู่ในดิน ทำให้เกษตรกรสามารถจัดการธาตุอาหารและดินให้เหมาะสม ส่งผลให้ข้าวเจริญเติบโตให้ผลผลิตที่มีคุณภาพตามความต้องการของผู้บริโภค (Aschonitis *et al.*, 2019) นอกจากนี้การตรวจวิเคราะห์ดินช่วยให้เกษตรกรทราบถึงปัญหาของดิน เช่น ความเป็นกรด-ด่าง (pH) หรือการขาดอินทรียวัตถุ สามารถวางแผนการปรับปรุงดินได้อย่างตรงจุด ลดการใช้ปุ๋ยและสารเคมีเกินจำเป็น ทำให้ต้นทุนการผลิตลดลง ดังนั้น การผลิตพืชให้มีคุณภาพ ได้ผลผลิตสูง และคุ้มค่ากับการลงทุน ควรมีการปรับปรุงความอุดมสมบูรณ์ของดินให้เหมาะสมกับความต้องการของพืช

อำเภอเชียงกลาง จังหวัดน่าน มีพื้นที่การปลูกข้าวกว่า 15,928 ไร่ โดยเกษตรกร 3,641 ครัวเรือน (Department of Agricultural Extension, 2023) ลักษณะการผลิตข้าวปรับเปลี่ยนจากการปลูกเพื่อการบริโภคอย่างเดียว เน้นการปลูกเพื่อการค้ามากขึ้น ส่งผลให้มีการใช้ปุ๋ยเคมี และสารเคมีกำจัดศัตรูพืชเป็นจำนวนมากเป็นเวลานาน ทำให้ดินเสื่อมโทรมและขาดความอุดมสมบูรณ์ เกษตรกรมีต้นทุนในการผลิตสูงขึ้น จากการถ่ายทอดความรู้และฝึกอบรมเกี่ยวกับการปรับปรุงบำรุงดิน ส่งผลให้เกษตรกรมีการปรับปรุงดินก่อนการปลูกข้าวเพื่อเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ของดิน แต่ก็พบว่าเกษตรกรในพื้นที่ยังไม่ให้ความสำคัญกับการจัดการดินและจัดการธาตุอาหารพืชอย่างถูกต้องและเหมาะสมมากนัก เกษตรกรส่วนใหญ่ยังคงใช้วิธีการปฏิบัติทางการเกษตรแบบดั้งเดิม

จากปัญหาดังกล่าว นำไปสู่การศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการปรับปรุงดินในนาข้าวของเกษตรกร อำเภอเชียงกลาง จังหวัดน่าน เพื่อนำไปใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการวางแผนงานส่งเสริมการตรวจวิเคราะห์ดินเพื่อให้เกษตรกรสามารถปรับปรุงดินอย่างถูกต้องและเหมาะสม เพื่อเพิ่มผลผลิตและช่วยให้เกษตรกรลดต้นทุนการผลิต ตลอดจนสามารถทำการเกษตรที่มีความยั่งยืนในระยะยาวได้

อุปกรณ์และวิธีการ

ประชากร และกลุ่มตัวอย่าง

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (survey research) ประชากรที่ใช้ศึกษา คือ เกษตรกรผู้ปลูกข้าวในอำเภอเชียงกลาง จังหวัดน่าน ที่ขึ้นทะเบียนเกษตรกรกับกรมส่งเสริมการเกษตร ในปีการผลิต 2566/67 จำนวน 443 ราย และกำหนดขนาดตัวอย่างตามสูตรของ Yamane (1973) ได้ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 210 ราย จากนั้นทำการสุ่มตัวอย่างอย่างง่าย

เครื่องมือการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ประกอบด้วยคำถามแบบปลายปิดและคำถามแบบปลายเปิด แบ่งออกเป็น 2 ตอน คือ ตอนที่ 1 สภาพพื้นฐานทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และการปรับปรุงดิน และตอนที่ 2 การปรับปรุงดินในนาข้าว โดยเป็นคำถามให้เกษตรกรเลือกตอบตามมาตรวัดลิเคิร์ท (Likert type scale) มีเกณฑ์กำหนดน้ำหนักการประเมิน 5 ระดับ ดังนี้

คะแนนเฉลี่ย 1.00 – 1.80 คะแนน หมายความว่า การปรับปรุงดินในนาข้าวระดับน้อยที่สุด

คะแนนเฉลี่ย 1.81 – 2.60 คะแนน หมายความว่า การปรับปรุงดินในนาข้าวระดับน้อย

คะแนนเฉลี่ย 2.61 – 3.40 คะแนน หมายความว่า การปรับปรุงดินในนาข้าวระดับปานกลาง

คะแนนเฉลี่ย 3.41 – 4.20 คะแนน หมายความว่า การปรับปรุงดินในนาข้าวระดับมาก

คะแนนเฉลี่ย 4.21 – 5.00 คะแนน หมายความว่า การปรับปรุงดินในนาข้าวระดับมากที่สุด

การทดสอบเครื่องมือ

ดำเนินการตรวจสอบความเชื่อมั่น (reliability) ของแบบสัมภาษณ์ โดยใช้ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's alpha coefficient) ทำการทดลองสัมภาษณ์กับกลุ่มประชากรที่มีลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่างในการวิจัย จำนวน 30 ราย ได้ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.857 จากนั้นใช้แบบสัมภาษณ์เก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างจนครบ นำมาวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป เพื่อหาค่าสถิติ ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าสูงสุด ค่าต่ำสุด ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการจัดอันดับ และทดสอบสมมติฐาน แบบตารางไขว้ (crosstabs) และ chi–square สมมติฐานการวิจัย มีปัจจัยอย่างน้อย 1 ปัจจัยที่มีผลกับการปรับปรุงดินในนาข้าวของเกษตรกร ทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระ คือ การตรวจวิเคราะห์ดิน และตัวแปรตาม คือ การปรับปรุงดินในนาข้าว ทำการทดสอบความสัมพันธ์ด้วยวิธี chi–square และใช้การวิเคราะห์ข้อมูลแบบตารางไขว้

ผลการวิจัยและวิจารณ์

1. ข้อมูลพื้นฐานส่วนบุคคลบางประการของเกษตรกร

เกษตรกรเป็นเพศหญิง (ร้อยละ 56.7) อายุเฉลี่ย 51.01 ปี จบการศึกษาระดับประถมศึกษา (ร้อยละ 31.0) ประสบการณ์การปลูกข้าวเฉลี่ย 23.61 ปี เนื่องจากเพศหญิง เข้ามามีบทบาทสำคัญในสังคมมากขึ้น อีกทั้งเพศชายหันไปประกอบอาชีพเป็นแรงงานนอกภาคการเกษตร และเกษตรกรรุ่นเก่า ๆ ไม่ได้ให้ความสำคัญกับการศึกษาในระดับสูงมากนัก สอดคล้องกับ Seerasarn *et al.* (2020); Losithong and Choenkwan (2022) ที่ศึกษา ความรู้ในการผลิตข้าวอินทรีย์ของเกษตรกรภายใต้โครงการส่งเสริมการผลิตข้าวอินทรีย์ในจังหวัดขอนแก่น พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีอายุเฉลี่ย 59.38 ปี มีการศึกษาอยู่ในระดับประถมศึกษา และมีประสบการณ์ปลูกข้าวอินทรีย์เฉลี่ย 4.79 ปี เกษตรกรมีรายได้จากการผลิตข้าวเฉลี่ย 10,197.19 บาทต่อปี ต้นทุนการผลิตข้าวเฉลี่ย 3,865.34 บาทต่อไร่ จำนวนแรงงานในการผลิตข้าวเฉลี่ย 6.35 ราย ใกล้เคียงกับ Petrak *et al.* (2024) ที่ศึกษา การยอมรับเทคโนโลยีอัจฉริยะของเกษตรกรแปลงใหญ่ข้าว อำเภอบางบ่อ จังหวัดสมุทรปราการ พบว่า เกษตรกรมีรายได้จากการจำหน่ายข้าว 8,581.03 บาทต่อไร่ ต้นทุนในการปลูกข้าวเฉลี่ย 4,926 บาทต่อไร่ แรงงานในการปลูก

ข้าว 1–2 คน เกษตรกรมีปริมาณผลผลิตข้าวรวมเฉลี่ย 2,474.26 กิโลกรัม เมื่อเทียบกับขนาดพื้นที่ปลูกข้าวของเกษตรกรเฉลี่ย 4.08 ไร่ จะเห็นได้ว่าผลผลิตเฉลี่ยอยู่ที่ 606.44 กิโลกรัมต่อไร่ บ่งบอกถึงปริมาณผลผลิตข้าวของเกษตรกรที่ค่อนข้างต่ำเมื่อเทียบกับปริมาณผลผลิตข้าวต่อไร่ของข้าวพันธุ์สันป่าตอง 1 เฉลี่ยอยู่ที่ 630 กิโลกรัมต่อไร่ (Rice Department, 2022) สาเหตุของผลผลิตข้าวที่ต่ำเนื่องมาจากหลายปัจจัย ได้แก่ การปรับปรุงบำรุงดินไม่เพียงพอ เกษตรกรขาดการใช้เทคโนโลยีการเกษตรที่มีประสิทธิภาพ เช่น การใช้ปุ๋ยอย่างถูกวิธีในปริมาณที่เหมาะสม การจัดการระบบน้ำ หรือการจัดการศัตรูพืช เกษตรกรเข้ารับการฝึกอบรมเกี่ยวกับการปรับปรุงบำรุงดินเฉลี่ย 2.44 ครั้ง ใกล้เคียงกับ Chanthavong *et al.* (2018) ที่ศึกษา ปัจจัยที่มีผลต่อการยอมรับเทคโนโลยีการปลูกข้าวภายใต้ระบบเกษตรดีที่เหมาะสมของเกษตรกรอำเภอจำพอน จังหวัดสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว พบว่า เกษตรกรเข้าร่วมฝึกอบรมหรือดูงานเกี่ยวกับการทำเกษตรกรรมเฉลี่ย 1 ครั้งต่อปี และเกษตรกรร้อยละ 63.8 มีการเก็บตัวอย่างดินเพื่อตรวจวิเคราะห์ธาตุอาหารในดิน เนื่องจากเกษตรกรส่วนใหญ่เป็นสมาชิกกลุ่มแปลงใหญ่ ทำให้ได้รับการสนับสนุนปัจจัยการผลิตและการถ่ายทอดความรู้จากการฝึกอบรมเกี่ยวกับการปรับปรุงบำรุงดินจากเจ้าหน้าที่กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ดัง Table 1

Table 1. Socio-economic background of farmers

n = 210

Items	Frequency	Percentage
Gender		
Female	119	56.7
Male	91	43.3
Age (year)		
≤ 45	35	16.7
45 - 50	20	9.5
51 - 55	43	20.5
56 - 60	64	30.5
≥ 61	48	22.9
Max = 75.00, Min = 35.00, $\overline{X}$ = 51.01 years, S.D. = 7.909		
Education level		
No educated	4	1.9
Primary education	65	31.0
Junior high school	51	24.3
High school	57	27.1
Associate degree/Vocational certificate	21	10.0
Bachelor's degree or higher	12	5.7
Farming experience (year)		
≤ 10	44	21.0
11 - 20	69	32.9
21 - 30	39	18.6
31 - 40	39	18.6
≥ 41	19	9.0
Max = 50.00, Min = 1.00, $\overline{X}$ = 23.61 years, S.D. = 12.921		
Rice production income (baht) in B.E. 2566		
No income from rice production	108	51.4
Income from rice production		
≤ 10,000	39	18.6
10,001 - 20,000	29	13.8
20,001 - 30,000	15	7.1
30,001 - 40,000	8	3.8
≥ 40,001	11	5.2
Max = 100,000.00 baht, Min = 1,710.00 baht, $\overline{X}$ = 10,197.19 baht, S.D. = 15,767.923		

Table 1. (continued)

Items	Frequency	Percentage
Cost of rice production (baht/rai) in B.E. 2566		
≤ 1,500	11	5.2
1,501 - 3,500	87	41.4
3,501 - 5,500	85	40.5
5,501 - 7,500	20	9.5
≥ 7,500	7	3.3
Max = 15,625.00 baht, Min = 417.00 baht, $\overline{X}$ = 3,865.34 baht, S.D. = 1,805.847		
Attending meetings/training regarding soil improvement (times)		
Never attended a meeting/training	36	17.1
Attended a meeting/training	174	82.9
1	61	29.0
2	49	23.3
3	24	11.4
≥ 4	40	19.0
Max = 20.00 times, Min = 1.00 time, $\overline{X}$ = 2.44 times, S.D. = 2.926		
Soil sampling, production year 2023/24		
Soil samples were collected	134	63.8
No soil samples were collected	76	36.2

2. การตรวจวิเคราะห์ดินในนาข้าว

จากการศึกษาพบว่า เกษตรกรมีการตรวจวิเคราะห์ดินในนาข้าวในระดับมากที่สุด โดยแบ่งเป็น 2 ด้าน ดัง Table 2 ได้แก่ 1) ด้านความรู้เกี่ยวกับการเก็บตัวอย่างดิน (ค่าเฉลี่ย 4.78) ชี้ให้เห็นว่าเกษตรกรมีความรู้และความเข้าใจในกระบวนการเก็บตัวอย่างดินที่ถูกต้อง ตระหนักถึงความสำคัญและประโยชน์ของการตรวจวิเคราะห์ดิน สอดคล้องกับ Molla (2013) ที่ศึกษาความรู้ของเกษตรกรเกี่ยวกับแร่ธาตุในดิน พบว่า การวิเคราะห์ชุดดินมีอิทธิพลต่อการใช้ปุ๋ยสำหรับชนิดของพืชที่แตกต่างกัน แสดงว่าความรู้ของเกษตรกรเกี่ยวกับการนำดินไปตรวจวิเคราะห์มีผลต่อการจัดการดินและการใส่ปุ๋ยให้เหมาะสมกับความต้องการของพืช 2) ด้านวิธีการส่งเสริมการเก็บตัวอย่างดิน โดยถ่ายทอดความรู้ผ่านการฝึกอบรม และการสาธิตวิธีการปฏิบัติที่ถูกต้อง (ค่าเฉลี่ย 4.22) เนื่องจากวิธีการส่งเสริมแบบกลุ่มทำให้เกษตรกรได้ลงมือปฏิบัติจริง ได้เห็นวิธีการสาธิตของเจ้าหน้าที่ส่งเสริม สามารถเรียนรู้การปรับปรุงดินในนาข้าวพร้อมกับแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างเกษตรกรกับเจ้าหน้าที่ แตกต่างกับ Durongkarn and Tongdeelert (2017) ที่ศึกษาการใช้เทคโนโลยีการจัดการธาตุอาหารพืชเฉพาะพื้นที่(ปุ๋ยสั่งตัด) ของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวในอำเภอ

ศรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี พบว่า เกษตรกรร้อยละ 48.1 ได้รับวิธีการส่งเสริมการเก็บตัวอย่างดินและการจัดการธาตุอาหารพืชผ่านสื่อบุคคล โดยมีการติดต่อประสานงานกับเจ้าหน้าที่มากที่สุด

3. การทดสอบสมมติฐานความสัมพันธ์ของการตรวจวิเคราะห์ดินในนาข้าว

สมมติฐานทางสถิติ :

H_0: P = 0 การปรับปรุงดินในนาข้าวไม่ขึ้นกับการตรวจวิเคราะห์ดิน

H_1: P ≠ 0 การปรับปรุงดินในนาข้าวข้าวขึ้นกับการตรวจวิเคราะห์ดิน

กำหนดค่า α นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

การวิเคราะห์ข้อมูลแบบตารางไขว้ (crosstabs) และ chi–square สมมติฐานการวิจัย การตรวจวิเคราะห์ดินมีผลกับการปรับปรุงดินในนาข้าวของเกษตรกร โดยทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระ คือ การตรวจวิเคราะห์ดิน และตัวแปรตาม คือ การปรับปรุงดินในนาข้าวของเกษตรกร ทำการทดสอบความสัมพันธ์ด้วยวิธี chi–square และใช้การวิเคราะห์ข้อมูลแบบตารางไขว้ ดัง Table 3

Table 2. The soil analysis in paddy fields

n = 210

Items	$\overline{X}$	S.D.	Description	Ranking
1. Knowledge	4.78	0.206	Most	1
2. Extension methods	4.22	0.645	Most	2
Average	**4.50**		**Most**	

Table 3. The hypothesis of Chi-square for soil analysis in paddy fields

n = 210

Soil sampling, production year 2023/24	Soil improvement in farmers' paddy fields					Total
	Lowest	Low	Moderate	High	Highest	
Yes				12	122	134
No				1	75	76
Total				**13**	**197**	**210**

จากการวิเคราะห์ข้อมูลตารางไขว้ พบว่า การตรวจวิเคราะห์ดินในนาข้าวแบ่งได้ 2 กลุ่ม ได้แก่ 1) เกษตรกรที่เก็บตัวอย่างดินเพื่อตรวจวิเคราะห์ธาตุอาหารในดิน และ 2) เกษตรกรที่ไม่เก็บตัวอย่างดินเพื่อตรวจวิเคราะห์ธาตุอาหารในดิน และแบ่งกลุ่มการปรับปรุงดินในนาข้าวเป็น 5 ระดับ คือ การตรวจวิเคราะห์ดินในนาข้าวระดับน้อยที่สุด ระดับน้อย ระดับปานกลาง ระดับมาก และระดับมากที่สุด โดยเมื่อวิเคราะห์ตามตารางไขว้ พบว่า เกษตรกรที่เก็บตัวอย่างดินเพื่อตรวจวิเคราะห์ธาตุอาหารในดิน มีการปรับปรุงดินในนาข้าวระดับมาก จำนวน 12 ราย ระดับมากที่สุด จำนวน 122 ราย และเกษตรกรที่ไม่เก็บตัวอย่างดินเพื่อตรวจวิเคราะห์ธาตุอาหารในดิน มีการปรับปรุงดินในนาข้าวระดับมาก จำนวน 1 ราย ระดับมากที่สุด จำนวน 75 ราย ข้อมูลนี้แสดงให้เห็นว่า เกษตรกรที่เก็บตัวอย่างดินเพื่อตรวจวิเคราะห์ธาตุ

อาหารในดิน มีความเชื่อมั่นว่าการตรวจวิเคราะห์ดินช่วยเพิ่มความมั่นใจและประสิทธิภาพในการจัดการดินได้มากขึ้น เนื่องจากเกษตรกรสามารถใช้ข้อมูลที่ได้รับจากการวิเคราะห์เพื่อปรับปรุงดินได้อย่างเหมาะสมและตรงจุด ในทางกลับกัน เกษตรกรที่ไม่ได้เก็บตัวอย่างดินอาจพึ่งพาความรู้และประสบการณ์ดั้งเดิมในการจัดการดิน ซึ่งอาจทำให้ประสิทธิภาพในการปรับปรุงดินลดลง หรืออาจเกิดจากข้อจำกัดบางประการ เช่น ขาดความรู้ ความเข้าใจ หรือการเข้าถึงบริการตรวจวิเคราะห์ดินอย่างเหมาะสม (Lal, 2008)

การสรุปผลการทดสอบสมมติฐาน

สมมติฐานทางสถิติ :

H_0: P = 0 การปรับปรุงดินในนาข้าวไม่ขึ้นกับการตรวจวิเคราะห์ดิน

H_1: P ≠ 0 การปรับปรุงดินในนาข้าวข้าวขึ้นกับการตรวจวิเคราะห์ดิน

ค่า *P*-value มีค่าเท่ากับ 0.027 น้อยกว่าค่า α นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ดังนั้น จึงปฏิเสธ H_0 ยอมรับ H_1 จึงสรุปได้ว่า การปรับปรุงดินในนาข้าวขึ้นกับการตรวจวิเคราะห์ดิน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ดัง Table 4 เนื่องจากการวิเคราะห์ดินให้ข้อมูลที่สำคัญเกี่ยวกับสภาพดินและธาตุอาหารที่มีอยู่ในดิน ซึ่งช่วยให้เกษตรกรสามารถปรับปรุงดินได้อย่างถูกต้องและมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับ Wongvirapap (2017) ที่ศึกษา ปัจจัยที่ส่งผลต่อการยอมรับการจัดการดินเพื่อสร้างศักยภาพในการแข่งขันของเกษตรกรผู้ปลูกปาล์มน้ำมัน อำเภอหนองใหญ่ จังหวัดชลบุรี พบว่า ความรู้เกี่ยวกับวิธีการจัดการดินก่อนการใส่ปุ๋ยมีผลเชิงบวกต่อการยอมรับการจัดการดินก่อนการใส่ปุ๋ยของเกษตรกร โดยการทำให้เกษตรกรมีความเข้าใจ การเก็บตัวอย่างดินที่ถูกวิธี การวิเคราะห์แร่ธาตุในดินจะทำให้เกษตรกรมีการยอมรับการจัดการดินก่อนการใส่ปุ๋ยเพิ่มขึ้น และ Boonklang *et al.* (2023) ที่ศึกษา ปัจจัยที่มีผลต่อการยอมรับการใช้ปุ๋ยตามค่าวิเคราะห์ดินของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวในอำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า มีตัวแปรอิสระ 3 ตัวแปรที่มีผลต่อการยอมรับการใช้ปุ๋ยตามค่าวิเคราะห์ดินของเกษตรกร คือ ประสบการณ์ในการเข้ารับการฝึกอบรมด้านการใช้ปุ๋ยตามค่าวิเคราะห์ดิน ความรู้เรื่องการใช้ปุ๋ยตามค่าวิเคราะห์ดิน และความคิดเห็นของเกษตรกรต่อการใช้ปุ๋ยตามค่าวิเคราะห์ดิน ซึ่งมีความสัมพันธ์เชิงบวกต่อการยอมรับการใช้ปุ๋ยตามค่าวิเคราะห์ดินในนาข้าวของเกษตรกรอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 แต่แตกต่างจาก Srisom *et al.* (2017) ที่ศึกษา การประเมินคุณภาพดินเพื่อใช้ทางการเกษตรในพื้นที่หมู่บ้านนางแล ในตำบลนางแล อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย พบว่า เกษตรกรมีการใช้ปุ๋ยและการปลูกพืชซ้ำในดินเดิมอย่างต่อเนื่อง โดยไม่มีตรวจวิเคราะห์ดินและปรับปรุงบำรุงดินที่เหมาะสม ทำให้ดินสูญเสียความอุดมสมบูรณ์ไปอย่างรวดเร็ว

Table 4. Results of chi-square

Results of chi-square	Value	df	*P*-value
Pearson chi-square	4.874	1	0.027*
Likelihood ratio	6.064	1	0.014*
Linear-by-linear association	4.850	1	0.028*
N of valid cases	210		

* P < 0.05

สรุป

การศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการปรับปรุงดินในนาข้าวของเกษตรกรอำเภอเชียงกลาง จังหวัดน่าน โดยการทดสอบ chi-square พบว่าค่า *P*-value เท่ากับ 0.027 ซึ่งน้อยกว่าระดับนัยสำคัญที่ α = 0.05 แสดงให้เห็นว่า การตรวจวิเคราะห์ดินมีความสัมพันธ์กับการปรับปรุงดินในนาข้าวของเกษตรกร ดังนั้น เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรมีการถ่ายทอดความรู้และฝึกอบรมเกี่ยวกับการเก็บตัวอย่างดินเพื่อตรวจวิเคราะห์ธาตุอาหารในดินให้มากขึ้น จะช่วยให้เกษตรกรทราบถึงปัญหาของดินเพื่อนำไปสู่การปรับปรุงบำรุงดินและจัดการธาตุอาหารในดินอย่างเหมาะสม จะส่งผลให้เกษตรกรสามารถเลือกใช้เทคโนโลยีที่ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพและลดต้นทุนการผลิตข้าว พร้อมทั้งอนุรักษ์ทรัพยากรดินให้ดีขึ้นอย่างยั่งยืนต่อไป

เอกสารอ้างอิง

Aschonitis, V., C.G. Karydas, M. Iatrou, S. Mourelatos, I. Metaxa, P. Tziachris and G. Iatrou. 2019. An integrated approach to assessing the soil quality and nutritional status of large and long-term cultivated rice agro-ecosystems. Agriculture 9(4):80, doi: 10.3390/agriculture9040080.

Boonklang, T., N. Seerasarn and S.K. Sanserm. 2023. Factors Influencing the adoption of soil analysis for fertilizer use by rice farmer in Wang Noi district, Phra Nakhon Si Ayutthaya province. Journal of Agricultural Science and Management 6(3): 92-100. (in Thai).

Chanthavong, I., P. Kruekum, P. Sakkatat and N. Rungkawat. 2018. Factors affecting to farmers adoption of rice production technology under good agricultural practices system at Champhone district Savannakhet province, Lao people's democratic republic. Journal of Agri. Research and Extension 36(2): 106-117. (in Thai).

Department of Agricultural Extension. 2023. Farmers who grow first-season rice in Chiangklang district, Nan province 2023/24. (Online). Available: https://farmer.doae.go.th/report/report66/report_rice_66_fmdfbd. (August 16, 2023). (in Thai)

Department of Foreign Trade. 2023. Situation of import/export trade. (Online). Available: https://www.dft.go.th/th-th/dft-service-data-situation-trade. (November 16, 2023). (in Thai)

Durongkarn, S. and P. Tongdeelert. 2017. Utilization of site-specific nutrient management technology (tailor-made fertilizer) for rice production in Si Mahosot district, Prachinburi province. King Mongkut's Agricultural Journal 35(2): 57-64. (in Thai).

Losithong, P. and S. Choenkwan. 2022. Farmer's knowledge of organic rice production under the promotion project of organic rice production in Khon Kaen province. Journal of Community Development and Life Quality 11(1): 46-55. (in Thai).

Molla. 2013. Farmers' knowledge help develop site specific fertilizer rate recommendation, Central Highlands of Ethiopia. World Applied Sciences Journal 22(4): 555-563.

Office of Agricultural Economics. 2023. Agricultural economic information weekly production and marketing situation details of the rice production and marketing situation in 2023/24. (Online). Available: https://www.oae.go.th/view/1/รายละเอียดสถานการณ์ผลิตและการตลาด/สถานการณ์การผลิตและการตลาดรายสัปดาห์ปี%202566/43137/TH-TH (November 16, 2023). (in Thai)

Petrak, M., P. Sriboonruang, P. Tongdeelert and N. Intasiri. 2024. The smart technology acceptance of large-scale rice farmers in Bang Bo district, Samut Prakan province. Agricultural Science Journal 55(2): 163-172. (in Thai).

R. Lal. 2008. Soil and sustainable agriculture. A review. Agronomy for Sustainable Development, Springer Verlag (Germany) 28(1): 57-64.

Rao, M. S. and R. K. Bhatt. 2017. Sustainable rice production and its impact on soil quality and health. International Journal of Agriculture and Crop Sciences 10(1): 12-18.

Rice Department. 2022. Rice knowledge bank: San-pah-tawng 1. (Online). Available: https://webold.ricethailand.go.th/rkb3/title-index.php-file=content.php&id=74.htm. (August 16, 2023). (in Thai)

Seerasarn, N., A.S Miller, and A. Wanaset. 2020. Transitioning to organic rice farming in Thailand: Drivers and factors. Asian Journal of Agriculture and Rural Development 10(3): 740–748.

Srisom, P., J. Sirita, P. Yodsoontorn, W. Rakitikul and S. Kaewpama. 2017. Soil fertility evaluation for agricultural uses in Nang-lae Nai Village, Nang-lae Sub-district, Muang district, Chiang Rai province. Kasalongkham Research Journal. 11(3): 61–68. (in Thai).

Thammasri, W. 2021. The impacts of health and environmental from agricultural chemicals of Thai farmers. King Mongkut's Agricultural Journal 39(4): 329-336. (in Thai)

Wongvirapap, P. 2017. Factors Influencing Oil Palm Grower's Acceptance of Soil Management to Increase Competitiveness in Nongyai District, Chonburi Province. Journal of KMITL Business school 7(1): 1–16. (in Thai).

Yamane, T. 1973. Statistics: An Introductory Analysis. 3rd ed. Harper and Row, New York. 1130 p.

ความรู้ พฤติกรรม และความตระหนักของเกษตรกรผู้ปลูกข้าว ในการใช้สารเคมีทางการเกษตรในจังหวัดสุโขทัย

Knowledge, Behavior and Awareness of Farmers in Agrochemical Use in Sukhothai Province

ปิยะดา วชิระวงศกร และ พลอยขวัญ เอี่ยมสอาด*

Piyada Wachirawongsakorn and Ploykhwan Aiamsaart*

คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม อ. เมือง จ.พิษณุโลก 65000

Faculty of Science and Technology, Pibulsongkram Rajabhat University, Phitsanulok 65000, Thailand

*Corresponding author: E-mail: piyada333@hotmail.com

(Received: September 19, 2024; Revised: March 18, 2025; Accepted: Arpil 28, 2025)

Abstract: This research aimed to study the knowledge level of agrochemical use and dangers, behaviors of agrochemical use and prevention for rice cultivation, including awareness of dangers from agrochemical use among rice farmers in Sukhothai Province. Questionnaire was used as a tool to collect data from 400 rice farmers. The study found that only 35.75% of rice farmers had received information related to agrochemical use and prevention, most of which were received from agriculture chemical sales. The majority of rice farmers had a moderate level of knowledge regarding the use and hazards of agrochemicals, which was 44.25%. The behavior of agrochemical uses and prevention was at moderate level ($\bar{X}$=2.45±0.18). While the rice farmer awareness of dangers and effects of agrochemical use was at high level ($\bar{X}$=3.86±0.15), they had the greatest awareness of their own dangers ($\bar{X}$=4.60±0.46), followed by awareness of the impacts on environment ($\bar{X}$=3.81±0.21) and awareness of the dangers on consumers ($\bar{X}$=3.15±0.47), respectively.

Keywords: Agrochemicals, rice farming, behavior, awareness, farmer

บทคัดย่อ: งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงระดับวิความรู้เกี่ยวกับการใช้และอันตรายของสารเคมีทางการเกษตร พฤติกรรมการใช้และป้องกันอันตรายจากสารเคมีทางการเกษตรในการปลูกข้าว รวมถึงความตระหนักถึงอันตรายจากการใช้สารเคมีทางการเกษตรของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวในเขตพื้นที่จังหวัดสุโขทัย โดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูลจากเกษตรกรผู้ปลูกข้าว 400 ราย ผลการศึกษา พบว่าเกษตรกรผู้ปลูกข้าวเคยได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการใช้และป้องกันอันตรายจากสารเคมีทางการเกษตรเพียงร้อยละ 35.75 โดยได้รับข้อมูลจากพนักงานขายสารเคมีทางการเกษตรมากที่สุด เกษตรกรผู้ปลูกข้าวส่วนใหญ่มีความรู้เกี่ยวกับการใช้และอันตรายจากการใช้สารเคมีทางการเกษตรอยู่ในระดับปานกลางร้อยละ 44.25 และพฤติกรรมการใช้และป้องกันอันตรายจากสารเคมีทางการเกษตรอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}$=2.45±0.18) ในขณะที่ความตระหนักถึงอันตรายและผลกระทบจากการใช้สารเคมีทางการเกษตรของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$=3.86±0.15) โดยเกษตรกรผู้ปลูกข้าวมีความตระหนักต่ออันตรายต่อตัวเกษตรกรมากที่สุด ($\bar{X}$=4.60±0.46) รองลงมา คือ ความตระหนักถึงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ($\bar{X}$=3.81±0.21) และความตระหนักถึงอันตรายต่อผู้บริโภค ($\bar{X}$=3.15±0.47) ตามลำดับ

คำสำคัญ: สารเคมีทางการเกษตร การทำนา พฤติกรรม ความตระหนัก เกษตรกร

คำนำ

ข้าวเป็นพืชที่มีความสำคัญต่อชีวิตความเป็นอยู่ของมนุษย์นับแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เกษตรกรต้องเผชิญกับปัญหาศัตรูพืชและดินเสื่อมโทรมทำให้ผลผลิตลดลง จึงทำให้เกษตรกรที่ทำนาข้าวหันมาใช้สารเคมีทางการเกษตรมากขึ้นไม่ว่าจะเป็นรูปแบบการหว่านและการพ่นในนาข้าวเพื่อเป็นการรักษาผลผลิตไม่ให้ถูกทำลายและอีกทั้งยังเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรอีกทางหนึ่ง โดยสารเคมีเหล่านี้มีความเสี่ยงต่อสุขภาพของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ซึ่งสามารถปนเปื้อนในแหล่งน้ำและดิน ส่งผ่านไปยังระบบห่วงโซ่อาหารในสิ่งมีชีวิตตลอดจนส่งผลต่อผู้บริโภค (Wattanasuntorn and Amornsanguansin, 2016; Aroonsrimorakot *et al*., 2017)

จังหวัดสุโขทัยมีเนื้อที่เพาะปลูกข้าวเป็นอันดับที่ 1 ของภาคเหนือตอนล่าง (Office of Agricultural Economics, 2019) และเกษตรกรมีการปลูกข้าวอย่างต่อเนื่องตลอดปี โดยการรายงานของสถานีพัฒนาที่ดินสุโขทัยในปี 2566 พบว่ามีพื้นที่ปลูกข้าวนาปีประมาณ 1.18 ล้านไร่ ให้ผลผลิตประมาณ 1.14 ล้านตัน หรือผลผลิตเฉลี่ยต่อเนื้อที่เก็บเกี่ยวประมาณ 967 กิโลกรัม/ไร่ (Sukhothai Provincial Agriculture and Cooperatives Office, 2024) เกษตรนิยมปลูกข้าวแบบนาหว่านน้ำตม รวมถึงกระแสความนิยมในการเลือกใช้ข้าวพันธุ์อายุสั้นที่ไม่ผ่านการรับรองจากทางราชการ ส่งผลให้เกิดปัญหาการผลิตตามมาทั้งในเรื่องแมลง โรค วัชพืช และสัตว์ศัตรู เกษตรกรจึงต้องหันมาพึ่งสารเคมีเพื่อแก้ปัญหาดังกล่าวอย่างหลีกไม่ได้ ซึ่งสารเคมีเหล่านี้เป็นอันตรายมีความเสี่ยงต่อสุขภาพเพราะมีการปนเปื้อนของโลหะหนักและสารพิษ เช่น แคดเมียม เหล็ก ทองแดง ตะกั่ว และสังกะสีในนาข้าว (Ungsoongnern, 2015) โดยมีรายงานถึงผู้ป่วยโรคพิษจากสารเคมีกำจัดศัตรูพืชเพิ่มขึ้น (Tritipsombut *et al*., 2023) สำหรับจังหวัดสุโขทัยพบจำนวนผู้ป่วยที่ได้รับพิษจากสารเคมีการกำจัดศัตรูพืชมากเป็นอันดับที่ 5 ของประเทศ โดยเป็นอันดับที่ 1 ของเขตภาคเหนือตอนล่าง การใช้สารเคมีการจัดศัตรูพืชของจังหวัดสุโขทัยจึงเป็นปัญหาที่มีความสำคัญ (Lungkha and Hinhumpatch, 2020) พฤติกรรมการใช้สารเคมีการใช้สารกำจัดศัตรูพืชทางการเกษตรไม่เพียงก่อให้เกิดผลโดยตรงในการกำจัดศัตรูพืชเท่านั้น แต่ยังก่อให้เกิดผลกระทบโดยทางอ้อมต่อสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศโดยเฉพาะในดิน น้ำอากาศ สิ่งมีชีวิต ระบบห่วงโซ่อาหาร และในระบบนิเวศอื่น ๆ ที่อยู่ใกล้เคียง เนื่องจากในการพ่นสารเคมีที่จะตกบนต้นพืชจะมีผลในการป้องกันกำจัดแมลงศัตรูพืชมีประมาณร้อยละ 1 เท่านั้นที่จะถูกตัวแมลงโดยตรง ส่วนที่เหลือจะมีการแพร่กระจายสู่สิ่งแวดล้อมทำให้คุณภาพสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมลง อาจทำให้เกิดอันตรายต่อเกษตรกร ผู้ปลูกข้าว ผู้บริโภค และส่งผลกระทบต่อการส่งออก (Ungsoongnern, 2015)

ปัจจุบันเกษตรกรผู้ปลูกข้าวในจังหวัดสุโขทัยยังคงพึ่งพาการใช้สารเคมีทางการเกษตรในปริมาณมาก ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อสุขภาพของเกษตรกร ผู้บริโภค และสิ่งแวดล้อม อย่างไรก็ตามความรู้เกี่ยวกับพฤติกรรมการใช้สารเคมีและความตระหนักถึงอันตรายที่อาจเกิดขึ้นยังคงอยู่ในระดับที่แตกต่างกัน ส่งผลให้การใช้สารเคมีอาจไม่ปลอดภัยหรือเกินความจำเป็น ดังนั้น การศึกษาวิจัยนี้จึงมีความจำเป็นเพื่อสำรวจพฤติกรรมการใช้สารเคมีและระดับความตระหนักรู้ของเกษตรกร โดยข้อมูลที่ได้จะเป็นพื้นฐานสำคัญในการวางแผนพัฒนามาตรการส่งเสริมให้เกษตรกรลดการใช้สารเคมีอย่างเหมาะสม รวมถึงสนับสนุนแนวทางการผลิตข้าวที่ปลอดภัยทั้งสำหรับการบริโภคภายในประเทศและการส่งออกมากยิ่งขึ้น

อุปกรณ์และวิธีการ

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรกลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ เกษตรกรผู้ปลูกข้าวในพื้นที่ 5 อำเภอ ได้แก่ ศรีสัชนาลัย สวรรคโลก ศรีสำโรง กงไกรลาศ และเมือง จังหวัดสุโขทัย ที่เป็นตัวแทนของครัวเรือน

จำนวนทั้งหมด 35,342 ครัวเรือน (Department of Agricultural Extension, 2017) ซึ่งการหาขนาดตัวอย่างสามารถคำนวณจากสูตรของยามาเน่ (Yamane) (Yamane, 1973) ดังนี้

$$n = \frac{N}{1 + Ne^2}$$

เมื่อ n = ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง
N = ขนาดประชากร
e = ความคลาดเคลื่อนที่เกิดขึ้นจากการสุ่มตัวอย่างระดับความเชื่อมั่น 95%

นำมาคำนวณตามสูตร Yamane จะได้

$$n = \frac{35,342}{1+(35,342 \times 0.05^2)} = 395.52 \text{ คน}$$

ดังนั้น การศึกษาครั้งนี้ประชากรกลุ่มเป้าหมายที่สามารถใช้เป็นตัวแทนเกษตรกรกลุ่มเป้าหมายได้อย่างน้อยต้องมีจำนวน 396 คน ทั้งนี้ งานวิจัยนี้เก็บตัวอย่างจำนวน 400 คน เพื่อป้องกันความผิดพลาดของข้อมูลและทำการกำหนดสัดส่วนจำแนกประชาชนแบบชั้นภูมิของแต่ละอำเภอ (Table 1)

Table 1. Number of rice farmer samples in each district in Sukhothai province

Districts	Total number of rice farmer households[1]	Samples
1. Si Satchanalai	7,635	86
2. Sawankhalok	5,293	59
3. Sri Samrong	7,400	84
4. Kong Krailat	7,490	85
5. Mueang Sukhothai	7,524	86
Total	**35,342**	**400**

Note: [1]Department of Agricultural Extension (2017)

เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลในงานวิจัยนี้ใช้แบบสอบถาม (questionnaire) ซึ่งผ่านการตรวจสอบค่าความเที่ยงตรงของแบบสอบถาม (index of item objective congruence: IOC) โดยผู้เชี่ยวชาญทั้งหมด 3 ท่าน หลังจากตรวจสอบเนื้อหาแล้วจึงนำมาตรวจสอบความเชื่อมั่นของแบบสอบถามโดยวิธีสัมประสิทธิ์อัลฟ่าของครอนบาค (cronbach's alpha) จากการหาความเชื่อมั่นของแบบสอบถามได้ค่าความเชื่อมั่นเฉลี่ยเท่ากับ 0.83 โดยแบบสอบถามประกอบด้วยข้อคำถามเกี่ยวกับข้อมูลส่วนบุคคลและความคิดเห็นของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลคุณลักษณะทั่วไปส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุ สถานภาพ ระดับการศึกษา และประสบการณ์ในการทำนาข้าว จำนวน 5 ข้อ แบบสอบถามมีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการ

ส่วนที่ 2 ข้อมูลทางด้านเศรษฐกิจและสังคม ได้แก่ ขนาดพื้นที่ทำการปลูกข้าว จำนวนครั้งที่เก็บเกี่ยวผลผลิตข้าว ค่าใช้จ่ายในการซื้อสารเคมีหรือสารกำจัดศัตรูพืชในการทำนาข้าว รายได้ในการทำนา รวมถึงการรับรู้และแหล่งข้อมูลข่าวสาร จำนวน 5 ข้อ แบบสอบถามมีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการ

ส่วนที่ 3 ข้อมูลด้านความรู้ ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับการใช้และอันตรายของสารเคมีทางการเกษตร มีลักษณะข้อคำถามแบบปลายปิด แบบสอบถามมีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการทั้งหมด 2 ตอน จำนวน 22 ข้อ โดยเกณฑ์การให้คะแนนตอบถูกให้ 1 คะแนน ถ้าตอบผิดได้ 0 คะแนน โดยคะแนนความรู้ความเข้าใจที่ตอบถูกจะนำมาแบ่งเกณฑ์การวัดระดับความรู้เกี่ยวกับการใช้สารเคมีทางการเกษตรและความรู้เกี่ยวกับอันตรายของการใช้สารเคมี ซึ่งผลรวมคะแนนสามารถนำมากำหนดการวัดระดับได้ดังนี้

ตอบถูก 19-22 ข้อ	ระหว่างร้อยละ	80-100	หมายถึง มีความรู้มาก
ตอบถูก 14-18 ข้อ	ระหว่างร้อยละ	60-79	หมายถึง มีความรู้ปานกลาง
ตอบถูก 1-13 ข้อ	ต่ำกว่าร้อยละ	60	หมายถึง มีความรู้น้อย

ส่วนที่ 5 ความตระหนักถึงอันตรายและผลกระทบของการใช้สารเคมีทางการเกษตรในนาข้าว แบ่งระดับความตะหนักออกเป็น 3 ด้าน จำนวน 23 ข้อ คือ อันตรายต่อเกษตรกร จำนวน 5 ข้อ อันตรายต่อผู้บริโภค จำนวน 8 ข้อ และอันตรายต่อสิ่งแวดล้อม จำนวน 10 ข้อ มีลักษณะข้อคำถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า (rating scale) (มีทั้งข้อความเชิงบวกและเชิงลบ) มีเกณฑ์การให้ระดับคะแนน คือ คะแนนส่วนความคิดเห็นถ้าเกษตรกรตอบ “เห็นด้วยมากที่สุด” ให้ 5 คะแนน แต่ถ้าตอบ “เห็นด้วยมาก” ให้ 4 คะแนน แต่ถ้าตอบ “เห็นด้วยปานกลาง” ให้ 3 คะแนน แต่ถ้าตอบ “เห็นด้วยน้อย” ให้ 2 คะแนน แต่ถ้าตอบ “เห็นด้วยน้อยที่สุด” ให้ 1 คะแนน โดยนำคะแนนความตระหนักที่ได้หาค่าค่าเฉลี่ยและอัตราส่วนร้อยละ แล้วแบ่งเกณฑ์การวัดระดับเป็น 3 ระดับ ดังนี้

คะแนนเฉลี่ย 3.35 – 5.00	หมายถึง เกษตรกรมีความตระหนักมาก
คะแนนเฉลี่ย 1.68 – 3.34	หมายถึง เกษตรกรมีความตระหนักปานกลาง
คะแนนเฉลี่ยที่ ต่ำกว่า 1.67	หมายถึง เกษตรกรมีความตระหนักน้อย

การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ได้ผู้วิจัยได้ใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติในการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มประชากรตัวอย่าง ความรู้ พฤติกรรมการใช้และป้องกันอันตรายจากสารเคมีทางการเกษตร รวมไปถึงความตระหนักของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวถึงอันตรายของการใช้สารเคมีทางการเกษตรที่ส่งผลต่อสุขภาพเกษตรกรผู้ปลูกข้าว ผู้บริโภค และสิ่งแวดล้อม โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา (descriptive statistics) ได้แก่ ความถี่ อัตราส่วนร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการศึกษา

ข้อมูลของเกษตรกรผู้ปลูกข้าว

เกษตรกรผู้ปลูกข้าวที่ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศชายร้อยละ 51.00 และเป็นเพศหญิง ร้อยละ 49.00 โดยพบเกษตรกรผู้ปลูกข้าวมีอายุอยู่ในช่วง 41-50 ปี มากที่สุด ร้อยละ 30.25 รองลงมา ได้แก่ ช่วงอายุ 21-30 ปี และ 31-40 ปี ร้อยละ 26.50 และ 23.50 ตามลำดับ สถานภาพเกษตรกรผู้ปลูกข้าวส่วนใหญ่สมรสแล้ว ร้อยละ 53.00 เกษตรกรผู้ปลูกข้าวส่วนใหญ่ไม่ได้รับการศึกษา ร้อยละ 80.25 รองลงมา เป็นเกษตรกรผู้ปลูกข้าวที่มีการศึกษาอยู่ในระดับประถมศึกษาและปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ 9.00 และ 4.00 ตามลำดับ ประสบการณ์ในการทำนาส่วนใหญ่มากกว่า 26 ปีขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 49.00 รองลงมามีประสบการณ์อยู่ในช่วง 21 - 25 ปี และ 6-10 ปี ร้อยละ 20.50 และ 11.25 ตามลำดับ พื้นที่ปลูกข้าวส่วนใหญ่มีขนาดอยู่ระหว่าง 25-30 ไร่ รองลงมา คือ 15-20 ไร่ และ 5-10 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 28.00, 22.50 และ 15.50 ตามลำดับ และเกษตรกรที่มีพื้นที่น้อยกว่า 5 ไร่ มีเพียงร้อยละ 1.25 เท่านั้น ส่วนใหญ่เกษตรกรผู้ปลูกข้าวมีการเก็บเกี่ยวข้าว 2 ครั้ง/ปี ร้อยละ 91.50 รายจ่ายในการซื้อปุ๋ยเคมีและสารเคมีทางการเกษตรในการทำนาส่วนใหญ่น้อยกว่า 10,000 บาท/ไร่/ปี ร้อยละ 54.75 โดยมีรายได้ในการทำนามากที่สุดอยู่ในช่วง 50,001-100,000 บาท/ปี คิดเป็นร้อยละ 72.50 รองลงมา ได้แก่ น้อยกว่า 50,000 และ 100,001-200,000 บาท/ปี คิดเป็นร้อยละ 20.75 และ 4.50 ตามลำดับ ส่วนรายได้

ที่มากกว่า 200,000 บาท/ปี ขึ้นไป มีเพียงร้อยละ 2.25 เท่านั้น

การรับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับการใช้และป้องกันอันตรายจากสารเคมีทางการเกษตร

เกษตรกรผู้ปลูกข้าวส่วนมากไม่เคยได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการใช้และป้องกันอันตรายจากสารเคมีทางการเกษตรร้อยละ 64.25 มีเกษตรกรที่เคยได้รับข่าวสารเพียงร้อยละ 35.75 ซึ่งมีการรับรู้ข่าวสารอยู่ในช่วง 1-5 ครั้ง/ปี โดยได้รับข่าวสารจากพนักงานขายสารเคมีทางการเกษตรมากที่สุด รองลงมา ได้แก่ ร้านขายสารเคมีทางการเกษตรและอินเตอร์เน็ต โดยคิดเป็นร้อยละ 55.24, 54.55 และ 31.47 ตามลำดับ (Table 2)

Table 2. The agrochemicals information awareness and understanding on the usage and hazards prevention in Sukhothai province

Information perception	Number of rice farmers		Number of receiving information (times/year)	
	Number of people	%	Min.- Max.	Average
Information perception				
Never received information	257	64.25	-	-
Received information	143	35.75	1-5	2.01
Source of information perception				
Agricultural research officer	29	20.28	1-4	1.92
Agriculture chemical sales	79	55.24	1-4	1.94
Agricultural chemical store	78	54.55	1-4	2.07
Neighbor	13	9.09	1-3	2.00
Internet	45	31.47	1-5	2.14

ความรู้ของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวในการใช้และป้องกันอันตรายจากสารเคมีทางการเกษตร

ระดับความรู้ของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวในการใช้และป้องกันอันตรายจากสารเคมีทางการเกษตรส่วนใหญ่อยู่ในระดับมาก ร้อยละ 51.75 รองลงมา คือ มีความรู้ในระดับปานกลาง และระดับพอใช้ คิดเป็นร้อยละ 44.25 และ 4.00 ตามลำดับ เมื่อพิจารณาความรู้ของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวเกี่ยวกับการใช้และป้องกันอันตรายจากสารเคมีทางการเกษตรแบบรายข้อที่เกษตรกรส่วนใหญ่รู้มากที่สุด คือ หลังจากการพ่นสารเคมีกำจัดศัตรูพืชเสร็จแล้วไม่ควรสูบบุหรี่ ดื่มน้ำและรับประทานอาหารได้ทันที คิดเป็นร้อยละ 98.50 รองลงมา ได้แก่ หากเกิดอาการวิงเวียนศีรษะ คลื่นไส้ แน่นหน้าอกขณะพ่นสารเคมีควรหยุดทำงานและรีบออกจากบริเวณนั้นทันที คิดเป็นร้อยละ 95.00 ส่วนข้อคำถามที่ตอบผิดมากที่สุด คือ ภาชนะบรรจุสารเคมีกำจัดศัตรูพืชที่ใช้สามารถนำไปทิ้งรวมกับขยะทั่วไปได้โดยไม่เกิดอันตรายใด ๆ คิดเป็นร้อยละ 43.25 รองลงมา คือ การใช้สารเคมีในปริมาณ ที่มากทำให้ผลผลิตมีคุณภาพดีและมีปริมาณเพิ่มขึ้นเพียงพอต่อความต้องการของตลาด คิดเป็นร้อยละ 42.50 (Table 3 และ 4)

Table 3. Knowledge levels of rice farmers regarding the use and dangers prevention of agrochemicals in Sukhothai province

Knowledge level on the use of agrochemicals	Number of rice farmers		Knowledge test results
	Number	%	Averaged score±S.D.
High knowledge level (80-100%)	207	51.75	12±0.96
Moderate knowledge level (60-80%)	177	44.25	16±1.10
Fair knowledge level (<60%)	16	4.00	20±1.17
Overview	**400**	**100**	**16±1.08**

Note: The total score of the knowledge level test was 22 points

Table 4. Rice farmers' agricultural knowledge regarding the use and dangers protection of agrochemicals by itemized

Question test on knowledge regarding the use and dangers protection of agrochemicals	Answers (%)	
	Correct	Wrong
1. After spraying agrochemicals on plants, should not refrain from smoking, drinking water, and eating immediately	98.50	1.50
2. Chemicals can enter the body through inhalation, ingestion, and skin contact	84.50	15.50
3. If famers experience dizziness, nausea, or chest tightness while spraying agrochemicals, should stop working immediately and leave the area	95.00	5.00
4. Agrochemicals are regularly in contact with the body and therefore do not have adverse health effects due to habituation	95.00	5.00
5. When exposed to agrochemicals, the body can eliminate some of them. However, since agrochemicals can dissolve in fat, they tend to accumulate in fat cells and organs such as the liver, kidneys, and brain	82.20	17.50
6. When purchasing agricultural chemicals, it is important to choose products with correct labeling that includes warning signs, chemical names, manufacturer names, and registration numbers	87.50	12.50
7. Consuming agricultural products with chemical residues contaminations does not pose danger as the human body can eliminate these chemicals	87.50	12.50
8. Different types of agrochemicals have varying durations of persistent toxicity in the environment	94.00	6.00
9. If rice crops are ready for harvest, there should be no application of any kind of agrochemicals as these residues could be harmful to consumers	87.75	12.25
10. The use of agrochemicals is used for pest control purposes which ensure that no residue remains in rice fields thereby posing no risk to consumers	81.25	18.75
11. Extensive use of agrochemicals may result in their accumulation in soil or water sources	87.25	12.75
12. Long-term continuous use of chemical fertilizers leads to degradation of soil quality	93.00	7.00
13. When agrochemicals flow into water sources it becomes hazardous for aquatic organisms which accumulate high concentrations posing a risk to consumers	85.00	15.00

Question test on knowledge regarding the use and dangers protection of agrochemicals	Answers (%)	
	Correct	Wrong
14. Agricultural containers used for storing agrochemicals can be disposed of along with general waste without causing any harm	56.75	43.25
15. Agrochemicals in soil are washed away and dispersed into the environment where they can transfer toxic substances onto humans	73.25	26.75
16. The extensive use of agrochemicals results in high-quality yields that meet market demands adequately	57.50	42.50
17. High amounts of agrochemical usage may result in residual impacts affecting rice exports	69.00	31.00
18. Excessive application of agrochemicals leads to residual deposits impacting consumer health over time	88.00	12.00
19. After spraying agrochemicals on rice crops, rice should be harvested immediately to prevent crop damage caused by insect infestations and the surrounding environment in the area	81.50	18.50
20. Prior knowledge about prevalent diseases affecting rice cultivation is essential before selecting appropriate agrochemicals	73.50	26.50
21. Chemical sprays must be applied each time before harvesting produce ensuring quality maintenance	72.25	22.75
22. The extensive use of fertilizers and agricultural chemicals results in increased agricultural yields	73.50	26.50

พฤติกรรมการใช้และป้องกันอันตรายจากสารเคมีทางการเกษตรในการปลูกข้าว

เกษตรกรผู้ปลูกข้าวส่วนใหญ่มีพฤติกรรมการใช้และป้องกันอันตรายจากสารเคมีทางการเกษตรในการปลูกข้าวอยู่ในระดับปานกลางขึ้นไป โดยมีพฤติกรรมดังกล่าวจัดอยู่ในระดับดีมากที่สุด ($\bar{X}$=2.70±0.14) คิดเป็นร้อยละ 58.50 โดยภาพรวมของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวมีพฤติกรรมการเลือกซื้อผลิตภัณฑ์สารเคมีทางการเกษตรที่มีฉลาก ชื่อ รูปผลิตภัณฑ์ คำเตือน ระบุวันผลิตวันหมดอายุ และข้อควรระวังอย่างชัดเจนส่วนใหญ่อยู่ในระดับดีที่สุด ($\bar{X}$=2.89±0.44) รองลงมา คือ เกษตรกรผู้ปลูกข้าวสวมเสื้อผ้าที่มีลักษณะเป็นกางเกงขายาวก่อนการใช้สารเคมีทางการเกษตรทุกครั้งเพื่อป้องกันสารเคมีสัมผัสกับผิวหนัง ($\bar{X}$=2.89±0.33) การชำระล้างร่างกายฟอกสบู่ทันทีหลังใช้ผลิตภัณฑ์สารเคมี ($\bar{X}$=2.83±0.41) ไม่ดื่มน้ำหรือเครื่องดื่มชูกำลังขณะทำงานกับสารเคมีทางการเกษตร ($\bar{X}$=2.83±0.60) และไม่สูบบุหรี่ขณะที่มีการพ่นสารเคมีสารเคมีทางการเกษตร ($\bar{X}$=2.88±0.49) ตามลำดับ แต่ยังพบว่ามีพฤติกรรมการใช้และป้องกันอันตรายจากสารเคมีทางการเกษตรในการปลูกข้าวหลายเรื่องที่ยังอยู่ในระดับปานกลาง เช่น การสวมแว่นครอบตาก่อนการใช้สารเคมีทางการเกษตรทุกครั้งเพื่อป้องกันสารเคมีกระเด็นเข้าตา ($\bar{X}$=2.34±0.75) การไม่สูบบุหรี่หรือไม่ดื่มสุราทันทีหลังจากการพ่นสารเคมีทางการเกษตรเสร็จ ($\bar{X}$=2.29±1.18) และการสวมรองเท้าบูทก่อนใช้ทุกครั้งเพื่อป้องกันการสัมผัสสารเคมีทางการเกษตร ($\bar{X}$=2.21±0.84) ตามลำดับ (Table 5 และ 6)

Table 5. Behavior on the use and dangers prevention of agrochemicals for rice cultivation

Behaviors on use and dangers protection of agrochemicals	Rice farmer		Averaged Score±S.D.
	Number	%	
High level behavior	234	58.50	2.70±0.14
Moderate behavior	166	41.50	2.20±0.22
Low behavior	-	-	-
Total	**400**	**100**	**2.45±0.18**

Table 6. Behaviors in using and preventing dangers from agrochemicals in rice cultivation by item of rice farmers in Sukhothai province

Behaviors in use and dangers protection of agrochemicals	Behavior level	
	Average±S.D.	Level
1. Choose to purchase agrochemical products that have labels, including the clearly indicate the product name, warning, production and expiration dates, and usage precautions	2.89±0.44	Good
2. Read the label before using agricultural chemical products every time	2.79±0.47	Good
3. Wear protective goggles before using agrochemicals to prevent direct contact with the eyes.	2.34±0.75	Moderate
4. Wear a mask before using agrochemicals every time to prevent inhalation of the chemicals directly into the respiratory system	2.21±0.84	Moderate
5. Wear long-sleeved clothing before using agrochemicals every time to prevent skin contact with the chemicals	2.76±0.60	Good
6. Wear long pants before using agrochemicals every time to prevent skin contact with the chemicals	2.89±0.33	Good
7. Wear rubber gloves before using agrochemicals every time to prevent skin contact with the chemicals	2.77±0.55	Good
8. Wear boots before using agrochemicals every time to prevent direct contact with chemicals	2.23±0.90	Moderate
9. Immediately wash the body with soap after using agrochemicals products	2.83±0.41	Good
10. Inspect equipment before using agrochemicals products	2.77±0.55	Good
11. Do not consume food in the area where agrochemicals products are used	2.04±1.33	Moderate
12. Store agrochemicals products in a tightly closed place that is not exposed to direct sunlight	2.07±0.92	Moderate
13. Do not smoke or drink alcohol immediately after completing the spraying of agricultural chemicals	2.29±1.18	Moderate
14. Don't wash clothes while using agrochemicals products together with other clothes.	2.57±1.00	Good
15. Undergo annual health check-ups every year	1.96±1.06	Moderate
16. Spray agrochemicals always considering wind direction	1.63±1.19	Moderate
17. Don't drink water or energy drinks while working with agrochemicals products	2.83±0.60	Good
18. Don't consume food immediately after spraying agrochemicals without washing the body first	2.75±0.75	Good
19. Don't smoke while spraying agrochemicals products	2.88±0.49	Good

6) ความตระหนักถึงอันตรายและผลกระทบของการใช้สารเคมีทางการเกษตร

เกษตรกรผู้ปลูกข้าวมีความตระหนักถึงอันตรายและผลกระทบของการใช้สารเคมีทางการเกษตรในการปลูกข้าวในภาพรวมเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$=3.86±0.15) โดยมีความตระหนักถึงอันตรายต่อเกษตรกรมากที่สุด ($\bar{X}$=4.60±0.46) รองลงมา ได้แก่ ความตระหนักถึงอันตรายต่อสิ่งแวดล้อมซึ่งอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$=3.81±0.21) และตระหนักถึงอันตรายต่อผู้บริโภคซึ่งอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}$=3.15±0.47) ตามลำดับ (Table 7)

Table 7. Awareness of the dangers and impact of agrochemicals use in rice farming among farmers in Sukhothai province

Awareness of the dangers and impact of agrochemicals use in rice farming	Awareness	
	Average±S.D.	Awareness level
Awareness of the dangers to farmers	4.60±0.46	High
Awareness of the dangers to consumers	3.15±0.47	Moderate
Awareness of the dangers to environment	3.81±0.21	High
Total	3.86±0.15	High

อภิปรายผล

เกษตรกรผู้ปลูกข้าวกลุ่มตัวอย่างพื้นที่จังหวัดสุโขทัยส่วนใหญ่เป็นเพศชาย ร้อยละ 51.00 และเพศหญิง ร้อยละ 49.00 โดยส่วนใหญ่มีอายุอยู่ในช่วง 41–50 ปี มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 30.25 และส่วนใหญ่ไม่มีการศึกษา คิดเป็นร้อยละ 80.25 เช่นเดียวกับการศึกษาของ Buathong (2015) และ Yaemkong *et al.* (2017) ที่พบว่า เกษตรกรตำบลบางขวัญ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา และตำบลซับสมบูรณ์ อำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์ ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย อยู่ในช่วงอายุระหว่าง 40-60 ปี และจบการศึกษาเพียงระดับปฐมศึกษา โดยจะเห็นได้ว่าเกษตรกรผู้ปลูกข้าวส่วนใหญ่ในประเทศไทยจะมีระดับการศึกษาไม่สูงมากนัก สำหรับประสบการณ์ในการทำนาของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวพื้นที่จังหวัดสุโขทัยส่วนใหญ่มากกว่า 26 ปีขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 49.00 ในขณะที่ Daenseekaew *et al.* (2015) พบว่าเกษตรกรผู้ปลูกข้าวพื้นที่จังหวัดขอนแก่นมีประสบการณ์ในการทำนาระหว่าง 5-50 ปี ซึ่งมีค่าเฉลี่ย 23.9 ปี สำหรับรายได้ในการทำนาพื้นที่จังหวัดสุโขทัยส่วนใหญ่อยู่ในช่วง 50,001-100,000 บาท/ปี คิดเป็นร้อยละ 72.50 โดยมีรายจ่ายในการซื้อปุ๋ยเคมีและสารเคมีทางการเกษตรในการทำนาส่วนใหญ่น้อยกว่า 10,000 บาท/ไร่/ปี ร้อยละ 54.75 ในขณะที่ Bunpiak *et al.* (2019) พบว่าเกษตรกรผู้ปลูกข้าวตำบลนราภิรมย์ อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม มีรายได้ในการปลูกข้าวเฉลี่ยเพียง 5,000-10,000 บาท/เดือน ร้อยละ 53.2 และมีรายจ่ายในการซื้อสารเคมีทางการเกษตร 5,000-10,000 บาท/ครั้ง (ร้อยละ 41.7) ทั้งนี้อาจเป็นเพราะเกษตรกรผู้ปลูกข้าวจังหวัดสุโขทัยมีพื้นที่ในการปลูกข้าวส่วนใหญ่อยู่ระหว่าง 25-30 ไร่ ซึ่งมีมากกว่าพื้นที่การปลูกข้าวของชาวนาจังหวัดนครปฐมที่มีเพียง 1-20 ไร่ ซึ่งส่งผลให้การผลิตข้าวได้มากกว่าและก่อให้เกิดรายได้ที่สูงกว่า สำหรับการรับรู้ข้อมูลข่าวสารการใช้และป้องกันอันตรายจากสารเคมีทางการเกษตรของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวในพื้นที่จังหวัดสุโขทัยส่วนใหญ่ไม่ได้รับข้อมูลข่าวสาร มีผู้ที่เคยได้รับข้อมูลข่าวสารเพียงร้อยละ 35.75 โดยแหล่งข้อมูลที่เกษตรกรผู้ปลูกข้าวได้รับมากที่สุดได้จากพนักงานขายสารเคมีทางการเกษตร ร้อยละ 55.24 รองลงมา ได้แก่ ร้านขายสารเคมีทางการเกษตร ร้อยละ 54.55 อินเตอร์เน็ต ร้อยละ 31.47 นักวิชาการเกษตร ร้อย

ละ 20.28 และเพื่อนบ้าน ร้อยละ 9.09 ตามลำดับ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะพนักงานขายสารเคมีทางการเกษตรจะมีโอกาสได้เข้าไปพูดคุยกับเกษตรกรผู้ปลูกข้าวและมีการเข้าถึงเกษตรกรผู้ปลูกข้าวได้ดี โดยพนักงานขายสารเคมีทางการเกษตรต้องลงพื้นที่และเข้าหาผู้ซื้อโดยตรงเพื่อโฆษณาสินค้าของบริษัท จึงทำให้มีการรับรู้ข่าวสารของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวในแหล่งนี้มากที่สุด ในขณะที่ Chatuporn *et al.* (2019) พบว่าเกษตรกรผู้ปลูกข้าวจังหวัดนครปฐมส่วนใหญ่รับข่าวสารผ่านเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรมากที่สุด ร้อยละ 87.9 รองลงมา คือ พนักงานจำหน่ายปุ๋ย/สารเคมี ร้อยละ 58.4 และปราชญ์ชาวบ้าน ร้อยละ 3.00 ตามลำดับ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะหน่วยงานในพื้นที่เห็นความสำคัญของเรื่องดังกล่าวประกอบกับความกระตือรือร้นของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรจึงทำให้มีการลงพื้นที่และเข้าถึงเกษตรกรได้มากกว่าในพื้นที่อื่น ๆ เมื่อวัดระดับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการใช้และอันตรายของสารเคมีทางการเกษตรของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวพื้นที่จังหวัดสุโขทัยพบว่ามีระดับความรู้อยู่ในระดับปานกลางเท่านั้น ทั้งนี้อาจเป็นเพราะเกษตรกรผู้ปลูกข้าวส่วนใหญ่ไม่มีการศึกษาและไม่ได้รับข้อมูลข่าวสารในการใช้และป้องกันอันตรายจากสารเคมีทางการเกษตรจึงส่งผลให้มีระดับความรู้ความเข้าใจอยู่เพียงในระดับปานกลางเท่านั้น ซึ่งแตกต่างกับการศึกษาของ Ratcha *et al.* (2017) ที่พบว่าเกษตรกรผู้ปลูกข้าวตำบลชะแล อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี มีระดับความรู้เกี่ยวกับการป้องกันอันตรายจากการใช้สารเคมีทางการเกษตรภาพรวมเพียงในระดับต่ำ ทั้งที่เกษตรกรผู้ปลูกข้าวส่วนใหญ่สำเร็จการศึกษาในระดับมัธยมศึกษายังเป็นระดับที่สูงกว่าเกษตรกรผู้ปลูกข้าวในจังหวัดสุโขทัย สำหรับพฤติกรรมการใช้และการป้องกันอันตรายจากสารเคมีทางการเกษตรของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวในจังหวัดสุโขทัยนั้นอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}$=2.45±0.18) โดยเกษตรกรผู้ปลูกข้าวมีพฤติกรรมการเลือกซื้อผลิตภัณฑ์สารเคมีทางการเกษตรที่มีฉลากชื่อ รูป ผลิตภัณฑ์ คำเตือน ข้อมูลระบุวันผลิตและวันหมดอายุ และข้อควรระวังอย่างชัดเจนดีที่สุด ($\bar{X}$=2.89±0.44) รองลงมา คือ เกษตรกรผู้ปลูกข้าวสวมเสื้อผ้าที่มีลักษณะเป็นกางเกงขายาวก่อนการใช้สารเคมีทางการเกษตรทุกครั้งเพื่อป้องกันสารเคมีสัมผัสกับผิวหนัง ($\bar{X}$=2.89±0.33) การชำระล้างร่างกายฟอกสบู่ทันทีหลังใช้ผลิตภัณฑ์สารเคมีทางการเกษตร ($\bar{X}$=2.83±0.41) ไม่ดื่มน้ำหรือเครื่องดื่มชูกำลังขณะทำงานกับสารเคมีทางการเกษตร ($\bar{X}$=2.83±0.60) และไม่สูบบุหรี่ขณะที่มีการพ่นสารเคมีทางการเกษตร ($\bar{X}$=2.88±0.49) ตามลำดับ แต่ยังพบว่ามีพฤติกรรมการใช้และป้องกันอันตรายจากสารเคมีทางการเกษตรในการปลูกข้าวหลายเรื่องที่ยังอยู่ในระดับปานกลาง เช่น การสวมแว่นครอบตาก่อนการใช้สารเคมีทางการเกษตรทุกครั้งเพื่อป้องกันสารเคมีกระเด็นเข้าตา ($\bar{X}$=2.34±0.75) การไม่สูบบุหรี่หรือไม่ดื่มสุราทันทีหลังจากการพ่นสารเคมีทางการเกษตรเสร็จ ($\bar{X}$=2.29±1.18) และการสวมรองเท้าบูทก่อนใช้สารเคมีทางการเกษตรทุกครั้งเพื่อป้องกันการสัมผัสสารเคมี ($\bar{X}$=2.21±0.84) เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Sutthiphapa and Amnat (2017) ที่พบว่าเกษตรกรผู้ปลูกข้าวมีพฤติกรรมการปฏิบัติตนในการใช้สารเคมีทางการเกษตรอยู่ในระดับปฏิบัติทุกครั้ง คือ ภายหลังจากการใช้สารเคมีแล้วจะล้างทำความสะอาดอุปกรณ์ป้องกันทุกชิ้นทันที อาบน้ำฟอกสบู่ภายหลังพ่นสารเคมีทุกครั้ง ไม่สูบบุหรี่หรือรับประทานอาหารขณะทำการพ่นสารเคมี ขณะใช้สารเคมีทางการเกษตรจะระวังสภาพอากาศโดยเฉพาะอย่างยิ่ง คือ ลม ซึ่งจะทำให้เกิดการพัดพาไปไกลจากเป้าหมายและอาจเป็นอันตรายถ้าสารเคมีเหล่านั้นถูกพัดพาไปยังผู้ใช้พืชผลอื่น ๆ แหล่งน้ำที่ใช้เพื่อการเกษตร สัตว์เลี้ยง หรือที่อยู่อาศัย โดย Kratutnak *et al.* (2019) ที่พบว่าปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมในการป้องกันอันตรายจากการใช้สารเคมีทางการเกษตรของเกษตรกรผู้ปลูกข้าว คือ ความรู้เกี่ยวกับอันตรายจากสารเคมีทางการเกษตร

โดยหากเกษตรกรมีความรู้เกี่ยวกับการป้องกันอันตรายจากการใช้สารเคมีทางการเกษตรอยู่ในระดับสูงก็จะส่งผลให้เกษตรกรนำความรู้ดังกล่าวไปเป็นแนวทางปฏิบัติก่อให้เกิดพฤติกรรมที่ดีและถูกต้อง เมื่อพิจารณาถึงความตระหนักของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวถึงอันตรายและผลกระทบของการใช้สารเคมีทางการเกษตรในการปลูกข้าวจังหวัดสุโขทัยในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$=3.86±0.15) โดยมีความตระหนักถึงอันตรายต่อเกษตรกรมากที่สุด ($\bar{X}$=4.60±0.46) รองลงมา ได้แก่ ความตระหนักถึงอันตรายต่อสิ่งแวดล้อมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$=3.81±0.21) และตระหนักถึงอันตรายต่อผู้บริโภคอยู่ซึ่งอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}$=3.15±0.47) ตามลำดับ ในขณะที่การศึกษาของ Chaisombut *et al.* (2017) พบว่าเกษตรกรตำบลสันป่าม่วง อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา โดยภาพรวมมีความตระหนักในการใช้และป้องกันอันตรายจากสารเคมีทางการเกษตรอยู่เพียงในระดับปานกลางเท่านั้น ทั้งนี้ Srichai *et al.* (2018) พบว่าเกษตรกรที่ได้รับการอบรมหรือศึกษาดูงานจากภาคส่วนที่ให้ความรู้หรือแนวทางในการทำเกษตรกรรมอย่างปลอดภัย เช่น โครงการหลวง มีแนวโน้มที่จะมีความรู้เพิ่มขึ้นเกี่ยวกับการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม การตระหนักถึงผลกระทบจากการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ และความเข้าใจเกี่ยวกับอันตรายของสารเคมีทางการเกษตรที่ก่อให้เกิดสารตกค้างต่อสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของมนุษย์ ซึ่งความรู้เหล่านี้ส่งผลให้เกษตรกรเกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านความคิดและพฤติกรรม ดังนั้น การส่งเสริมให้เกษตรกรผู้ปลูกข้าวได้รับความรู้ทั้งทางตรงและทางอ้อมจึงมีแนวโน้มที่จะช่วยเพิ่มระดับความตระหนักรู้ และส่งผลให้สามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการใช้สารเคมีทางการเกษตรได้มากขึ้นในอนาคต

สรุป

เกษตรกรผู้ปลูกข้าวในจังหวัดสุโขทัยส่วนใหญ่เป็นเพศชาย อายุระหว่าง 41–50 ปี และมีประสบการณ์การทำนามากกว่า 26 ปี รายได้เฉลี่ยอยู่ในช่วง 50,001–100,000 บาท/ปี ส่วนใหญ่ไม่มีการศึกษาและขาดข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการใช้สารเคมีทางการเกษตร ระดับความรู้และพฤติกรรมการใช้และป้องกันอันตรายจากสารเคมีอยู่ในระดับปานกลาง ขณะที่การตระหนักถึงผลกระทบของสารเคมีมีระดับมาก ($\bar{X}$=3.86±0.15) โดยเฉพาะความตระหนักถึงอันตรายต่อสุขภาพ ($\bar{X}$=4.60±0.46) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรส่งเสริมความรู้และพฤติกรรมที่เหมาะสมเพื่อลดความเสี่ยงต่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อม รวมถึงส่งเสริมการตรวจสุขภาพประจำปี และให้คำแนะนำเชิงลึกเพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการใช้สารเคมีอย่างเหมาะสม พร้อมสร้างความตระหนักต่อผลกระทบในระยะยาวต่อผู้บริโภคและสิ่งแวดล้อม

เอกสารอ้างอิง

Aroonsrimorakot, S., V. Sangnate and P. Pradabphetrat. 2017. The chemical application in rice production of farmers in Nong-Sue district, Pathum Thani province. Prawarun Agricultural journal 14(2): 173-180. (in Thai)

Buathong, N. 2015. Effect of participatory learning program on knowledge and behavior towards using chemicals and pesticides of farmers in Bang Khwan sub-district, Mueang district, Chachoengsao province. Phranakhon Rajabhat Research Journal: Humanities and Social Sciences 10(2): 33-43. (in Thai)

Bunpiak, S., W. Sudta, O. Issarachot and A. Kitsanapun. 2019. Rice farmers' behavior in pesticides spraying at Naraphirom subdistrict, Banglen district, Nakhon Pathom province. Journal of Safety and Health 12(3): 49-59. (in Thai)

Chaisombut, D., J. Kaewjiboon and A. Yana. 2017. Factors influencing pesticide use behaviors among farmers: A case study in Tambon San Pamuang, Amphur Muang, Phayao province. The Southern Colleges Network Journal of Nursing and Public Health 14(Special Issue): 305-316. (in Thai)

Chatuporn, P., P. Sukprasert and W. Limwandee. 2019. Factors affecting to practice on standard of good agricultural practice (GAP) for rice farmers in Nakhon Pathom province. King Mongkut's Agricultural Journal 37(2): 381-393. (in Thai)

Daenseekaew, S., R. Klungklang and K. Saranritichai. 2015. Experiences of farmers in preventing illness related to rice growing and harvesting. Journal of Nursing and Therapeutic Care 33(1): 134-144. (in Thai)

Department of Agricultural Extension. 2017. Farmer map references farmer registration database. (Online). Available:https://aiu.doae.go.th/Farmermap/farmermapbook59-1704watermark.pdf (March 22, 2023) (in Thai)

Kratutnak, W., S. Keawboonruang and B. Keawboonruang. 2019. Factors related to hazard preventive behavior on chemicals pesticide uses of farmers in Ban Nong Hua Wua Khok Si sub-district, Muang district, Khon Kaen province. Journal of Health Sciences and Community Public Health 2(2): 96-105. (in Thai)

Lungkha, P., and P. Hinhumpatch. 2020. Effectiveness of a program based on health belief model to reduce pesticide exposure among rice farmers in Kong Krailat district, Sukhothai province. Disease Control Journal 46(3): 247-256. (in Thai)

Office of Agricultural Economics. 2019. Exploring rice production areas in the northern region, exploring production sources and market directions Sukhothai and Phitsanulok provinces. (Online). Available: https://www.oae.go.th/view/1/รายละเอียดข่าว/ข่าว%20สศก./31859/TH-TH?fbclid=IwAR2uZ9hrFjP3sFaWBeW94ROVP2jVlPpgW6ddkxpzAXsRdmsjx80ajaXH0 (March 8, 2023). (in Thai)

Ratcha, M., S. Samranjit, J. Saenthao, S. Suktakua and A. Akkeesuwan. 2017. Protection behavior of chemical pesticides among farmers of Ban Thung Nang Khruan, Chalae subdistrict, Thong Pha Phum district, Kanchanaburi province. Journal of Nursing and Health Research 18(2): 84-94. (in Thai)

Srichai, P., T. Khantiwong, H. Thammanarak and S. Sanguanpang. 2018. Changing the farmers' quality of life in the royal project: Case study of the Pha Tang Royal Project Development Center. Journal of Community Development and Life Quality 6(2): 308-314. (in Thai)

Sukhothai Provincial Agriculture and Cooperatives Office. 2024. Basic agricultural information of Sukhothai

Province. (Online). Available: https://www.opsmoac.go.th/sukhothai-dwl-files-461191791981 (January 9, 2025) (in Thai)

Sutthiphapa, N. and U. Amnat. 2017. Affective factors in the behavior of using agrochemicals in rice field at Ubon Ratchathani province. Journal of Industrial Technology Ubon Ratchathani Rajabhat University 7(2): 194-215. (in Thai)

Tritipsombut, J., K. Phongwan, K. Sanitklang and K. Auajanthuek. 2023. Knowledge, attitude and practice of pesticide use among agriculturists in Talat Sai sub-district, Prathai district, Nakhon Ratchasima province. Disease Control Journal 49(3): 604-620. (in Thai)

Ungsoongnern, S. 2015. Environmental impact from pesticide utilization. EAU Heritage Journal Science and Technology 9(1): 50-63. (in Thai)

Wattanasuntorn, P. and J. Amornsanguansin. 2016. Detections of pesticide and herbicides residues in soils samples from paddy fields in Chainat province. Academic Journal Uttaradit Rajabhat University 11(2): 245-258. (in Thai)

Yaemkong, S., P. Kotom, P. Jaipong, P. Noinumsai, T.N. Ngoc, S. Yaemkong and S. Lamaong. 2017. Knowledge and behavior regarding pesticide use among agriculturists in Sap Sombun subdistrict, Wichian Buri district, Phetchabun province. Academic Journal Uttaradit University 12(2): 15-25. (in Thai)

Yamane, T. 1973. Statistics: An Introductory Analysis. 3rd ed. Harper & Row, New York.

การเตรียมความพร้อมของชุมชนสำหรับรองรับการท่องเที่ยวโดยชุมชน ตำบลน้ำหมาน อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย

Community Preparation to Accommodate Community-Based Tourism in Nam Man Subdistrict, Mueang Loei District, Loei Province

*วิชญ์ มะลิต้น[1] และ วิริยา เพียรไทย[2]**

*Wich Maliton[1] and Wiriya Pianthai[2]**

[1]สาขาวิชาพัฒนาสังคม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย จ. เลย 42000

[1]Social Development, Faculty of Humanities and Social Sciences, Loei Rajabhat University, Loei 42000, Thailand

[2]สาขาวิชาการพัฒนาชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย จ. เลย 42000

[2]Community Development, Faculty of Humanities and Social Sciences, Loei Rajabhat University, Loei 42000, Thailand

*Corresponding author: E-mail: wiriya.p3@gmail.com

(Received: May 1, 2024; Revised: October 16, 2024; Accepted: December 6, 2024)

Abstract: This research aims to study the essential needs and processes in preparing the community to accommodate community-based tourism in Nam Man Subdistrict, Mueang Loei District, Loei Province. The research used a mixed-method approach, employing questionnaires as a tool. The population consisted of 4,040 residents of Nam Man Subdistrict. A sample of 357 people was selected using Krejcie and Morgan's table, with simple random sampling. Data analysis was performed using mean scores, standard deviation, and modified PNI value. The study of the preparation process was divided into four stages: (1) Decision-making using the Appreciation-Influence-Control (AIC) process; (2) Implementation through action research; (3) Benefit assessment via focus group discussions; and (4) Evaluation through workshops. The research findings indicate that the essential needs for tourism preparation highlight benefits as the primary need, with a modified PNI value of 0.93. Regarding the preparation process, the stages were 1) Decision making, 2) Implementation, 3) Benefits, and 4) Evaluation. It was found that readiness should be developed in three key areas: (1) tourist site readiness, (2) community product preparation, and (3) accommodation or homestay preparation.

Keywords: Preparedness, community empowerment, community-based tourism, tourism needs

บทคัดย่อ: งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความต้องการจำเป็นและกระบวนการในการเตรียมความพร้อมของชุมชนสำหรับรองรับการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลน้ำหมาน อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย ใช้การวิจัยแบบผสานวิธี เครื่องมือคือ แบบสอบถาม ประชากรคือ ชาวบ้านตำบลน้ำหมาน 4,040 คน เลือกกลุ่มตัวอย่างจากการเปิดตารางของเครจซี่และมอร์แกน กลุ่มตัวอย่างจำนวน 357 คน ใช้การสุ่มอย่างง่าย วิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่า PNI modified ส่วนการศึกษากระบวนการในการเตรียมความพร้อมแบ่งเป็น 4 กระบวนการคือ 1) Decision making: กระบวนการ Appreciation-Influence-Control (AIC) 2) Implementation: วิจัยเชิงปฏิบัติการ 3) Benefits: ใช้การสนทนากลุ่ม 4) Evaluation: ประชุมเชิงปฏิบัติการกลุ่มเป้าหมาย ใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติพรรณนา และค่าร้อยละ ผลการวิจัยพบว่าความต้องการจำเป็นใน

การเตรียมความพร้อมรับการท่องเที่ยวมีความต้องการจำเป็นพบว่า ด้าน Benefits พบเป็นลำดับแรก ค่า PNI modified = 0.93 ด้านกระบวนการในการเตรียมความพร้อม ระยะที่ 1 Decision making ระยะที่ 2 Implementation ระยะที่ 3 Benefits และระยะที่ 4 Evaluation พบว่าควรเตรียมความพร้อมใน 3 ด้านคือ 1) การเตรียมความพร้อมของสถานที่ท่องเที่ยว 2) การเตรียมสินค้าชุมชน 3) การเตรียมความพร้อมบ้านพักหรือโฮมสเตย์
คำสำคัญ: การเตรียมความพร้อม การเพิ่มศักยภาพชุมชน การท่องเที่ยวโดยชุมชน ความต้องการจำเป็นในการท่องเที่ยว

คำนำ

การท่องเที่ยวชุมชนของประเทศไทยมีมุมมองเห็นชุมชนเป็นสินค้าและบริการที่เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวไปเยี่ยมชม เน้นการพัฒนาเศรษฐกิจ แต่การท่องเที่ยวโดยชุมชนต้องมีบทบาทการบริหารจัดการมาช่วยพัฒนา (Choibamroong, 2021) สอดคล้องกับแนวคิดการเตรียมความพร้อมชุมชนที่ต้องค้นหาศักยภาพ ข้อจำกัดของชุมชน รวมถึงการพัฒนาขีดความสามารถของคนทำงานให้สามารถรองรับการท่องเที่ยวได้ โดยไม่เกินขีดความสามารถในการรองรับของชุมชน (Dechtongkam, 2021) ชุมชนและวัฒนธรรมท้องถิ่นโดยการท่องเที่ยวในรูปแบบนี้ช่วยกระจายรายได้ลงสู่ประชาชนในระดับรากหญ้าแล้วยังช่วยส่งเสริมการพัฒนาคนในชุมชนให้ตระหนักถึงความสำคัญของถิ่นอาศัย ภูมิใจในวัฒนธรรมของตนเอง ซึ่งสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตและสร้างรายได้อย่างทั่วถึง (Sriget, 2022)

จังหวัดเลยภายหลังการแพร่ระบาดโควิด 19 ในกระบวนวิถีชีวิตใหม่ได้กำหนดวิสัยทัศน์ว่าเป็นเมืองน่าอยู่ เมืองแห่งการท่องเที่ยวการค้าและการลงทุนภายใต้การพัฒนาอย่างยั่งยืน เนื่องจากลักษณะภูมิประเทศที่มีทรัพยากรธรรมชาติที่โดดเด่น มีแหล่งท่องเที่ยวสวยงาม ที่สำคัญจังหวัดเลยมีการท่องเที่ยว โดยใช้อัตลักษณ์ชุมชนผ่านกิจกรรมและประเพณีระดับจังหวัด และยังปรับเปลี่ยนผสมผสานเพื่อสร้างจุดขายทางการท่องเที่ยว ทำให้จังหวัดเลยเป็นสถานที่ที่นักท่องเที่ยวเดินทางมาเที่ยวจำนวนมาก (Srisa-ard, 2013) ตำบลน้ำหมาน อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย อยู่ห่างจากอำเภอเมืองเลย ประมาณ 5 กิโลเมตร มีเนื้อที่ทั้งหมด 45,625 ไร่ มี 6 หมู่บ้านได้แก่ บ้านไร่ม่วง, ห้วยลวงไซ, บ้านโป่งเบี้ย, บ้านส้าน, บ้านห้วยสีเสียด และบ้านไร่ม่วงใต้ ประชากรทั้งหมด 4,040 คน จากงานวิจัยของ Kongsorn *et al.* (2023) พบว่าตำบลน้ำหมาน มีทรัพยากรธรรมที่อุดมสมบูรณ์แห่งหนึ่งในจังหวัดเลย โดยเฉพาะอ่างเก็บน้ำห้วยน้ำหมานที่ไม่ใช่เพียงอ่างเก็บน้ำสำหรับประชาชนในพื้นที่ในหน้าแล้งเพื่อไว้ใช้ทำเกษตรกรรมเท่านั้น ประชาชนในพื้นที่ยังนำมาพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวด้วยการล่องแพที่มาคนทั้งในและนอกจังหวัดเดินทางมาท่องเที่ยว แต่เมื่อเกิดสถานการณ์โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ที่ผ่านมาทำให้คนที่มาท่องเที่ยวเริ่มน้อยลง ทำให้คนในชุมชนยังต้องการการพัฒนาการท่องเที่ยวให้สามารถยกระดับเศรษฐกิจชุมชนเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่ การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวชุมชนที่เป็นเมืองรองให้นักท่องเที่ยวพักผ่อนรองรับการท่องเที่ยวแบบเนิบช้า (slow travel) ก่อนการเดินทางไปท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เชียงคาน ภูเรือ และด่านซ้ายต่อไป ซึ่งเป็นสิ่งที่ชาวบ้านทำจนเป็นปกติวิสัยที่เรียกว่าวิถีชุมชน แต่แค่เพียงขาดการเตรียมความพร้อมให้ชุมชนเกิดความมั่นใจในตนเองที่จะนำไปสู่การพัฒนาโดยเฉพาะการพัฒนาด้วยกระบวนการแบบ soft power ที่เป็นดั่งพลังเงียบแต่มีประสิทธิภาพสูง และความต้องการจำเป็นในการเตรียมความพร้อมของชุมชนสำหรับรองรับการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลน้ำหมาน อย่างไร

ดังนั้นการวิจัยเรื่องการเตรียมความพร้อมชุมชนสำหรับรองรับการท่องเที่ยวโดยชุมชนของ

ตำบลน้ำหมาน อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย มีวัตถุประสงค์ประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาความต้องการจำเป็นในการเตรียมความพร้อมของชุมชนสำหรับรองรับการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลน้ำหมาน อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย และ 2) ศึกษากระบวนการในการเตรียมความพร้อมของชุมชนสำหรับรองรับการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลน้ำหมาน อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย ผู้วิจัยจึงใช้การวิจัยแบบผสานวิธี (mixed method) ที่เน้นการเตรียมความพร้อมในทุกระดับเพื่อให้สามารถผลักดันงานพัฒนาชุมชนที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น

อุปกรณ์และวิธีการ

การวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสานวิธี เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้มุ่งนำผลการวิจัยไปสู่ภาคปฏิบัติจริงเพื่อจะให้ได้ผลที่ตรงที่สุด ต้องการข้อค้นพบที่มีความแม่นยำหรือความถูกต้องและเชื่อถือได้ โดยใช้การวิจัยเชิงปริมาณนำ โดยผู้วิจัยใช้แนวคิดของ Cohen and Uphoff (1981) รายงานว่าการกำหนดรูปแบบการมีส่วนร่วมไว้ 4 อย่างมากำหนดเป็นข้อคำถามถึงรูปแบบกระบวนการมีส่วนร่วมด้วยวิธี Modified Priority Needs Index (PNI Modified) แล้วตามด้วยวิธีการตรวจสอบผลการวิจัยด้วยการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นรายละเอียดเชิงลึกตามกระบวนการพัฒนาชุมชนในรูปแบบที่หลากหลายวิธีผู้วิจัยใช้สร้างกระบวนการในการวิจัยจากระยะที่ 1 ไปถึงระยะที่ 4 ในการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยในแต่ละระยะนั้นจะมีการใช้วิธีการวิจัยที่แตกต่างกันที่จะนำไปสู่การค้นหาคำตอบได้อย่างเหมาะสม โดยในระยะที่ 1 Decision making: ใช้วิธีการ appreciation influence control: AIC, ระยะที่ 2 Implementation: ใช้วิธีการ action research: AR ระยะที่ 3 Benefits: ใช้วิธีการ focus group discussion: FGD และระยะที่ 4 Evaluation: ใช้วิธีการ workshop

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร กลุ่มตัวอย่าง ในกระบวนการวิจัยเชิงปริมาณ

1) ประชากรคือประชาชนที่มีรายชื่อตามข้อมูลทะเบียนราษฎร์ขององค์การบริหารส่วนตำบลน้ำหมาน อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย จำนวน 4,040 คน จาก 6 หมู่บ้าน

2) กลุ่มตัวอย่างคือการหากลุ่มตัวอย่างด้วยการเปิดตารางของ R.V. Krejcie and D.W. Morgan กำหนดให้ค่าคลาดเคลื่อนของลักษณะที่สนใจในประชากร เท่ากับ 0.5 (Srisa-ard, 2013) ใช้วิธีการสุ่มอย่างง่าย โดยการนำรายชื่อผู้ที่มีรายชื่อการเลือกตั้งขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นครั้งล่าสุดมาวางเรียงต่อกันแล้วหาค่าอันตรภาคเพื่อให้ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 357 คน แล้วหาค่าสัดส่วนตามพื้นที่เพื่อให้เกิดการกระจายที่เหมาะสม ดัง Table 1

Table 1. Show the number and sample

List	Population		Sum (person)	Sample group		Sum (person)
	Male (person)	Female (person)		Male (person)	Female (person)	
MOO 1 Rai Muang Village	625	631	1,266	55	56	111
MOO 2 Huai Luang Sai Village	414	413	827	37	37	74
MOO 3 Pong Bia Village	188	178	366	16	15	31
MOO 4 Saan Village	193	193	386	17	17	34
MOO 5 Huai Si Siat Village	413	391	804	36	35	71
MOO 6 Rai Muang Tai Village	197	204	401	18	18	36
sum	2,030	2,010	4,040	179	178	357

Source: Resident registration information of Nam Man Subdistrict Administrative Organization, Mueang Loei District, Loei Province, 2023

กลุ่มเป้าหมาย ในกระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ

1) กลุ่มเป้าหมาย **ระยะที่ 1** เป็นการดำเนินการวิจัยโดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative approach) เพื่อค้นหาการเตรียมความพร้อมชุมชนสำหรับรองรับการท่องเที่ยวโดยชุมชนของตำบลน้ำหมาน อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย โดยใช้การประชุมเชิงปฏิบัติการด้วยกระบวนการ AIC ใช้ระยะเวลา 2 วันระหว่างวันที่ 7 - 12 พฤษภาคม 2566 โดยกำหนดให้ 1) กลุ่มผู้สนใจเข้าร่วมกระบวนการวิจัย 12 คน (ชุมชนละ 2 คน) และผู้นำชุมชน 6 คน ทีมผู้ช่วยนักวิจัย 3 คน และวิทยากรกระบวนการจากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน จำกัด (พอช.) สาขาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำนวน 2 คน นอกจากนั้นกลุ่มผู้สนใจเข้าร่วมกระบวนการวิจัยและผู้นำชุมชน ได้ร่วมวางแผนการดำเนินวิจัยในระยะที่ 2 และระยะที่ 3

2) กลุ่มเป้าหมาย **ระยะที่ 2** เป็นการดำเนินการวิจัยโดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative approach) เพื่อสร้างกระบวนการมีส่วนร่วม ดำเนินการระหว่างเดือน มิถุนายน - สิงหาคม 2566 ใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการ กลุ่มผู้เข้าร่วมได้แก่ 1) กลุ่มผู้สนใจเข้าร่วมกระบวนการวิจัย 12 คน (ชุมชนละ 2 คน) และผู้นำชุมชน 6 คน ทีมผู้ช่วยนักวิจัย 3 คน และตัวแทนคณะกรรมการประสานงานสภาองค์กรชุมชนจังหวัดเลย (คปอ.) จำนวน 3 คน

3) กลุ่มเป้าหมาย **ระยะที่ 3** เป็นการดำเนินการวิจัยโดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อค้นหาแนวทางการกระจายผลประโยชน์ภายในกลุ่มผลประโยชน์ของโครงการทั้งทางบวกและทางลบที่เป็นผลเสียของโครงการ ใช้กระบวนการสนทนากลุ่มโดยการเชิญตัวแทนกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ตัวแทนกลุ่มผู้ปลูกสับปะรด ตัวแทนกลุ่มแม่บ้านแพน้ำหมาน ตัวแทนกลุ่มผู้ค้าสับปะรด ตัวแทนกลุ่มโฮมสเตย์ ตัวแทนผู้ปลูกกล้วย ผู้นำหมู่บ้าน 6 หมู่บ้าน และตัวแทนกลุ่มท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านไร่ม่วง รวมทั้งหมด 13 คน ผู้วิจัยเป็นผู้ดำเนินรายการ จัดกิจกรรมในเดือน สิงหาคม 2566 ณ ที่ทำการผู้ใหญ่บ้านบ้านไร่ม่วง หมู่ที่ 1

4) กลุ่มเป้าหมาย **ระยะที่ 4** เป็นการดำเนินการวิจัยโดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อค้นหาการมีส่วนร่วมในการประเมินผล ผู้วิจัยได้ใช้แบบประเมินขององค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน)

(อพท.) ประเมินผลการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน จำนวน 5 ด้าน ด้านละ 10 คะแนน ด้วยวิธีประชุมเชิงปฏิบัติการ กลุ่มอาชีพในหมู่บ้าน กลุ่มผู้นำหมู่บ้าน กลุ่มผู้สนใจการท่องเที่ยวโดยชุมชน รวม 30 คน จาก 6 หมู่บ้าน ๆ ละ 5 คน

กระบวนการการทำงานกับพื้นที่ในกลุ่มเป้าหมายทั้ง 4 ระยะ เป็นความร่วมมือทั้งคนภายในโดยคนในชุมชนและผู้นำชุมชน รวมทั้งคนภายนอกชุมชนที่เป็นนักวิจัยและองค์กรที่เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัยตั้งแต่ประชุมเชิงปฏิบัติการด้วยกระบวนการ AIC กระบวนการสนทนากลุ่ม และการมีส่วนร่วมในการประเมินผล

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1) การวิจัยเชิงปริมาณใช้แบบสอบถามโดยในการวิจัยครั้งนี้เป็นแบบสอบถามชนิดมาตรประมาณค่า 5 ระดับ ตามแบบของ ลิเคิร์ท เพื่อศึกษาสภาพที่เป็นอยู่ และสภาพที่ควรจะเป็น (realistic condition & expectation condition) แบบประมาณค่าโดยใช้เกณฑ์กำหนดน้ำหนักคะแนนและมาตรประมาณค่า 5 ระดับ หาความเชื่อมั่นของเครื่องมือแบบมาตราส่วนประมาณค่า (reliability) โดยวิธีของ Cronbach ได้ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์อย่างง่ายที่ระดับ 0.71 ในงานวิจัย กำหนดเกณฑ์การแปลความหมายของค่าคะแนนตามวิธีของ Srisa-ard (2013) มี 5 ระดับ คือ

ค่าเฉลี่ย 4.51 – 5.00 หมายถึง สภาพปัจจุบันและสภาพที่คาดหวังอยู่ในระดับมากที่สุด

ค่าเฉลี่ย 3.51 – 4.50 หมายถึง สภาพปัจจุบันและสภาพที่คาดหวังอยู่ในระดับมาก

ค่าเฉลี่ย 2.51 – 3.50 หมายถึง สภาพปัจจุบันและสภาพที่คาดหวังอยู่ในระดับปานกลาง

ค่าเฉลี่ย 1.51 – 2.50 หมายถึง สภาพปัจจุบันและสภาพที่คาดหวังอยู่ในระดับน้อย

ค่าเฉลี่ย 1.00 – 1.50 หมายถึง สภาพปัจจุบันและสภาพที่คาดหวังอยู่ในระดับน้อยที่สุด

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการวิจัยเชิงปริมาณวิเคราะห์ด้วยสถิติด้วยค่าร้อยละ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าเฉลี่ย ส่วนข้อมูล จากการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการจัดกระบวนการกลุ่มเพื่อค้นหาประเด็นสำหรับการเตรียมความพร้อมชุมชนเพื่อรองรับการท่องเที่ยว โดยชุมชนของตำบลน้ำหมาน อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย

2) การวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้เครื่องมือในการวิจัยดังนี้

2.1) เครื่องมือในระยะที่ 1 จะเป็นการดำเนินการวิจัยเพื่อค้นหาการเตรียมความพร้อมของชุมชนสำหรับรองรับการท่องเที่ยวโดยชุมชน ดำเนินการในเดือนพฤษภาคม 2566 ใช้การประชุมเชิงปฏิบัติการด้วยกระบวนการ AIC ใช้เครื่องมือคือประเด็นการประชุมในกระบวน A1, A2, I1, I2, C1, C2 หาความเที่ยงตรง (validity) โดยผู้ทรงคุณวุฒิที่มีประสบการณ์ไม่น้อยกว่า 10 ปี ในด้านการพัฒนาชุมชน จำนวน 2 คน ด้านการพัฒนาสังคม จำนวน 2 คน และด้านยุทธศาสตร์การพัฒนาท้องถิ่น จำนวน 1 คน รวมทั้งสิ้นจำนวน 5 คน

2.2) เครื่องมือในระยะที่ 2 เป็นการดำเนินการวิจัยเพื่อสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมดำเนินการระหว่างเดือน มิถุนายน - สิงหาคม 2566 ใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ใช้เครื่องมือคือแบบสัมภาษณ์หาความเที่ยงตรง โดยผู้ทรงคุณวุฒิในด้านการพัฒนาชุมชน จำนวน 2 คน ด้านการพัฒนาสังคม จำนวน 2 คน และด้านยุทธศาสตร์การพัฒนาท้องถิ่น จำนวน 1 คน รวมทั้งสิ้นจำนวน 5 คน

2.3) เครื่องมือในระยะที่ 3 เป็นการดำเนินการวิจัยเพื่อค้นหาแนวทางการกระจายผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นภายในกลุ่ม ผลประโยชน์ของโครงการทั้งทางบวกและทางลบที่เป็นผลเสียของโครงการ ใช้กระบวนการสนทนากลุ่ม จัดกิจกรรมขึ้นในเดือน สิงหาคม 2566 ใช้เครื่องมือคือประเด็นสนทนากลุ่ม หาความเที่ยงตรง โดยผู้ทรงคุณวุฒิในด้านการพัฒนาชุมชน จำนวน 2 คน ด้านการพัฒนา

สังคม จำนวน 2 คน และด้านยุทธศาสตร์การพัฒนาท้องถิ่น จำนวน 1 คน รวมทั้งสิ้นจำนวน 5 คน

2.4) เครื่องมือในระยะที่ 4 เป็นการดำเนินการวิจัยเพื่อค้นหาการมีส่วนร่วมในการประเมินผล ผู้วิจัยได้ใช้แบบประเมินขององค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) (อพท.) ประเมินผลการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน จำนวน 5 ด้าน ด้านละ 10 คะแนน จัดกิจกรรมขึ้นในเดือน กันยายน 2566 ด้วยวิธีประชุมเชิงปฏิบัติการ วัดและประเมินด้วยเกณฑ์มาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชนของ อพท.

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเตรียมความพร้อมเพื่อเพิ่มศักยภาพชุมชนสำหรับรองรับการท่องเที่ยวโดยชุมชนของตำบลน้ำหมาน อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลยได้ดำเนินการตั้งแต่ เดือนเมษายน พ.ศ.2566 - ธันวาคม พ.ศ.2566 มีขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูลโดย 1) ประสานภาคีเครือข่ายร่วมออกแบบการวิจัย

2) ประสาน พอช. ภาคตะวันออกเฉียงเหนือเพื่อขอรับงบประมาณสนับสนุนกิจกรรม 3) ทำหนังสือขออนุญาตประชุมเพื่อทำความเข้าใจกับ คปอ. เลย และสภาองค์กรชุมชนตำบลน้ำหมาน 4) ทำหนังสือถึงผู้นำหมู่บ้านเพื่อขออนุญาตจัดเก็บข้อมูลและจัดกิจกรรมเวทีวิจัย 5) ทำหนังสือนำส่งข้อมูลวิจัยที่เสร็จเรียบร้อยแล้วให้กับ คปอ. เลย และสภาองค์กรชุมชนตำบลน้ำหมาน เพื่อนำไปปรับปรุงการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนตามผลการวิจัยต่อไป 6) สภาองค์กรชุมชนตำบลน้ำหมานไปประชุมและวางแผนการพัฒนาการการท่องเที่ยวโดยชุมชนของตำบลน้ำหมานต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้วิธีวิจัยแบบผสานวิธี โดยวิเคราะห์ข้อมูล แบ่งออกเป็นดังนี้

1) วิเคราะห์เอกสาร (Documentary Analysis) จะใช้กับการวิจัยเอกสาร โดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ได้แก่การวิเคราะห์เนื้อหาจากหนังสือต่าง ๆ

2) ค้นหาความต้องการจำเป็นโดยแบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่า PNI modified

3) ศึกษากระบวนการในการเตรียมความพร้อมโดย กระบวนการ AIC การวิจัยเชิงปฏิบัติการ การสนทนากลุ่ม และวิธีการประชุมเชิงปฏิบัติการ ใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (content Analysis) และวิเคราะห์ข้อความ (Discourse Analysis)

4) วิเคราะห์ข้อมูลจากการค้นหาการมีส่วนร่วมในการประเมินผลใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติพรรณนา (data analysis)

ผลการศึกษา

1. ผลการศึกษาความต้องการจำเป็นในการเตรียมความพร้อมชุมชนสำหรับรองรับการท่องเที่ยวโดยชุมชนของตำบลน้ำหมานอำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย

การวิเคราะห์ความต้องการจำเป็นและการจัดลำดับความสำคัญของความต้องการจำเป็นในการเตรียมความพร้อมรับการท่องเที่ยวของตำบลน้ำหมาน พบว่า มีความต้องการจำเป็นทุกด้านในระดับมากที่สุด โดยมีค่า PNI modified รวมอยู่ที่ระดับ 0.65 ซึ่งมีค่ามากที่สุด และเมื่อพิจารณาภาพรวมรายด้านแต่ละด้านทั้งหมดพบว่า ด้าน Benefits พบเป็นลำดับแรก ค่า PNI modified = 0.93 รองลงมาได้แก่ ด้าน Evaluation มีความต้องการจำเป็นในลำดับที่สอง ค่า PNI modified = 0.92 ด้าน Implementation มีความต้องการจำเป็นในลำดับที่สาม ค่า PNI modified = 0.83 และด้าน Decision making มีความต้องการจำเป็นในลำดับที่สุดท้าย ค่า PNI modified = 0.69

Table 2. Analysis of necessary needs in preparation for tourism in Nam Man Subdistrict

	List	Current condition (D)			Expected condition (I)			PNI	Number
		$\overline{X}$	SD	Rate opinions	$\overline{X}$	SD	Rate opinions		
1	Decision making	2.74	0.12	Neutral	4.64	0.11	Strongly agree	0.69	**4**
2	Implementation	2.51	1.01	Disagree	4.59	0.50	Strongly agree	0.83	**3**
3	Benefits	2.46	0.94	Disagree	4.74	0.06	Strongly agree	0.93	**1**
4	Evaluation	2.39	1.16	Disagree	4.59	0.43	Strongly agree	0.92	**2**
	sum	**2.50**	**0.55**	**Disagree**	**4.63**	**0.40**	**Strongly agree**	**0.65**	

2. ผลการศึกษากระบวนการในการเตรียมความพร้อมชุมชนสำหรับรองรับการท่องเที่ยวโดยชุมชนของตำบลน้ำหมาน อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย

การวิจัยขั้นต่อมาเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อค้นหาและกระตุ้นให้ชุมชนตระหนักในการการเตรียมความพร้อมของชุมชนเพื่อรองรับการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลน้ำหมาน อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย ผลการวิจัยมีดังนี้

2.1 ระยะที่ 1 Decision making: การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ

ในกระบวนการตัดสินใจในขั้นตอนนี้นั้น มีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะได้ค้นหาความต้องการและจัดลำดับความสำคัญในการดำเนินการเพื่อเตรียมความพร้อมชุมชนรับการท่องเที่ยว โดยที่ประชุมเสนอว่าความต้องการลำดับที่ 1) การเตรียมความพร้อมของสถานที่ท่องเที่ยวเพื่อให้พร้อมต่อการรองรับการท่องเที่ยวโดยชุมชน ได้แก่ กลุ่มล่องแพน้ำหมานสวนเงาะ สวนลิ้นจี่ ผู้ปลูกสับปะรด กลุ่มอาชีพแต่ละหมู่บ้าน เป็นต้น 2) การเตรียมสินค้าชุมชนต้อนรับนักท่องเที่ยว ทั้งนี้ต้องเป็นสินค้าที่ชุมชนเป็นเจ้าของปัจจัยในการผลิตทั้งหมด และ 3) การเตรียมความพร้อมบ้านพักหรือโฮมสเตย์ เอาไว้สำหรับให้นักท่องเที่ยวที่จะเข้ามาพักค้างคืน หลังจากนั้นได้ให้ผู้เข้าร่วมกระบวนการเลือกรูปแบบการดำเนินงานโครงการและผู้ที่จะเข้ามาเกี่ยวข้องหรือรับผิดชอบในแต่ละโครงการ ซึ่งในขั้นตอนนี้ได้มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างกันเพื่อให้พร้อมดำเนินการ ทั้งนี้มีผลการสัมภาษณ์ อาทิ คุณณุ กล่าวว่า *“การประชุมแบบนี้ดีมาก มีคนหลายกลุ่มจากหลายหมู่บ้านมาร่วมกันแสดงความคิดเห็น โดยเฉพาะเรื่องการท่องเที่ยวที่ทางอาจารย์จากราชภัฏมาร่วมกับทางบ้านไร่ม่วงไว้ สามารถเชื่อมโยงกันได้เป็นอย่างดี เพราะตอนนี้บ้านไร่ม่วงได้เตรียมไว้ส่วนหนึ่งแล้ว ถ้าหมู่บ้านอื่นเตรียมความพร้อมแล้วจะทำให้ภาพรวมทั้งตำบลพร้อมรับการท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี...”* (สัมภาษณ์ 2 พฤษภาคม 2566) สอดคล้องกับ คุณมวล ผู้เข้าร่วมกระบวนการกล่าวว่า *“...การประชุมวันนี้ทำให้เห็นความตั้งใจของชาวบ้าน ความสนใจที่จะพัฒนาครอบครัวด้วยการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นมาร่วมกันของแต่หมู่บ้าน นับเป็นการเตรียมความพร้อมที่ดีเพราะเมื่อไหร่ที่โควิดเริ่มหายไปนักท่องเที่ยวเริ่มออกมาบ้านเราจะได้มีรายได้มากขึ้น ...”* (สัมภาษณ์ 2 พฤษภาคม 2566) *และสอดคล้องกับคุณสิ ผู้สนใจการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ได้เสนอความเห็นว่า “การเตรียมความพร้อมตามมติที่ประชุมครั้งนี้มีความเหมาะสมกับหมู่บ้านดีมาก เพราะถ้าทำได้หมดจะทำให้หมู่บ้านมีความพร้อมทั้ง*

ในด้านสถานที่ท่องเที่ยว สินค้าชุมชนที่จะนำมาสนับสนุนการท่องเที่ยวและที่พักของนักท่องเที่ยว แต่ที่เป็นห่วงคือความต่อเนื่องของราชภัฏจะมาช่วยต่อเนื่องหรือเปล่า ไม่อยากให้มาส่งเสริมแล้วหายไปอย่างน้อยกลับมาให้กำลังใจก็ยังดี...” (สัมภาษณ์ 2 พฤษภาคม 2566)

2.2 ระยะที่ 2 Implementation: การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน

ในกระบวนการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานนี้เป็นส่วนที่ดำเนินการจากระยะที่ 1 โดยเริ่มตั้งแต่เดือน มิถุนายน - สิงหาคม ปีพ.ศ. 2566 ซึ่งใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ผู้วิจัยร่วมกับชาวบ้านดำเนินการบางส่วนที่สามารถดำเนินการได้ หมู่บ้านละ 2 คน รวม 12 คน มีกระบวนการคือ ขั้นที่ 1 การอบรมการจัดการที่พัก โฮมสเตย์ของชุมชนวิทยากรโดย ดร.ธนกฤต ภัทร์ธราธร องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) และหัวข้อการเป็นนักสื่อความหมายในชุมชน วิทยากรโดยประธานสภาองค์กรชุมชนตำบลจังหวัดเลย ขั้นที่ 2 ดำเนินการทดลองท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยว โดยผู้วิจัยและนักศึกษาสาขาพัฒนาสังคม ได้สวมบทบาทเป็นนักท่องเที่ยว ทดลองท่องเที่ยวเป็นระยะเวลา 1 วัน ผลการวิจัยพบว่า ด้านแหล่งท่องเที่ยว คณะกรรมการแต่ละหมู่บ้านได้กำหนดจุดท่องเที่ยวและจุดเช็คอินสำหรับถ่ายรูป การเดินทางไปแหล่งท่องเที่ยวและความสะดวก ปลอดภัยตลอดการเดินทาง ด้านสินค้าชุมชนและการต้อนรับนักท่องเที่ยว พบว่าปัจจัยในการผลิตทั้งหมดนั้นเป็นสิ่งที่หาได้จากชุมชนอาทิ เงาะอินทรีย์ สับปะรดกวน น้ำดื่ม เป็นต้น มีเพียงพอต่อการผลิตและนำไปใช้ประโยชน์ และด้านการเตรียมบ้านพักหรือโฮมสเตย์ พบว่าบ้านที่ผลไม้พร้อมอาสาสมัครเป็นตัวอย่างครั้งนี้ยังไม่เข้าใจในการให้บริการนักท่องเที่ยว ไม่สามารถสื่อสารกับนักท่องเที่ยวได้ถูกจังหวะและยังรู้สึกกลัว เกรงใจนักท่องเที่ยว ทั้งนี้มีผลการสัมภาษณ์ผู้นำที่เป็นทางการบ้านไร่ม่วง กล่าวว่า “*...ที่หมู่บ้านมีกลุ่มผลิตขนมจากผลไม้ได้หลายอย่าง ส่วนมาจะผลิตตามที่ลูกค้าสั่งมากกว่า ส่วนบ้านพักนักท่องเที่ยวนั้นเจ้าของบ้านยังมือใหม่ ต้องให้มีการทดสอบอีกหลายๆ รอบน่าจะพร้อมกว่านี้มาก...*” สอดคล้องกับผู้ช่วยผู้นำที่เป็นทางการบ้านโป่งเบี้ยที่กล่าวว่า “*บ้านโป่งเบี้ยมีกลุ่มท่องเที่ยวโดยชุมชน มีประสบการณ์รับนักท่องเที่ยวมาบ้าง แต่แหล่งท่องเที่ยวแพน้ำหมานได้ซบเซาลงหลังการแพร่ระบาดโควิด 19 การทดลองเที่ยวครั้งนี้ทางหมู่บ้านมีปัญหาเรื่องที่จอดรถมากกว่าเพราะไม่มีพื้นที่ในการจอดจำนวนมากจริง ๆ...*” และสอดคล้องกับผู้ใหญ่บ้านห้วยลวงไช กล่าวว่า “*...วัตถุดิบสำหรับทำผลิตภัณฑ์มีมากทั้งสับปะรด แก้ว มังกร เงาะ สามารถนำมาผลิตเป็นผลิตภัณฑ์ชุมชนได้ แต่การทำเป็นจุดถ่ายรูปยังต้องเตรียมอีกมาก ที่ต้องการพัฒนาคือสะพานไม้เดินไปถ่ายรูปเพราะตอนนี้ใช้ทางเดินธรรมชาติ ไม่เหมาะมากในฤดูฝน...*”

2.3 ระยะที่ 3 Benefits: การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์

ในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยได้เน้นความสำคัญเนื่องจากการวิเคราะห์ค่าความต้องการจำเป็นพบว่าชุมชนมีความต้องการเป็นลำดับแรก ทีมวิจัยได้เลือกใช้กระบวนการสนทนากลุ่ม เพื่อค้นหาแนวทางการกระจายผลประโยชน์ภายในกลุ่ม ผลประโยชน์ของโครงการทั้งทางบวกและทางลบที่เป็นผลเสียของโครงการ ซึ่งจะเป็นประโยชน์และเป็นโทษต่อหมู่บ้านและชาวบ้านด้วย ผลการวิจัยพบว่า 1) ด้านการเตรียมความพร้อมของสถานที่ท่องเที่ยวเพื่อให้พร้อมต่อการรองรับการท่องเที่ยวโดยชุมชน ได้แก่ อ่างน้ำหมานตอนบน สวนเงาะ สวนลิ้นจี่ สวนแก้วมังกร กลุ่มอาชีพแต่ละหมู่บ้าน เป็นต้น ทั้งนี้เนื่องจากว่าความอยู่รอดปลอดภัยของหมู่บ้านจะขึ้นอยู่กับฐานทรัพยากรธรรมชาติ วิถีชีวิตและวัฒนธรรมของคนท้องถิ่นที่ต่างก็มีความเชื่อมโยงและผูกพันกับทรัพยากร ดิน น้ำ ป่าไม้ ดังนั้นแล้วการท่องเที่ยวโดยชุมชนจึงเป็นเครื่องมือในการส่งเสริมการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืน ก่อให้เกิดความภาคภูมิใจของคนในหมู่บ้าน ทำให้เกิดการสื่อสารที่นำไปสู่การแก้ไข

ปัญหาความขัดแย้งในหมู่บ้านได้ และมีการจัดสรรรายได้จากการท่องเที่ยวเพื่อนำไปสนับสนุนกิจกรรมการพัฒนาด้านต่างๆ ได้ และก่อให้เกิดการแสวงหาแนวทางการสร้างความร่วมมือกับหน่วยงานอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อไม่ให้เกิดปัญหาเหมือนกรณีบ้านกลางที่ถูกสั่งให้งดจัดกิจกรรมท่องเที่ยวเพราะเป็นพื้นที่ป่าสงวน 2) ด้านการเตรียมสินค้าชุมชนต้อนรับนักท่องเที่ยว ซึ่งล้วนแต่เป็นสินค้าที่ชุมชนเป็นเจ้าของปัจจัยในการผลิตทั้งหมด การท่องเที่ยวนี้เป็นการดึงนักท่องเที่ยวมาเรียนรู้เอกลักษณ์หมู่บ้าน โดยสิ่งที่จะทำให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวคือการมีวิถีชีวิตที่แตกต่างกันบนฐานวัฒนธรรมเดิม มีจุดดึงดูดคือวิถีชีวิต (way of life) ที่เรียบง่ายและมีการดำรงชีวิตที่ผูกพันกับธรรมชาติ การท่องเที่ยวโดยชุมชนจึงเป็นรายได้เสริมที่สามารถนำรายได้ไปสู่การพัฒนาทั้งเรื่องของ รายได้ การออมสวัสดิการ หรือเป็นทุนการศึกษาให้กับลูกหลานได้ โดยที่ชาวบ้านยังคงดำเนินวิถีชีวิตแบบเดิมหรือสร้างทางเลือกอื่นขึ้นมาได้ ในการสร้างอาชีพเสริมด้านการท่องเที่ยวนั้นจะก่อให้เกิดการสร้างงานที่หลากหลายให้กับคนในหมู่บ้าน แต่ผลจากการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ก่อให้เกิดรายได้เสริม กลับทำให้ชาวบ้านไม่คิดที่นำไปสู่การสร้างให้เกิดการพึ่งพารายได้หลักจากการท่องเที่ยว และให้ชาวบ้านดำรงชีวิตได้อย่างปกติต่อไปแม้ว่าจะมีนักท่องเที่ยวมาเที่ยวหรือไม่ และ 3) การเตรียมความพร้อมบ้านพักหรือโฮมสเตย์ เอาไว้สำหรับให้นักท่องเที่ยวที่จะเข้ามาพักค้างคืน ซึ่งถือได้ว่าเป็นความภาคภูมิใจในความเป็นท้องถิ่นของตน ผ่านความร่วมมือและความสามัคคีของคนในหมู่บ้านร่วมกัน การมีพื้นที่ทางสังคม ได้รับการยอมรับจากคนภายนอก เป็นหัวใจสำคัญของการคงอยู่และเข้มแข็งของหมู่บ้าน การท่องเที่ยวโดยชุมชนช่วยให้คนในชุมชนได้มีส่วนร่วมและกำหนดทิศทางของชุมชนต่อการท่องเที่ยว มีการจัดการความรู้ภายในชุมชน มีการพัฒนาทักษะและเพิ่มเติมความรู้ใหม่ให้กับคนในหมู่บ้านในการบริหารจัดการท่องเที่ยว สร้างความมั่นใจในการพูดคุยแลกเปลี่ยนกับคนภายนอก เกิดความเชื่อมั่นให้คนในหมู่บ้านในการนำเสนอ ตัวตนของหมู่บ้านกับนักท่องเที่ยวจากภายนอก ดังนั้นการนำเสนอประสบการณ์และความสำเร็จในการพัฒนากับคนและหน่วยงานที่มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ซึ่งนอกจากเป็นการพัฒนา “คนใน” แล้วยังให้การศึกษากับ “คนนอก” ด้วย

2.4 ระยะที่ 4 Evaluation: การมีส่วนร่วมในการประเมินผล

การมีส่วนร่วมในการประเมินผล ทีมวิจัยได้ใช้แบบประเมินของ องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) (อพท.) ที่ใช้ประเมินผลการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน จำนวน 5 ด้าน ด้านละ 10 คะแนน ดังนี้

ด้านที่ 1 การบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน (คะแนนเต็ม 10) ทำแล้วบางส่วนแต่ยังไม่ครอบคลุม

ผลรวม = (จำนวนข้อที่ทำแล้ว (10) X 0.67) = 6.70

ด้านที่ 2 การจัดการเศรษฐกิจ สังคม และคุณภาพชีวิต (คะแนนเต็ม 10) กำลังขยายแนวความคิด

ผลรวม = (จำนวนข้อที่ทำแล้ว (2) X 2.00) = 4.00

ด้านที่ 3 การอนุรักษ์และส่งเสริมมรดกทางวัฒนธรรมชุมชน (คะแนนเต็ม 10) ทำบางส่วนไปบ้างแล้ว

ผลรวม = (จำนวนข้อที่ทำแล้ว (2) X 2.50) = 5.00

ด้านที่ 4 การจัดการทรัพยากรธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อม (คะแนนเต็ม 10) ทำแล้วแต่ยังไม่ครอบคลุมทุกหมู่บ้าน

ผลรวม = (จำนวนข้อที่ทำแล้ว (3) X 2.00) = 6.00

ด้านที่ 5 คุณภาพการบริการการท่องเที่ยว (คะแนนเต็ม 10) ทำแล้วและบางส่วนเริ่มเปิดรับได้

ผลรวม = (จำนวนข้อที่ทำแล้ว (6) X 1.25) = 7.50

จากข้อมูลข้างต้น ผลการวิจัยพบว่า จากคะแนนเต็ม 10 คะแนน ด้านที่ 1 การบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน ได้คะแนน 6.70 คะแนน ด้านที่ 2 การจัดการเศรษฐกิจ สังคมและคุณภาพ

ชีวิต ได้คะแนน 4.00 คะแนน ด้านที่ 3 การอนุรักษ์และส่งเสริมมรดกทางวัฒนธรรมชุมชน ได้คะแนน 5.00 คะแนน ด้านที่ 4 การจัดการทรัพยากรธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อม ได้คะแนน 6.00 คะแนน และด้านที่ 5 คุณภาพการบริการการท่องเที่ยว ได้คะแนน 7.50 คะแนน การมีส่วนร่วมในการประเมินผลนั้นสิ่งสำคัญจะต้องสังเกต คือ ความเห็น (views) ความชอบ (preferences) และความคาดหวัง (expectation) พบว่าจุดเด่นของการเตรียมความพร้อมของชุมชนนั้นจะพบในด้านที่ 5 ด้านคุณภาพการบริการและการจัดการท่องเที่ยว ส่วนด้านที่ 2 ด้านการจัดการเศรษฐกิจ สังคม และคุณภาพชีวิตยังมีโดยในระดับต่ำ เนื่องจากยังอยู่ในระหว่างดำเนินการและยังไม่ครอบคลุมทั้งพื้นที่

อภิปรายผล

1.) ผลการวิเคราะห์ความต้องการจำเป็นและการจัดลำดับความสำคัญของความต้องการจำเป็นในการเตรียมความพร้อมรับการท่องเที่ยวของตำบลน้ำหมาน พบว่า

1.1 มีความต้องการจำเป็นทุกด้านในระดับมากที่สุด โดยมีค่า PNI modified อยู่ที่ระดับ 0.65 ซึ่งมีค่ามากที่สุด จากผลการวิจัยดังกล่าวสะท้อนให้เห็นได้ว่าในการเตรียมความพร้อมรับการท่องเที่ยวของตำบลน้ำหมานนั้นมีความต้องการจำเป็นทุกด้าน ทั้งนี้เนื่องจากในชุมชนมีหน่วยงานภาครัฐคือสำนักงานพัฒนาชุมชนเข้ามาส่งเสริมกลุ่มอาชีพในชุมชน มีกลุ่มแม่บ้าน กลุ่มวิสาหกิจชุมชนและมีองค์การบริหารส่วนตำบลน้ำหมานให้การสนับสนุนงบประมาณในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นทั้งในด้านการแปรรูปผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร การส่งเสริมการพัฒนาสิ่งแวดล้อมเพื่อการท่องเที่ยวเป็นอย่างดี จึงส่งผลต่อการรับรู้ถึงการปฏิบัติจริงและความคาดหวังต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเป็นอย่างดี สอดคล้องกับงานวิจัยของ (Saenphuwa, 2023) ที่พบว่าการที่กลุ่มจะมีความเข้มแข็งนั้นต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน ตั้งแต่ขั้นตอนของการประชุมร่วมวางแผนร่วมกันของสมาชิกในชุมชนการเสนอความต้องการโดยการวิเคราะห์ศักยภาพของกลุ่มชุมชนตนเองนั้น จะทำให้การพัฒนาที่เกิดจากสมาชิกของคนในชุมชนร่วมกันพัฒนาเพื่อสร้างผลิตภัณฑ์ตัวใหม่ รวมทั้งการสร้างมูลค่าเพิ่มให้ผลิตภัณฑ์ของชุมชน โดยการใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนหรือกลุ่มเพื่อให้เกิดความเป็นเจ้าของ การกระตุ้นส่งเสริมให้ชุมชนร่วมมือร่วมใจกันในการพัฒนาให้เกิดความยั่งยืนและสร้างรายได้

1.2 การรับฟังความคิดเห็นและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของนักท่องเที่ยวอย่างสม่ำเสมอ ทำให้ผลิตภัณฑ์ที่จำหน่ายนั้นมีคุณภาพ และงานวิจัยของ Srichanthawong *et al.* (2020) รายงานว่า การเปิดพื้นที่ชุมชนเป็นพื้นที่การท่องเที่ยว โดยที่คนในชุมชนทุกคนต้องมีส่วนร่วมรับรู้ เรียนรู้ การวางแผนการจัดการท่องเที่ยวทุกด้าน เช่น 1) ด้านบุคลากรท่องเที่ยว 2) ด้านการตลาดและการประชาสัมพันธ์ 3) ด้านผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยว 4) ด้านการจัดการท่องเที่ยว และ 5) ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว อย่างไรก็ดีการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ดีนั้น คนในชุมชนจะต้องร่วมดำเนินการจัดการ ร่วมกันแก้ไข ปัญหาและอุปสรรค มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง โดยในการวิจัยครั้งนี้มีความสอดคล้องในประเด็นที่สามารถระบุความต้องการจำเป็นในการเตรียมความพร้อมชุมชนสำหรับรองรับการท่องเที่ยวโดยชุมชนของตำบลน้ำหมานและยังระบุขีดจำกัดของชุมชนว่ายังต้องเพิ่มในด้านการสื่อความหมาย การประชาสัมพันธ์ให้มากขึ้น

1.3 สิ่งสำคัญของการพัฒนาท่องเที่ยวโดยกระบวนการชุมชนที่กล่าวมาทั้งหมดเปรียบเสมือนการเสริมสร้างพลังชุมชนให้เกิดการรวมตัวกันของชุมชนที่เข้มแข็ง มีความไว้เนื้อเชื่อใจกัน เกื้อกูลกัน ช่วยเหลือกันส่งผลให้ชุมชนนั้นสามารถปรับตัว แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น และกลับคืนสู่การดำเนินชีวิตตามปกติของชุมชนได้ ส่งเสริมให้เป็นชุมชนต้นแบบที่มีพลังเข้มแข็งและสมานฉันท์เพื่อเป็นแบบอย่างให้ชุมชนอื่นได้เรียนรู้ ซึ่งสอดคล้องกับการนำทุนทางวัฒนธรรมและภูมิ

ปัญญาท้องถิ่นมาใช้ต้องผ่านกระบวนการแบบมีส่วนร่วมตั้งแต่การคิด การพูด การคุย การตัดสินใจ และการใช้ประโยชน์ร่วมกันของประชาชนที่ได้นำแนวคิดทุนทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นมาจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน โดยการค้นหาแนวทางกระบวนการในส่วนต่างๆ มาประยุกต์ใช้จึงเป็นพื้นฐานในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน โดยให้คนในชุมชนได้ใช้ฐานความรู้ที่เหมาะสมกับวิถีชีวิตและเป็นกลไกสำคัญที่เป็นแรงผลักดันให้ชุมชนได้ปรับตัวอย่างสมดุลกับการเปลี่ยนแปลงของยุคสังคมในปัจจุบัน (Chutrakul, 2021)

2) การศึกษากระบวนการเตรียมความพร้อมชุมชนสำหรับรองรับการท่องเที่ยวโดยชุมชนของตำบลน้ำหมาน อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย ผู้วิจัยใช้แนวคิดการพัฒนา 4 กระบวนการพบว่าผลการวิเคราะห์การเตรียมความพร้อมเพื่อเพิ่มศักยภาพชุมชนสำหรับรองรับการท่องเที่ยวโดยชุมชนของตำบลน้ำหมาน อำเภอเมืองเลย จังหวัดแลย พบว่าในระยะที่ 1 Decision making: พบว่าความต้องการลำดับที่ 1) การเตรียมความพร้อมของสถานที่ท่องเที่ยวเพื่อให้พร้อมต่อการรองรับการท่องเที่ยวโดยชุมชน 2) การเตรียมสินค้าชุมชนต้อนรับนักท่องเที่ยว 3) การเตรียมความพร้อมบ้านพักหรือโฮมสเตย์ ระยะที่ 2 Implementation: พบว่า ด้านแหล่งท่องเที่ยวได้กำหนดจุดท่องเที่ยวและจุดเช็คอินสำหรับถ่ายรูป ด้านสินค้าชุมชนและการต้อนรับนักท่องเที่ยวปัจจัยในการผลิตทั้งหมดนั้นเป็นสิ่งที่หาได้จากชุมชน และด้านการเตรียมบ้านพักหรือโฮมสเตย์ไม่สามารถสื่อสารกับนักท่องเที่ยวได้ ส่วนระยะที่ 3 Benefits: พบว่า 1) การเตรียมสถานที่ท่องเที่ยว 2) การเตรียมสินค้าชุมชน 3) การเตรียมบ้านพักหรือโฮมสเตย์ ระยะที่ 4 Evaluation: พบว่าด้านคุณภาพการบริการการท่องเที่ยว (คะแนนเต็ม 10) พบมากที่สุดที่คะแนน 7.50 สอดคล้องกับ Phoungmanee *et al.* (2023) รายงานว่าการศึกษาเรื่องการพัฒนาศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวของชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านพองหนีบ (ชทพ.) ตำบลศรีฐาน อำเภอภูกระดึง จังหวัดเลย พบว่า การจัดสำรับอาหารเพื่อต้อนรับนักท่องเที่ยวนอกจากมีส่วนสำคัญในการสร้างรายได้ให้แก่ชุมชน อาหารพื้นบ้านยังเป็นเครื่องมือที่ใช้ถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับวิถีชุมชนและอนุรักษ์มรดกภูมิปัญญาของบรรพบุรุษผ่านเรื่องเล่าคติความเชื่อที่สะท้อนผ่านกระบวนการทางความคิดจากการเลือกสรรวัตถุดิบ ขั้นตอนการปรุงอาหารและรูปแบบสำรับอาหารซึ่งล้วนแสดงให้เห็นพลวัตของภูมิปัญญาพื้นบ้านในบริบทการท่องเที่ยวร่วมสมัย โดยในการวิจัยครั้งนี้เป็นการนำวัฒนธรรมชุมชนที่เป็นวิถีชุมชนมาสู่การสร้างเศรษฐกิจชุมชนเพื่อการพัฒนาชุมชนตามแนวคิด BCG ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 ที่ตั้งเป้าหมายเอาไว้เป็นอย่างดี และสอดคล้องกับ Bussaparoek and Niyaboon (2024) รายงานว่าศักยภาพการท่องเที่ยวโดยชุมชนชุมชนมีความเป็นไปได้สูงที่จะสามารถพัฒนาได้อย่างต่อเนื่อง จากการมีระบบสาธารณูปโภคและสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานที่เพียงพอในส่วนของข้อเสนอกิจกรรมในการกระตุ้นการท่องเที่ยวตามนโยบายของภาครัฐทางชุมชนควรมีการใช้สื่อออนไลน์ในการเพิ่มช่องทางเพื่อการเข้าถึงของนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ

ความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้นในกระบวนการวิจัย

ผลการวิจัยพบว่ากระบวนการในการเตรียมความพร้อมรับการท่องเที่ยวของชุมชนนั้น ควรเตรียมความพร้อมใน 3 ด้านคือ 1) การเตรียมความพร้อมของสถานที่ท่องเที่ยวให้มีมีความพร้อมและดึงดูดนักท่องเที่ยวโดยคำนึงถึงความสะดวกสบาย ความปลอดภัย และการเข้าถึงสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ 2) การเตรียมสินค้าชุมชนรองรับความต้องการของนักท่องเที่ยว พร้อมทั้งนำเอกลักษณ์ของชุมชนมาประยุกต์ และ3) การเตรียมความพร้อมบ้านพักหรือโฮมสเตย์ที่ต้องพัฒนาให้มีมาตรฐานความสะดวกสบายและปลอดภัย ผลการวิจัยสามารถนำไปพัฒนาให้ชุมชนต่างๆ เป็นบทเรียนเตรียมความพร้อมรับการท่องเที่ยวของชุมชนได้จากการนำหลักการเตรียมความพร้อม 3 ด้านไปประยุกต์ใช้ในพื้นที่ และสามารถนำไป

ปรับในแผนพัฒนาจังหวัดเลยที่เน้นแนวทางในการพัฒนาจังหวัดให้สามารถขับเคลื่อน การพัฒนาในแต่ละมิติการพัฒนา ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การท่องเที่ยว การค้าการลงทุน ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และด้านความมั่นคง โดยการบูรณาการร่วมกันระหว่างหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และ ภาคประชาสังคม ให้มีผลสัมฤทธิ์เป็นรูปธรรม สามารถนำไปปฏิบัติให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนและสามารถแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของประชาชนในพื้นที่ได้อย่างแท้จริง ทิศทางการพัฒนาจังหวัดเลยในปี พ.ศ. 2566-2570 จึงตั้งเป้าหมายการพัฒนาจังหวัดว่า “เป็นเมืองท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ” สามารถพัฒนาการท่องเที่ยวให้ได้มาตรฐานสู่ความยั่งยืน

สรุป

จากงานวิจัย พบว่า 1) การเตรียมความพร้อมของชุมชนในด้าน Decision making, Implementation, Benefits และ Evaluation เป็นสิ่งจำเป็นที่จะทำให้ชุมชนรองรับการท่องเที่ยวชุมชน โดยเฉพาะด้าน Benefits และ2) กระบวนการในการเตรียมความพร้อมชุมชนสำหรับรองรับการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลน้ำหมาน แบ่งออกเป็น 4 ระยะ ได้แก่ ระยะที่ 1 Decision making ระยะที่ 2 Implementation ระยะที่ 3 Benefits และระยะที่ 4 Evaluation พบว่าควรเตรียมความพร้อมใน 3 ด้านคือ 1) สถานที่ท่องเที่ยว 2) สินค้าชุมชน 3) บ้านพักหรือโฮมสเตย์ ดังนั้นชุมชนควรมีความพร้อมทุกระดับเพื่อรับรองการเปลี่ยนแปลงท่องเที่ยวในอนาคต

เอกสารอ้างอิง

Bussaparoek, M. and C. Niyaboon. 2022. Developing Guideline for the Quality of Home Lodge for Travelers, Community Base Tourism of Ban Ko Rian Community, Ko Rian Subdistrict, Phra Nakhon Si Ayutthaya District,Phra Nakhon Si Ayutthaya Province. Journals of Community Development and Life Quality 12(2): 94. (in Thai)

Choibamroorg, T. 2021. Normal Happiness in the New Normal: Thai Tourism in Emergency Situations. Superior Printing House, Bangkok. 320 p. (in Thai)

Cohen, J.M. and N.T. Uphoff. 1980. Participation's place in rural development: Seeking clarity through specificity. World Development 8(3): 213-235.

Chutrakul, S. 2021. Development approach for community-based tourism in travel TV shows content in support of community-based tourism. Journals of Community Development and Life Quality 10(1) : 35-44. (in Thai)

Dechtongkan, K. 2021. Developing and driving creative tourisms towards sustainability under COVID-19 pandemic. Journal of International and Thai Tourism 17(2): 1-18. (in Thai)

Kongsorn, S., A. Niyomratjaroon And W. Pianthai. 2023. Consumers’ satisfaction with the community development partnership of the community development partnership of the purple farm community enterprise group is guaranteed. pp. 307-312. *In*: Procudings of 10th Loei Rajabhat National Academic Conference. Loei Rajabhat University, Loei. (in Thai)

Phoungmanee, T., N. Sriryparimar and K. Charoensuk. 2023. Potential development of tourism management of Ban Phong Neep community Tourism

Promotion Club (TPC), Si Than sub-district, Phu Kradueng district, Loei province. Journal of Sustainable Tourism Development 5(2): 1-24. (in Thai)

Saenphuwa, A. 2023. Creating value-added products of the local Chom Phra fishery community to raise level the economy of the Huai Thap Than-Bung Burh community. Sisaket Rajabhat University Journal 17(3): 209-226. (in Thai)

Srichanthawong, P., A. Hamanee and P. Mahapornphom. 2020. The development of cultural ecotourism efficiency of PhuTaoPong, Na Ho-subdistrict, Dansai district, Loei province. Research and Development Journal Loei Rajabhat University 15(51): 33-43 . (in Thai)

Sriget, U. 2022. Community-based tourism for the sustainable development. Western University Research Journal of Humanities and Social Science 8(2): 270-279. (in Thai)

Srisa-ard, B. 2013. Preliminary Research. 9th ed. Suweeriyasan, Bangkok. 219 p. (in Thai)

ทัศนคติของนักศึกษามหาวิทยาลัยหาดใหญ่ จังหวัดสงขลาที่มีต่อผู้สูงอายุ
Attitudes of Hatyai University Students in Songkhla Province Towards the Elderly

ฉัตรจงกล ตุลยนิษกะ[1] มาธุรี อุไรรัตน์[2] กาญจนารัติ อุไรรัตน์[3] และ สุมนฑา วงศ์งาม[1]*

Chatjongkon Tunlayanisaka[1], Mathuree Urairat[2], Kanjanarat Urairat[3] and Sumontha Wong-ngam[1]*

[1]คณะศึกษาศาสตร์และศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยหาดใหญ่ จ. สงขลา 90110

[1]Faculty of Education and Liberal Arts, Hatyai University, Songkhla 90110, Thailand

[2]59/5 หมู่ที่ 5 ต. คลองแห อ. หาดใหญ่ จ. สงขลา 90110

[2]59/5 Moo 5, Khlong Hae, Hat Yai, Songkhla 90110, Thailand

[3] คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย จ. สงขลา 90000

[3]Faculty of Liberal Arts, Rajamangala University of Technology Srivijaya, Songkhla 90000, Thailand

*Corresponding author: E-mail: Chatjongkon@hu.ac.th

(Received: July 3, 2024; Revised: October 9, 2024; Accepted: December 6, 2024)

Abstract: This quantitative research aimed to (1) study the attitudes of Hatyai University students towards the elderly, and (2) compare the levels of these attitudes among students at Hatyai University. The sample consisted of 190 first-year students from the Faculty of Education and Liberal Arts at Hatyai University. The research instrument was a 30-item questionnaire measuring students' attitudes towards the elderly. The data were analyzed using frequency, mean, standard deviation, one-way ANOVA, and multiple comparisons. The findings revealed that (1) overall, students' attitudes towards the elderly were at a moderate level ($\bar{X}$=3.26, S.D.=1.01) When considering specific aspects, students' attitudes were high in the belief aspect ($\bar{X}$=4.11, S.D.=1.03) and the role aspect ($\bar{X}$=3.57, S.D.=1.01). (2) The results of comparing the attitudes of students toward the elderly revealed that students with different relationship patterns with the elderly exhibited significantly different levels of attitudes at the .05 level in only three areas: physical aspects, personal characteristics, and adaptation. When testing for pairwise differences using Scheffe's method (1953), it was found that students with varying relationship patterns toward the elderly had different levels of attitudes that were not statistically significant at the .05 level.

Keywords: Attitude, elderly, students

บทคัดย่อ: การวิจัยนี้เป็นวิจัยเชิงปริมาณ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาทัศนคติของนักศึกษาที่มีต่อผู้สูงอายุ และ 2) เปรียบเทียบระดับทัศนคติของนักศึกษาที่มีต่อผู้สูงอายุ กลุ่มตัวอย่างคือ นักศึกษาปีที่ 1คณะศึกษาศาสตร์และศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยหาดใหญ่ จำนวน 190 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แบบวัดระดับทัศนคติของนักศึกษาที่มีต่อผู้สูงอายุ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว และการเปรียบเทียบพหุคูณ ผลการวิจัย พบว่า 1) นักศึกษามีทัศนคติต่อผู้สูงอายุโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}$=3.26, S.D.=1.01) เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ทัศนคติของนักศึกษาที่มีต่อผู้สูงอายุอยู่ในระดับสูง ได้แก่ ด้านความเชื่อ ($\bar{X}$=4.11, S.D.=1.03) และด้านบทบาท ($\bar{X}$=3.57, S.D.=1.01) 2) ผลการ

เปรียบเทียบระดับทัศนคติของนักศึกษาที่มีต่อผู้สูงอายุ พบว่า นักศึกษาที่มีรูปแบบความสัมพันธ์กับผู้สูงอายุแตกต่างกัน มีระดับทัศนคติต่อผู้สูงอายุแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เพียง 3 ด้าน ได้แก่ ด้านร่างกาย ด้านลักษณะนิสัยส่วนบุคคล และด้านการปรับตัว เมื่อทดสอบความแตกต่างรายคู่โดยวิธีของ (Scheffe, 1953) พบว่า นักศึกษาที่มีรูปแบบความสัมพันธ์กับผู้สูงอายุแตกต่างกัน มีระดับทัศนคติต่อผู้สูงอายุแตกต่างกัน อย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

คำสำคัญ: ทัศนคติ ผู้สูงอายุ นักศึกษา

คำนำ

องค์การอนามัยโลก (WHO) คาดว่าในปี พ.ศ. 2573 ประชากรที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปจะมีจำนวนประมาณ 1.4 พันล้านคนและในปี พ.ศ. 2574 จะเป็นสังคมสูงอายุระดับสุดยอด (super aged society) (Department of Mental Health, 2020) สำหรับประเทศไทยมีประชากรที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป 13 ล้านคนหรือ คิดเป็นร้อยละ 19 ของประชากรทั้งหมด (Department of Older Persons, 2023) และในปี พ.ศ. 2566 ประเทศไทยจะกลายเป็นสังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์(Office of the National Economic and Social Development Council, 2024) สำหรับนโยบายด้านผู้สูงอายุในประเทศไทยกำหนดในแผนยุทธศาสตร์ชาติพ.ศ. 2561-2580 มุ่งส่งเสริมให้มีการเกื้อกูลกันของคนทุกวัยในครอบครัวและในแผนปฏิบัติการด้านผู้สูงอายุระยะที่ 3 (Department of Older Persons, 2023) มุ่งให้คนทุกช่วงวัยตระหนักเพื่อรองรับสังคมสูงวัยในทุกมิติ

สังคมไทยในอดีตให้ความเคารพและยกย่อง “ผู้สูงอายุ”เป็นผู้มีความรู้ความสามารถมีประสบการณ์ที่มีคุณค่า (Tangchonlatip *et al.*, 2010) สอดคล้องกับการศึกษาของ(Bangkaew, 2013) พบว่า ผู้สูงอายุเป็นบุคคลที่ควรได้รับความเคารพนับถือ เป็นตัวอย่างที่ดีแก่บุตรหลานมีประสบการณ์ที่เป็นประโยชน์แก่คนรุ่นหลัง และการศึกษาของ (Loem and Payago, 2019) พบว่า สังคมไทยให้ความสำคัญกับความกตัญญูกตเวที คือเมื่อได้รับความช่วยเหลือแล้วควรสำนึกในบุญคุณหาทางตอบแทน บุคคลที่ไม่ตอบแทนบุญคุณจะถูกสังคมตำหนิว่าอกตัญญูนอกจากนี้ศาสนาอิสลามเห็นความสำคัญของการดูแลผู้สูงอายุ ได้แก่ การกตัญญู และการอุปการะเลี้ยงดูผู้สูงอายุ โดยกำหนดให้มุสลิมยึดหลักการดูแลผู้สูงอายุตามบทบัญญัติอิสลาม (Machae *et al.*, 2022)

การสร้างทัศนคติเป็นกระบวนการเรียนรู้ของบุคคลโดยมีลักษณะพึงพอใจหรือไม่พึงพอใจต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งอาจจะเป็นทัศนคติในเชิงบวกหรือเชิงลบ หากบุคคลมีทัศนคติเชิงบวกจะปฏิบัติในทางบวกหากมีทัศนคติเชิงลบจะปฏิบัติในทางลบ (Schiffman and Kanuk, 2000) ปัจจุบันกลุ่มเจนเนอเรชั่นซี (Gen Z) คือ กลุ่มคนที่เกิดตั้งแต่ปี พ.ศ. 2544 เป็นกลุ่มคนที่เติบโตมาพร้อมกับเทคโนโลยี (Sherman and Morley, 2015) การมีปฏิสัมพันธ์กับคนกลุ่มอื่นค่อนข้างน้อย จึงทำให้เกิดช่องว่างช่วงวัย ส่งผลให้ไม่เข้าใจมุมมองความคิด และการเปลี่ยนแปลงของวัยสูงอายุทำให้เกิดทัศนคติเชิงลบต่อผู้สูงอายุ เช่น มองว่าเชื่องช้าโบราณ ไม่ทันสมัยต่อเทคโนโลยี เช่นเดียวกับการศึกษาของ (Hernandez and Gonzalez, 2008) พบว่า ผู้สูงอายุเป็นภาระต่อสังคม เพราะเชื่องช้า ชอบติ ขี้บ่น ชอบคัดค้าน และขึ้งอน จากการเพิ่มขึ้นของผู้สูงอายุทำให้ต้องมีการวางแผนเพื่อสร้างการรับรู้และทัศนคติเชิงบวกให้แก่กลุ่มวัยหนุ่มสาว เพื่อส่งเสริมการมีสัมพันธภาพที่ดีเข้าใจและเห็นคุณค่า ของวัยสูงอายุ ดังนั้นการศึกษาทัศนคติของนักศึกษามหาวิทยาลัยหาดใหญ่ จังหวัดสงขลาที่มีต่อผู้สูงอายุเป็นประเด็นที่น่าสนใจเพื่อให้ทราบมุมมองของช่วงวัยอันจะนำไปสู่การกำหนดแนวทางเพื่อสร้างจิตสำนึกให้วัยหนุ่มสาวแสดงพฤติกรรมที่เหมาะสมต่อผู้สูงอายุต่อไป

อุปกรณ์และวิธีการ

กรอบแนวคิดในการวิจัย

กรอบแนวคิดในการทำวิจัยครั้งนี้ ตัวแปรต้น ได้แก่ เพศ ศาสนา จำนวนสมาชิกในครอบครัว จำนวนผู้สูงอายุในครอบครัว และรูปแบบความสัมพันธ์กับผู้สูงอายุในครอบครัว

ตัวแปรตาม คือ ระดับทัศนคติของนักศึกษามหาวิทยาลัยหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ได้แก่ ทัศนคติด้านร่างกาย ทัศนคติด้านการทำงาน ทัศนคติด้านบทบาท ทัศนคติด้านนิสัยส่วนบุคคล ทัศนคติด้านการปรับตัว และทัศนคติด้านความเชื่อเกี่ยวกับการดูแลผู้สูงอายุ

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร ที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ นักศึกษาชั้นปีที่ 1 คณะศึกษาศาสตร์และศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ปีการศึกษา 2566 จำนวน 337 คน โดยการกำหนดกลุ่มตัวอย่างเป็นนักศึกษาชั้นปีที่ 1 ที่มีอายุ 18 ปี เนื่องจากเป็นตัวแทนของกลุ่ม Generation Z คือ บุคคลที่เกิดในช่วง (พ.ศ.2538-2552) (Mazurek, 2019) ซึ่งเกิดมาพร้อมกับเทคโนโลยีที่ทันสมัยส่งผลให้มีลักษณะเฉพาะทั้งเรื่องของวิถีชีวิต ความสนใจ รสนิยม ทัศนคติ กล่าวได้ว่าช่วงอายุ 18 ปีเป็นช่วงที่เหมาะสมในการปรับเปลี่ยนทัศนคติ (Thaihealth Official, 2024) ประกอบกับมหาวิทยาลัยหาดใหญ่เป็นมหาวิทยาลัยเอกชนแห่งเดียวในจังหวัดสงขลาที่มีคณะศึกษาศาสตร์และศิลปศาสตร์ ที่บ่มเพาะและสร้างคนให้เป็นครูที่มีคุณภาพ ด้วยบริบทของความเป็นมหาวิทยาลัยเอกชนและความเป็นสังคมพหุวัฒนธรรมที่มีความหลากหลายทางด้านเชื้อชาติ ศาสนา ผู้วิจัยจึงเลือกเป็นพื้นที่ในการศึกษา

กลุ่มตัวอย่าง ในการวิจัยครั้งนี้ คือ นักศึกษาชั้นปีที่ 1 คณะศึกษาศาสตร์และศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา จำนวน 190 คน โดยผู้วิจัยได้มาจากการคำนวณหาขนาดกลุ่มตัวอย่างสูตรของทาโร ยามาเน่ (Yamane, 1973) ผู้วิจัยเลือกกลุ่มตัวอย่างโดยการสุ่มกลุ่มตัวอย่างอย่างเป็นระบบ (systematic random sampling) ตามลำดับรายชื่อของนักศึกษาชั้นปีที่ 1 ที่ได้จัดเรียงลำดับรายชื่อ แต่ละสาขาวิชาเพื่อให้เป็นไปตามคุณลักษณะของประชากร

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ แบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ แบบวัดระดับทัศนคติของนักศึกษาที่มีต่อผู้สูงอายุผู้วิจัยได้พัฒนาขึ้นเองจากการทบทวนแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดของ Schiffman and Kanuk (2000) เป็นแนวทางในการออกแบบข้อคำถามโดยผู้วิจัยได้แบ่งทัศนคติออกเป็น 6 ด้าน ได้แก่ ทัศนคติด้านร่างกาย ทัศนคติด้านการทำงาน ทัศนคติด้านบทบาท ทัศนคติด้านนิสัยส่วนบุคคล ทัศนคติด้านการปรับตัว และทัศนคติด้านความเชื่อเกี่ยวกับการดูแลผู้สูงอายุ โดยเครื่องมือการวิจัยผ่านการพิจารณาความสอดคล้องของข่อคำถามจากผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 ท่าน มีค่าความสอดคล้องของข้อคำถามตั้งแต่ 0.60 - 1.00 จากนั้นนำข้อคำถามที่ผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิมาปรับและจัดทำเป็นแบบสอบถามฉบับสมบูรณ์แล้วนำไปทดลองใช้กับกลุ่มอื่นที่มีลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 คน นำผลที่ได้หาความเชื่อมั่นของแบบสอบถามด้วยวิธีการหาค่าสัมประสิทธิ์ของครอนบาค (Cronbach Alpha Coefficient) โดยแบบสอบถามทั้งฉบับมีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ .797 โดยแบบสอบถามประกอบด้วยข้อมูล 2 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป เป็นข้อคำถามแบบตัวเลือก ประกอบด้วย เพศ ศาสนา จำนวนสมาชิกในครอบครัว จำนวนผู้สูงอายุในครอบครัว และรูปแบบความสัมพันธ์กับผู้สูงอายุในครอบครัว

ส่วนที่ 2 ระดับทัศนคติของนักศึกษาที่มีต่อผู้สูงอายุ เป็นข้อคำถามมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ ดังนี้

5 หมายถึงทัศนคติของนักศึกษาที่มีต่อผู้สูงอายุตรงกับข้อคำถามมากที่สุด

4 หมายถึงทัศนคติของนักศึกษาที่มีต่อผู้สูงอายุตรงกับข้อคำถามมาก

3 หมายถึงทัศนคติของนักศึกษาที่มีต่อผู้สูงอายุตรงกับข้อคำถามปานกลาง

2 หมายถึงทัศนคติของนักศึกษาที่มีต่อผู้สูงอายุตรงกับข้อคำถามน้อย

1 หมายถึง ทัศนคติของนักศึกษาที่มีต่อผู้สูงอายุตรงกับข้อคำถามน้อยที่สุด

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยและผู้ช่วยนักวิจัยดำเนินเก็บข้อมูลทัศนคติของนักศึกษามหาวิทยาลัยหาดใหญ่ จังหวัดสงขลาที่มีต่อผู้สูงอายุด้วยตัวเอง โดยใช้ระยะเวลาในการจัดเก็บแบบสอบถามตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2566 ถึงเดือนมีนาคม พ.ศ. 2567

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลทัศนคติของนักศึกษามหาวิทยาลัยหาดใหญ่ จังหวัดสงขลาที่มีต่อผู้สูงอายุ ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติ ประกอบด้วย สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าความถี่ และค่าเฉลี่ย สถิติอนุมาน ได้แก่ การทดสอบค่าเฉลี่ยของตัวแปร (one-way-anova) และการเปรียบเทียบรายคู่ที่เรียกว่าการเปรียบเทียบพหุคูณ (multiple comparison)

ผลการวิจัย

การวิจัยนี้ครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเปรียบเทียบระดับทัศนคติของนักศึกษามหาวิทยาลัยหาดใหญ่ จังหวัดสงขลาที่มีต่อผู้สูงอายุ งานวิจัยนี้ผู้วิจัยใช้วิธีการศึกษาโดยอาศัยข้อมูลเชิงปริมาณ (quantitative research) กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ นักศึกษาชั้นปีที่ 1 คณะศึกษาศาสตร์และศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา จำนวน 190 คน พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง คิดเป็นร้อยละ 87.90 และนับถือศาสนาพุทธ คิดเป็นร้อยละ 52.10 มีจำนวนสมาชิกในครอบครัว จำนวน 4-6 คน คิดเป็นร้อยละ 79.47 จำนวนผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ด้วยกัน จำนวน 1-2 คน คิดเป็นร้อยละ 47.37 รูปแบบความสัมพันธ์กับผู้สูงอายุ ส่วนใหญ่มีสถานะเป็นหลานของตา-ยาย คิดเป็นร้อยละ 26.31

1. การศึกษาระดับทัศนคติของนักศึกษามหาวิทยาลัยหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ซึ่งผลการวิจัยระดับทัศนคติของนักศึกษามหาวิทยาลัยหาดใหญ่ จังหวัดสงขลาในภาพรวมและรายด้าน ดังแสดงใน Table 1

Table 1. Mean ($\overline{X}$) and standard deviation (S.D.) of students' attitudes towards the elderly overall

	Attitude Towards the Elderly	$\overline{X}$	S.D.	Level
1.	Physical attitude	2.60	0.94	Moderate
2.	Work attitude	2.85	0.92	Moderate
3.	Role attitude	3.57	1.01	High
4.	Personal traits attitude	3.27	1.04	Moderate
5.	Adaptation attitude	3.17	1.12	Moderate
6.	Belief attitude	4.11	1.03	High
	Overall	**3.26**	**1.01**	**Moderate**

จากตารางที่ 1 ในภาพรวม พบว่า นักศึกษามีทัศนคติต่อผู้สูงอายุ อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}$ = 3.26, S.D=1.01) เมื่อ พิจารณารายด้าน พบว่า ทัศนคติที่มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับสูง 2 ด้าน ได้แก่ ทัศนคติด้านบทบาท ($\bar{X}$ = 4.11, S.D.= 1.03) รองลงมา คือ ทัศนคติด้านความเชื่อ ($\bar{X}$ = 3.57, S.D.= 1.01) ซึ่งมีทัศนคติอยู่ในระดับสูง

เมื่อพิจารณาระดับทัศนคติของนักศึกษาที่มีต่อผู้สูงอายุเป็นรายด้าน

1) ด้านร่างกาย พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับสูงสุด คือ ผู้สูงอายุที่ใส่ใจและดูแลรักษาความสะอาด และมีสุขลักษณะส่วนบุคคลที่ดี ทำให้ท่านอยากเข้าใกล้ ($\bar{X}$ = 4.16, S.D.= 1.07) ซึ่งมีทัศนคติอยู่ในระดับสูง ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด ได้แก่ เมื่อเห็นสภาพร่างกายของผู้สูงอายุที่เปลี่ยนแปลงไปแล้วทำให้ท่านรู้สึกไม่ชอบและรังเกียจ ($\bar{X}$ = 1.34, S.D. = 0.86) ซึ่งมีทัศนคติอยู่ในระดับต่ำมาก รองลงมา คือ ผู้สูงอายุมักทำอะไรแบบเชื่องช้า และใช้ระยะเวลานาน ทำให้ท่านรู้สึกเบื่อและเสียเวลาในการรอ ($\bar{X}$ = 1.68, S.D. = 0.89) มีทัศนคติอยู่ในระดับต่ำ

2) ด้านการทำงาน พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับสูงที่สุด คือ เมื่อเห็นผู้สูงอายุบางคนยังคงทำงานหนักทำให้ท่านรู้สึกสงสาร ($\bar{X}$ = 4.64, S.D.=0.83) ซึ่งมีทัศนคติอยู่ในระดับสูงมาก ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับต่ำ ได้แก่ ท่านคิดว่าการทำงานร่วมกับผู้สูงอายุทำให้เกิดความเครียดทั้งด้านร่างกายและจิตใจ ($\bar{X}$ = 2.32, S.D. = 0.98) รองลงมา คือ เมื่อเห็นผู้สูงอายุบางคนไม่ทำงานอะไรเลยหรืออยู่เฉย ๆ ทำให้รู้สึกว่าผู้สูงอายุเป็นภาระ ($\bar{X}$ = 1.56, S.D. = 0.93) ซึ่งมีทัศนคติอยู่ในระดับต่ำ

3) ด้านบทบาท พบว่า ค่าเฉลี่ยส่วนใหญ่อยู่ในระดับสูง ($\bar{X}$ = 3.57, S.D. = 1.01) ซึ่งข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ท่านคิดว่าผู้สูงอายุเป็นร่มโพธิ์ร่มไทรของครอบครัว ($\bar{X}$ = 4.45, S.D. = 0.86) รองลงมา คือ ท่านคิดว่าผู้สูงอายุเป็นตัวเชื่อมทำให้ครอบครัวอบอุ่น และทำให้สมาชิกในครอบครัวรักใคร่ปรองดองกัน ซึ่งมีทัศนคติอยู่ในระดับสูง ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด คือ ท่านคิดว่าผู้สูงอายุเป็นภาระต่อชุมชน สังคม และบุคคลวัยอื่น ๆ เพราะต้องรับภาระในการดูแลผู้สูงอายุ ($\bar{X}$ = 2.09, S.D. = 1.20) มีทัศนคติอยู่ในระดับต่ำ

4) ด้านลักษณะนิสัย พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับสูงที่สุด คือ ท่านคิดว่าผู้สูงอายุส่วนใหญ่อารมณ์ดี ร่าเริง มีเรื่องเล่าสนุกสนานให้ฟังอยู่อย่างสม่ำเสมอ ($\bar{X}$ = 3.94, S.D. = 0.92) รองลงมา คือ ท่านคิดว่าผู้สูงอายุมักจะขี้น้อยใจ และต้องการการเอาใจใส่ดูแลอย่างใกล้ชิดอยู่ตลอดเวลา ($\bar{X}$ = 3.77, S.D. = 1.02) ซึ่งมีทัศนคติอยู่ในระดับสูง

5) ด้านการปรับตัว พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับสูงที่สุด คือ ท่านคิดว่าผู้สูงอายุควรจะอาศัยอยู่ร่วมกันกับคนหลายวัยด้วย เพราะจะได้ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ($\bar{X}$ = 3.82, S.D. = 1.18) รองลงมา คือ ท่านคิดว่าผู้สูงอายุเรียนรู้ที่จะดูแลตนเองและปรับตัวให้เข้ากับบุคคลอื่นหรือสภาพแวดล้อมได้ ($\bar{X}$ = 3.42, S.D. = 0.97) ซึ่งมีทัศนคติอยู่ในระดับสูง

6) ด้านความเชื่อ พบว่า ค่าเฉลี่ยส่วนใหญ่อยู่ในระดับสูง ($\bar{X}$ = 4.11, S.D. = 0.96) ซึ่งข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ท่านเชื่อว่าการตอบแทนบุญคุณของผู้สูงอายุคือการดูแลผู้สูงอายุยามแก่เฒ่าหรือเจ็บป่วย ($\bar{X}$ = 4.24, S.D. = 1.00) รองลงมา คือ ท่านเชื่อว่าหากดูแลผู้สูงอายุในบ้านดี ในอนาคตท่านก็จะได้รับการดูแลที่ดีจากบุตรหลานเช่นกัน ($\bar{X}$ = 4.11, S.D. = 1.03) ซึ่งมีทัศนคติอยู่ในระดับสูง

2. ผลการศึกษาการเปรียบเทียบทัศนคติของนักศึกษาที่มีต่อผู้สูงอายุ จำแนกตามรูปแบบความสัมพันธ์ ดังแสดงใน Table 2

Table 2. Comparison of students' attitudes towards the elderly by family relationship patterns

Attitude Level		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Physical Attitude	Between Groups	2.825	4	0.706	2.373	0.05*
	Within Groups	55.063	185	0.298		
	Total	57.888	189			
Work Attitude	Between Groups	2.065	4	0.516	2.206	0.07
	Within Groups	43.289	185	0.234		
	Total	45.354	189			
Role Attitude	Between Groups	2.556	4	0.639	2.080	0.08
	Within Groups	56.843	185	0.307		
	Total	59.399	189			
Personal Traits Attitude	Between Groups	2.769	4	0.692	2.594	0.03**
	Within Groups	49.383	185	0.267		
	Total	52.153	189			
Adaptation Attitude	Between Groups	4.614	4	1.153	2.892	0.02**
	Within Groups	73.782	185	0.399		
	Total	78.396	189			
Belief Attitude	Between Groups	2.454	4	0.613	0.776	0.54
	Within Groups	146.148	185	0.790		
	Total	148.602	189			

*Significant at the 0.05 level **Significant at the 0.01 level

จาก Table 2 ผลการเปรียบเทียบระดับทัศนคติของนักศึกษาที่มีต่อผู้สูงอายุ พบว่า นักศึกษาที่มีรูปแบบความสัมพันธ์กับผู้สูงอายุแตกต่างกัน มีระดับทัศนคติต่อผู้สูงอายุแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เพียง 3 ด้าน ได้แก่ ด้านร่างกาย ด้านลักษณะนิสัยส่วนบุคคล และด้านการปรับตัวและนำไปสู่การทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยรายคู่โดยวิธีของ (Scheffe, 1953) ในลำดับต่อไป

ผลการศึกษาการเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ระดับทัศนคติของนักศึกษาที่มีต่อผู้สูงอายุด้านร่างกาย ด้านปุนิสัยส่วนบุคคล และด้านการปรับตัว จำแนกตามรูปแบบความสัมพันธ์กับผู้สูงอายุในครอบครัว ดังแสดงใน Table 3-5

Table 3. Pairwise Comparison of Attitude Levels of Students Towards the Elderly in Terms of Physical Aspects, Classified by Types of Relationships with Elderly Family Members

Relationship Type	None	Parents	Paternal Grandparents	Maternal Grandparents	Uncle-Aunt (Father's Side)	Uncle-Aunt (Mother's Side)
None	-	-0.20	-0.12	-0.15	-0.02	-0.34
Parents		-	0.84	0.95	0.18	0.16
Paternal Grandparents			-	0.10	0.92	0.81
Maternal Grandparents				-	0.08	0.07
Uncle-Aunt (Father's Side)					-	-0.01
Uncle-Aunt (Mother's Side)						-

Table 4. Pairwise Comparison of Attitude Levels of Students Towards the Elderly in Terms of Personal Traits, Classified by Types of Relationships with Elderly Family Members.

Relationship Type	None	Parents	Paternal Grandparents	Maternal Grandparents	Uncle-Aunt (Father's Side)	Uncle-Aunt (Mother's Side)
None	-	-0.10	-0.95	-0.30	-0.05	-0.09
Parents		-	0.01	-0.19	0.05	0.02
Paternal Grandparents			-	-0.99	0.05	0.01
Maternal Grandparents				-	0.25	0.21
Uncle-Aunt (Father's Side)					-	-0.40
Uncle-Aunt (Mother's Side)						-

Table 5. Pairwise Comparison of Attitude Levels of Students Towards the Elderly in Terms of Adaptability, Classified by Types of Relationships with Elderly Family Members.

Relationship Type	None	Parents	Paternal Grandparents	Maternal Grandparents	Uncle-Aunt (Father's Side)	Uncle-Aunt (Mother's Side)
None	-	-0.12	-0.46	-0.70	-0.34	0.27
Parents		-	0.70	0.05	-0.22	0.39
Paternal Grandparents			-	-0.02	-0.29	0.32
Maternal Grandparents				-	-0.27	0.34
Uncle-Aunt (Father's Side)					-	0.61
Uncle-Aunt (Mother's Side)						-

จาก Table 3 พบว่า นักศึกษาที่มีรูปแบบความสัมพันธ์กับผู้สูงอายุแตกต่างกัน มีระดับทัศนคติต่อผู้สูงอายุด้านร่างกายแตกต่างกัน อย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05จาก Table 4 พบว่า นักศึกษาที่มีรูปแบบความสัมพันธ์กับผู้สูงอายุแตกต่างกัน มีระดับทัศนคติต่อผู้สูงอายุด้านนิสัยส่วนบุคคลแตกต่างกัน อย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จาก Table 5 พบว่า นักศึกษาที่มีรูปแบบความสัมพันธ์กับผู้สูงอายุแตกต่างกัน มีระดับทัศนคติต่อผู้สูงอายุด้านนิสัยส่วนบุคคลแตกต่างกัน อย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

สรุปผลการทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยรายคู่โดยวิธีของ (Scheffe, 1953) พบว่า นักศึกษาที่มีรูปแบบความสัมพันธ์กับผู้สูงอายุแตกต่างกัน มีระดับทัศนคติต่อผู้สูงอายุแตกต่างกัน อย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

วิจารณ์

จากผลการศึกษาทัศนคติของนักศึกษามหาวิทยาลัยหาดใหญ่ จังหวัดสงขลาที่มีต่อผู้สูงอายุ ผู้วิจัยนำเสนอการอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ดังนี้

1. ทัศนคติของนักศึกษามหาวิทยาลัยหาดใหญ่ จังหวัดสงขลาที่มีต่อผู้สูงอายุ ผลการศึกษาทัศนคติของนักศึกษาที่มีต่อผู้สูงอายุในภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ทัศนคติด้านบทบาท มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด ผลการวิจัย พบว่า นักศึกษามองว่าผู้สูงอายุเป็นร่มโพธิ์ ร่มไทรของครอบครัว เป็นตัวเชื่อมทำให้ครอบครัวอบอุ่น และผู้สูงอายุเป็นผู้มีภูมิปัญญาและประสบการณ์มากที่สามารถถ่ายทอดให้กับบุคคลรุ่นหลังได้ ทั้งนี้อาจเนื่องมาจาก นักศึกษาส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง อาศัยอยู่ในบ้านที่มีสมาชิกในครอบครัวจำนวน 4-6 คน และมีตายาย ปู่ย่า พ่อแม่ เป็นผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ร่วมกันในครอบครัว ส่งผลให้นักศึกษาได้เห็นช่วงชีวิตหนึ่งของผู้สูงอายุที่เคยดำรงบทบาทของการเป็นผู้ให้การช่วยเหลือ เกื้อกูลสมาชิกคนอื่นในครอบครัวทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ ความรู้สึก การหารายได้เลี้ยงดูคนในครอบครัว การให้คำปรึกษา เนื่องจากผู้สูงอายุนับได้ว่าเป็นวัยที่มีศักยภาพสูงที่สุด เพราะเป็นวัยที่มากล้นด้วยประสบการณ์และความรู้อย่างมากมายกว่า

คนรุ่นอื่น การเกื้อกูลนี้ย่อมส่งผลทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับคนในครอบครัวในทางที่ดี สอดคล้องกับ (Kim *et al.*, 2004) พบว่า การฝึกให้นักศึกษาได้คุยหรือคลุกคลีกับผู้สูงอายุสามารถช่วยปรับปรุงทัศนคติต่อผู้สูงอายุของนักศึกษาได้ และสอดคล้องกับงานวิจัยของ Bangkaew (2013) ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อทัศนคติของประชากรวัยแรงงานต่อผู้สูงอายุ ผลการวิจัย พบว่า ผู้สูงอายุเป็นบุคคลที่ควรได้รับความเคารพนับถือเสมอ เป็นตัวอย่างที่ดีแก่บุตรหลาน เป็นผู้มีประสบการณ์ที่เป็นประโยชน์แก่คนรุ่นหลัง รองลงมาเป็นทัศนคติด้านความเชื่อ ผลการวิจัยพบว่า นักศึกษาเชื่อว่าการตอบแทนบุญคุณของผู้สูงอายุ คือ การดูแลผู้สูงอายุยามแก่เฒ่าหรือเจ็บป่วย หากดูแลผู้สูงอายุในบ้านดี ในอนาคตก็จะได้รับการดูแลที่ดีจากบุตรหลานด้วยเช่นกัน และเชื่อว่าการตอบแทนบุญคุณของผู้สูงอายุจะทำให้ได้บุญและขึ้นสวรรค์เมื่อดูแลผู้สูงอายุเป็นอย่างดี ทั้งนี้อาจเนื่องมาจาก แนวคิดเกี่ยวกับความกตัญญูที่ฝังรากลึกเป็นบรรทัดฐานทางสังคมที่คนส่วนใหญ่ยึดถือปฏิบัติโดยเฉพาะความสัมพันธ์ระหว่างลูกหลานกับบิดามารดา และบรรพบุรุษปู่ย่า ตายาย เมื่อยามแก่ชรา ความกตัญญูจึงเปรียบเสมือนหน้าที่ที่บุตรหลานพึงรับผิดชอบ สอดคล้องกับงานวิจัยของ Loem and Payago (2019) ศึกษาแนวทางส่งเสริมกตัญญูกตเวทีในสังคมไทย ผลการวิจัย พบว่า สังคมไทยให้ความสำคัญกับความกตัญญูกตเวที เมื่อบุคคลได้รับความช่วยเหลือจากใครแล้วควรสำนึกในบุญคุณหาทางตอบแทน บุคคลที่ได้รับความช่วยเหลือแล้วไม่ตอบแทน หรือทำให้คนที่เคยช่วยเหลือเดือดร้อนจะถูกสังคมตำหนิว่า เป็นคนอกตัญญู สอดคล้องกับงานวิจัยของ Machae *et al.* (2022) ศึกษาสภาพปัญหาการดูแลผู้สูงอายุในครอบครัวมุสลิมในเขตตำบลบันนังสตา อำเภอบันนังสตา จังหวัดยะลา พบว่า อิสลามได้ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญในการดูแลผู้สูงอายุไว้อย่างชัดเจน ได้แก่ การกตัญญู การปฏิบัติดูแลและการอุปการะเลี้ยงดูผู้สูงอายุ โดยกำหนดให้มุสลิมยึดหลักการดูแลผู้สูงอายุตามบทบัญญัติอิสลาม เพื่อให้ตระหนักถึงการดูแลผู้สูงอายุ

2. การเปรียบเทียบระดับทัศนคติของนักศึกษามหาวิทยาลัยหาดใหญ่ จังหวัดสงขลาที่มีต่อผู้สูงอายุ พบว่า นักศึกษาที่มีรูปแบบความความสัมพันธ์กับผู้สูงอายุแตกต่างกัน มีระดับทัศนคติต่อผู้สูงอายุแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เพียง 3 ด้าน ได้แก่ ด้านร่างกาย ด้านลักษณะนิสัยส่วนบุคคล และด้านการปรับตัว สามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

1) รูปแบบความความสัมพันธ์กับผู้สูงอายุในครอบครัว มีผลต่อระดับทัศนคติที่มีต่อผู้สูงอายุด้านร่างกาย ซึ่งจากผลการวิจัย พบว่า นักศึกษาเมื่อเห็นสภาพร่างกายของผู้สูงอายุที่เปลี่ยนแปลงไปไม่ได้รู้สึกไม่ชอบหรือรังเกียจ และการที่ผู้สูงอายุมักทำอะไรแบบเชื่องช้า ใช้ระยะเวลานาน ก็ไม่ทำให้นักศึกษารู้สึกเบื่อหรือเสียเวลาในการรอ ทั้งนี้อาจเนื่องมาจาก นักศึกษามีการเรียนรู้และเข้าใจภาวะการณ์เปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกายที่ถดถอย จึงทำให้สามารถยอมรับการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกายที่เกิดขึ้นในผู้สูงอายุได้ สอดคล้องกับทฤษฎีความชราภาพของผู้สูงอายุส่วนใหญ่จะอธิบายถึงความบกพร่อง การสูญเสีย การสะสมของเสียไว้ในเซลล์ หรือการเสื่อมลงของเซลล์ และระบบต่างๆ เช่น ระบบภูมิคุ้มกัน ระบบกล้ามเนื้อ อนุมูลอิสระ ระบบนาฬิกาชีวภาพ เป็นต้น ซึ่งนำไปสู่ภาวะถดถอยของร่างกาย (Sumalrot and Nochi Suksawai ,2015)

2) รูปแบบความความสัมพันธ์กับผู้สูงอายุในครอบครัวที่ต่างกัน มีผลต่อระดับทัศนคติที่มีต่อผู้สูงอายุด้านนิสัยส่วนบุคคล ซึ่งจากผลการวิจัย พบว่า นักศึกษามองว่าผู้สูงอายุส่วนใหญ่อารมณ์ดี ร่าเริง มีเรื่องเล่าสนุกสนานให้ฟังอยู่อย่างสม่ำเสมอ แต่บางครั้งมักจะขี้น้อยใจ และต้องการการเอาใจใส่ดูแลอย่างใกล้ชิดอยู่ตลอดเวลา ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากนักศึกษาอาศัยในครอบครัวในฐานะของลูกหลาน

ที่มีพ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย เป็นผู้สูงอายุที่คอยดูแลเอาใจใส่ ถ่ายทอดความรู้ ประสบการณ์ ความเชื่อ วิถีชีวิต ให้แก่คนรุ่นหลัง แต่อย่างไรก็ตามเมื่อการเปลี่ยนแปลงตามช่วงวัยเกิดขึ้น โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงทางด้านจิตใจย่อมส่งผลทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่าตนเองไร้คุณค่า รู้สึกผิดหวังและไม่พอใจกับการกระทำของบุคคลอื่นที่อยู่รอบตัว จึงแสดงออกถึงพฤติกรรมการหงุดหงิด งุ้งงิ้ ขี้บ่น

3) รูปแบบความความสัมพันธ์กับผู้สูงอายุในครอบครัวที่ต่างกัน มีผลต่อระดับทัศนคติที่มีต่อผู้สูงอายุด้านการปรับตัว ซึ่งผลจากการวิจัยพบว่า นักศึกษาคิดว่าผู้สูงอายุเรียนรู้ที่จะดูแลตนเองและปรับตัวให้เข้ากับบุคคลอื่นหรือสภาพแวดล้อมได้ แต่อย่างไรก็ตามผู้สูงอายุควรจะอาศัยอยู่ร่วมกันกับคนหลาย ๆ วัยทั้งกลุ่มคนวัย Gen Y และGen Z เพื่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ เช่น กิจกรรมการสืบสานวัฒนธรรมประเพณี เพราะกลุ่มคนวัยนี้มีความตื่นตัวและให้ความร่วมมือในการช่วยเหลืองานในชุมชน และสังคม (Chirinang and Charoenram, 2024) เช่นเดียวกับกลุ่มตัวอย่างที่ส่วนใหญ่นักศึกษาอาศัยอยู่ในครอบครัวขยายที่มีสมาชิกในครอบครัวประกอบด้วย พ่อ แม่ ลูก อยู่ร่วมกับปู่ ย่า ตา ยาย ทำให้อยู่ในสถานะของการเป็นทั้งผู้ให้และผู้รับการช่วยเหลือเพื่อให้เกิดสัมพันธภาพที่ดีระหว่างกันภายใต้ครอบครัวที่มีคนทุกช่วงวัย

สรุป

ผลการวิจัย พบว่า 1) นักศึกษามีทัศนคติต่อผู้สูงอายุโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ทัศนคติของนักศึกษาที่มีต่อผู้สูงอายุอยู่ในระดับสูง ได้แก่ ด้านความเชื่อและด้านบทบาท 2) ผลการเปรียบเทียบระดับทัศนคติของนักศึกษาที่มีต่อผู้สูงอายุ พบว่า นักศึกษาที่มีรูปแบบความสัมพันธ์กับผู้สูงอายุแตกต่างกัน มีระดับทัศนคติต่อผู้สูงอายุแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เพียง 3 ด้าน ได้แก่ ด้านร่างกาย ด้านลักษณะนิสัยส่วนบุคคล และด้านการปรับตัว เมื่อทดสอบความแตกต่างรายคู่โดยวิธีของ Scheffe พบว่า นักศึกษาที่มีรูปแบบความสัมพันธ์กับผู้สูงอายุแตกต่างกัน มีระดับทัศนคติต่อผู้สูงอายุแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

เอกสารอ้างอิง

Bangkaew, B. 2013. Factors affecting the attitudes of the working-age population towards the elderly. Journal of Demography 29(2): 20-34. (in Thai)

Chirinang, P. and T. Charoenram. 2024. Generation Z and community strengthening in Wat Duangkhae neighborhood, Pathumwan district, Bangkok. Journal of Community Development and Life Quality. 12(3): 235-247. (in Thai)

Department of Mental Health. 2020. Thailand's steps towards becoming a fully-fledged 'aging society'. (Online). Available:https://dmh.go.th/newsdmh/view.asp?id=30476 (January 24, 2024). (in Thai)

Department of Older Persons. 2023. Situation of Thai Elderly 2022. Amarin Corporations Public Company Limited, Bangkok. (in Thai)

Hernandez, C and Gonzalez C. 2008. Effects of intergenerational interactional interaction on aging. Educational Gerontology 34: 292–305

Kim, J. H., Son, G. and Algase D.L. 2004. Attitudes toward the elderly among nursing students in Korea. Taehan Kanho Hakhoe Chi. 34: 1499-1508

Loem, S. and P.S. Payago. 2019. An approach for promoting katannukatavedi in Thai society Journal of MCU Peace Studies 7(2): 424-434. (in Thai)

Machae, R., A. Jarong and M. Khareng. 2022. Study the problems of caring for the elderly in muslim families in the Bannangsta subdistrict, Bannangsta district, Yala province. MENARA: Journal of Islamic and Contemporary Issues 3(1): 14-28. (in Thai)

Mazurek, M. 2019. Generation Z as a challenge for the traditional corporate culture in Poland. Kwartalnik Kolegium Ekonomiczno-Społecznego Studia i Prace 1(37): 167 – 180.

Office of the National Economic and Social Development Council. 2024. The thirteenth national economic and social development plan. (2023-2027). (Online). Available:https://www.nesdc.go.th/ewt_news.php?nid=1 3 6 5 1 (January 15, 2024). (in Thai)

Scheffe, H. 1953. A method for judging all contrasts in the analysis of variance. Biometrika 40(1/2): 87-104.

Schiffman, L. G. and Kanuk, L. L. 2000. Consumer behavior. (5th ed). Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.

Sherman, U. P. and M. J. Morley. 2015. On the formation of the psychological contract: A schema theory perspective. Group & Organization Management 40(2): 160-192.

Sumalrot. T., H. Nochi Suksawai. 2015. Aging in the World of Work: Biopsychosocial Perspectives. Panyapiwat Journal 7(1): 242-254. (in Thai)

Tangchonlatip, K., P. Vapattanawong, C. Chamchan, U. Kanungsukkasem, P. Vong-Ek and S. Punpuing. 2010. Value of Thai elderly: Perspectives from two generations. pp.29-61. *In*: S. Thaweesit and S. Boonyamanond (eds). Population and Social 2010: Value of the Elderly from the Eyes and Thai Society. Institute for Population and Social Research, Mahidol University, Nakhon Pathom. (in Thai)

Thaihealth Official. 2024. Guide for Coping with Age 18. (Online). Available:https://www.thaihealth.or.th/September 1, 2024). (in Thai).

Yamane, T. 1973. Statistics: An Introductory Analysis. 3rd ed. Harper & Row, New York.

Volume 13, Issue 2, May – August 2025

Journal for Community Development and Life Quality

1. Relationship between the Distribution of the Elderly and Social Welfare in Bangkok
Netirat Nonthanam and Supharerk O-in..... 142
2. Development Guidelines for The Quality of Life of The Paralyzed Elderly Stroke Patients Using Thai Traditional Medicine
Wannaporn SuriyaKhup, Paripach Ngoenngam, Thitirat Chaichana, Suwasin Polnarat and Pornnipa Sitthisradoo..... 151
3. People's Household Waste Management in Keelek Subdistrict Municipality, Mae Rim District, Chiang Mai Province
Samart Jaitae, Janjiraporn Stantripop and Siwalee Rattanapunya..... 165
4. Marketing Factors and Consumer Behavior Affecting the Decision to Purchase Koh Sukorn Watermelon in Palian District, Trang Province
Siriwan Silarak, Nutchanat Tubkrut, Supitchaya Boonkua, Juntra Uieng, Kanokrat Rattanapan and Luksamee Vittaya..... 174
5. Marketing Communication Strategies and Guidelines for the Development of Milk Distribution Channels of Phatthalung Dairy Cooperative Limited
Supatra Khumhaeng, Sittichai Nuansate and Sutikan Kaewkongbon..... 183
6. Value Added of Larb Chili Paste to Create a Competitive Advantage of Ban Nam Cham Larb Chili Paste Community Enterprise, Wo-kaew Sub-district, Hang Chat District, Lampang Province
Chiraprapha Khamrach, Titikarn Suriyasarn, Kanchana Khuma and Benchawan Laolalit..... 196
7. A Productivity Enhancement of Organic Vegetables Planting Community Enterprise Group to Organic Agricultural Standard: On Tai Sub-District, San Kamphaeng District, Chiang Mai Province
Philai Lertpongpiroon..... 206
8. Development and Upgrading Community Products to Online Platforms to Create Sustainability of Community Enterprises
Lalita Pimta, Sriawit Pinkum and Chokchai Srichai..... 217
9. New Generation Back to Hometown: Creating a Network of Local Innovators for Local Hometown Community Development
Phramaha Nuntawit Kaewbooddee, Porntip Gadetragoon and Nadnapang Phophichit..... 229
10. Application of Islamic Principles of Phaen Din Thong Nuruddeen Community in Conducting Sustainable Waste Management
Penjuree Kanthawongs, Felicito Jabutay, Piraporn Konkhum, Ingorn Tanphan and Tosaporn Mahamud..... 243
11. Extension Guideline for Mahachanok Mango Production of Nong Bua Fruit Tree and Mango Community Enterprise, Nong Kung Si District, Kalasin Province
Suwat Tongduan, Supat Isarangkool Na Ayutthaya and Yos Borisutdhi..... 252
12. Factors Related to Soil Improvement in Farmers' Paddy FieldsChiang Klang District, Nan Province
Jinlapat Teekawong, Nareerut Seerasarn and Parichat Dittakit..... 266
13. Knowledge, Behavior and Awareness of Farmers in Agrochemical Use in Sukhothai Province
Piyada Wachirawongsakorn and Ploykhwan Aiamsaart..... 275
14. Community Preparation to Accommodate Community-Based Tourism in Nam Man Subdistrict, Mueang Loei District, Loei Province
Wich Maliton and Wiriya Pianthai..... 288
15. Attitudes of Hatyai University Students in Songkhla Province Towards the Elderly
Chatjongkon Tunlayanisaka, Mathuree Urairat, Kanjanarat Urairat and Sumontha Wong-ngam..... 301

วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต
สำนักงานปลัดกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สป.อว.)
โทร 053-942476, 087-6560160 อีเมล์: journals.unrn@gmail.com

ISSN: 3057-1839 (Print) ISSN: 3057-1847 (Online)